

“नदी : वैराग्य”

— १९५५ —

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

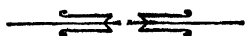
[ગુજરાતી કૉપીરાશ્ટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૪૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૧૦૩ બો ૨૧૦૩

વિષય ૪ : ૩

“રાગ” કે “વૈરાગ”

રચનાર—“હરમીસ.”

“મિનોખ મળહ”-મધુરિકા-“ક્યાની કિર્તન,” “સગન સંગીત,”
“રેહબરે રોશની,” “દાદરતુ” દાસ્તાન,” “ભાવિક બકિત,”
નસીબનો નાઝ યાને તકદીરતુ” તલેસમ, “હિંદના દાદા,”
“માબદયસ્તી મોનાબત” તથા મોહન મહાલ “સંગ-
ણી સરબત” “મહદની મહાનતા”
“શાહ જમશેદ” ના કર્તા.

“હાન” ફોટોગ્રાફીક સ્ટુડ્યોના આર્ટિસ્ટ.
ગોરાદયા તલાવ મુંબાઈ.

ચોપડીના વળાં ઉપરથી નાટકો ઉપજવવા, અને બીજી
ભાષામાં તરજુમો પ્રગટ કરવાનો-તથા ગાયનોને ફોનો-
ગ્રાફમાં-લેવાના સર્વ હક્ક કર્તાને સ્વાધીન છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાત ગ્રંથીગણતંત્રસંગઠન

૮૬૧૨ ૬-૩

આ પુસ્તક ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત પારસી આરફનેજ
કૅપ્ટન પ્રિર્તીંગ વર્કસ, નંબર ૧૪૧, લાલબાગ, પરેલ,
મુંબઈમાં મીં મેહરજી બેહરામજી મીઠાઈવાલાએ છપ્યું
છે, અને મીં હોરમસજી શેરાબજી મીઠીએ દીસોઝા
બીલદીંગ, ગોવાલ્યા તલાવ, મુંબઈ મધે
પોતાને માટે પ્રગટ કીધું.

અર્પણ પત્રિકા.

હિંદની હોડીને હિંમત થી (હૃદયેસા મારનાર)
યા (હાંકનાર)!

તુફાનના તારથી તુડભાવને તારનાર!
યકિનના મિનારપર કુનેહનો કંઠુરો કાઢનાર!
સાચી સીફતપર, સખુરી અને શ્રેષ્ઠતાઈ સખનાર!
અત્ય ઇન્સાફની આરસી પર—વીરતાની
રસો રેડનાર!

હિન્દના, ગુજર, હાલના, અને આવતા
શુરવીર દેશભક્તોને માન હીત
અને આત્મિક આગના અંગાર
સાથ આ

‘રાગ કે વૈરાગ’

અમો અર્પણ કરીયે છીયે.

“હરમીસ”

અર્પણ પત્રિકા-“ એક ખુલાશો ”

વિશાલ મહા સાગર ઉપરથી નાખોદો જ્યારે પોતાનું મોઢું વહાણ એક કિનારાથી ખીન્ને દુરના કિનારે તેરવી લઈ જાય છે, ત્યારે ભર દરિયે તેની દ્રષ્ટિ મર્યાદા ઉપર કાંઈ જાડ પાત, આ ઈમારતની નિશાણુ હોતી નથી જેથી હોડી ચલાવતા તેને તે નિશાણુ કામે આવે તેવી મુશાફરી, જ્યારે રાત્રીએ યાય છે, ત્યારે તો કીલ રાત્રીની ધન ઘેરતા વખતે, તેનો એકલો આધાર, તેતેનું હોઠાચન્દ્ર છે કે જેના આધારે તેના ઉપર જોખમથી આપવામાં આવેલી મોટી હોડી, તે મક્કમ પછે પછ સલામતીનાંજ ખ્યાલ સાથે હંકારે છે, જોવા સમયમાં જ્યારે ખડકો, અને, લયની નડતલ હોય છે ત્યાં તે દિવાદાંડી જાય છે. જેવી દિવાદાંડી, સરવે દેશના રાજ્યપતિએ બનાવી રાખે છે. આ દિવાદાંડીથી તે ચગોર નાખોદો પોતાનો લય સંભાળી તે પ્રમાણે સલામત જગ્યા ઉપરથી પોતાનો ભરેલો હંકારે તેમ અમારી દ્રષ્ટિ દેશ ભકતો, કે જેઓ સદા ન્યાયથી વર્તી, સાચી હિમ્મત અને દેશ તેમજ પરદેશ કાળે જ્ઞાની અને હુન્નર મંદી કાળે, રાજકીય અને આમ અને ખાસ વર્ગ વચ્ચે પ્રિતીભાવ જળવી, પોતાના મન તન અને ધનનો ભોગ આપે છે. જેઓ સ્વદેશ સેવાનાં એકલાં જ્ઞાનથીજ તણાતા મનુષ્ય ભાવની ઉંચ પ્રિત સાચવી સ્વદેશ સાથે પરદેશની સેવામાં મર્યાદા રહ્યા છે, તેઓને તેઓનાં કાર્યમાં અમે જોતાં રહીએ છીએ, કે જેમ જેવાથી અમારા જ્ઞાન શ્રેણવવાના સાગર ઉપર તેઓની કીર્તિ તેઓનું વર્તણુ, તેઓના ગુણુ, તેઓની રાજ્ય પ્રત્યે, દેશ પ્રત્યે, લોક પ્રત્યે, માતૃ પિતા, લાઘવ પ્રત્યેની કાળજીને સાચવવાના ઉત્તમ અડગ હિમ્મતવાન ગુણુને, અમે દિવાદાંડી માફક ગણી અમારો અજ્ઞાનતાનો માર્ગ જ્ઞાનભાવનો કરવા શક્તિમાન થઈએ છીએ, જો કે, આજ સમયમાં

જેમ રોશની આપવાના સાંધણો, હવે પછીની કદાપી નવી રોશની, નવી વધુ જોશદાર રોશની કરતા ઓછાં હોય, તેમજ, જેઓના હાલમાં, અમે હવે કાર્યોમાં જોતા હોઈશું તેઓ, ખરેખર હવે પછી આવનાર જમાનાના વધુ કુશળ જીવો કરતા, કદાપી, ઓછા હોય, તો પણ અમારી આંખે, જે હાલના પ્રમાણમાં, જ્યાં વધુ સ્પષ્ટ દેખાય, ત્યાંજ દ્રષ્ટિ ફેંકવાની, અમારી ખાહેશ છે, જે વિના કશું ચાલે એમ નથીજ. તેવાં ખાહેશ, પ્રામાણિક, સાચ્યા, મયાળુ દેશ ભક્તોને અમારા અંતઃકરણના ઢંડા હૃદયારથી, અમે, આ “રાગ કે વૈરાગ” ખરા હિત, માન, અને સાચવત ભાવથી અર્પણ કરીએ છીએ. જ્યાં અમે ન્યાતને, જાતને. ભાતને, કપડાને. સિંગારને જોતા નથી, પણ પાક પરમાત્માના ભાનનો, જ્યાં અંગાર સળગી રહ્યો છે, તેઓના ચરણ પર શિષ નમાની, અમે. તેમને દિવાદાંડી શમ ચાદ રાખી અમારો માર્ગ લેતાં સર નમાવી, આ પુસ્તક “રાગ કેવૈરાગ” અર્પણ કરીશું.

આ, તે દેશ ભક્તો છે. કે, ગમે એવા ટીકા હોવા સાથ પોતાના આત્માના ઢંડા જોશ સાથ શિતળતાનો શાંત સમો સાચવે ! આ તે દેશ ભક્તો છે, કે, મનની ઉંચામાં ઉંચી હૃદની સીમા ઉપર ગયેલા હોવા છતા, બધા સાચની મર્યાદા ઉપર ખાસ ધ્યાન આપે, પોતાનો એકજ ભાવ ધણો ઉંચો હૃદવાળો ભલે લાગતો હોય, છતાં ખીજતા, ઓછા હૃદવાળા ભાવને, નરમાશથી જોઈ તેને કેળવવા સદા તૈયાર રહે. પોતાની ગમે એવી તીવ્ર ચક્ષુ થઈ, હોય છતાં ચાદ રાખવાનું છે, કે જ્યાં સુધી ખીજતી હૃદ, વધારે, આગળ વધેલી હોઈ શકવાથી, ઘણી હૃદવાલા ભાનનેજ, તેઓ માટે ઘોષવાનું છે. શું નથી થયું ? તે જોવા કરતા, જે થયું હોય, તેના ઉપરજ સખર માંગનારાઓને, અમે સદા નમીશું. મનુષ્ય નામજ દેવતાના ગુણો ધરાવી શકે નહી, તે ધરાવવા કોશિશ રહે, જે સદા કૃષ્ણભુત થશે, પણ તેવી ખરેખરી પ્રકૃતિ આવે ત્યાં સુધી ઘોષવાની

શકિત ઉપર ઘણોજ યોગ પડે છે, એ અવસ્થા જાણવાનું છે, મન, ધન્યવંત, પણ હિંમતવાન, અને તેની પણ ગરીબના દુખની ખરી કિંમત કરી શકે, ન્યાયથી વર્તી શકે સાચો રાહ જતલાની મુખ આપે, અને છીયે, તેને આ સદા અર્પણ કરી, અર્પણ થઈશું તવા હમ્ય પ્રકૃતિના દેશ ભકતો. સ્વર્ગમાં સેહલ કરે છે, જેઓ થઈ ગયા છે તથા હાલમાં હૈયાત છે, અને હવે થશે તેઓને, આ અમારું અદના કિસમનું “રાગ કે વૈરાગનું” પન્દરમું પુસ્તક, એક વાર ફરી માનના ભાનથી હિતથી, પ્રેમભાવથી અર્પણ કરી રજા ચાહીશું, જે ઉપરથી વાંચનાર સહેલાઈથી જોઈ શકશે કે ‘અમારા શા કાળે અને કેાણને અર્પણ કરીએ છીએ ?

સેવક હરચીશ.

પ્રસ્તાવના.

વેદાંત શાસ્ત્ર અથવા હિંદુઓના તત્ત્વજ્ઞાનની ગુચ્છ ઉકેલવા, તથા તેને સરળ રીતે સમજાવવા હિંદુઓ તરફથી અસંખ્ય પ્રયત્નો થયા છે. પારસી તેમજ ખ્રિસ્તી તત્ત્વજ્ઞાનીઓ તરફથી પણ તે બાબત વિશે પુસ્તકો લખાતાં રહ્યાં છે, જેકે તેની સંખ્યા ઘણી થોડી છે. “રાજ કે વૈરાગ” એ એક એવું પુસ્તક છે. એક વાર્તાના રૂપમાં વેદાંતનું ગૂઢ તત્ત્વજ્ઞાન સમજાવવા તેમાં કોશિશ થયેલી છે. “જીવ ક્યાંથી, અને શા માટે, અને ક્યાં જવા માટે?” “આત્મિક ઉત્તરની શોધ?” “એકમાં બધું અને બધાં માટેનું એક” એટલે શું? એવા એવા કૂટ પ્રશ્નોના ઉત્તરની કુચ્છી પોતાના વાંચકના હાથમાં આપવાની આ પારસી લેખકે કોશિશ કરી છે, અને હાલના વખતમાં હિંદુ શાસ્ત્રો યા સાહિત્ય સમજવા ને ધણા થોડા પારસી ચૂડસ્થો દરકાર રાખે છે તે જોતાં એમની કૃતિ ખરેખર વખાણવા લાયક છે. એ સાહસ ઉપરાંત ગુજરાતમાં વસતા હિંદુઓની સાંસારિક સ્થિતિ સમજવા તથા તેનું ચિત્ર દોરવા પણ એમાં પ્રયત્ન થયો છે, અને તે દિશામાં પોતાની દ્રષ્ટિ ફેરવી હમારા રીત રિવાજો જાણવા માટે ને ઇચ્છા એમાં દર્શાવવામાં આવી છે, તે પણ આશ્ચર્યજનક અણાય. તે ઉપરાંત આખા પુસ્તકમાં ને મોટું ધાર્મિક તત્ત્વ સમાવેલું છે, અને જેનું સ્પષ્ટિકરણ કરવા લેખકે પ્રયત્ન કર્યો છે, તે બાબત પણ તેમને મુખ્યાર્થબાદી આપવી ઘટે છે. આ બધા પ્રયત્નો કેટલે દરજ્જે સફળ થયા છે, તેની તુલના કરવાનું કામ વાંચકનું છે.

એક પારસી લેખકને હાથે શુદ્ધ ગુજરાતી લખવા માટે પ્રયત્ન થાય તે ખરેખર સ્તુતીપાત્ર છે. પરંતુ બાર બાર ને પંદર પંદર લીટીનાં વાક્ય, સંસ્કૃત, ગુજરાતી, ધરમશુ પારસી, વગેરે શબ્દોને

ખીચડો, અશુદ્ધ વ્યાકરણથી ભરેલી શબ્દ તથા વાક્ય રચના, નતિ-નર, નારી કે નાન્યતર-સંબંધે ઉદાસીનતા, વગેરે વગેરે ખામીઓ વાચકની નજર આગળ તરી આવ્યા વગર રહેશે નહિ; માત્ર તે સંબંધે કહેવાતું એટલું જ છે કે તેથી બેખકને પોતાને જે કહેવું હોય છે, અને વાચકના મન ઉપર જે બાબત ઠસાવવી હોય છે, તેને બાધ આવતો નથી.

સુખર્ષ. }
તા. ૧૩ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૧ } કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી,

કર્તાના બે બોલ.

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીની ન્ય બોલતાં મહારા ધાર્મિક સ્વામિ પાક અહુરા મજદા, મહારા ઉર ઉપર અતિ પ્રેમાળ ચાદમાં આવી ઉભરાય છે. મનુષ્ય માત્ર માટે પિતાશ્રી એકજ છે, પણ જુદા રીવાજો, અને રાહ રીતીઓ, દેશના આધાર ઉપર રચાયલા, ત્યાંની રંગત પ્રમાણે બંધબેસતા થયેલા હોવા પછી, એકમેકના સમાગમમાં આન્યાયી ધર્મ, અને રાહ રીતીઓ જુદી આંખે જુદી દેખાવા લાગી, પણ મનુષ્ય માત્રએ, એકજ પિતાશ્રીને યાદ કરતા, પોતાના ધર્મ ઉપરાંત બીજાના ધર્મ આસ્થાને માન સહીત જોવાથી, પોતાના ધર્મશુદ્ધિઓ, પોતાના સંતો, મહાંતો, પેગામબરોને, જેબ દેતા કહેવાશે. ન્યારે આ બધાં જ્ઞાનને પ્રબળ કરવા માટેના મન્દીર, મસજિદ, દેવળ, અને આત્મ બેહેરામનો અનુભવ, પ્રાપ્ત કરીશું, ત્યારે, એકજ ધર્મના બેદમાં જે યુગ્મીઓ ગાઈ મન મળકાય છે, તે કરતાં, બધાના ધર્મ બેદ જાણવાથી, શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજી, પાક અહુરા, પાકઅલ્લાહ, પાક પ્રભુ ઇશ્વર દેવતા, ચાદી નામો બોલવા છતાં, હૈડામાં એ સર્વ જુદા છતાં, એકજ આનંદી પ્રવાહ ઉભરી આવશે, ક્યારે કે ન્યારે, પિતા શ્રીનાથજીની ઓળખ, આપણે એકજ મહાનપિતા તરીકે પિછાણીશું.

શ્રુષ્ટિની પેદાયશના પ્રાણીઓ, એકઠી વખતે સરખું જોય તો, બ્રહ્માંદની મનોહરતા રહી ક્યાં? સર્વેલાન એકજ તાલુમા લલકારે કરે, તો મધરસ ભાવનો ઉત્તમ હિત, હૈડે ધાય કેમ? સરળ સુખનો સિંગાર દુખના અંગાર વિન, સિધ્ધો ચાલ્યો નય, તો, અગ્નિ અને પાણીને વેરકાં? રાત્ર અને દેવત વચ્ચે ફરક ના હોય, તો ચક્રીન, વફાદારી તાબેદારી, જાનફેસાણીની મજાદ શી? પુર સંતતીમાં ચિંતાનું ચક્કવલ ન હોય તો, સુખનો સમય સુખ-દાયક, અને દુખના દાખ વગર ફેરફાર વનાનો કેવો ફીકકો?

વિપત, ન્યારે, એકના ઉપર પડી, તેણે નિચાણુમા નાખવા લલચાવે છે, ત્યારે તેજ વિપત, ખીજના માર્ગમાં, ઉત્તમ પ્રકારનું હૈડાનું નેમ, ઉપજાવે છે. દ્રવ્ય ન્યારે, એકને, ન ખમાય એવા વિચારોની મોજ મહાલવા લાલચ આવે છે, ત્યારે તેજ દ્રવ્ય, કોઈ ખીજ પાસ હોઈ શકવાથી ધર્મ ભાવ ઉપર કરને ઉછાળે છે. નિરાશાના લાલુતા બાળકોની એક ખોટ થયા પછીની મળતી ઉપદેશ માટેની ધમકી, ત્યાર પછીના જાંદગીના તબક્કા ઉપર, સાવચેતિનો સચોત પાઠ દેવા એક જીવને કામે લાગે છે, ત્યારે ખીજને કઠોર બનાવી, અજ્ઞાનતા, અને આજસના લંપટમા લીન થઈ અણુગમતા મુખ્ય માર્ગ ઉપર કાં લઈ જાય છે ? એક મહિલા રાંક અને શાન્ત રહી સંસારના માર્ગો દિપાવે છે, ત્યારે, ખીજ, વંદાન્યા, જેવા કુખના કુંજરો. કાં બનાવે છે ? માતાના પાંચ દિકરાઓમાં કોઈ, એકાદ જગા દિપાવે છે કોઈ, માતાના, અને પિતાના વંશના દાંડાં જણાવે છે કાં ? ધણું હોવા છતાં, ખીજ વધુની આશા, સુખ હોવા છતાં, કુખી ઉપર ડામ, અધર્મી હોવા છતાં, ધર્મીની નિંદા અજ્ઞાનતાની એબ સ્વિકારવાને બદલે, જ્ઞાન માટે ધિક્કાર રાખી, પંડીતપણું જળવવામાં કાં મોજ લેતાં હશે ?

શું જાત જુદી, તે મનુષ્ય નહીં ? શું મંદિર જુદાં તે ભક્તિમાં શક્તિ નહીં ! શું કપડાં જુદાં, માટે હૈડામાં ઉત્તમ ખ્યાલત નહિ ? શું ગરીબ, અને કંગાળ, તેથી, ન હાથ લગાડવા જેવી સ્થિતિમાં રહે ? સિદ્ધક કોણે બનાવ્યા, ને શ્રીમંતોના કઠોર, અને એક મતલબ્યા સ્વભાવ માટે ન હોય તો ? અલણ કાં રહ્યા, ને દ્રવ્યવાનને તેઓના જ્ઞાન માટે મોજ લેતા ન આવડી ? ધણી ધરથી બહાર કાં પડ્યા, ને જીનો, પોતાનો હોંશ નબલો ન નિવડ્યો તો ? એક બાજુએ ધણું સંઘ્રહ કોણે કરી રાખ્યું, ને, મનુષ્યનો મતલબ્યો સ્વાર્થ કામે લાગ્યો ન હોય તો ? દયા શા માટે વિસરાઈ, ને પરમાત્માની ભાન, હૈડામાં હોય તો ? ધુતારાનો દૈર કાં વધ્યો,

ને સંતોષ કરતાં, અસંતોષ સાથે સોદો કરવા વિચાર ન રાખ્યો તો ? એવા હજારો સવાલોના જવાબ, એટલો “વૈરાગ” પુરો પાડશે. આ બધા દાખલાઓ છે, જેના તાલા કરી આપણને આગળ વધવું છે. આત્મા મહી બેઠેલા નાથ સાથે ગાંઠ બાંધવી છે, જેને માટે ફરી ને જીવતર મલ્યું હોય તો. કેવળ રૂઢું જ કરું, કાંઈપણ નતનો નવો અનુભવ સંપાદન કર્યો કે, આગળ વધવું ! બીજાની ખોડ ખાપણ કાઢવા શોભતું નહીં, કારણ કે આપણામાં તે એટલી બધી છે કે, સાંહક અને સીતેર વરસની તક મલેલા પ્રસંગતું જ્ઞાનીમન પણ તેને સુધારવા કેવળ નબળું છે, કારણ કાંઈ ને કાંઈ અડચણ વિષ્ણુ આપ્યું કે દરીયાનાં મોજા માફક વળી ક્યાંએ તણાઈ, યા ધસડાઈ જઈશું. જે મેળવ્યું હોય તે ઉતર સાથો મઠણ કરવો. અનુભવ લેવો. અને પરમાત્માને આખર મલવાની સીમા તરફ નજર ધરવી.

આપણે જ્યારે ટુંક સમયમાં, અવનિપર ચાલતા ન ગમતા કામે પર અફસોસ કરીશું, ત્યારે ધીરજ પણ સાથે મલે છે કારણ કે, કોઈ સદાચારમાં હરબાર રૂડા કામમાં પણ મથ્યા રહ્યાં છે. આપણે જ્યારે જીવનની દોરી કોઈ ભાગ ઉપર ખેંચાયલી જોઈશું, તો, તેને તોડવા વીરોને સત્યની સમશેર પણ તાણતા જોઈશું. આપણે જ્યારે, કુછંડભાવમાં કઈકેને પડેલા જોઈ ગમમાં ગીરફ તાર રહીશું, ત્યારે આપણને વળી આનંદ સાથે, મંદિરમાં, ભક્તો અને સ્વામિઓને, શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીની યાદીમાં સાંભલીશું. આપણે જ્યારે મંદિરમાં ઘંટ નાદ સાંભલીશું, દેવલમાં ચંગનાદ શ્રવેલીશું, મસજીદમાં નિમાઝીની ખુલંદ ભક્તિ સાંભલીશું, સુયેઝીનની દિવસના અનેક ભાગની અલ્લાહ તરફની ફીદાગીરીની યાદમાં મસ્ત બનતો જ્યાલીશું, દસતુર, અને મોખેદોને, આત્મ-બહેરામ, આત્મ આદરીયાનમાં, ખુલંદ અવાજે ઘંટનાદ સાથે અકુરાની યાદી ભરતો જ્યાલીશું. ત્યારે સંતોષથી દમ લઈશું.

કે, આવા ભક્તોની હાજરી છતાં જગત શું ખરાબીના ખડકપર
 ઘસડાશે ! ના, કઠી નહી, આવા ભક્તોની હાજરીથી આખર,
 દલીદ્રતા, કુસંપ, અદેખાઈ કપટ, કીનો, અને દલદેસરી જગતમાંથી
 જશેજ, અને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીના રાજ્ય મહલમાં, અલ્લાહના
 આલા મહલમાં, પ્રભુના પ્રેમગઢમાં, ઈશ્વરની આશાપુરીમાં, અહુરાની
 અનંત આરામ ગાહમાં, આપણે સઘળાં હસ્તાં અને રમતાં રહીશું.
 એવાં ઉચ ખ્યાલતની પહેલી ચાની, તે સત્ય ઉપર વર્તીશું, ધર્મ ઉપર
 બનફેશાણી, બીનસ્વાર્થ સેવાનો પ્રેમ, જ્ઞાનની જગે જગે ધરવાથી છે.
 જે રોશાણીનું પ્રથમ ફિરણ તે, ધર્મભાવે, રાજ્યપતિ અને રાજ્યની
 વફાદારીની હિંમતથી સેવા કરવામાં છે. ત્યાંથી આગળ વધી,
 માત પિતાને વૃદ્ધ અવસ્થામાં પાળી અને પ્યારથી જતન કરી
 સાચવવાથી છે, ત્યાંથી મક્કમ કદમે, આગલ વધી ભાઈઓ અને
 બહેનોને જીવનમાં ઉપયોગી નિવડી જ્ઞાન, અને સંપત્તના સુખ આપી
 ઉછેરવામાં છે, ત્યાંથી સત્યતા સાથે આગળ ધસી બાળકોને ઉત્તમ
 કળવણી, અને તન સાથે મનની ખિત્રવણી કરવામાં સમાયતી છે.
 ત્યાંથી અવકાશ મેળવી, પાર અને પડોશી, જાત, અને પરજાત,
 દેશ અને વિદેશના કાર્યો ઉપર ધ્યાન રાખી, તેમાં ભક્ષાઈ સાથ
 ભલુ કેહવાની રાહ રીતીથી છે. હુંકમાં સૌ સાથે જેમ બને તેમ
 પ્રેમભાવથી આદર કરી વર્તવામાં છે—પ્રિય રાજ્ય પતિના રક્ષણમાં
 કેવા સુખી રહીએ છીએ, પ્રિય માઆપની મહેનતથી કેવા ભણ્યા
 છીએ, પ્રિય ભાઈ બહેનોની જતન, અને પરવરશીથી કેવા ત હુરસ્ત
 અને ઉઘ્યાગી બન્યા છીએ, સ્નેહીની સાથમાં, કેવા ભલા લાગના
 વગોમાં પડ્યા છે. દેશ અને પરદેશના કુશળ ભેજથી જ્ઞાનમાં કેવા
 ઉમેરો કયાં છે. હુંકમાં જે સ્વસ્થ મન રાખીશું તો, માલમ પડશે
 કે ગરીબ, અને તવંગર નાતવાન તથા તંદુરસ્ત હુન્નરમંદ અને
 જ્ઞાનીઓથી કેટલું અને કેવું શિખ્યે છીએ, જે બધા ભાગો માહેથી
 “રાગ કે વૈરાગ” નો સાથ લાગ, અને ભાગ મહે છે.

દુઃખીને દિવાસો આપતાં દ્રવ્યવાન દુર રહ્યો, સતીની લાજ છૂંટવા કનિષ્ઠ તલપ્યો, બકતોની ઠેકડી કરતો, બદીમાં પડ્યો, રંકને રંખ મારી ધુતારો છુટીને ઘર ભરવા પડ્યો, તેથી શું સદા, તેઓને સુખ મલશે, અને પિડા પામેલાંઓ પીડામાં સખડ્યાં રહેશે ? ના તેમ બનશેજ નહીં, એ તો જેના જેના લાગે બાકી હશે, તે પુરા કરી કરાવી રહેશે.

સેવા કરવા બહાર પડતા નાતનો ફરક, હરીપુત્ર ન રાખશે. જ્ઞાન કરવા હાથ લાંબો કર્યો. તે સ્થિતિને માટે ખિન્ન થશે. હિમ્મતથી મદદ આપનારાઓને, પોતાનો જીવ સાચવવા ચાહજ રહેશે નહીં. પ્રજા પર ધ્યાન આપનારાઓ પોતાની ઠેકડી માટે ખિન્નવાત ન રાખશે. પ્રભુજ સમજી ઠીક કરશે, એવીજ જેને આશા અને આસ્થા હલારી છે, તેને ગરીબાઇના દુઃખનો કરો હલકો ન લાગશે.

રીવાજના આધારે, એકલી જનોઈ પહેરી મંદિરના પુંજનથી, પાક સંદરો અને કુસ્તી રાખી આતશબહેરામના ભણતરથીજ અલ્લાહની નિમાજમા સર ઝુકાવી કરેલી બંદગીથી, દેવલમાં જઈ કાંઈસ્ટની એકલી ચાલથી, નિર્વાણ, બહેસ્ત, કીન્નત, યા સાલવેશન મેલવાતું નથી. શું જનોઈ બાંધી હિંદુ ધર્મ પાળ્યો માટે સ્વર્ગ છે ? શું અલ્લાહ નામ પુકારી બંદગી કરી, માટે કીન્નત છે ? શું કાંઈસ્ટની તારીફમાં ભક્તિ કરી, માટે, આકાશમાં જશે ? શું આતશ બહેરામમાં, કલાકો સુધી બંદગીમાં પડ્યા તેથી બહેસ્ત જડશે ? જરૂર, તેમ થશે. પણ સાથે, મનુષ્ય જ્ઞાનની ચાહ રાખશે કે, એ બધા સાથે ચાહુ વર્તનમાં, સત્યતા, હયા, મયા પ્રેમ, બીન સ્વાર્થ સેવા, પરોપકાર, હૃદયોગ એવા ગુણો રાખવાથીજ, તેવી હંચ બરકટ પ્રાપ્ત થશે.

આપણી ચાહુ વર્તણૂકમાં જો બારીક તપાસ કરીશું તો અમારું માલમ પડશે કે, બહારના વસ્ત્રો કાંઈ પ્રભુ હરબારમાં અમુક

હું મેળવવા માટેનાં સાધણ નથીજ. રીવાજ મનુષ્યે ઘડ્યો છે, ન્યારે આત્મિક બળ ખિલવવા દરેકને હાય છે. નહર, ભંગીને ભેષ, શીવ શીવ કરી કાં દુર જાય ? શું તેમા પ્રભુ નથી ? પણ આવો વિચાર થાય છે કે, એને એવા ભંગી રૂપમાં કોણે બનાવ્યો ? ખિચારના આપ દાદાઓમાં કાંઈ ઝાઝું મીઠું નહીજ હશે, માટે એવી વેઠમાં, તે વેળાની સમાજે, તેમ રાખ્યો હશે. તે પ્રમાણે, તેના બધા સાધણો પણ કમતી, તેથી તે ક્યાંથી લાણે અને કેમ સારા વસ્ત્રો ખરીદ કરે ? પણ જે આત્મા ઉંચ ગતિનો હોય છે, તેને તો બધાએ સરખાં છે, તેનું તોલ કરવાનું માપ, સામા માણસની ચાલ ચલણ પર હોય છે નહીં કે તેના પેરવાશ ઉપર ? બેહસ્ત, સ્વર્ગ, નિર્વાણ, એવા શબ્દો, બોલતાં હોંશ થાય છે કે, ખરેજ, તેમાં જઈ બેસવાનું નસીબ ક્યારે થશે ? પણ યાદ રાખવાનું છે કે, દાખલાનો જવાબ રકમ માંડી બેસી રહેવાથી, મળતો નથી, નિર્વાણ સ્થિતિમાં જવા પહેલા ધણું કરવાનું છે, જેમાં જવા માટે પ્રથમ જે વધાસી કાઢવાનું છે, તે “ હું ” નો હુકાર કાઢવાનો છે. ન્યાં “ હું ” નો આંકિરો બિતર ગણનાદ કરે ત્યારે લાઠી સ્થિતિ ઉપર નહી જવાય “ હું ” નો ખ્યાલ બાળુ મેલી “ તું ” ઉઠેલ ધ નો ખ્યાલ લાવતાં ખુલ્લુ જણાય છે કે, આંખણું જે છે, તેજ સર્વે માટે છે ” તો આપણો માર્ગ મણે અર્થે સહેલ થાય છે.

આ અદના કલમથી ફેલાઈ પ્રગટ થયેલું આ પન્દરમું પુસ્તક “ રાજ કે વૈરાજ ” વાર્તા રૂપમાં વાંચક વર્ગ માટે નમન લાવે થયું છે. અને જેમાં આપેલા બે બોલમાં, “ તું ” ઉઠેલનો ખ્યાલ લાવતાં જન્મતથી, સ્વર્ગમાં જવા માટેનો કાંઈ વીચાર આવ્યો છે, ન્યારે વાર્તા વાંચવાથી જે ભાવ ઉતપણ થાય, તેમાં જે કાંઈએ સાર મેલ્યું તે કર્તા બહુજ ખુશી થશે, જે ખુશી હૈડામાં ઉભરાવશે. વાર્તામાં શું લખ્યું, તેનો આચલથી લાસ આપી, કાંઈના વિચાર બાંધવાં સામે, આવવા હું ના પાડીશ. વિચાર એકલી આત્મમંત્રી

મતા છે, જે ઉપર બીજાના આત્માને, કશી પણ સન્તા નથી. જોકે આત્મા એકે મહાન પિતાના આત્મા તરફન ધસતો ચાલ્યો છે, પણ તેને માનનારાઓ થોડા છે, જોકે અમને પુર આશા છે કે તેઓ સઘળાં સમજતા થશે, કે, “આપણુ બધાને એકેજ બાપને મલબુ” છે કે” જ્યારે આપણે પ્રેમ અને પ્રિતમાં પળાશું હિતમાં હાલશું, ખુશીમાં ગાઈશું, સ્વચ્છ સિંગારમાં સમાઈશું. અને શ્રી નાથ ભગવાનને, પાક અલ્લાહ, પ્રભુ, ઇશ્વર, પાક અહુરામઝદાને જુદા નામના, પણ એકજ આકારના, એકજ ભાવમાં જોઈશું. પ્રભુ તે વખત આપશે, કે, જ્યાં, મયા, અને હિત, રાજ્ય કરતાં થશે. પ્રભુ એવો સમય આપશે કે, જેમાં ધણી, પણ એકજ ભાવના ફરશે. હરશે, અને રમશે. તથાસ્તુ !

દોહરા.

રાગ ભાગ ને ભાગ બહુ, વળી સાથ વૈરાગ
જેમાં છે સત રાગ કહુ, “વીરરાગ-વૈરાગ” !
અવની પાળે છે જતુ, છે તો ઉંચો ભાગ
એ ભાગોમાં ભર્યો છે. વિશ્વપતિનો ભાગ
એ બાગમાં થાક નથી, સંપત્તિને છે ત્યાગ
વીર રાગમાં વીંટ લ્યો, નામ મહે વૈરાગ !

(હરમીસ.)

જ્યારે ભક્તિ, પ્રાર્થના, ક્ય સંગીત. ઇચ હુન્નરકળા જેવા કે વિચાર, ઉંચ ભણતર, ઉંચ ખ્યાલાત વૈરાગના ભાવ બળવે છે, અને આત્માની દ્રષ્ટિ ખિલવે છે, ત્યારે રાગમાં પડેલાંઓ, જુવાર દારૂ, મસ્તી, તોફાન પર ધ્યાન રાખે છે. પણ હવાંજ યાદ રાખવાનું છે કે, રાગમાં રંચ લઈને, તેઓ વૈરાગ ઉપરજ અંતે આવશે—

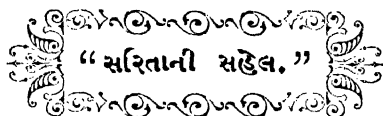
જય ! ધર્મે પાળનારનો ! જય, જીવનના જોગવનારને ! જય
 પ્રિય રાજ્ય પતિની પ્રિતે સેવા કરનારને ! જય ! પિતા માતાની
 જતન કરનારને ! જય, બાઈ બહેનોને આનંદમાં રાખનારને !
 જય, હિત અને પ્રિતની શાંકળ જળવનારનો ! જય ! દુશ્મનને,
 કે સહા આપણને દુઃખ દેવા શાધણુ શોધે છે, કે જે સાધણુથી,
 આપણે આત્મા ખિલવવા ભાન વધે છે. જય ! દેશ અને પરદેશ
 કદયાણુ કરનારને ! જય, જય, બ્રિટન રાજ્યને, તેના રૂઠા રાજ્યને,
 તેના આળા શાન, અને ઉત્તમ ન્યાયને ! પ્રજા તેમને ઘણું જવાડે,
 કે, જે, જીંદગીમાં “ સત્ય માટે રામશીર ” કાઢી અન્યાયને તે
 ઠાળવા તૈયાર છે.-જય ! જય ! જગદીશ ! જય !

પાકે અહુરા !

“રાગ” કે “વૈરાગ”

જય ! જગદીશ !

કળાવંત નગરીમાં, “સરિતાની સહેલ,” નામથી આપણી વાર્તાની લુખી અંકાષ છે. આ કળાવંત નગરીમાં, “સરળ સરિતા” ના, નામ વાલી નદી વહેતી હતી. “સરળ” સરિતા, એટલા ઉપરથી નામ રાખવામાં આવ્યું હતું, કે, આ સરિતા, યાને નદીમાં, કદી પુર આવતી ન હોતી. નદીની આ પાર, એક ઝુપડું, પણ અતિ કુશાદે વિસ્તારવાળું ઝુપડું આવ્યું હતું, જ્યારે બીજે કાંઠે, યાને સાંભી પારે, લગરીક ઉંચ સ્થાન ઉપર અતિ રમણિક મહેલ જેવું મકાન આવ્યું હતું. આ માહેલાં એક સ્થાનમાં સાંજ સમયે, મા, દિકરી બેઠી ઝૂંપડી આગળ વાત કરતી હતી.

“માતાજી, આ સામેના આવેલાં, આટલાં કિમતી મકાનની પેલે પારથી સુર્ય દેવતા, સ્વારી બેરતાં, સહવારમાં નિકળે છે, તે વેળાનો દેખાવ એ મકાનના પેલે બાગમાં રહેનારાંઓને કેવો

મધુર લાગતો હશે ? જ્યારે, આપણી દ્રષ્ટિએ, સુર્ય દેવતા આવે છે, ત્યારે તો લગભગ પોહોર ચઢવા જેવું થાય છે.” દિકરી માને બાથે વળગી વાત કરતી હતી.

“સુર્ય દેવતા, સહવારમાં ત્યાં ઉગતાં દેખાય છે, પણ આપણને આથમણુ વખતે, કેવાં દિલ્લપઝીર દેખાય છે, તે તો દિકરી તું જુઝી જાય છે ? સુર્ય દેવતા સહવારમાં કે સાંજે, મધ્યાને, કે આથમણુ વખતે દેખાય, એ બધું જ સરખું—” માતાએ ઉત્તર વાળ્યો.

“છતાં, પરોઢીઆના જગૃણુની દ્રષ્ટિ કેવી આનંદી હશે, માતાજી !” દિકરી બોલી.

“તેમ સાંજ સમયે, અસ્ત પામતી વેળાની, પરમાત્માની કેવળ કળા, આસમાન પર રમી રહે છે, તેની તને બાસ કેમ નથી થતી વાર ?” માતાએ પુછ્યું.

“વળી સાંજની ઘટામાં તે એવી શી પ્રભા, બાસ દે છે, માતાજી ?” દિકરીએ સ્વાલ કર્યો.

“તેમાં, આપણને પ્રભૂ પિતા એવો પાઠ દીયે છે કે, એક દિવસ ગયો છે, અને તે કેવો ગયો છે, તે અસ્ત પામતાં સમયે, આનંદ, યા દલગીરીનો પુકાર, આપણા હૃદય સ્થાને કરતો જાય છે. એ રંગત, શી, થોડી કામની છે વાર ?” માતાએ પુછ્યું.

“ઝોહો માતાજી, તમારી તે પ્રભા જોવાની ગતિ ખરેજ ન્યારી છે, સારી છે, અને, તેવી સમજ મૂકને આપી માટે, દિકરી પણ આભારી છે. પણ માતાજી તમને એમ પુછું કે, પરમાત્માએ, આ પાર આવો સાદો ભાવ, યાને ઝુંપડી અને ખેતર, જ્યારે વચમા જગીયા, સાથ, જગ્યા, પણ લગરીક ઉંચાણુમા, ભરી રાખી છે !” દિકરી બોલી.

“તેથી, શું કહેવા માંગે છે, દિકરી?” માતાજીએ પુછ્યું.

“હું એમ કહેવા માંગું છું, કે, આટલાં થોડાંજ વિસ્તારમાં, કેટલી તકાવત થારી છે? આપણે જ્યારે સાદા, ત્યારે, પેલી પાર માલદારો સાથે, રોશનીની બલૂક રમી રહી છે. એમાં પ્રભૂપિતાએ ફરક કાં રાખ્યો છે, માતાજી? શું આપણા વડવાઓએ ફરક રાખવા જેવું કર્યું હશે?” દિકરીએ પુછ્યું.

“પ્રભૂપિતાના ફરક ઉપર આપણે હરક ન કાઢવો જોઈએ. તે જે કરે, તે ઉપર ધીરતા રાખી નમન ભાવે, આપણને કામમાજ ચિત્ત રાખવું જોઈએ. ત્યાં જ્યારે, રંગ રાગ થઇ રહ્યો છે, ઉચ્ચસ્થાન જમી રહ્યો છે, ત્યારે આપણી જગ્યા લગાર નચાણુમા હોવાથી, નદીના પાણી કેવાં, મન માનતા, આપણા ખેતરમાં આવે છે, થોડા માણસોની મદદથી ધાન્ય, તથા ભાતમાં કેવો સુખવાસ કરી રાખે છે, તે આપણને થોડો સંતોષ છે, દિકરી?” માતાજીએ જવાબ દીધો.

“હું અસંતોષી નથી બનતી, હું તો બહાલી માતાને, જગતમાં, આ રમી રહેલા ફરક માટે વિચાર કરી પુછું છું” દિકરી બોલી.

“ના, દિકરી, હરિના ખેતરો મેલ કાઢવા બેસવું, એ, સુર્ય દેવતા માંહેથી મનુષ્ય જાતે, કિરણોને છુટા પાડવાં જેવું છે. આલ દિકરી બહેલી થા, હવે ત્હારા બાપા, તથા, શામલો આવી લાગશે, તેમને માટે ગરમ પાણી તૈયાર રાખ, તથા ગરમ મોળું દુધ, પણ સાથે, તૈયાર રાખ! કેમ વળી શરમાઈ ગઈ?” માતાજીએ, ગાળમાં પ્રેમાળ ચમત્તી બરતાં પુછ્યું.

“તમે તો ઘડી ઘડી, એ શામલાને, યાદ કરાવો, મ્હારી મળક કરોહો, તમારો માનીતો શામલો! કામમાં શામલો! બોલમાં

શામલો ! બસ, શામલો શામલો, અને શામલોજ છે, કેમ વાર ? ” દિકરી બોલી.

“વહાલી દિકરી, મેં તો શામલાનું નામ એકવાર દીધું, પણ તુંએ, તો, ના પાડતાંએ, પાંચ વાર દીધું !” માતા રમુજમાં બોલી.

“તે, તમે વહાલાં માતાજીએ યાદ શા માટે કર્યું ?” તેણીએ પુછ્યું.

“તારાજા માટે ! મ્હારી વહાલી રંબા દિકરીના હિતાયે કર્યું, અને કરીશ. પણ એમ પુછ્યું કે, પેલો કૌટકરાય મળે છે કે ?” માતાએ સવાલ કર્યો.

“એક વાર, બજારે ગઈ હતી, ત્યારે પાછળ પાછળ આવ્યો હતો, અને મ્હને, મેણા, તેણા મારતો હતો, કે, દાકણ, શામળા સાથે વેશવાળમાં ગોઠવાઈ અને, સદાની તાબેદાર ગોલામડી બની ગઈ, ઇત્યાદી, પણ તેટલાંમાંજ પુઠેયી મ્હારો વહાલો શામલો ચટ આવી ચઢ્યો, અને, શું કહું માતાજી, શું કહું.....બસ જવા દ્યોને !” તેણી અચકી પડી.

“બોલ દિકરી બોલ શું થયું ?” માતાજીએ બાજુના આગ્રહ કર્યો.

“તેને શામલાજી એ, એવો સેક પોત કરી દીધો, કે, હું તો બાજુતી હતી કે તમામ જાડો જેવો, મ્હારા શામલાને, પટકી નાખી દાખી નાંખશે પણ તેને બદલે તો, એ ચાર લપડકમાં, એવો ચાટ પડી નાકો, ત્યારેજ મ્હારા શામલાનું વીર જોયું. માતાજી, શહેરના ધીખાઈ જાડા પાડા મિસાલના, ટુલેલા દેડકાં મિસાલના શ્રીમંત હાલતના ચળકાટથી, તમે, તેમજ પિતાજી મળકાઈ નથીગયાં, એજ મ્હારો ભાગ્યોદય, તમે માતાપિતાજીએ બળબોલો છે. હું જ્યારે નિશાળમાં બાજુતી હતી,

ત્યારે આસે પાસેની વાતથી, એવી ભયમાં હતી, એવી ભયમાં હતી... ! ” તેણી અચકી.

“ કાંય ! કાંય ! શા માટે ભયમાં હતી ? ” માતાજીએ પ્રછયું.

“ કે રખે માતાજી, તથા પિતાજી, મ્હાર વેશવાળ, કોઇ એવાં જગ પાડાના ચળકાટ હોવાથી, સાંધે ! ” તેણી બોલી.

“ દિકરી ! એવાં માતા પિતા પ્રભૂ આગળ શો જવાન દેશે, તેની તેઓએ લાલચની લપમા, કશી પણ યાદ રાખી નથી. ” દિકરીને જીવતી દાતવી, સુખ છે, પણ એવાં બુઢાં જગ પાડાઓ સાથે લગ્નમાં લાઢવી, ખરેજ મ્હા પાપની રેલ જગતમાં ચલાવવા જેવીજ છે. વળી, અમારી મરજી સાથ તુંને, અમે મલતી કરી નથી, સિવાય કે, તું બ્હાલી દિકરીની આનંદી આંખ, એ શામલાની જીવાની અને ચાલાકી ઉપરની પાંખ પર થડી નથી ત્યાં સુધી ! હજી કોઇ વાંધો હોય તો કહેજે, દિકરી ? દિકરીનું લગ્ન, ચોખ્ખે ચોખ્ખું કરવું, એ માતાનો ધર્મ છે, એવાં ચોખ્ખાં લગ્નના સગનમાંજ, રૂડા અને મધન જાવનો સંસાર સમાયલ છે ” માતાએ હરખ ભેર ચાંપતા કહ્યું.

“ માતાજી ! માતાજી ! સામેની પારમા વસ્તી, મ્હારી નિશાળની સખી “ વેણી ” ને, તેણીના કાકાએ કેવી મુખ પણ વેચી, અને તેથી વળી બુઢાં ખખ ખોખાં સાથે કે, પુનેમનું લગ્ન, ચાંદરાત જેવા પામ્યું નહી. અરેરે ચૌદ વરસની ‘ વેણી ’ તેણીના રાંડેલા હાલ ! માતાજી ! મ્હારા બરડાની ખાલ નિકળવા જેવું લાગે છે. શું આ નાતાં અને રિવાજનો અવાજ, હજી ખી કોઇ બાકી રહેલાં પુલેવા દેડકાંઓનું તો નાશ નહી કરશે ? શું, સમાજ, ખમાં, ખમાં કર્યાજ કરશે, યા રૂડા રિવાજ માટેનું

સવળુ પાસુ પણ જમા કરવા ઉપર કામે ન લગાડશે ? માતાજી, જીવન પ્રથમ ત હું તમને કેમ વિસરીશ ? મહારી વહાલી માતા, તમોએ મને જીવન આપ્યું, પણ વહાલા, અને તરૂન વીર પતિની સાથ ચલાવવામાં, મહને, આ દુન્યામાં, પર લોકતું તો કદાપિ નહી, પણ ત્યાં જ્યાં જ્યાં પગડીયાતું સુખ અપાવ્યું.” દિકરી એટલું બોલતાં ગડમતા અવાજે માતાજીની કુખમાં બરાધ ગઈ.

“ દિકરી, હવે મહારા ભિતરની એટલીજ દુવા, તે હરિ દેવતા સાંભળો ! ” તેણી બોલી.

“ અને તે દુવા ! ” દિકરીએ પુછ્યું.

“ કે તું વહાલી દિકરી, તારા પનોતા શામલા સાથે જીવજો ! બહે એક, દશ, યા વિશ ત્રીશ વર્ષ સુધી, પણ પતિ સેવા કરતી, વહેલી, અને પતિના આયુશની પહેલી, પર લોકમાં જજો ! હે પ્રભુ પિતા, મહારા વચ્ચાને, લગતીજ, મહારી પણ એવીજ મરજી છે. દિકરી, માતાતું ગમે એવું દુખ માતા વેકશે, પણ દિકરીના કાલા કદજીનો અવતાર, તેજ માત્ર, માત પિતાનો પાપ સંસાર છે. ” એમ બોલી માતાએ પ્રેમ ભાવે દિકરીને છાતીએ ચાંપી ચાંપતાજ પોતાના પતિને, અને શામલા, યાને પોતાના પ્રિય જમાઇજીને આવતાં દીકા.

હાહરો.

હોય સરળ યા હો સમય-‘વખત-કટારી’ ધાય
ગમે ભલા, દુખ વેઠમાં-નિર્મળ મનમળકાય
ધન ધરે, યા નિરધન હો-સતી દેખશે આશ
સાચી સેવા આપતા-ભરશે હરની પાસ.

શામલાની સેવા.

“ક્યાં છે ! રંભા ક્યા છે ?” શામલો યુમ પાડતો
ઝુપડામાં દાખલ થયો.

“એ, હું આવું છું...” દુરથી સાદ આપતી આવી ચઢી.

“પણ કટલી વાર થઈ, રંભા !” શામલો પુછવા પડ્યો.

“એ ઘડી ઘડી, રંભા, રંભા શું બોલો છો ? એમ
લોક સાંભળે, તેમ નામ બોલાવું હશે ?” હાથમાંથી લાંબી
લાકડી લેતા રંભાએ નિયું જોતાં પુછ્યું.

“કાં ! મ્હારી બહાલી પ્રિયાનું નામ ન બોલું તો કેનું,
સાસુજીનું નામ બોલીશ ? એ તાહરો રીવાજ, ત્યારે ધરે છયાં
આવે, ત્યારે પાળજો રંભા ! હાલમાં તો જા, બહેલી, પેલી ગઢી
આવી છે, તે તને બરાડે છે” શામલો ટકોર કરતા બોલ્યો.

“વળી ગઢી કેણુ ? કોને ઉચકી લાવ્યા છો ?”
તેણીએ હસીને પુછ્યું.

“ત્હારી શોખ તો ના હોય !” તે હસીને પુછવા લાગ્યો.

“બલે ને હોય, તેમા, મ્હારી શી ?” તેણીએ જવાબ
દીધો.

“તને ગમશે ?” શામળાએ પુછ્યું.

“મ્હારા ગમનની વાત શી ? તમેને આનંદ તો મ્હને
આનંદ ! ચાલો બોલો બહાલ ! એ ગઢી કેણુ છે ? વળી તેને
ઝાઝી ખોટી કરીશ, તો રખે ઘાંડી થઈ જશે” તેણી બોલી.

“ત્હારી ગઢી ગાય ! વળી બીજું કેણુ ?” તેને જવાબ દીધો.

એમ કહોને, ! હું તો એવો ભરમ ક્યાંથી સમજું ? ”
તેણી બોલી.

“તે પર તો કહે છે, કે. હું આમ બણી, અને તામ
બણી ! ” શામળાએ ચિડચિડ માંડ્યું.

“અમારું બણેલું ફક્ત રસોડા સાચવવા જેટલું, અમને
એવા ભરમ જાણવાના કરમ આપ્યાંજ નથી, અમારા બહાલાંઓ
જાણે એટલુંજ બસ, હ્યો હું ચાલી, તમારી કાઠી ગાય
બણી, કાંઈ બીજું કહે છે ? ” રંભાએ હસીને પુછ્યું.

“હાલ તો એટલુંજ બસ છે—આવજો ! ” શામળાએ
વાંકા વળી ચાળા કર્યા.

“હીક ! હીક ! જમાઈ રાજ ! તમે પણ અત્યારથી
હીક ચિરડાવવાનું કર્યું છે ! ” સાસુજી વચ્ચે નિકળ્યાં.

“ઓહો ! તમે વળી દાર લેતાં આવ્યા, કે આપવા !
એ તો તમારી રંભા દેવી દિકરીની, બહાલી, માનીતી ગાય
માટે વાત હતી ” શામળાએ જવાબ દીધો.

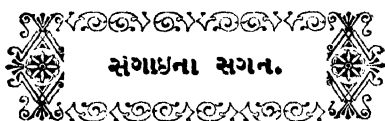
“હવે બહેલાં થજો ! થાક્યા હશે ! દુધ તૈયાર છે,
જગ પી હ્યો, અને બહાર આંગણે હીંચોલાપર આવજો !
પણ આજે રાત્રે, તમારે સામે પાર, પેલા “વિર વિશ્રાંતમાં”
જવું છે, તે ભૂલ્યા તો નથી ? ” સાસુજીએ યાદ આપી.

“ના, કમળા બા, હું નથી ભૂલ્યો, પણ મ્હારે ત્યાં
નથી જવું. જ્યાં “વીર વિશ્રાંત,” ત્યાં આપણા જેવા રંકને
ક્યાંથી મળે, શાન્ત ! એ તો અમરજીવું તેડું આવ્યું બાકી,
ત્યાના મેળાવડા માટે આપણને કાંઈ ભાવે તેમ નથી. જે
ધડી, જમી ચાદરણામાં બેસીશ, સુખનિવાસ થઈશું, ત્યારે
આનંદ થશે.” શામળાએ જવાબ દીધો.

“શામળાજી, હું તમારી સાદાઈની શોભામાં ખરેખર મોભો જોતી રહી છું, અને તેમાંજ તમે સુખ પામશો. જેવી તમારી ઇચ્છા! બાકી તમે ગમે છાં બેસાશો, તેથી અમને તો સુખજ ભાવશે” સાસુજી કમળાબા બોલ્યાં.

“અને વડીલને ભાવતું કરવું, એમાં વડીલોની વડાઇજ ગણાશે. આપણે પાડોશી ખરા, પણ એવા મોંઢા સમજાવ્યા તેડાં માટે, આપણે જાણું નથી ધારતા-ઇશ્વર તેમના મહોતસ્વ, આનંદ ભાવે પુરો કરે એજ અમારી ઇચ્છા” આમ બોલેનો તે છુટો થયો. જેમની પાછળ પીઠે, સાસુજી કમળાબાએ ઓવરણ કર્યા, “પ્રભૂ ઘણું જીવાડે !” એપ બોલી કમળા, દિકરી પાછળ ગઇ, અને દુરથી નિહાળતી હતી, તો જીવે છે કે “રંભા સુદ્ધ સુદેદ ગાયને, પોતાના બાથમાં ભીંડી, રોટલા ખવાડતી હતી, અને ખાતાં, ખાતાં, ગાય, પણ, તેણીના સામું જોતી, એવું કહેવા માંગતી હોય, કે “પ્રભૂ તમને ઘણું જીવાડે !” આ દ્રષ્ટિ જોઇ મળકાઇ, માતા, રસોડામાં ગઈ. થોડોક વખત થવા બાદ, આ નાનું સુખવાસી કુતુંબ, પોતાનો પ્રમાણિક, અને ઉદ્યોગી ભાવનો, આખો દિવસ પસાર કરી, સાદા ખેરાંકનો મખવાસ કરતા બેઠું-છાં, કાંઈ, સાસુ અને જમાઇના નામ માટે બોલચાલની બાંધ હતી નહીં. પતિ અને પત્નિ માટે, છાળના, આડા અવલા આંટા ટાણવાનો હાલ હતો નહીં, અને મધૂર મેઝાપમાં, સુખી ભાવે આનંદી રાત્રીમાં તેઓ પસાર થતા ચાલ્યા.

“કરણી એવી રાખજો-જાય સદા હરગામ નામ કદી યમડાત દે-તેનો મુળ શુધ કામ- ખાવ સદા સાદું ભલે-એમાં ના છે એખ ભક્તિ કર હરિ નામની-તેમા સારી જેખ.

“બહાલી રંભા ! રાત્રીએ, ત્હારા પિતાજી રામદાશે, મ્હારાં, સંબંધ સાથ તું વહાલીનો પવિત્ર ગાંઠ બાંધવા મુહુર્ત આપ્યું છે અને તે મુહુર્ત આપણા દસરાના દિવસનું છે ” શામળો બોલ્યો.

“હજી આપણને મુહુર્ત, અને વાર માટે વિચાર કરવાનો પ્રસંગ કરવોજ પડે કે ?” રંભાએ પૂછ્યું.

“આપણા વડીલોના કહેવાથી જે થાય, તે ઉપર આશા રાખવામાં પ્રભૂ નારાજ તો નથીજ. પિતાજીએ કહ્યું, તેમ ત્હારે કરવાનુંજ બાકી છે પણ પિતાજીની બુદ્ધિ કેવી બળવાન સમજાય છે કે, બ્યારે વિચાર કરીશું, કે દસરા માટે, શ્રાદ્ધવિધામાં એવો મર્મ કહેવામાં આવ્યો છે કે, તે દિવસે કામ કરવા માટે કશા મુહુર્તનીજ જરૂર નથી—માટે દસરાના દિવસે, તું બહાલી સાથ, મ્હારા રનેહનો ગાંઠ પુરો બાંધાશે, કેમ હવે તો કાઈ કહેવું છે !” હસતાં પૂછ્યું.

“ઓ, વળી મ્હારે શું કહેવું હોય ! બસે આ દસરા હોય, કે, આવતાં ! મ્હને બધું એ સુખજ છે. મ્હારા સ્વામિને જે દિવસે દાઢા, તેજ દિવસે મ્હારા હૃદયમાં સુખ મુહુર્ત મંડાયું હવે બીજા હૃદયે મુહુર્ત હોય, તો એ મ્હને ઠીક છે” તેણી અણુક્રમ કરતાં બોલી.

“એમ કે ? ત્યારે હું હાલમાં લગ્ન માટે ના પાડીશ, તો ત્રીગાંધશ નહીં જો ! સાંભળે છે કે ?” શામળાએ ચિરકાવવા માંડ્યું.

“મ્હારે તેમાં શી નગાઈ ! પણ...” તેણી થોભી.

“ પણ શું...બોલ ! ” શામળાએ પુછ્યું.

“ હમણાજ તમે બોલ્યા, કે “ વડીલોના કહેવાથી જે થાય,” ઇત્યાદી, તે શું બોલ્યા કે ? ” તેણીએ જવાબ દીધો.

“ હં...હવે સમજ્યો, સમજ્યો ! મ્હારી મ્હારી બોલી, પોપટી ! ગમન તો મનમાં, અને છતાં ડોળ કેવી કાઢે છે ? ” પાંસાંમાં લઇ ચુંબન કર્યું.

“ બહાલા વીર ! ત્હારી આગળ ગમન નહીં કરીશ, તો પછે ક્યાં મ્હને કોણ સાંભળશે ! મ્હારા ધીર ! તું છે તો, બધુંએજ ! નકરે મ્હારે જીવતર શું ? મ્હારી કિન્મત શી ? ” તેણી બોલી.

“ બોલી ! બોલી ! ચાલ એવાં ઢોંગ ના કર ! ” તે બોલ્યો.

“ પતિને મનથી અમારા જેવીઓના નરમ હૃદયના બધાએજ ઢોંગ લાગે છે, ભલે, જેમાં પતિ રાજી, તેમાં સતી, કાં નિરાશી રહે ? ” તેણીએ જવાબ દીધો.

“ ચાલ બોલ હવે, મ્હારે સ્ત્રી ધનમાં, ત્હારે માટે કેવાં આભૂષણ લેવાં ! ” શામળાએ પુછ્યું.

“ સ્ત્રીધન ! સ્ત્રીધન એટલે શું ? અમારું ધન શું ? મ્હારા બહાલા. શામલાનું મન, તેજ મ્હારા તનનું આભૂષણ ! મ્હને કાંઈ એવાં એકાં ઘેલાં ગમતાએ નથી. એ માટે મ્હારો શામલો જાણે ! એવાં ધન પાછળ પૈસા ખર્ચ કરી નાખવા કરતાં, તમારી સ્થિતિ, તથા ખેતર પાદરની ખિલવણી કાજે, તેની વાવરણી કાજે, તમો સાચવશો, તેજ મ્હારું ધન ! મ્હારા પતિનું જ્યાં મન તે સાચવવાંમાંજ મ્હારું ધન ! મ્હને બહાલા કદી એવું પુછશેમાં ! હું કેવળ તમારામાંજ ઘેલી છું, મ્હને આભૂષણમાં ઘેલી ના કરશો ! એવાં અલંકારો શું, મ્હને મૌજ આપતા થશો, એમ તમે માનશો ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ ના, બહાલી, ના, પણ તને એવી ઘેલી રાખીને, લગનની અલબેલી કેમ બનાવીશ ? ” તે બોલ્યો.

“ તે તમે જાણો ! હું ઘેલી તો થયલ છું. પણ તમારા આત્માની દાસી પ્યાસી, તમારી એલી બની છું, મ્હને ગમે એમ તોલશે, પણ તમારાંજ પ્રાણમાં મ્હારો ખેલ જોતી થરીશ. ” તેણીએ જણાવ્યું.

“ ત્યારે મ્હારે મન ગમતું લાવીશ, તે તને ગમશે ? ” તેને પુછ્યું.

“ તેમાંજ તમારી દાસી, ફાંસી ખાઇ નમશે, જમશે, અને રમશે ” પતિતુ માથું એમ બોલી પાસામાં લઇ લીધું. ત્યાર પછી, આ વરવહુ સ્વચ્છ લાગણીમાં લીન બની, ભવિષ્યના થોડાક દિવસો માટે છુટા રહ્યા. અને બાકીના તે દિવસો હતા, કે, જે દિવસોમાં, આ નાના બુંદમાં, નાના પાયા ઉપર લગનની ધામધુમ ચાલી રહી હતી. લગનનો ગાંઠ બાંધવા કોઇ વિધ્વાન પુંજરી આવનાર હતો, અને તેમના હાથે, આ જોડું સંધાવવા વિચાર રાખ્યો હતો. આ વિધ્વાનનું નામ ‘ ગુણીરાજ ’ હતું. સાદો, અને સ્વચ્છ, ધર્મ અને જ્ઞાતી ધર્મના ભેદ અને ભર્મનો ભર્મ, પુરો પાકો સમજાવતો હતો ત્યાં, કે જ્યાં કોઇનો તેવો હેતુ થાય ! ગામડાના પાર પડોશી આવનારા હતાં. અને દસેરાનો શુભ દિવસ, વરવહુના પવિત્ર જોડાણથી સંગાર કરવામાં શું દાવવાનો હતો. આવા સમયમાં જ્યારે રંગ રાગ ઉડવાનો છે, તેટલા, આપણે પોતે સામે પાર જઇશું, કે, દુરથી કુંગરા કેવાં રજ્યામણાં લાગે છે, તે નિહાળશું, અને સાથે વળી, પેલા “ વીર વિશ્રાંતના ” પડોશમાં જવાધી, કાઠ વિસ્તાર કાઢીશું.

“ વીર વિશ્રાંત. ”

“ વીર વિશ્રાંત ” ના મહેલ સમાન મકાનમાં, આજે ઠાઠ માઠનો મેળાવડો રચાયો હતો. એવા મહોત્સવ, ત્યાં અવાર નવાર કરવામાં આવતા હતા. આ મહેલ સમાન મકાનનો માલેક, “ નિત્યાનંદ ” થી ઓળખાતો હતો. અને નામ પ્રમાણે, તેને નિત્ય આનંદજ જોઈતો હોય તેમ માલમ પડતું હતું. તે જીવાન વયનો અને ખુશ મિનજી, તથા જીવે જરાએ દુખ ન વેડે તેવો હતો, તેની રૂપસુંદરી નામે ધણિઆણિ, જાણે રાણી પેરેજ રાજ કરવા, હાં પરણી આવી હતી. એ રૂપસુંદરી સાથેજ આપણને ધણો વખત રોકાઈ રહેવાનું છે. માટે એ બાનુના ગુણો અને ભાવનાઓ કેવાં છે, તેના સંબંધમાં પ્રવેશ કરવાનો જરૂરનોજ છે. પરાણાઓને આવકાર આપતી આ પરી જેવી કાન્તિ વાળી ખરેજ એક મનમોહન સુર્તી હતી, અને ખતિના કાળજાની કારજ કહેવાય. રૂપસુંદરી રૂપે જેવી સુંદરી તેવીજ ગુણે પણ ઉચ્ચ શક્તિ ધરાવતી હતી, પણ આજે મીનજી, અને એકલપેટી પણ થવા વખત લગાડતી નહી. જ્યાં સુધી તેણી સર્વેથી શ્રેષ્ઠ અંકાય, કે ઠીકા ઠીક, ના તો, વાંકી વાત આવી કે રીસની ચીશ, અને છીંકા છીંક જોઈજ લ્યો ! પોતાની સુંદરતા ઉપર એવી મહાલતી હતી કે, ગમે એવાંને સહેજમાં તિરસ્કારમાં લાવી નાંખે. જેવા પરાણાઓ, તેવો તેમનો આવકાર પણ દેખાતો હતો. ચિચોડા, ત્યાં લાંબા હાથ, અને ડોકની વાંકનો જમ્બેલો,

અને જ્યાં જરા દ્રવ્ય ક્રમતિ ત્યાં થંડો ઉગારો ! હોય, એ તો રીવાજ છે. તેમ છતાં લોક જાણે છે કે તેઓના આવા ધન્યવંતને ત્યાં ભાવ ઝાઝા નથી, તોએ શા માટે પછાડા લેતા હશે, એજ માત્ર નવાઈ છે; જેની પુરેપુરી દવાઈ મલીજ નથી. આજે નિત્યાનંદ શેઠની વર્ષ ગાંઠ હતી. એટલે આવી ધામધુમ રમી રહી હતી. ત્યાં કેટલાંક આવતા અને જતાં, કેટલાકો કલાકોનો ધામો નાખતા, અને કેટલાક શેઠ અને શેઠાણીજીની આસપાસ માંખ પેરે ભમતા અને જમો પિછોડી આમ તામ શુભાવતાં હતાં. હા જમો અને પિછોડી પહેરીને કેટલાંકો આવ્યા હતાં, કારણ કે તે પહેરવેશમાં, ગમે એવાં ઢોંગે, પણ તેઓ માન આપવા જેવું સમજતાં હતાં. કોઈ, કોઈને પુછનાર નહીં એટલે, પહેરવેશ ઉપર ખાસ ધ્યાન, અને બંધી હતીજ નહી, પણ પ્રસંગની અત્રે મૌજ ઉછળી રહી હતી, તેટલાં, ત્યાં એક બાનુ આવી ચઢી. તેણી, રૂપસુંદરીની ખાસ અને માનીતી સહી હતી કે જેણી માટે રૂપસુંદરી અવારનવાર અગાથી માહેથી ડોળા તાણી જોતી હતી. આખરે તેણી આવી.

“ઓહો પ્રિય પ્રભાપતિ ! કેમ આટલું મોડું ! કાંઈ દિન પ્રતિ-દિન હવે એકાંતજ રહેવા માંગે છે કે શું ?” રૂપસુંદરીએ તેણીના બન્ને કર પોતાનાં હાથમાં લઈ બેઠ કરતાં પુછ્યું.

“ખરું કહું છું રૂપાણી, કે મહને તેમજ ગમે છે. એકાંત, ખરેજ સ્વર્ગવાસ જેવું લાગે છે. આવી મૌજ અને મજાદ મહારા મનને થાકવે છે. હું તો ફક્ત મહારી વ્હાલી સખી અને સહી માટેજ આવી છું.” પ્રભાપતીએ જવાબ દીધો.

“તું વ્હાલી આવ્યાથી, આજનો મહારો હૃદયરંગ ધપકી રહ્યો છે” તેણી બોલી.

“ઝોહો ! રૂપસુંદરી ! આ તે શું સાંભળું છું ! તું, અને હૃદયરંગ ! હું તો સદાયે ઇચ્છુ છું કે, તારો હૃદયરંગ સદા ગાજતો રહે !” પ્રભાપતીએ સમજાવ્યું.

“એટલે વળી તે શું ?” શંકાથી રૂપસુંદરીએ પૂછ્યું.

“એમ, કે, આવા ઠાઠ અને ચળકાટના મળકાટ માટે ચોભી ના ખેસ ! એ ઉપરાંત, હૃદયનો રંગ જળવવા ધણુએ કરવાનું બાકી છે. આ બધાં નાજીકદાર વાણી, કાંઈ આખેર જીવ સુધી નથી સાંધવાના !” પ્રભાપતી બોલી.

“એટલે, આ બધું બંધ કર, અને તારી માફક એકાંત બની જવું ! ના, ના, મહેને જરાએ એન ન થાય ! મહાર કાળજી સુકાય” તેણી બોલી.

“જ્યાં સુધી મોહના વિંખનો ડંખ કોઈ જાણતું નથી, જ્યાં સુધી શરવીરતું કષ્ટ કોઈ ભાસ કરતું નથી, જ્યાં સુધી સતીની ગતિ, કો પિછાણતું નથી, ત્યાં સુધી, તેઓની પ્રથમ વેદનાં, અને તેના પાછળના રૂઝ રૂળ માટે કેવળ અભણ રહે છે. એકાંતવાસ, જ્યાં વિશ્વનો સંગાઠ છે, ત્યાંની લીલાહનો રંગ, તું કેમ જાણશે !” પ્રભાપતિએ નિશાણો નાખ્યા.

“બસ જાણી, તારી, એ વેદ અને બ્રહ્મની વાત, હવે માંડીજ વાળ !” તેણીએ કહ્યું.

“જો માંડી-વાળવાથી દુન્યા સુખીજ રહેતી હોય તો જરૂરજ હું નહીં બોલીશ. પણ જ્યાં મહેને લાગશે, ત્યાં તેવું કહીને હું જરૂર તેમને રાહ દેખાડીશ. લે, સામેથી તારા પ્રાણનાથ આવે છે” પ્રભાપતિએ ધ્યાન ખેંચ્યું.

“આવો, આવો ! પ્રભાદેવી !” નિત્યાનંદ બેઠ કરતા બોલ્યો.

“ઝોહો નિત્યાનંદજી ! તમારો આનંદ, તો અનન્ય રંગમાં વહો જાય છે. હું. વળા પ્રભાપતિ ઉપરથી પ્રભાદેવી ક્યારથી થઈ ?” પ્રભાપતિએ હસીને પુછ્યું.

“તમને દેવી કહેવામાં કશો બાધ નથી. જો કે હાલમાં, તમો, તે માનતાં ન હોવ, પણ ધીમે ધીમે, તમને શેક દેવી માફક પુનરુજી, તો, તેમાં કાંઈ સંદેહ નથી” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“બલે, નેમ જો પ્રભૂની દિક્ષા હશે, તો તે બધું જ સરખું છે, પણ તમે મહારા પુનરુજીઓના એક થશો, એ માનવા શું મહેન કરવું રહેશે ?” પ્રભાપતિએ પુછ્યું.

“ના બાપુ, અમને, તો, આ આનંદી જીવ આપ્યો છે, તે અમે તો રંગરાગમાં રમીશું, અને જમીશું. અમને એક બોંયપર પડી પુન કરવા બાવે નહી. એ તો પેલે ભવ અમે ધણીએ તપશ્ચર્ય કરી હશે તે આપ ભવ દેવીજીએ રૂડા વાણા આપ્યા” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“ત્યારે આટલું તો ઠીક યાદ રાખ્યું છે, કે પેલો, અને પાછલો ભવ જેવું કાંઈ છે” પ્રભાપતિ બોલી.

“તેમ તો ખરૂં જાણી” નિત્યાનંદે જવાબ દીધો.

“ત્યારે હવે, પાછલા માટે કાંઈ કરશો ?” તેણીએ કહ્યું.

“તે એ થાય છે” તેને જવાબ દીધો.

“કેમ ?” પ્રભાપતિએ પુછ્યું.

“આ એમ ! રંગ રાગમાં પણ પૈસા બેસે છે, તેમાં પણ ફક્ત પાન, ખાન પાનના માલવાલાઓને તડકા પડે છે, તેમાં, તેઓ ઠીક કમાતાં હશે, અને એ કમાઈ કરાવી આપવી, એ પણ વળી ઉત્તેજન, અને, તેનું પણ ફળ બીજે ભલે મળશે” નિત્યાનંદે જવાબ દીધો.

“ તમારી ગણતરી કાંઈ ઔર જોશ આપે છે ” પ્રભા-
પતિ બોલી.

“ જેવી આપણી હોંશ, તેવો આપણો જોશ. ચાલો હવે,
કાંઈ રંગગંગામાં બાગ લેશો ? ” નિત્યાનંદે વાત ફેરવી.

“ આ બધોએ ભાગજ લેવાય છે. હાં પધારી, એજ
મહારી મૌજ, તમને આનંદ દારી, તેમાંજ મહારી મતલબ
સમી ગઇ છે. તમો બલે સિધારો, તમને તમારા મિત્રોને હજી,
ઘણી ઘણી આગતા સ્વાગતા દેવાની હશે, હું તો આ પરવારતી
છું. ચાલ રૂપસુંદરી, હવે મહને ક્યાં લઇ જાય છે ”
એમ બોલી બન્ને સહીઓ, કમરમાં હાથ વિટાલી, સહેલ
કરવા લાગ્યા. ‘ પ્રભા, અને રૂપ ’ નો આ રસભાવ, જોનારને
ચક્ષિત ખ્યાલમાં તદ્દલીન કરતો હતો, રૂપમા, જરાએ એક
એકને ગળડે નહી, પણ હૃદયની હૃદની વાત ખ્યાલ કરીશું, તો
પ્રભાપતિ ખરેજ પ્રભા દૈવીના નામને જેમ આપે એવીજ હતી.
સખીઓ સાથે ફરી સઘળી સગવડમાં બમતી રહી, અને
સઘળાંઓની વાતચિતમાં, થોડું લગાર ભાગ પૂરતું કામ દઇ
કરી, આખેર પ્રભાપતિ વિદાય થઇ. પ્રભાપતિ, પોતાની બહાલી
સહીથી છુટી પડી, તેણીના બાગમાંથી એખલી લહોર કરતી,
પડોસમાંજ પોતાની નાની પણ કિમતી મીઠકત તરફ ધીમે
ધીમે જતી હતી. જ્યાં સુધી રેશની હતી, ત્યાં સુધી તો ઠીક
ચાલી, પણ લગાર અંધાર થવા માંડ્યું કે સંભાળ લઇ હીંડતી
હતી, એકાએક એક ચીશપાડી, અને કળખાઇ, મુરચાઇ,
પડતી હતી, પણ કોઈ કદાવર આકારે, પડતી જીવી લીધી.

“ તમે કોણ છો ! એ મહને પગમાં જરા લાગ્યું છે, જરા
દાખશે, બહા વીર ! ” પ્રભાપતિએ કહ્યું.

પેલા આકારના હાથે, પગ દબાવવાથી, પ્રભાપતિને કરાર થયો, કલટર નરમ પડતાં, પ્રભાપતિએ પુછ્યું, “વીર તમે કોણ છો ? તમારી બેહદ કૃપા થઈ. વખતસર મહેને જીવી ન લીધી હોત, તો કોણ જાણે શું થાત !” તેણી બોલી.

“તમારો તાબેદાર !” તે કદાવર આકાર બોલ્યો.

“કોણ ! સત્યાનંદ ! એ વીર ! તું હયાં ક્યાંથી ! કાંય ! આવી રાત્રીએ !” પ્રભાપતિએ, તેના ખભાં પર પોતાની ડોક નમાવી પુછ્યું.

“તમારા રક્ષણ અર્થે જ્યાં તમે ત્યાં હું એજ મહારા ધર્મે” ઘણાજ મધુરા અવાજમાં જવાબ દીધો.

“મહારી એકાંત જાંદગીથી તુંને વીર શો કાયદો થશે !” પ્રભાપતિ બોલી.

“આવી અંધારી રાત્રીમા, તમારી એકાંતવાસમાં, મહારી હાજરીથી શો કાયદો થયો ?” સત્યાનંદ બોલ્યો.

“ખરેજ સત્યાનંદ ! ત્હારી સાદી સમજ, પણ મહારી રંગેરંગમાં નવિન લાગણી પેદા કરે છે. તું મહારો પ્રથમ પુંજરી છો ! અતહદ આભારમાં મહેને મદી છે ” પ્રભાપતિ વધુ બોલવા જાય, તેટલા, તેને નરમ હાથે મોઢાપર અંતર કર્યા.

“આભારની વાતજ નહી કરવી. પુંજરીની ફરજ શુપચુપ દૈવીના દર્શનમાંજ ચિત્ત ધરવાની છે. દૈવી પ્રસન્ન થાય કે નહી એ સવાલનો જવાબ પુંજરી માંગે નહી” સત્યાનંદ બોલ્યો.

“વીર ! ધીર ધર !” પ્રભાપતિ બોલી.

“મહારા જીવન પ્રયંત ” તે બોલ્યો.

“કશી પણ આશ વિના ?” તેણીએ પુછ્યું.

“આશ, મહારા સ્વાસમાં છે, તેને ગમે તેમ રાખવાનો
ખાસ હક મહારા પ્રભુનો છે” તે બોલ્યો.

“શું, એમજ રહેશે વીરા !” તેણીએ પુછ્યું.

“રહ્યો છું અને રહીશ” તે બોલ્યો.

“તું તર્થે છે વીરા ! તેણીએ પુછ્યું.

“તે મહાર કામ છે ! ધીરજ તમે શિખવી છે.” તે બોલ્યો.

“ના, હું નહી તરસાવીશ ! ત્હારી પુંજન શક્તિ ન્યારી
છે, ત્હારી ભક્તિ ભારી છે, પ્રભાપતિ, યા પ્રમા દેવી ત્હારી
આભારી છે, આજેજ આ અંધારા સમયમાં, ત્હારા ધીરજવંતા
હૃદય ગદમાં, હું કિમ્મળો ફેડું છું, જે એમજ ત્હારું ધારવું છે તો,
વીરા ! ધીરા ! સત્યાનંદ, તું મ્હારો પ્રેમ આનંદ છે ! હું તમારી
છું, મ્હને ત્હારી સહાયની ઘણી જ જરૂર છે, જે આજ્યથી તું
આપશે ?” તેણી અમૃત સમ મીઠાં બોલમાં બોલી.

“પ્રમા ! પ્રમા ! શું, જેમ આ અંધારી કળા, સામેની
ભલૂક કળાથી મોહક બની રહી છે, તેમ આજે તુંએ, મ્હારી ગતિ
બનાવી ? મ્હારા હૃદય ગદમાં ઉન્નતનો ઉર ઉછવાગ્યો છે. મ્હારા
એકાંત બાગમાં ત્હારી સાથનો લાગ ધર્યો છે !” તેને પુછ્યું.

“પ્રમા પ્રભુની છે. પ્રભુ પોતાના પુંજરીઓને પ્રભા
બતાવે છે, પ્રમાથી નવાજે છે, પ્રભા સતિની છે, પ્રમા માતની
ખાસમાં બાળની છે, પ્રમા સ્વચ્છ મન અને તતની છે, તો,
પ્રભાપતિની સાથ પણ સત્યાનંદની છે—પ્રભુ શો રંગ રચે
છે તેનો અન્નયમ આંચકો, તે આજના તું વહાલા સાથના
મ્હારા મેલાપનો છે.” પ્રભાપતિએ જવાબ દીધો.

“અરં કહું છું, વહાલી, કે આજેજ મ્હારા નામ પ્રમાણેની
પ્રમા મ્હારા હૃદયમાં જમી રહી છે. યાને, મ્હારા હૈડામા સ્ત્રી

આનંદ બ્યાખ્યો છે. ચાલ બહાલી તુંને ત્હારા ઘર સુધી ટેકા દઈશ ” તેને, તેણીને બાળુમાંથી પકડી કહ્યું.

“ બહાલા, ત્હારા ભારી પુજનથી, મ્હારા દિલમાં એવો પ્રેમરસ વહી રહ્યો છે કે, મ્હને હવે નવીજ જાતની કંઈટર થાય છે.” એટલું બોલતા, ત્યાં પડોશમાંથી કાંઈ અખડાત સંભળાયો.

“ કાણુ ! ” સત્યાનંદે પુછ્યું.

“ ત્હારો હરીફ ! ” જવાબ મળ્યો.

“ મ્હારો ગરીબનો કાણુ હરીફ હોય ! ” સત્યાનંદે પુછ્યું.

“ હું કૌટકરાય, આજે હવે તને જવા દઈશ નહીં ! ” કૌટકરાય બોલ્યો.

“ કાં ! ” સત્યાનંદે પુછ્યું.

“ એટલે એમ કે, તમે અંધારી રાત્રીએ કાણુને બહેકાવે છે ? ” કૌટકરાયે પુછ્યું.

“ ઓહો, તમોએ આજે, એક બાતુની પક્ષ લેવા હિમ્મત કરી છે, પણ તેણીને બહેકાવવાનો, પુરતો હક અમુને છે. આપ આજ્યા જાવ, ના તો વળી પેલા શામળાએ હાલ ક્યો, તેમ મ્હને અમરથું દુખમાં ઉતારવું પડશે. કાકા, મેં કોઈ સાથ હરીફાઈ કરી નથી, અને તે કરવામાં મેંજ પણ નથી ” સત્યાનંદે જવાબ દીધો.

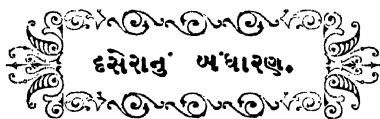
“ ત્હારી પાસે ખાવાને દમડી નથી, પછે, તું કરશે શું ! ” કૌટકરાયે પુછ્યું.

“ એવો દમડી વગરનો, પણ મ્હારો લાખો રૂપીઆ કરતા પણ અધીક પ્યારો ભરથાર છે, આપને તે માટે શી વેદના થાય છે ? ખરેજ તમો પણ તમારું ઘરડે ધડપણ, બચપણ જેવું વેચવા માંડ્યું છે. જવો કાંઈ દેશપરદેશ, અને કોઈ ધુતવા બેઠું હોય ત્યાં, જઈને કોઈ ગાય, બોકરી જેવી દિકરી ફસાવવા

ચત્ન કરો, જેમ કરવામાં તમારી પરલોકમાં ખરેજ ખોલ બાળાજી થશે, કેમ ખરું ધારો છો કે ! જાવો રાત્રી થઇ છે, સડવું હોય, તો સહવારમાં ધરે પધારજો, નહીં તો ગામમાં ગુણીરાજ આવ્યા છે, ત્યાં જઈ કાંઈ ઉપદેશ લઇ આવજો ! વીરા સત્યાનંદ, આલ, એમણી સાથે બાઝવું આપણને હીક ન લાગે” પ્રભાપતિએ, પોતાના વીરાની બાથમાં હાથ નાખ્યો, અને આલતી થઇ.

“ હીક, હું એને બરોબર પુરો પડીશ, પોતાના જોર ઉપર અબળા જાતીને ફસાવવામાં, હીક ફાવ્યો, પણ એ તો રાત્રીએ થયું, સહવારમાં આંખો ખુલશે ” એમ બબડી કોટકરાય, હરખાઇ ચાલ્યો ગયો.

માથ મતામાં હુંબતાં—મન કેવાં હરખાય,
ધનધન કરતાં મોહમાં—ફાકટ ફેરા ખાય.
ધનથી સમજે માનમાં—મળશે કિમતી ચાહ,
એવી ધુન તું છોડરે—પ્રભૂ લીલાહ થાય !

“ ગુણીરાજ, તમો ગામમાં પધાર્યાં તે ખરેજ સગન થયા. લખને પધારેલા સાંભળી, મ્હારી દિકરી રંભાના લગનનો ગાંઠ, તમો પાસેજ બંધાવવા મન થયું ” રંભાનો બાપ બોલ્યો.

“ રામદાશ, હું આજ ઘણા વર્ષથી તમારી સાદાઈ જોતો આવ્યો છું પણ લગનમાં, બ્રાહ્મનોને તથા ગોરજીઓને તમારે તેડું દેવું હતું, રીવાજ પ્રમાણે તેમના હાથથી એ લગ્ન પ્રસંગ બરવો હતો ” ગુણીરાજે કહ્યું.

“ તેઓ પણ આવનાર છે, અને તેઓ મ્હારી પુંજ પુરી કરે, તે આગમ્ય મેં તેમની પુંજ ઠીક કરી દીધી છે, તેમને તેમનું પુનઃ દાન પ્રથમથીજ કર્યું એટલે તેઓ એટલાં બોલાં, અને ભલાં, કે રીવાજ વીશે બાપડાઓને કાંઈ યાદજી આવ્યું નહીં ” રામદાસ બોલ્યો.

“ ત્યારે તમે ખાતરીથી કહો છો, કે, રીવાજનો પ્રથમ હેતુ પૈસા છે ! ” ગુણીરાજે પુછ્યું.

“ ખરેજ પૈસા ! પૈસા પુરતાં આપ લે થયાં કે, એવા ગોરજીઓને કશી પીડા થતી નથી. એ તો જ્યારે તેમનાં ભાગ લાગમાં આડી વાત આવે કે, જોઈ લ્યો સમાજને શું સમજાવે છે ? હાલના જમાનામાં જ્યારે વ્યપારને બદલે સત્તા, ધંધાને બદલે શરત, ઉદ્યોગને બદલે જુગાર, નિતિને બદલે દારૂડયો અવતાર, ભલામને બદલે નિંદાની હારમાળા, લેન ચુકવવાને બદલે ધિક્કારનો ઘોષ, મતલબ માટે બીજા પર દોષ, વર્યો છે, ત્યાં હવે સમાજના સામેલ સલાહકારીઓ સીધી સદલાહ આપે, એવા થોડાકના બળ સામે, બીજાઓનું ખુમરાન કેમ ન ફાવે ? ” રામદાસ બોલ્યો.

“ હું ધારતો હતો તે ઉપરાંત આપે બહુજ જાણવાની કોશિશ કરી છે, પણ એ તો સધળાં ખેલો છે, એમાંજ સર્વેને શિખવાનું થાય છે. પણ એમ પૂછું કે ફિકરી રંભાનું વેશવાળ જે તમારા જમાઈ સાથે ગોઠવ્યું છે, તે, તમારી રાજીયાતે બંને વર કન્યાની ખુશીનું છે ? ” ગુણીરાજે પુછ્યું.

“અમારી સર્વેની રાજી અને ખુશીનું છે, ખિતનું છે, પ્રેમની ઝેનનું છે, એ બંધે જીવોની આગલી પાછલી લેન દેનનું છે, યાને એઓ, એકમેકથી કદી છુટાં ન પડે તેવાં ભાવમાં ભરપૂર છે. નથી કાંઈ વેચાણુ યા આગળનો બંધોમસ્ત, નથી કાંઈ વચ્ચે ગોર, યા દલાલ, બસ બંનેના નેત્રોના બાણુમાં પ્રાણુ સમાયલો છે.” રામદાશ બોલ્યો.

“ભલે ! ભલે ! પ્રભુ એમને ધણું જીવાડો ! જુઓ ભાઈ રામદાશ. આ જગતમાં જો સુખ ફળ તૈયાર કરવા હોય, તો પ્રથમ તેનું મુળ “સંસારનો સંગાર” છે. સંસારનો સંબંધ જ્યાં સુધી બાળાઓ માટે પૈસાના ચાલાઓ, ડોળા ગુરકતા હશે, ત્યાં સુધી ખોટોજ નિવડશે. માઆપ જો તરતજ સમજી, પોતાની દિકરીના ધાણુને, જીવાન સાદાઈ કમાઈ કરનારો એવા ગુણો ભાવ ભરેલો જોવાને રાખશે, ત્યાં સુધી સંસારની સીમા, ધીમા કદમે રડા છેડા પર આવશે, પણ જ્યાં સુધી કન્યાઓનો વેચાણુના ખેચાણુમાં પૈસા છે, ત્યાં સુધી જગતમાં, બહુજ ગંભીર પરિણામ થતાં આવશે. તમે ગમે એવા ગરીબ છો, છતાં તમારી દિકરી રંભા ખરેજ ઉંચ વર્ણુ અને ઉત્તમ ખ્યાલાતથી ભરપૂર છે, કદાપી, તમારી જગ્યાપર લોભી માત્ર પિતા હોતે, તો, આજે એ ક્યારની, પેલા કૌટકરાય સાથે વેચાઈ ગઈ હોતે !” ગુણીરાજ બોલ્યો.

“તે, કૌટકરાય, પોતાના સોકટ નાંખી રહ્યો હતો, ધણીએ લાલચ અમને દેખાડી હતી પણ અમે, તેને આડી નઝરે પણ અંખો નહી. થોડા દિવસો પર, તેને પોતાની ખરાબ ચાલની ગતિ, પ્રભાપતિ ઉપર અજમાવવા ધારી હતી, પણ સત્યાનંદની હાજરીથી તેણી બચી ગઈ ” રામદાશ બોલ્યો.

“શું, એ કૌટકરાયને કાંઈ ખબર થાય, એવું ન થઈ શકે?” ગુણીરાજે પુછ્યું. “બાઈ, એના પૈસા એટલા, કે એની સામું કોણ થાય! પણ પ્રભૂજ એને ઠીક પાઠ દીધે છે, એટલે આપણે પંચાત શી?” રામદાસ બોલ્યો.

“મેં પ્રભાપતિની બહુજ તારીફ સાંભળી છે, હું તો એમને ઘણીકાર મલ્યો છું, તોએ બહારથી ઘણું સાંભળ્યું છે, કે બાઈ બહુજ બલી છે” ગુણીરાજ બોલ્યો.

“પ્રભાપતિ, આપણે ત્યાં, જે વખત જાય છે, તેમા, પોતાના વીરા સત્યાનંદ સાથે આવશે. હા, હમોને ખબર કરવામાં આવી છે, કે, તેણી પોતાના ભવિષ્યના ભરથારને, આજે સાથેજ તેડી લાવનાર છે, અને તે ઘણી, તે તમારો મનીતો દાશ સત્યાનંદ છે!” રામદાસ બોલ્યો.

“કોણ! સત્યો! મહારો સત્યાનંદ! અને, તે પણ વળી પ્રભાપતિ દેવી જેવી બાઈ સાથે! ખરેજ પ્રભૂએ જોડીજ બનાવી છે, એકલું એજ છે, કે, પ્રભાપતિ શ્રીમંત છે” ગુણીરાજ વમાસનમાં બોલ્યો.

“સત્યાનંદને, શ્રીમંત થતા ઝાઝી વાર ન લાગે એમ છે, કારણ કે, અમારી પડોશનાજ ખેટરના હવાલા રાખ્યા છે, અને ઉઘોગી ટોળી સાથે ધંધામાં ઠીક પ્રવેશ કરી રહ્યા છે” એટલામાં સામેથી રંબા દોડતી આવી, પણ ગુણીરાજને જોતાંજ ચમકી, અને વાંકી વલી દર્શન કરવા મંડી.

“દિકરી રંબા! કાંઈ નહીં બોલ! અપણા મુરખીજી ગુણીરાજ છે, એવન, ત્હારા લગ્નના ગાંઠ સાંધશે.” પિતા વચ્ચે બોલ્યો.

“ગુણીરાજ, તમને મહારા હૃદયના પ્રણામ! તમારી સેવા મહારાથી નથી બની તેથી ક્ષમા!” રંબા વાંકી વલી બોલી.

“ દિકરી રંભા, આજના ત્હારા રૂડા સગનના પ્રસંગમાં, તને પ્રભૂની ક્ષમાજ છે ” ગુણીરાજે કહ્યું.

“ પિતાશ્રી, ચાલો, તમે, ત્યાં આવશો, મ્હારી વાહલી પ્રભાપતિ આ આવ્યાં છે, વેકા, વાર ન લગાડશો, ગુરૂ ગુણીરાજ તમે પણ આવશો. ” રંભાએ બન્નેને પોતાની પાછળ આવવા કહ્યું, પોને એક નાની કુમળી વજેરડી માફક દોડવા માંડ્યું. પેલાઓ પાછળ ગયા, અને પ્રભાપતિને પોતાની સામે આવતાં દીઠી.

“ જય ! જય ! ગુણીરાજજી ! જય ! આ મ્હારા સ્વામિજી સત્યાનંદ ! તમારો સદનો દાશ, અને વળી જે બાપને સાથે તેડી લાવ્યો છે, તે પણ તમારી દાશી ! ” પ્રભાપતિ, પોતાના સુંદર સુખના કામળ કળી જેવા દાંત દેખાડતી હશી.

“ સત્યા, તું ભાગ્ય ભોગજે ! ત્હારા સતનો બદ્દો, આ અવનિ ઉપરજ પ્રભૂજીએ આપ્યો, સુખથી સાચવજે ! સેવા કરજે, અપારઅપાર ગતિમા, પાર થજે ! ” ગુણીરાજે, બન્નેના માથા ઉપર નમ્રતા સાથ હાથ ધર્યાં, અને મુગે મોડે, કાઈ શબ્દો આશિષમાં દીધા.

“ ગુરૂજી, તમારા આશિષ સાથ, અમારા લગન પણ પુનેમ, માણેકથાળી પુનેમપર નિરધાર્યા છે, જે પણ તમે પાવન કરજેજી ” પ્રભાપતિ બોલી.

“ જેવી ઇશ્વર આજ્ઞા ! દિકરી હું જરૂર ને પાલીશ ! ” ગુણીરાજ બોલ્યો “ ઓહો, ત્યારે તો હું મ્હારા શામળા સાથે, બહાલી પ્રભા, ત્હારા, સત્યાનંદ સાથ જરૂરજ બેશીસ ” રંભા વચ્ચે પુરાધ.

“ મ્હારું ભાગ્ય ખરેખર મોટું. ગુણીરાજથી લગ્ન ગાંઠ !

પડોશમાં, માહારો સત્યાનંદ, સાથે રંભા, અને વળી બધાને દિપાવતો, ત્યારો ત્રેમી શામળો, મહારો ધર્મભાઈ ! રંભા-તુંએતો અવધી કરી છે !” પ્રભાપતિ બોલી.

“શાની !” તેણીએ પુછ્યું.

“આ બિચારા શામળાને ફસાવવાની !” પ્રભાપતિ બોલી.

“બધાં મહેનજ શા માટે દોષીત ગણે છે ! શામળાને મેં ફસાવ્યો, કે, એને મને ફસાણી !” રંભાએ કહ્યું.

“એ બધુંજ સરખું ! શામળાની ખાસીયતજ એવીજ છે” પ્રભાપતિ બોલી.

“તે વળી કેવી !” રંભાએ પુછ્યું.

“કે, જ્યા સતી, રાજ કરતી હોય, ત્યાં એ જતી બનીને જાય છે, અને, ફાંસમાં ફસાય છે” પ્રભાપતિ બોલી.

“ફસાય છે, ના બોલ, ખેંચી, ફસાવે છે, એવો, એ શામળો છે” રંભાએ હસીને કહ્યું.

“ધન્ય ! ધન્ય, ખેંચી, ત્યારી સમજ પ્રિતમાન છે, સદા ત્યારા શામળાના હિતપર હાલતી રહેજો, અને સુખ પામજો !” પ્રભાપતિએ, એમ બોલી રંભાને આવરણે વધાવી, પછુ તેટલાંજ, તેણીના માથા ઉપર રૂપેરી તામકડીનો રેંટ ફરવા લાગ્યો, “એ આ શું ?” પ્રભાપતિએ પુછ્યું.

“મહારી દિકરીને જે આવરણે વધાવી, તે બન્નેને હું રૂપેરી થાળમાં શાકર ભરી, વધાવું છું ! ગુરૂ ગુણીરાજ બોલો, સાથે મલી, કે સંઘળાને જય ! પ્રભુને જય, પતરાણીને જય ! સત્યને જય ! ધર્મને જય ! જ્ઞાન અને જ્ઞાનીને જય ! રાજ્યને જય ! જય ! જય !” માતા બોલી.

“ત્યારું.” બધા સાથે બોલ્યા.

ત્રેમી વીર, આજે, વહાલાઓ છળકાયા છે. સર્વ મધન મધન થયા છે. જીવ આત્મા ખુશાલ બન્યો છે, જ્યારે એજ દસેરાને દિવસે, હઝારો પાડ અને ગાયો ગોઠાનો વધ થાય છે, પ્રભૂ તેને તેવા દુષ્પ કરનારાઓના અવિચારમાંથી ઉગાડે, જીવઆત્માને રક્ષણ કરવા ભાન આપે, નિર્દોષને બેતકસીર વધ કરી, બલે એમ સમજતા હોય, કે તેઓ પુન્યભાવનો રીવાજ પુરો કરે છે, અને પુન્ય લીધે છે, પણ તે અજ્ઞાનોને જાણુવા દીધો કે દસેરાને દિવસે પશુ વધ ન કરવાથી, તેઓ, વધ કરવાથી, જે સ્વર્ગ મેળવતા હોય, તે કરતાં, વધારે મોટું સ્વર્ગ મેળવશે. દસેરાને દિવસે પશુનો વધ ન કરતા, આવા ઉત્તમ પ્રકારના લગનના સાટાં સાંધીને દિવસ પસાર કરશે, તો આખર બ્રહ્મ રાજી રાજી થશે. રીવાજનો રાહ ગમે એવો હોય, પણ જ્યાં આ પ્રમાણે કોઈપણ જીવનો વધ કરવો, એ સરી-આમ ખોટાં છે. ભૂલ ખવાડનાં છે. છતાં જગમાં, એ દિવસે એવું ઘણુંક ઠેકાણે થાય છે, અને તેમાં વધુ વાર હવે ન થતાં, ઇનસાન જાતના દરેક રૂડા ગુણો, જેનાથી જેમ બને તેમ વાપડી, એવો ઘાટ અટકાવવા સર્વ કોઈ શ્રમ લેશે.

આ ભાગ બંધ કરવા અગાઉ સાંજ થવા આવી છે, અને રાત્રીની થાક લેવા જવાં પહેલાં, આપણને ખાતરી મળી છે કે, શામજોડું સઘળાઓની ખુશાલી અને ભલી દુવા સાથ, પત્ની સાથે પવિત્ર સ્નેહના સાટાંમાં એક થયો છે. ગુણીરાજે, જે કાંઈ ત્યાં શિખ જેવું કહ્યું, તેમાં, વર અને વહુ વચ્ચે એખલાસ અને પ્રિત, માખાપ તરફની આજ્ઞા, અને તેમની સેવા, સાચવત અને સિધ્ધો કારભાર, કરકસર અને ધર્મ જાતન કરવા માટે આગ્રહનો ઉપદેશ દીધો અને પવિત્ર

માંડ સંધાયો—આપણે એવા બલા જોડાને આશિષ આહીશું,
અને આગળ વધીશું.—

રંગ રમાયે કોઇ સ્થળ—ગમ ભમે કોઇ દવાર
અહીં બને છે પાર કો—તહીં બને કો ઠાર
જુહું બોલી ખાય છે—કોઇ પંચ પકવાન
સત મારગ ભમતાં ફરે—તે પામે છે હાન
૩૫ સુંદર ત્યાં માર છે—૬૬૩૫ જાએ પાર
પણ આખરમાં નેક જો—તે જાયે હર દવાર !

“ ગુણીરાજ, તમોએ અમારી પરોણાગત સ્વિકાર કરી, તે
માટે, અમો ખરા દિલથી આભારી છયે. અમારા ગામમાં અવાર
નવાર પધારતાં રહેો, અમોને કેવું જ્ઞાન મળતું રહે ” પ્રમા-
ણિત, પોતાના પતિ સત્યાનંદના ખભાપર હાથ ટેકવી બેઠી હતી.

“ તમારી મહેરબાની અને જ્ઞાનના સ્ત્રોતો સાંભળવાની
ઉઠકંથા છે, તો હું આવું છું. પણ દિન પ્રતિદિન મહારા
સ્નેહિઓમાં ઘણોક જાણુવા જોવો, આત્મિક વધારો મહને માલમ
પડે છે ” ગુણીરાજ બોલ્યા.

“ અમો એમ પુછીશું, ગુણીરાજ ? કે દિવાળી ઉપર લોક
જોશનીની બહુક કરે છે, તે કાંઇ ધર્મના ફરમાન અર્થે થાય

છે ? વળી ફડકા પાછળ પૈસા બરબાદ કરી, એવો દુર્ગંધ ફેલાવે છે, તેમાં કાંઈ ધર્મિક તત્વ હશે ?” સત્યાનંદે પુછ્યું.

“એટા, સાધારણ નગરને સંતોષ આપીશું તો એમ સમજાવવા હરકટ નથી કે, વરસાદના દિવસો પુરા થાય છે, જગ જગે બિનાશ પસરેલો હોય છે, તે માટે ગરમી પોંદ્યાડવા, એ ત્રણ ચાર દિવસ રંગરાગમાં રોશનીની હાજરી ખાસ ગરમી રૂપ તત્વ કહેવાય, જ્યારે ફડકાનો પવન તો, પૈસાની બરબાદી સાથે દ્રવ્યના ફેકટ એડંજ કહેવાય ! છતાં વર્ષની આખેરીએ લગાર મોજ શોખ સાથે હોય, તે પણ રૂડોજ મહોત્સવ કહેવાય, પૂન-દ્વનતું સાધણું નિવડે, અને એમ કરતાં ગરીબને પણ કટકા કોર મળતું થાય” ગુણીરાજે જવાબ દીધો. “કહે છે કે, કાળી ચૌદશને આગળ પાછળ દિવસો, ભુત પિત્રાશની કાળી કળા, કાંઈ જીવ પર બળાના સાધણું વરસાવનાર તરીકે, સુખ મુહુર્ત ગણાય છે એ વાતમાં કાંઈ મનાય એમ છે કે ” પ્રભાપતિએ પુછ્યું.

“જેના હૃદયમાં સ્વચ્છ, ખીન દેહેત્તના ધપકારઓ થાય છે, ત્યાં એવી કળા કશુંએ કામ કરતી નથી. જેઓને, જેવો ભરસો હોય, તેવા ભોલા ભરસા ઉપર, શંકાવાળાઓ, અને વહેમીઓને એમાં બહેન મારતા કોણ અટકાવશે ?” ગુણીરાજે જવાબ દીધો.

“ગુણીરાજ મહારાજ, આપણે જાંથી આપ પધારો, તે આગમજ એક અર્જ છે, જે આપ પુરી પાડશે !” પ્રભાપતિએ પુછ્યું.

“કહો તે શું છે !” તેણે જાણવા માંગ્યું.

“હું તમને એક પત્ર આપીશ, તે ભલામન પત્ર છે, અને મહારી એક પુરી સહી જેને આપ જાણો છો, ત્યાં લખેને જશે !” તેણી બોલી.

“કોણ બાધ છે, તમે ફરમાવશો, તેમ કરવા હું કોશિશ કરીશ ” તેને જવાબ દીધો.

“ મહારી સદા બહાલી સખી રૂપસુંદરી ” પ્રભાપતિ બોલી.

“રૂપસુંદરીને મહારાથી શું કહેવું છે ?” ગુણીરાજે પુછ્યું.

“હું પત્ર એવી રીતે લખીશ કે, તમને, થોડીક ઘડી કાંઇ સ્થોક ભાવમાં સાંભળે ” પ્રભાપતિ બોલી.

“ તેણીને એવી ભાષા તથા ધર્મનો ભેદ તથા મર્મ સાંભળવા ગમશે કે ? ” ગુણીરાજે પુછ્યું.

“ ગમશે કે નહી ગમશે, પણ મહારું કહેવું માનશે, અને તેમ થયું તો, તમે જેવા જ્ઞાની થોડીક વેળામાં પણ મહારું ધારવું કાઢક રૂપે આગળ વધારશો ” પ્રભાપતિ બોલી.

“તમારી જેવી ઇચ્છા !” હું મહારું સામર્થ્ય વાપડીશ, ચીઢ ચઢશે, તે સાંખીશ, પણ તમારી મરજી પ્રમાણે હું જમશ ” ગુણીરાજે જવાબ દીધો.

“ હું એવું ધારું છું કે, આપ કાલે નવાં વર્ષને દિવસે, સહવારમા સુમારે દશ વાગે પધારશો, તે વેળા દારીઓ, સાથ, એ સિંગારમાં હશે, તેજ સમય મહેને અતુકલ લાગે છે.” પ્રભાપતિ બોલી.

“ હું જરૂર તેમ જમશ ” ગુણીરાજે જવાબ દીધો.

“હવે ગુરજ, ખીજ એક વાત ઉપર આવું છું, જેમાં પણ મહારી ખાત્રી છે કે, આપ મહાર સમાધાન કરશો ” તેણી બોલી.

“ તમે એટલા નેક, મલાં, અને સ્વસ્થ છો, કે, તમારાં જેવાંઓને સમાધાનની કળા ઝાઝી શિખવવી પડશે નહી, બોલો, શી બાબત છે ?” તેને પુછ્યું.

“ સ્ત્રીએ, સ્વર્ગસ્થાન જવા શું કરવું જોઈએ ? ” પ્રભાપતિએ પુછ્યું.

“મામાપના ધરે, માતપિતાની આજ્ઞા અને તેમનું માન જાળવવા યત્ન કરવો. તથા પતિ સેવાથી નમન ચાલુ રાખવું જોઈએ ! ” તેને જવાબ દીધો.

“શું, સ્ત્રી, એકઠી બકિત માર્ગે, શ્રીનાથને ન મળી શકે ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“સ્ત્રી, સંસારના સિંગાર માટે સરજી છે. તેણીની ઉપર સંસારની વેઠ જેવું આવે, તે કરવા તેણીએ તૈયાર રહેવું જોઈએ. પતિ પરમાત્મા અને સતીની વચ્ચે રહે છે, પતિની સેવા કરવા વિન,, સતી સ્વર્ગના સ્થાપકને મેળવી શકતી નથી. સ્ત્રીધર્મ પતિ સેવામાં છે. પતિ ધર્મ, પરમાત્માની આજ્ઞા ઉપર છે.” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

શું, પતિ ગમે એવો હોય, તો સ્ત્રીએ કાંઈ બોલવુંજ ન જોઈએ ? ” તેણીએ ફરી પુછ્યું.

“ના, પતિની સામે કશુંએ ન બોલવાથીજ સતીનું સત પણુ જોમથી જામશે, પણુ આજે તે ક્યાં ચાલે છે. વરથી કાંઈ થઈ ગયું, કે સ્ત્રી જોઈએ કેવાં ૩૫ સજ્જવા તૈયાર છે ! ” તે બોલ્યો.

“ખરેજ, એ તો ગેરવાજબી કહેવાય, કે ગરીબ બીચારી આયડી ધપોલા જીલે, ને પતિ કશો દોષમાં ન આવે ! ” તેણી બોલી.

“એમ નથી. સંસાર તેવું જોડવું હોય, તો તેવો કાળ આવતોજ નથી. શું, તમારા નાથ સંત્યાનંદ તમને કાંઈપણુ કહેશે, તે કરવા તમો હમેશજ તૈયાર છો, ખરું કે નહીં ? ” ગુણીરાજે પુછ્યું.

“હા ! હું તૈયારજ છું, પણુ તેવન મ્હને એવું અધડીટ કહેશે નહીં ” તેણીએ જવાબ દીધો.

“ ત્યારે, એવાં અધટીટ ખ્હાનાને લીધેજ વેઠવું પડે, તો માત્ર એજ કે, મુંગે મોઢે કરવું, તો પ્રભૂ તો માથેજ છે. ” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“ હા ગુરજી, હવે હું સમજી. સ્ત્રીની એવી ફર્જ છે, કે, પોતાના ભરચારનાં ધરમાં એવું સુખ આવતું કરવું, કે, તેના મનનું શ્રેત્ર સમાધાન રહે, અને ખ્હાર જવું ન પડે ” તેણી બોલી.

“ ત્યારે એ જાળવવા શાની ગરજ છે ? ” તેને પુછ્યું.

“ સ્ત્રીની મોહક મનભાવની રચનાની ! જેવી તેણી ઉમંગી અને ઉત્સાહી રહેશે, જેવી તેણી, પતિના દરેક કામમાં મૌજ માનતી થશે જેવી તેણી તેનીજ પ્રિતની ચાહરી કરવા લક્ષ આપશે, કે પતિ હમેશ તેણીની પાસથી કદી દુર જશેજ નહીં ” અને ધરે સુખવાસ જોશે પ્રભાપતિએ જવાબ દીધો.

“ ધન્ય છે, પ્રભાપતિ ! તમો માફક સર્વે ઠેકાણે એવો રાગ ફેલાય એજ ઇચ્છા, ઇશ્વર ફલીભૂત કરે ! ” તે બોલ્યો.

“ ત્યારથી ” સત્યાનંદે સેવટ આપ્યું—સધળાઓ આનંદ ભાવે, ખાધ પી નિંદ્રાવશ થયા. પ્રભૂ સધળાને, આખ્યા દિવસની ચાક પછી, નિંદ્રાની આશ આપો ! આશાએશ મલો ! અને સુખી સ્વપ્ના જોઇ સુખનો સુર્ય નિહાળતા સહવારે જાગૃત કરો !

નિંદ્રા દૈવી ત્યાં વસે—છે જ્યાં સાચી પ્રિત વળી કવી, સત બોલ જ્યાં—તે ત્યાં રાખે હીત છે સેવા સતવંત જ્યાં—ત્યાં કરશે તે લાઠ ક્રોધ, કુકર્મ કરતાં હો—નિંદ્રા બાંજે હાઠ નિંદ્રા રહતાં બાળને—ઝટપટ આપે પાંખ દ્વેશ કપદને જીઉંની—ઠંદી ન પુરશે શાખ

“ વીર વિશ્રાંત. ”

આ સ્થળનું નામ “ વીર વિશ્રાંત ” કેમ રાખવામાં આવ્યું તે જણાયું નથી, પણ નામ પ્રમાણે ત્યાં વીર માટે વિશ્રાંતિજ હોવી જોઈએ તેને બદલે, આપણે, ત્યાં નઝર ફેંકી હતી, ત્યારે નિત્યાનંદ અને તેમની પત્નિ રૂપસુંદરીની ગાંઠ કરી આવ્યાં. શું ત્યારે વીરનો અર્થ કાંઈ એવો થતો હશે, કે, દ્રવ્યના જોરે, તેઓ પોતાના શુરવીર દાખવતા હશે ? શું, બ્યારે, નામાંકીત ગ્રહસ્થ કાંઈ કાંઈ ધર્મદા કામ માટે ફંડ ઉઘરાવતા હશે, અને, તે ટીપમાં નિત્યાનંદજી તેમજ તેમની પત્નિ રૂપસુંદરી મોટી રકમ કાઢી આપતાં હશે, જેથી તેઓને વીર કહેવામાં આવતા હશે ? યા ખરેખર તેઓનો વડવો માહાભારત કામ કરી ગયો હશે, યા કાંઈ સરકાર દરબારમાં બહાદુરીનાં કાર્યો કરી કીર્તિ મેળવી ગયો હશે ? કારણ કે આપણે, પેલા મહોત્સવના દિવસે જે કારોબાર કાંઈ દુર દ્રષ્ટિથી જોયો, તેમા નિત્યાનંદજી કાંઈ શુરવીરા હોય એમ જણાય એવું જરા પણ કારણ મળ્યું નથી. આપણે તો એમ ખ્યાલ રાખતાં હતાં કે બહારના દરવાજા ઉપરનું નામ, અંદર વસનાર લોકની મતિ માટે લક્ષણ રૂપ ભાવ દેતું કાંઈ હશે, પણ ના તેમ હતું નહીં. આપણે અભિપ્રાય આપતાં થોભીશું. હજી કાંઈ તેવાં પ્રસંગો આપણા જેવાં નવીન આવનાર અને જોનાર માટે કદાપી થવાના હોય. આજે આપણી સ્વારી તે તરફજ છે. આજે નવિન

વર્ષના પહેલાં દિવસનો વહેવાર તદ્દનજ કોમળ લાગે છે. ધરે ધરે ચોકના સાઠીયા રંગી બેરંગી તરાહ સાથે તૈયાર કરવામાં આવ્યા, બારણે પુષ્પની તોરણો, મંડ થંડીમાં લટક લટક કરતી, જાણે, કોઈ આવનારને લાડથી આવકાર દેતી હોય તેમ લાગે છે. જગેજગે પમડાતથી ધરના સરસામાન હસી હસી આપણને રિજવતાં આવકાર આપતાં હોય. તેમ જાણે છે, ધરના ખુણે ખુણાં આજે વધું સ્વચ્છ થઈ મધન થયેલા, આપણને પોતાની તાઝગી દેખાડતા લાગે છે, અને નાના મોટા લુલકાંઓ, રમતમાં આમ તેમ દોડે છે. જનાર અને આવનારના મોઢાં ઉપર નિર્મળ પ્રભાત પ્રકાશ દેતી જાય છે. ઓહો સઘળાં દિવસો, નવાં વર્ષ તરીકેજ પળાતા હોય ને! આજના નવા વર્ષ જેવી દોડધામ આનંદ આનંદ આપે છે, તેમ આખાં વર્ષમાં થતું હોય ને! ભિક્ષુક માત્રને ખુશાલી પડી છે, તેવી ખીચારાં-ઓને હમેશની મદદથી સહાય થવા જેવું ચાલુ રહેતે! એવી અનેક રંગ રચનામાં, આપણી દ્રષ્ટીએ ગુણીરાજ, આ ઉપલા વીર વિશ્રાંતમાંજ જતાં જણાય છે. દરવાજા ઉપર કોઈ ખાસ સીપાઈ આજે હાજર નથી, કે નવા આવનારને પુછે. આજે તો સર્વને માટે, આવન જાવન ખુલ્લી હતી. આજે જ આવે, અને જાય, તે ખુશાલીજ લાવે એમજ મનાતું હતું. પણ ગુણીરાજ સીધા ગયા, છતાં ખાસ દિવાનખાના આગળ આવી પુગતાં, એક બાઈ, ભારે સિંગારમાં સજ થયેલી હતી, તેણી તેમને અટકાવી પુછવા લાગી.

“કાકા! આપ કોણ છો? કોણને પુછો છો?” તેણીએ સ્ખલ કર્યો.

“હું આ મકાનના બાઈજીને મલવા આવ્યો છું” ગુણીરાજે જવાબ દીધો.

“ તમે અગાઉથી તે માટે લખી પુછ્યું હતું, કે વ્યવસ્થા કાંઈ દિવાલીની બોહોની લેવા આવ્યા છો ? ” તેણીએ લગાર તુંડાંથી પુછ્યું.

“ હું પોતે ખાસ મ્હારે માટે આવ્યો નથી, બાઇજી ! ” તે બોલ્યો.

“ ત્યારે શું કોઈનો સંદેશો લાવ્યા છો ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ જ હા ” તે બોલ્યો.

“ ત્યારે કહેતા કેમ નથી કે તમો કોઈના મુનીમ મહેતાજી છો ” પેલી તરડાઈ.

“ ના, એવું પણ કાંઈ નથી, છતાં તેવો ગણીને બાઈ સાહેબને ખબર કરશો તો આપણો સેવક નમસકાર કરે છે ” ગુણીરાજ નમન કરતો બોલ્યો.

“ કાંઈ ચીઠી પત્રી છે કે ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ જ હા ! ” તે બોલ્યો.

“ લાવ ત્યારે, મ્હને આપી દેવો ! ” તેણીએ ચીઠી માંગી.

“ તે તમને ન અપાય, તે હાથો હાથ બાઇજીને આપવી છેજી ” તે બોલ્યો.

“ ત્યારે અંદરે ન જવાય ! એટલી શેખી કરવી હતી, તો મ્હને શા માટે રોકી અને બોટી કરી ? ” એમ બોલી કોળા કુકડાવતી ચાલતી હતી કે તેટલાં તેજ એરડા માહેથી બાઈ આવી લાગી હતી.

“ કેમ ચંપા શું છે ? કોણ સાથ વઢે છે ? ” એમ બોલતાં રૂપસુંદરીની નજર ગુણીરાજ ઉપર પડી અને પુછ્યું “ કેમ બોરજી, શું કહો છો ? ”

“તમને આ ચીઠી આપવી છેજી ?” ચીઠી આપતા બોલ્યો.

“ લાવો ! શું કામ છે ! આપણું નામ શું ? ” રૂપ-
સુંદરીએ પુછ્યું.

“ આપ તે ચીઠીમાં ઝટ જાણુશો ” તેને વાંકા વળી જવાખ
દીધો.

“ તમને બોલતાં શું થાય છે ? ” એમ રીશ ચઢાવી
ચીઠી વાંચતી અંદર ગઈ. વચલા ભાગમાં અતિ ઠાઠમાઠથી
સિંગારેલા હીંચોલા ઉપર પડી આસપાસ બીજી રૂપવંતી
દાશીઓ ફરતી રહી, માથાના બાળ, તરેહવાર લચકદાર વિંટમાં
મુસ્તા પડ્યા હતા. આંખોમાં કનજળ જડી હતી, હાથમાં ઝગ
ઝગીત આભૂષણો પહેર્યાં હતાં. ચીઠી વાંચી પોતાની સાહેલીઓ
માહેલી એકને બોલાવી, અને બોલી “ આ લે, તુલશી, જરા
મોટે વાંચ ! ” તુલશીએ લીધી અને વાંચવા માંડી.

“ મહારી વહાલી જાહેનપણી રૂપસુંદરી,

આ ચીઠી લાવનાર ગુરૂજનું નામ ગુણીરાજ છે. આજના
એ નવા વર્ષના મુખારક દિવસે, એમને તહારી પાસ, એ મોટે હાઝર
કરાવ્યા છે, કે, એના તરફથી, આજના શુભ દિવસે બે વાત
સાંભળશો. તું બહાલીનો મહારા ઉપર એવો ઘાડો પ્રેમ છે, કે,
એ ગુરૂજને થોડીક પળ સાંભળવા, તહારા મુજબ મત્યના પ્રેમ
અર્થે, અવકાશ ફાઝલ પાડશે જે મોટે મહારા ઉપર ઉપકાર
થશે. આજના શુભ પ્રસંગનો રંગ, તહારા હૃદયમાં સદા કાળ
રમતો રહે, અને તહારામાં હૃદયરંગ વ્યાપે, ફક્ત થોડીજ વાર
થાય એમને સાંભળતાં, ધીરજ રાખજે, અને એમ ના માનતી
કે કાંઈ એમની તહારા તરફથી કાંઈ બોહોની મેળવવા મોટે
સલામણુ કરી છે. એ ધણા બધાં છે, અને એમની આજ

દિવસની મુત્રાકાતથી, મહને ધણેજ આનંદ થશે કે, તું બહાલીએ એમને સાંભળવા, મ્હારો સુખન કર્યો.

લા. ત્હાર સદાય બહુ આહનાર
પ્રેમિ સખી પ્રભાપતિ સત્યાનંદ. ”

સઘળાંએ ચીઠી સાંભળી પછી રૂપસુંદરી, દાશીએને, પોતાની નજદીક બોલવી હળવે બોલી “આ જોયા જગતના કૌતક. એ કાંઈ પણ પરાયવા આવ્યોછે. છતાં મ્હારે એને સંભાળવો પડશે. તમો સઘળી હયાંજ બેસજો, અને જે કાંઈ બોલે, તે સાંભળ્યા કરજો. જે એવો કાંઈ સેજ પણ ઇસારો કરશે, કે તમો એમનું બોલવું સમજવા ભાવ કરતા દેખાવોછો, તો કદી હયાંથી, એ કહેવાતો ગુરૂ પડશે નહી. જાવો કાંઈ તેડી લાવો” એમ બોલી પોતે, મખમલના ભરેલા તકીયા પર આલોતી બેઠી.

ગુણીરાજ અંદર અ.વ્યો, અને રૂપસુંદરીએ આંગળીથી એક નાનું તુલ બતાવી બેસવા કહ્યું, પણ તે તુલ પર નહી બેસતાં, બોંય પર ફસડાઇ બેઠો, અને સઘળાને નમસકાર કરતો, હાથ જોડી યોગ્યો.

“ બોલોજી, તમારે શું કહેવું છે ? કુંકમા પતાવશે તો ઠીક ” રૂપસુંદરી બોલી.

“ પ્રથમ, તો પરમાતમાએ, આજે આપણને નવા વર્ષની નવીનતા દેખાડવા જીવતા રાખ્યા, તે માટે, ઇશ્વરની આપણા તરફની સેવા માટે, આપણને ઉપકારનો ઉદ્દગાર કાઢવો જોઈએ, અને તેમ કરતા સેવા શબ્દ આપણે સંભારવો જોઈએ, જેથી, આપણને પોતાને પણ બીજાની સેવા કરવા માટે ઉત્તી રાખવી જોઈએ ! સેવા આપણા પોતાના શરીરની, મનની, તનની,

આત્માની કરવી, તે પછી આપણી આસપાસનાઓની, ગરીબ સગા વહાલાંઓની, અનાથોની, રંક અને આંધળા પાંખાઓની સેવા તરફ ધ્યાન કરવું જોઈએ. એ સેવા માટે હું ઘણું બોલવા માંખતો નથી ફક્ત, તે માટેનો એક દોહરો બોલીશ, જેની આ સાથ એક નકલ તમે માટે તૈયાર કરી સાથેજ લાવ્યો છું અને તમે આગળ, તે ઉતાવળે વાંચીશ” “ ગુણીરાજ એમ બોલી થોભ્યો.

“ હા, એમજ છે. તમે અને તેમ દુઃકમાંજ કરશો ! ”
રૂપસુંદરીએ કહ્યું.

ગુણીરાજ વાંચવા લાગ્યો.

દોહરો.

“સેવા કરજો રામની” !

“સેવા કરલે રામકી—અંતરકો પયજાન
બક્તિ મારગ ચાહ સદા—મૂકિત પામે જન
રંક તારણકે ખાસતે—સોંચ બલા, કો ચાર
જીસ કારણસે તું બલા—જગસે હોવે પાર
સેવા કર, તો માતકી—ખાવાકો સંભાળ
બાધ બહેનકો સાંસ દે—સખસે ઉંચા ખ્યાલ
નિર્ધન કો રોટી દિયો—અજ્ઞાનતાકો બાન
ધસ કારણકે ખાસતે—પામે રખકી શાન !

બસ સેવા માટે, તમે બાધજીને મ્હારે એટલુંજ કહેવું હતું, હવે, કાંઈ દુઃકમાં તેજ પ્રમાણે, સેવા સાથે બક્તિ માર્ગનો લાગ પણુ સાચવવા થોડીક લીટીઓ આ પત્રકમાં

લખીછે, તે પણ તમે રાખશો, જ્યારે બીજી નકલમાંથી તમેને ઉતાવળે વાંચી સંભળાવવા રજા માંગુ છું ” એટલાંમા બાઇએ આગળ બોલવા ડોકું હલાવ્યું.

ભક્તિ.

ભક્તિ જૈસો બીજ નહીં—એ ધરતી દરમ્યાન
ના ઉસે હાણી મીલે—ના જાવે કે માન
ફળ ઉસકા જે તોડ લે—દેખે ક્યા મીઠાશ
સાથ ધીરજ સતવણુકી—પામે ઉસમે બાંસ
બાંસ બરે જે દમ ખરે—બહો ચાખે સુખવાસ
ઉસ પમરકી સાથમે—જાવે એ હર પાસ.

આ દોહરો ભક્તિ માર્ગનો છે. સત્ય બોલવા સાથે, બીજાનું બલુ કરવાનો માર્ગ ખરો ભક્તિ માર્ગ કહેવાય. ભક્તિ જે એકલું આપણું જ બલુ કરવા માટે કરવી પડે, તો આત્મા ઉન્નતી પામશે નહીં. ઘેડાને પાણીની ખ્યાસ લાગતાજ પાણી જેવી કાંઈ વસ્તુની કંઈ કરતો હોય, પશુ, પ્રાણીઓને કાંઈ કારી જખમ લાગવાથી ભાન થતી હોય, કે કાંઈ માર જેવું, યા દુઃખ જેવું અંધિમાં હશે, પણ મનુષ્ય માત્રમાં, એવીજ સમજ જરૂરજ પ્રસરી રહેવી જોઈએ કે, ભક્તિમાં પોતાના સ્વાર્થ કરતા, પારકાંઓનું બલુ કરવાનો માર્ગ વધારે મોટો હોવો જોઈએ. વખત બહુજ યોડો છે, અને ‘ કાલ ’ વહી જાય છે, માટે ‘ કાળ ’ ને લગતી કાંઈ વિગત, આ ત્રીજા પત્રકમાં લખી છે, “ એમ પત્ર આપતાં પોતે બીજને કાગળ લઈ વાંચવાંજ મંડ્યો.

“ કાળ ” દાહરો

‘કાલ’ કહી બહો આજ ભઈ—આજ બની હય ‘કાળ’
 મોહ હવસકો છોડ દે—ના તો બન કંગાળ
 ધન, સંપત અનમોળ મરે—એ પૃથવી કે બીચ
 તજ, ભલા, એ ભ્રાન્તકો—આણુ સાચકા ખીચ !
 બાળપણ મે ખેલ રહા—કોઇ રમતકી સાથ
 મક્તબ મે જાતે સમય—બહો છોડે સંગાઠ.
 કીસ કારણુ સગપણુકી—માયામે મળકાય
 ખટપટ કુછ આવે ધધર—જમે કલટર પાય
 રામનાથકી પાસમે—બર હિરદયકા ગાંઠ
 ભવ ભવ તું પાછે ફરે—રહે નાથકી સાથ—

બસ બાઈ સાહેબો, આપણો વખત લીધો, ક્ષમા ! આપે
 મુજ સેવકના સાદા શ્લોક સાંભળ્યા, પરમાત્માં તમારું ચૈતન્ય
 શ્રેષ્ઠ કરો ? સુખી રહો ! ” એમ સર નમાવતાં ગુરજી ઉઠ્યો.

“ કાઇ, પાન સોપારી લેશો ! ” સેજ આનાકાનીથી
 રૂપસુંદરીએ પાનની તબકડી તરફ હાથ લંબાવતા કહ્યું.

“ ના બાઈજી ! તમેએ, મ્હારે માટે જે વખત ગાળ્યું,
 તેજ માત્ર મ્હારા માટે ઘણું કહેવાય. હું રજા લઉં છું કાઇ
 પ્રભાપતિ બા માટે આપણો સંદેશો હોય તો ! ” તેને પુછ્યું.

“ ફક્ત મ્હારા આશિષ દેખો ! અને, તમારો અમે
 આભાર સ્વિકાર કરીએ છીએ ” તેણી બોલી.

“ જય ! પ્રભુપિતા, તમને આજથી હિરદયના ઉન્નતનો
 જય દ્યો ! સુખી રહો ! તથાસ્તુ ” એમ બોલી ગુણીરાજ
 ત્યાંથી ગયો.

“ બહાલી સખીઓ, ” ગુણીરાજ જવા પછી રૂપસુંદરી બોલી ” આ ગુરના બોલ્યામાં, ફરતો મનુષ્ય, શું કહેવાં માંગતો હશે? એ ઉપદેશના પાઠો, મહારા જેવી શ્રીમંત, રાણી સમાનને કહેતા, શી આશા રાખતો હશે? એ બધું એતું પિંજન કાઢ ગરીબ બાયડીઓ આગળ જઈ સંભળાવ્યું હોત, તો તે બિચારાઓને અવકાશ ધણી, તે સાંભળતે, મહારા જેવી સંતતીથી પુર તેને માટે આ બધો ખરખડો, શા માટે હાં આવીને ક્યો હશે? મહારી પ્રભાને, કાઢ મહારે માટે નવું સુખ્યું નહિ, તે આવા પરવારતાને મોકલાવ્યો શ્રીમંતને પેદા કીધાજ શા માટે? ફક્ત, મૌજ અને મળહ, ખાતી અને પીતી માટે ! અમારે ત્યાં એવાં ઉપદેશની જગ્યાજ ક્યાં છે? ફાકટ મહારો વખત વ્યર્થ ક્યો? ચાલો, હવે નવાં વર્ષની મૌજ મળહમાં દિવસ ગુજરશું એમ બોલી સર્વે સખીઓસાથ રમવા પડી.

હાલમાં, આપણી નઝર જ્યારે વીર વિશ્રાંત માહેથી ખસેદવામાં આવીએ, ત્યારે તેજ દિવસે, સાંજના વખતમાં કૌટકરાય અને નિત્યાનંદની જોડ ઉપર ફેકાધ છે. નિત્યાનંદને કૌટકરાય વગર જરા ચાલે એમ ન હતું. જાણે નિત્યાનંદને કોતક કરવા વગર આનંદજ ન મળતો હોય, તે માટે કૌટકરાય જેવો સ્નેહી બંધખેસ્તો થઈ પડ્યો હોય. કૌટકરાયના

પૈસા નિત્યાનંદના કામકાજે સાથે ગુંડાયલા રહેતાં હતાં, જેથી પણ તેમની મિત્રાચારી ચાલુ રહી હતી. આજે નવા વર્ષનો મહિમા હયાં ઉજવાતો હતો, ગામમા વાખવાખી થાય માટે, પૈસા વેરતો હતો, અને ખુશાળ બની બધાને, હરેક ભાવે, પોતાના વિચાર તરફ વળગી રહે એવી મતલબથી તે બધા સાથે મિત્રભાવ રાખતો હતો. “આજે નિત્યાનંદ, તું ઉડાશ જેવો કાંઈ લાગે છે” કૌટકરાય બોલ્યો.

“હા, એમ છે ખરું. કાંઈ ગમતું નથી” નિત્યાનંદ જવાબ દીધો.

“ગમતું નથી, કે નવીન ગમત જેવું કાંઈ જડતું નથી?” કૌટકરાયે ટકોર કરી.

“હા તેમજ છે, કૌટક ! પણ કરવું શું?” નિત્યાનંદ વમાસણમાં રહ્યો.

“તું તો હવે ઘેલો થાયછે. તારા ઘરમાં આવી મજાહ ભરીછે, અને ખાલી બહાર તું શોધ ચલાવેછે” કૌટકરાયે તેને ઉસકેરાતમાં નાખ્યો.

“એટલે ! કૌટક, તું શું બોલેછે, મહને સમજ આવ !” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“તારા ઘરમાં, ગુલાબ, ચંપા, તુલશી, કેસરી, માણેક બધું હોવા છતાં, તને એમ નિરાશ કાં રહેવું પડે!” કૌટકે જવાબ દીધો.

“ગુલાબ, ચંપા, ઈલાદી, બાગમા મધરૂઘ થાય તેની સોહદમને તે ક્યાંસુધી લેવાય, તેથી કાંઈ છાતીમા અશાન્તિ હોય, તેમાં શાન્તિ કેમ થાય?” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“અરે છુંડા, હજી સમજ્યો નહી” કૌટકે હસીને ડાળા મતમતાવ્યા.

“ઝોહો, હવે હું સમજ્યો. તું તો મહારી રૂપસુંદરીની દાશીઓ માટે કહે છે” નિત્યાનંદ ચક્રિત થઈ પડ્યો.

“અંઅંઅંહ.....” કૌટકરાયે ઝંમ કહી તેને વધુ ચશકાગ્યો.

“અરે પણ એ કેમ બને !” પેલી મહારી હાથ ધરતી જાયો તો, મહારી લેવડી કરે.” નિત્યાનંદ ગભરાતમાં બોલ્યો.

“મુખ, તે મુખ ! ખાયડી કેવી અને વાત શી ! તું ઘણી જોવો થઈ, આપ પાંડદા પેરે ધુજે, ત્યારે ચિટલ કેમ નથી પહેરતો. એક ખાજુથી મોહની મળહ માંગેજે, ખાજુથી ખીંકણ પેરે ધુજે છે.” કૌટકરાયે તેને ઉસકેરણીમાં કચડવા માંડ્યો.

“પણ એ થાય કેમ !” નિત્યાનંદ ગાફિલ જોવો પુછવા માંડ્યો.

“અરે પિત્યા ! રોજ નવા નવા નાટકો થાય છે, અને સિનેમામાં તરેહવાર વસ્તુઓ જુવે છે, તે આંખથી જુએ છે કે બાન ભુલો બેસી રહે છે ?” કૌટકરાયે ટકોર કરવા માંડી.

“તે તો હું જોઉં છું તેથી માહરે શું કરવું ?” નિત્યાનંદ પુછવા પડ્યો.

“એવા નાટકો થાય છે, જે માહેલું એકાદું વળુ, કાઈનું ગળુ કાપવા ગોઠવી દેવું એમાં તે શી ચિંતા થશે” તે બોલ્યો.

“ત્યારે, નાટક અને સિનેમા જોઈ તું આવા વિચારો દોરે છે વાર ?” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“પછે, દેવાં વિચારો દોરવાશે ?” કૌટકરાયે જાણવા માંગ્યું.

“પણ મહારાથી તે કેમ થાય ?” તેને પુછ્યું.

“તું આસને આસને તેમ કરવા ચાહશે તો, તને હિમ્મત આવતી જશે, અને પછી કાઈ રોખડું આવ્યું કે, ચાખક નહીં તે.”

લપડાકથી કામ. એકાદ તેવીજ ભારે મૌનમાં પડી હોય, તે વેળા રૂપસુંદરીને એવી થયરાવી નાખતી કે, બધી સખીઓની સાંમે ખશિઆણી પડી કે, પળમાં બાજુએ શાણી બની જતી રહેશે પછી તું અને ત્હારી તુલશી ! એ બિચારી પૈસાની ધોપટી. તુલશીપર બહાલ વધ્યું કે, ગુલાબની કળીના હૃદયમાં અદેખાઇનો અંગાર વધવા માંડશે કે, પછી તેણીની પણ પાતરી ખરવા માંડશે, અને પછી તો “ત્હારી ફતેહજ ફતેહ !” ક્રોટકે ભારે રસ લઇ નિત્યાને ઉસકેરી મેળ્યો.

“કૌતક ! કૌતક ! ખરેજ નવા વર્ષને દિવસે, મને એવો ખુશાલીમાં ખિલવ્યોછે કે, એક વર્ષ દિવસનો પુરતો ખોરાક મહને આજેજ મળ્યો. હીક ત્યારે હું હવે જાંડું. ત્હારી શિખામણુ માટે, દોસ્ત હું દરેક પ્રસંગે તને યાદ કરીશ ” એમ મોલી નિત્યાનંદ લોહી ધાઇ આવેલા મુખ સાથ ઉઠ્યો.

“ફતેહ કર, ખીરાદર ! ત્હારી જય થાઓ !” કૌતકે રામ રામ દઇ વિદાય કર્યો. પછી મનથી ખરખડવા લાગ્યો “હીક બહેકાવ્યો ! કોઇખી રીતે રંગ જમશે તો, આપણને તો મળહજ છે. રૂપસુંદરીના નખરા અને નાઝ, ભાંજવાજ મહને અમેછે. શું એનો તૌર ! હવે જોશું !”

ધરે આવતા લગભગ રાત થઇ ગઇ હતી, અને નિત્યાનંદ મોહમાં મસ્ત થયેલો એકાદ, ઘણા લાંબા છેડાના દિવાનખાના બેઠો હતો, કે એકલો બેસી બરોબર વિચાર કરે, પણ તેના મોહના મહિમાએ તેને માટે જીવંજ ભોજન રાખ્યું હતું. ઓરડામાં દાખેલ થતા તેને તુલશીને જોઇ, જણી આરીશામાં, મોતાના વાળ બરોબર ગોઠવતી હતી. રાત્રીને સમય, મોહમાં મદાયેલાને, તુલશી કાઠ ઓર રંગની જણાઇ, અને તરતજ

કાંઈ બાજુ યાદ આવી ગઈ, અને તેપણુ વળી, મિત્રજીએ કહ્યું
હવું, તેમ નાટકના ફારસમાંથીજ મલી ગઈ.

“ઝોઝોઝોઝો” એમ કુળ ખાતો, તે મોરચાવા લાગ્યો.
તુલશી દોડી આવી, અને “શું છે !” એમ પુછવા લાગી.

“મહેને ટેકો દે, તુલશી બા ! ઝટ ટેકો દે !” એમ બોલતા
તુલશી, પોતાના હાથનો ટેકો દેતા તેની પડોશમાં આવી, તેટલા
તેણીના ખભાં ઉપર હાથ થેરવી ધીમે કદમે હીંડતો, તે ખુણા
માહેલા સોફા પર લેટવા ચાલ્યો. ત્યાં જઈ બેઠો, અને તુલશીને,
પગના ટેટાંમાં દાખવા કહ્યું. થોડી કરાર થતા બોલ્યો.

“તુલશી ! ત્હારો કેમ ગુણુ ગામણ !” તે બોલ્યો.

“અરે શેઠજી, એમાં ગુણુ ગાવા જેવું શું છે !” તેણીએ
જવાબ દીધો.

“હા, વખત સર મહેને ટેકો ન મળતા હું પડતે અને
એકાદી મ્હારી નસ ભાંગતે, તો, ત્હારા શેઠ માટે, તું દુખી ન
થતે !” તે બોલ્યો.

“અમો દુખી થતે, યા ન થતે, તેની શેઠજીને પરવા
શી !” તેણીએ જવાબ દીધો.

“શું તું એમ સમજે છે, તુલશી !” તે બોલ્યો પણ
“તુલશી બા” ને બદલે તુલશી નામ સાંભળતા, તેણીના હાથમાં
ભિનાશ જણાતા, નિત્યે જીત મેળવતો હોય, તેમ સમજવા લાગ્યો.

“અમારી કે દિવસે, તમે પરપુંછ કાઢી છે ! ગુલામડી
માફક ગણોછો, અને તમારી શોભા માટે લુગડા લત્તા આપો છો,
અને કડકો કોર નાખો છો” તેણી લગાર ગડગડતા અવાજે બોલી.

“ના, હવે એમ નહી કરીશ. જે મેં શુલ કરીજ હોય,

તો કહે તુલશી મ્હને માફ કરશે કે ? ” તે લગાર હાથ પર હાથ નાખી બોલ્યો.

“ અરે એમાં માફ શાની ! ” તેણીએ નિચે નઝર રાખી જવાબ દીધો.

“ ના, તુલશી, એમ ન ચાલે ! જો મ્હારા સમ ! બસ મ્હને કહે કે માફ કીધો ” તે એમ બોલતા, તેણીને ખભાં-માંથી આમ તેમ હાલવવા લાગ્યો.

“ અરે એમ કાંઈ તમે શ્રીને કહેવાય ! ” તેણી લજવાઈ બોલી.

“ ના, ત્યારે હું રીશાઈશ, ખાઈશ નહી ” તે વધુ ચેડા કાઢતો કહેવા લાગ્યો.

“ ના, ના એમ ના કરશો ! શું તમે ખરું બોલો છો ! ” તેણીએ પુછ્યું.

“ મ્હારા સમ, ખરું ! ત્હારા ગળાના સમ, ત્હારા હોથના સમ, ત્હારી આંખોના સોગન લઈ કહું છું, ” “ એમ બોલતાં દરેક સ્થાનના શબ્દો બોલતા દરેક સ્થાને હાથ લગાડતો ગયો. ”

“ કાક ! તમારી હુજત ખાતર મ્હારે તેમ કરવું પડે છે, હું તમને ક્ષમા દઉં છું ” તેણી બોલી.

“ ઝાડો, વ્હાલી તુલશી ! મ્હને કેવી રાહત થઈ ! ખરેજ વ્હાલી, ” આમ બોલતાં તેણીને પાસાંમા લઈ લીધી, અને માથા તથા હોઠ ઉપર ચુંબન કરી દીધાં.

આ ન ધારેલાં ઘેલાં સુખ માટે, તે એવી બ્રાન્તિ ભુલી ગઈ, કે એકાદ બે પળ તેણીની કાંઈ બોલાયું નહી, તેનો અર્થ પોતાનાજ સુખનો નિત્યાનંદ કરી દીધો, અને તેને, થોડીક ખલમાં મસે તેટલી મૈજ લઈ લેતાં વિજાંબ લાગ્યો નહી.

આમ ચાલતા, તેણી જાગી અને છુટી પડવા માગ્યું. પણ મોહમાં મસ્ત બનેલા શેઠજીનો ચહેરો જોવા જેવો થઈ રહ્યો, સાથે શેઠ, અને લક્ષ્મણ, એટલે, આ સુખ તુલશી દયાઈ ગઈ, અને તેની ગોદમાં બની ગઈ.

“તું સદા એવીજ રહેશે કે !” તેને પુછ્યું.

“પણ તમારી ધણિઆણિ મ્હને જીવતા દેશે કે ?” તુલશી બોલી.

“તારી મ્હને સહાયતા છે, તો, તેણીની ખમર રાખવી મ્હારે હાથ છે ! પણ બનતા સુધી ખમર પડવા દેવી નહીં. બોલ તુલશી, હવે, મ્હારા ઉપર ત્હારું વહાલ છુટે છે કે ?” તે પુછવા પડ્યો.

“મ્હારા વહાલની સીમા આપ કેમ જાણે ?” તેણી અણીજ નરમ તથા પ્રિત અદાથી બોલી.

“આમ જોઈશ, વહાલી આમ જોઈશ,” એમ બોલી તેને હઝારો લાડથી નવાજવા માંડી અને તુલશી આ નવાં વર્ષના અતિ આનંદી અને અચાનક મળેલા દાવમાં સંધળું જુલો. જગ્યા પણ દૈવજોગે એકાંત, અને કાઈ આવે નહીં તેમ હોવાથી, ત્યાં તેણીએ કેટલો વખત ગાળ્યો, તેની કાંઈ યાદ રાખી નહીં, પણ બંને નવા વર વહુ એટલે, પ્રેમ સાગર આમળા આવતા, ગાગર બરતાં થાક્યા નહીં, અને પ્રેમનો મધરસ પીવાય એટલો પીધો, જે ઉપર આપણે થોડોક વાર પડે..... નાખીશું.....

આખરે છુટા પડ્યા, અને તુલશી મોહું હાથ ધોવા ગઈ, જ્યારે નિઃયાનંદ સીધો પોતાના ઓરડામાં ગયો, પણ આજે રૂપસુંદરીના જરા ભાવ તેને દેખ્યાં નહીં. રૂપસુંદરી આમળ

ગઢ, પણ પેલો માથું દુખે છે એવું બોલતો, પોતાના સુવાના ઓરડામાં ગયો—અને બોલ્યો “મહેને હેડતી ના !”

પારણામાંજ, કદી ન સાંભળેલા બોલો શાંભળી રૂપસુંદરી વીરમય પામી. તેમ થતાંજ, તેણીના વિચાર ઉપર નિયંત્રી લીટીઓ ધાધ આવી.

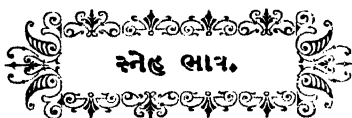
“કાલ કહી વહો આજ ભય—આજ બની હય “કાળ”

મોહ હવસકો છોડ દે—ના તો બન કંગાળ !”

આવા વિચારમાં મનન કરતી તેણી બેભાન જેવી આમ તેમ લગાર ઉડાશી થઇ ફરવા લાગી. અને થોડીક પલ પછી, મન વાળી પાછી બીજાઓ સાથે પાના સોકત રમવા પડી.

આપણે પ્રિય વાંચક હવે રજા લઇશું. પણ કેવી જાતના આપણે અનુભવો આખા દિવસમાં મેળવ્યા છે, જે આપણા કાળજીને કેળવવા ઠીક કામ આવતા હોય તો સંભારજો. સહવારની ગુરૂની શિખામણ, રાત્રીની શેઠજીની પતામણ, કોટકની સાંજની સજાવતે કેવો રંગ રચાવ્યો છે—જુદે સ્થાને અને જુદે બહાને ! તે આપણે જોઇ વળ્યા. એક બેવકુફની ઉસકેરણીથી થોડા કલાકોમાં ભવનો ભાર થઇ રહ્યો આપણે જોયો. મોહની મસતીમાં મદાઇ ખોટી લંપટની લડાઇમાં, નિત્યાનંદ પડ્યો. છતાં સુખે, આવી દશા કાં કરી હશે ? શું, માનવ, એમા કાંઈ આત્માને સુખ આપવા જેવું ધારતો હશે ? જોઇશું, ક્યાં રંગ ઠરેછે. અવનિમાં ક્યાં ભલાઇ, અને ક્યાં ભુંડાઈ જોઇશું ? કોણ પાસથી પ્રિત અને કોણ પાસથી ખોટું મેળવશું ? એને જવાબ, સર્વેના હૃદયમાં નાથ, શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજી આપશે !

“ બહાલા નિત્યાનંદ, મહારી પ્રિત તુંએ જતી તેને લગભગ પખવાડયું થવા આવ્યું, પણ બાધજીને જોકે હું સહેલાઈથી ઠગી શકી છું, છતાં, મહારં કાળજી વડક વડક થાય છે, !” તુલશીએ બહાલાતું માથું મસલતા કહ્યું.

“ એ તો થોડા દિવસ એમજ લાગશે, જ્યારે જરા ઘાડો સંબંધ થશે કે તું સઘળું વિસરશે ” નિત્યાનંદે પતવી દીધી.

“ તેને બદલે હું એક સુચના કરું, બહાલા ! ” તુલશી બોલી.

“ શી સુચના છે, બોલની બહાલી ? ” તેને પુછ્યું.

“ મહને હયાંથી જવા દે, અને દુર કાંઈ જગ્યા પર મહારા વસવાત અર્થે બધોળ્યત કરાવી આપ ! ના તો મહને પરણીને જલદી ત્હારી રાણી બનાવ ! ” તેણીએ વધારતાં કહ્યું.

“ હજી તેવો પ્રસંગ આવે, ત્યાં સુધી તું ચોમ ! શું, તું મહારા કાળજીની કેર, મહારા હૃદયની રાણી નથી થઈ, તુલશી ? ” તેને ખ્યારથી પાસામાં લઈ ભેટ કરી.

“ હું તે ક્યાં ના કહું છું, પણ આમ ઝાઝા દિવસ ચાલશે નહી. ચાકરો શંકામાં પડ્યા દેખાય છે, તેથી હું બીક રાખું છું, બહાલા ! ” તેણી બોલી.

“ એ તો ચોર ઝોળાથી બીક રાખે, તેમ થતું હોય ! ” તેને જવાબ દીધો.

“ ત્યારે હું ચોર તો ખરીજની ? ” તેણી લગાર કરતાં બોલી.

“ચોર તો ખરી, પણ મહારા વહાલા પ્રેમની ! અને તે ખાતર હું પણ ચોરજ કે નહીં ! બોલ, વહાલી, હું કોણે ખાતર ચોર બન્યો ! તારેજ ખાતર કે નહીં ! હા, હવે હસે છે. પણ જો સાંભળ ! તાર કહેવું મળે પણ બાસ આવતું દેખાય છે. હું એક તદ્દખીર કરીશ, પણ તેમા તારી રજા, અને મદદની જરૂર છે, તે તું આપશે કે ? ” તેને પુછ્યું.

“ બોલ વહાલા ! તારા પ્રાણ ખાતર મેં કરવા શું બાકી રાખ્યું છે. મળે કાંઈ સુઝ્યું નહીં, ” તેણી ખેદમંદ થઇ.

“ ના વહાલી, એમ દવગીર શું થાય છે. જા બા, મળે તો રડવું ઉ ઉ ઉ ઉ ” એમ બોલતા નિત્યાનંદે છેડી દીધું.

“ ના બા, એમ રડ ના ! જે આંખોથી મહારી દિલની આગ ઝોળવાઇ, તેજ આંખો, એમ રડતી ભિંજવાઇ જાય, તેમા મળે કેવું લાગે છે. ના વહાલા, ના રડ ! તુ જેમ કેલશે તેમ કરીશ ! બોલ વહાલા, તારી તદ્દખીર શી છે ! ” એમ બોલતા, તેણીએ તેને અતિ વહાલથી નવાળ્યો.

“ જો જરા પણ મનમા લાવતી ના ! તે પણ તારા બલા ખાતરજ કરું છું. વળી તુને ખહાર લઇ જઇ સાચવવાનું મુશકેલ છે, પણ તે, આ તદ્દખીરથી સહેલ છે. તું બાણ છે તો ખરી કે, એક કરતાં બે બલા ! ” તે બોલ્યો.

“ તે તો ખરું, પણ હું તેની મતલબ સમજતી નથી. બોલ વહાલા, જલદી કર. બાઇ આજે બીજી દાશીઓ સાથે ગઇ છે, અને હું એકલી, માથું દુખવાના સખગથી રહી છું. વખત થોડો છે, જે કેવું હોય તે કહી દે ! ” તેણીએ પુછ્યું.

“ બાઇથી મીઠું જરા ના રાખ, વખત આવે તું વહાલી જોશે ! ” તે બોલ્યો.

“ના, એવું છેક અતેરું કરશે નહીં ! ગમે તે પણ તેણી પરણી બાઈ. લોક તેણીની તરફદારી કરશે. માટે બહાલા, કશાપણ કડાશ વગર તું બહાલાને, મહારાથી સુખ મળે એટલુંજ કરશે, તો ઠીક ! ત્હારા ખાતર હું પ્રાણ આપી દેવા તૈયાર છું.” તેણીએ કહ્યું.

“જે, ત્હારી સહી ચંપા છે, જે ને માટે તને ઘણી પ્રીતિ છે, એને આપણી આથમાં કેશે તો કેમ વારું !” તે બોલ્યો.

“કેમ આટલાજ દીમાં હું અકારી થઈ કે શું ! હાય ! હાય ! કરને જે તો ત્યારે હયાંજ છે. કેમ વારું !” તેણી લગાર કંટાળી બોલી.

“જેયું, મ્હાર ધારવુંજ થયું. હું ધારતો હતો કે તું જરૂરજ ચીકારશે. હું તો તને સાચવવાજ કામ જાતનો ભોગ આપવા માણું છું. વળી તે તુંને સાચવશે અને, અવારનવાર હું તેણીને બનાવીશ, જ્યારે ખરી બહાલી તો તુંજ છે. હવે સમજી !” તેને તાલ લગાવવા માંડી.

“ઝાલો, હવે સમજી ! બહાલા મ્હારે ખાતેર કેટલું કરાશે !” તેણીએ ધીરજ રાખી કહ્યું.

“એ તો તેણીને મ્હારે બનાવવીજ પડશે, પણ તું બહાલી એવી સીકતથી કામ કરજે, કે તેણીને ખાતેરજ, તેણીની ભલામણને માટેજ તુંને મ્હારી આગળ રોકાવું પડશે, એમ કહેતી રહજે” નિત્યાનંદે વધુ સમજાવ્યું.

“ઠીક બહાલા ! આ પલાન સારો છે. તેણી બીચારીને બનાવીશ, એજ એકળું મ્હને નથી મમતું” તેણી બોલી.

“ધીમે ધીમે, એવી કળા કુશળતામાં પ્રવિન થશે કે, અધીએ ત્હારીજ સલાહ લેવા આવશે” તે બોલ્યો.

“ શું, આવા કામકાજની પણ સલાહ લેવાતી હશે, બહાલા ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ અરે ઘણીએ ! એવી સલાહ આપનારાં મળવા ઘણા મુશ્કેલ છે. કાપદાની સલાહ આપનાર ટોપલે અને ટોપલે પડ્યા બેઠા છે, પણ એવા બહાલના દાવ માંડવા અને પાર ઉતારવા માટે ઘણા અનુભવની જરૂર છે ” તે બોલ્યો.

“ તું તમો મહેને કાળી કળા સમજે છે ? ” તેણી રિસાઈ

“ જા, બા, તું તો ડગલે અને પગલે, મહેને તાણા મારશે, તોં મહારાથી ટકાશે કેમ ? એ તો અમર્યા વાત છે. રીસ શેની કરે છે. ચાલ હવે બોલ, ચંપાને, ત્હારી દીક્ષાની ચંપી આપણ માથે લેશે ? તેને તુ બારી મીઠાશમાં મઢજે. કશી વાણુતાણુ કરતી ના ! પહેલા બહેકાવજે કે, ‘ શેઠજી તો, ત્હારી ઉપર મરી શીટ છે, તને, તેમની બીજી પરણેતર બનાવવા માંગે છે, કારણકે આવા શ્રીમંત શેઠયાને વારેસ ન હોય તો કેમ ચાલે ? ’ કહે બહાલી તુલશી કેમ ચાલે ! હવે સમજી ! ” તેને સમજાવત પુરી કરી દીધી.

“ હા બહાલા, સઘળું સમજી ગયું. ’ વાત એટલી કે રખે કાંઈ બાધજીને એ કુંકા દીયે ” તુલશી બોલી

“ તો તેણીને તોડી પાડતાં વાર શી ! આપણી પાસે ક્યાં ફાલડું ચોકતાં પડ્યા નથી ? શું, તું કદી ડગી જાયે એવી છે ? ” તેને પુછ્યું.

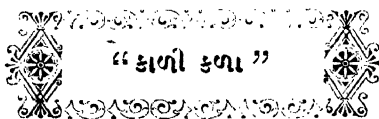
“ ના ના ! ત્હારી સહયતાથી હું પણ બળવાન ચર્મશા ચાલ બહાલા, હવે તું સિધાર ! પણ હું ધારું છું કે, તું પાછલે રસ્તેથી ના જા ! કારણ બાઈ કદાપી ત્યાંથી આવશે. ” તેણીએ કહ્યું.

“ તું બીક રાખીશ નહી ! કાંઈપણ પ્રસંગેના સામાન તૈયાર છે ” તે બોલ્યો.

“વીર વિશ્રાંતનો માલીક, એટલે ‘વીર, અને ધીર’ ત્હારામાં ન હોય, તો દાસી તુલશી, કદી પ્રેમમા ફાંસી ખાઈ, ખાસી ફસત કે ?” તેણી બોલી.

“અને ત્હારામાં મહારા જેવા વીરને, કળાથી આકર્ષણ કરવાની કળા, ન હોત, તો, ” વીર વિશ્રાંતનો નિત્યાનંદ ત્હારો સુભાગ્ય સુંદરો થાત કે ?” તેને, તુલશીને, બહાલથી ખુબ બહેકાવી કહ્યું અને પછી થોડી વારમાં, તે છુટો થઈ ચાલ્યો. સમય સાંજનો થયો, અને જેવા સાંભળવા જેવું પછી કાઠ થયું નહીં—પણ એટલું યાદ આવ્યું છે જે નિચે પ્રમાણે બોલતા જઈશું.

પચ્યું છે જ્યાં પાખંડ વિખ—ત્યાં પેચનો પાર નહિ
બલે રમે ઉચ્ચાપ મહિં—લાગે ત્યાં ન આંચ કંઈ
પચ્યું છે જ્યાં પાખંડ વિખ—ત્યાં કશાની બીક નથી
કરે પ્રપંચો લાખ ધણાં—તે અવતારે ધિંક નથી
પચ્યું છે જ્યાં પાખંડ વિખ—ત્યાં મયાનો દવાર નહિ-
ગમે ભલા ઉધ્ધાર દેશે—ત્યાં સુવાસીક સાર નહિ
પચ્યું છે જ્યાં પાખંડ વિખ—ત્યા રહમ ન ન્યાય નથી
લાખ કરો તો ના વળે, પણ—ફરે હરીથી તે ગતિ—

“કાળી કળા”

નિત્યાનંદને, કોટકરાવે, જે નિચ મોજમાં ઉસકેરાવ્યો, તેનો ચેપ નિત્યાનંદના બદનના છિંદ્રે છિંદ્રમાં કેવો પચી ગયો,

તે તો આપણે તુલશી સાથની તેની સગાઇમાં જોઇ લીધું, પણ હવે, આ નિત્યાનંદ, નિચ બાવની સરઆટ થતા, કેવાં ઉંચ ધારમાં ગંદાતો ચાલ્યો, કેવા પ્રપંચો કરવા મંડ્યો, તે પણ આપણે સહેલાઈથી, થોડોક વખત અગાઉ, તુલશી સાથની તદ્દખીરમાં જોઈ વળ્યા. તુલશી ફસી, હવે, તેણી જરા પણ અવિસ્વાસ દેખાડવા ચાહે, તો સામી ખરાબીમાંજ આવી પડે, માટે, કરોળીઆની જાળમાં ફસેલી આ માંખી પોતાની રંગબે રંગી પાંખો ફફડાવવાજ લાગી. તેણીએ ચંપાને બનાવી, જો, કે, તે કામ કરવું, તુલશી માટે નવુંજ હતું, પણ મોહના મંડાણમાં, પડેલી, પ્રથમ અકલાઈ પણ આસ્તે આસ્તે, પોતાની નબલાઈને, હલકા કામ ઉપર ઘાડી કરવા લાગી. ચંપાને શું સમજાવ્યું, કેમ ખટાવી લીધી તે આપણે જાણતા નથી, પણ હાલમાં ધરમાં કોઈ હતું નહીં, અને નિત્યાનંદ લગાર બિમાર જેવો, એક એકાંત ચોરડામાં પડ્યો હતો, જ્યાં આજે ચંપા બીહતી બીહતી લગાર ધુજતે કદમે જતી હતી. તુલશીએ, તેઓ વચ્ચે કોઈ જાય નહીં, તેની બરોબર તપાસ રાખી હતી. ચંપાને, નજદીક આવતી જોઈ, નિત્યાનંદ લગાર અજબ જેવો બોલ્યો “કાં ચંપા, શું કહે છે?”

“નહીજી. કાંઈ નહીં, પણ” તેણી અટકી પડી

“પણ શું ! બોલ ચંપા, બોલ આવ હયાં બેસ, મહને કાંઈ કહેવું હોય તે કહે” નિત્યાનંદે બીમારીના ઢોંગ રૂપે ધીમે ધીમે સવાલો કર્યા

“ના તમે બીમાર છો, તેથી તમને જોવા આવી. કાંઈ કામ હોય તો કહે !” તેણી આગળ જતાં બોલી.

“ બીમારને શા કામ હોય ! એટલું જ કે તેની માવજત કરવી. તે માટે તુલશી બીયારી કરે છે ” નિત્યાનંદે જવાબ દીધો.

“ આજે તુલશી બા રોકાયલાં છે, જેથી હું આવી છું, કાંઈ કહેવું હોય તે કહો ! ” ચંપા પાસે આવતાં લગાર વાંકી વધી પુંછવા લાગી.

“ કાંઈ એવું તો ખાસ નથી. ઓસદ તો લઈ લીધું છે, ફક્ત માથુ બહુ અકળામણુ આપે છે ” તે બોલ્યો.

“ તેનો કાંઈ ઉપાય ! ” તેણીએ પુછ્યું.

“ ઉપાય, તો ઘણાંએ હોય, પણ, તમને કેમ કહેવાય ! ” નિત્યાનંદે તાસવીસ કરનો જેવો બોલ્યો.

“ કાં, મ્હને ન કહેવાય ! શું હું તમારી જતન કરવા ના પાડીશ ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ હું કોઈના હેડાની વાત કેમ જાણું ? ” તે બોલ્યો.

“ મ્હને ફરમાવશો, તો હું તેમ બજાવણ, પછે, કદાચ એમ હોય, કે હું ગરીબ ચાકરડી, તે શેઠજીને, કાંઈ કામ લેવું ગમતું ન હોય તો કોણ જાણે ” ચંપાએ જવાબ દીધો.

“ એવું શા માટે બોલે છે, ચંપા ? જો ત્હારી મરજી છે, તો, આ સામે ટેબલ પર તેલ છે, તે જરા મ્હારે કપાળે મસત્ર, અને જો તેમ કરવા મન ન હોય, તો, કાંઈ અડચણુ નથી ” નિત્યાનંદે માથાને કળતર થતી હોય, તેમ અકળાવવા લાગ્યો.

“ જરૂર, જરૂર, તમારી ચાકરી આમે નહીં કરીશું તો કોણ કરશે ? ” આ હું લાવી ” એમ બોલતી તેલ લાવી. કપાળે ધીમે ધીમે ઘસડવા માંડ્યું. આ વખતનો જમ્બેલો, એવો હતો, કે, તેણી પડોશમાં બેઠી, કપાળ પર તેલ ઘસડતી હતી, અને, કહો કે, બન્નેના, યાને હોઠેલી અને કપાળના જોડાણથી, જે

ધસાડ થવા મંડ્યા, તેથી, તેઓના દિલમાં પણ ધ્વજો પેદા થવા લાગ્યા હોવા જોઈએ. કરણ કે નિત્યાનંદજીને કરાર થવા માંડ્યો, અને ચંપાને તુલશીએ ચકાવી દીધેલી, એટલે તેણીનો ઉર પણ સાથે ઉભાવવા લાગ્યો.

“ અહા ! ચંપા, કેવી કરાર થાય છે ! ત્હારી સેવાની કદર કેમ કરીશ, ત્હારા હાથ કેવા દુખાતા હશે,” એમ બોલી નિત્યાનંદે, તેણીનો હાથ ચાંપી, આંખમાં લીધો.

“ નિત્યાનંદજી શેઠ, તમને, એક સવાલ કરવા બીક થાય છે. તમે માફ કરો તો બોલો ” ચંપાએ પુછ્યું.

“ તમને માફ છે, ચંપા બોલ ! ” નિત્યાનંદને ઉલટ આવી.

“ શું તુલશી કહે છે, તે વાત ખરી છે ? ” ચંપાએ ધ્રુજતે હાથે પુછ્યું.

“ ખરી કે ખોટી સાથ શા સંબંધ છે, તેમાં, તમારી પોતાની મરજીની વાત છે ” તે બોલ્યો.

“ મ્હારી મરજી એટલે શું ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ અમે, તો ગમે એ ધારીશું, પણ તુંને, તે ગમતું હોય, યા ન હોય, તે કેમ કહેવાય ? ” તે બોલ્યો.

“ મ્હને જે કાઈ પુછવું હોય તે પુછે ? ” તે બોલી.

“ પ્રથમ, વિશ્વાસ આવશે કે ? ” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ તમારા ઉપર કે, તમારો મ્હારા ઉપર ? ” તેણી બોલી.

“ વિશ્વાસ, બન્નેની મતા હોવી જોઈએ ! પ્રથમ તો વાત એ છે કે, તમારી પ્રિત મળી શકે કે ? કદાપી કોઈ બીજાની હોય, તો પછી, તે તો ઘાટ કહેવાય ? ” તે બોલ્યો.

“ શું, તમે એમ કહેવા માંગો છો કે, ચંપાએ પોતાનું ચિત્ત ખીજે ક્યાંએ રોક્યું હશે ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ હા, એમ પણ હોય, તો, કેમ કહેવાય ? ” તે બોલ્યો.

“ ઝોહો, અફસોસ ! ” તેણીએ નિસાસો નાખ્યો.

“ કાં ચંપા, એમ હાય કાં મારે છે, ” એમ બોલતા નિત્યાનંદ ઉઠ્યો, અને તેણીના ખરડા આસપાસ નરમ બાવે હાથ વિંટી પતાવવા લાગ્યો.

“ ના, ના, કાંઈ નહી, તમારાં મનમાં એવો વિચાર કેમ આવ્યો હશે ? ” તેણી ખેંચતાણુ કરતી બોલી.

“ એવો વિચાર ક્યાં આવ્યો, એ તો અમશ્યું પુછ્યું, તું ધીરજ કાં બોલી બેઠી ? હું તો પ્રથમથીજ જાણુને! હતો, કે ત્હારી કાળી આંખો, મ્હારા ઉપર દ્રવતી રહી હતી, ત્યારે તો મેં તમને, માન પત્ર મોકળવા કિમ્મત કરી, ત્હારા ખ્યારની કિમ્મત કરી ” તે ચાપલુશી કરવા મંડ્યો અને હાથ પણ લગાર જોરમાં વિંટલાવા મંડ્યા, પણ તેથી, ચંપાને કાંઈ અગવડ પડતી ન દેખાઈ.

“ શું, તમે મ્હને ખરેજ ચાહો છો ? ” લગાર અકળાઈ અકળાઈ બોલી પડી.

“ શું, તે ન માનવાને કારણુ જો ? ફક્ત એટલુંજ યાદ રાખજો, બહાલી, કે, તુલશીને મેં જુદે રસ્તે દોડવી છે, અને ત્હારી સાથની વાતેમા, તું હમેશ કાંઈને કાંઈ ઉડાવતી રહેજો, અને મ્હારા કામેમા, જેમ ગમે એમ ઢીલ પાડતી હોય, એમ કરતી રહેજો, એટલે, મ્હારી પાસ આવવા તુંને બનશે ” એમ બોલી, તે તેણીને બાજી પડ્યો.

“ તમે કહેશો તેમ કરીશ, ” તેણી મયામાં મદાતાં બોલી.

“ આહા ! ચંપા ! આજે, જે શિતિળતા લાગે છે, તેવી કોઈ દિવસે ન હોતી ? વહાલી, તું હું જેમ કહું તેમ કરશે કે ? ” તેને પુછ્યું.

“ તમારીજ છું, તમેને જાવે, એમ મ્હને સંભાળજો ” એમ બોલી તેણીએ, બધી શુદ્ધ બોલી દીધી.

“ જરૂર, જરૂર સંભાળીશ ! ત્હાર સુખ, તેજ મ્હારું ? આહા, ચંપા, ત્હારી આવી મધુરતા, પ્રભુએ કાં બનાવી ! ” તે બોલ્યો.

“ તે, તો પ્રભુજ જાણે ! પણ તમાર માયું કેમ છે, લાવો ને તેલ લગાડું ! ” તેણીએ હસતા પુછ્યું.

“ ના, હવે, તો મટિ ગયું, હવે, દુખતું નથી. ત્હારા હાથમાંજ કાંઈ એવી અગ્નયેગ ગતિ છે, કે મ્હારી મતિજ બદલાવી દીધી. તું મ્હને કેવી રીતે જાણે, તેની ખીકથી, હું દુખી હતો ” તે બોલ્યો.

“ અને હવે કેમ છા, વહાલા ! ” તેણીએ પુછ્યું.

“ જેમ તું છે, તેમ ! ” નિત્યાનંદે જવાબ દીધો.

“ હું તો સુખી થઈ છું, પણ તમે ! ” તેણીએ પુછ્યું.

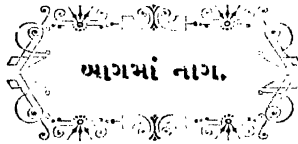
“ આત્મા મધમધતા બાગમાં, ધુસોના બહેકાટમાં કોણ દુખી હોય, ચંપા ! ” આ બોલતા સમેત, ચંપાનો મોહ વધ્યો, અને પોતે પોતાને સુખના સાગરમાં સમજવા લાગી. પણ આ કેવળ મોહના સુખના સાગરમાં, ગાગર ભરતી, તેણી ચાકી ગઈ, અને, ત્યાંજ બેસુધ્ધ થઈ પડી, તે ઘણે વારે, જ્ઞાનમાં આવી.

બેભાન હાલતમાંથી જાગૃત થતા ચંપા ચોંકી, પણ નિત્યાનંદનો મોજીત ચહેરો હાજર હતો, તેથી ધીરતા આવી,

અને, જેવા રંગથી, તેણી આવી હતી તેના કરતાં નાવન રંગો,
અને દાવપેચમાં, આ દુન્યાના તોફાનમાં, તોફાન વધારવા
સામેલ થઈ. બન્ને છુટી પડ્યાં.

ક્ષણભંગુર જગ બાગમાં—લાગ ખરે લેવાય
પણ આખરમાં તે બધાં—કાં ખરાં કહેવાય ?
ચિત્ત ભરે જે સ્વાર્થમાં—તેમાં, તે મળકાચ
આત્માં ઘટમાં તે ખરો—આખર હીણા થાય
ભર ભર ચાખે મોહને—ભાન ભૂલી લાચાર
તેને સુજે કેમ ખરે—હરી નાથનો દવાર !

ધણાક દિવસો વહી ગયાં છે, અને કમસમજે જેમ પોતાની
બાજી આગળ વધારે છે, તેમ સમજદારો પણ જગતમાં
નાંખતીની નજરે જીવે છે, અને જ્યાં કહેવાનું હોય, ત્યાં કહી
આગળ વધે છે. શ્રદ્ધિમાં એવું અનેક ઠેકાણે ચાલ્યું છે, જેમ જેમ
જેને અનુભવ થાય છે, તેમ તેમ તેને સાર નરસું ભાન આવે
છે. ચિંતા કોમળી દાશી નથી, કે હુકમ કરતાંને વાર દુર
જાય. શાન્તિ કાંઈ સસતી નથી કે, ગમે એ ખરીદી લાવે.
એ દરેકને અંકુશમાં રાખતાં, ધણાએ કષ્ટ અને વેદનામાં
પડવું થાય છે. આશામાં પડેલા ઉગ્નશ ક્યારે જોશે, તે કોના

હાથમાં નથી. બીજી ઘડી સુખ અને દુખ લાવશે, તે માટે કોઈની કલ્પના હોઈ શકે, પણ સહેલાઈથી તે, બે, માહેલા એકની વાર બેવા જેવું કાંઈ સાધણ નથી. દિવસ કેમ અને કેવો થશે, યા થયા પછી કેવો જશે, તે કોઈ, આગળથી વર્તી શકે નહીં, પણ આપણી રહેણી અને કરણીથી, આપણું હૈકું, બલા ખુરા આંચકા તો લેશે પણ આપણી પોતાની બલી ખુરી ટેવથી તેમાંથી બચવા યા ખમવાનો માર્ગ જોશે. જેઓ પરમાત્માના અવાજથી માહીતગાર છે, તેઓ, હર વખતે હર કામમાં, તે માહાગુરતું બાન રાખી. કમમા આરંભ લીધે છે. જેઓને પરમાત્માની બીક નથી, તેઓ નાથને હાથ પોતાના હાથમાં ગણી દે છે, અને, જ્યાં સુધી સુખ ફળ મેળવે છે, ત્યાં સુધી મળકાય છે કે, સઘળું તેઓથીજ થયું. પણ તેવું બાન જે ત્યાં થોડો વખત રહ્યું, તે ખરેજ, ત્યારપછી આવનાર બીજા નવા કેળવવા જેવાં બાનની, મજાખુત અસર કરવા માટેજ થયું હતું, યાને કોઈ ઘડી એવી આવી ચઢે છે કે, તેના મનના સ્વાર્થી તુરંગોના રંગ વિખેરાઈ જઈ, સામા ત્રાસ આપનાર યઈ પડે છે, ત્યારેજ તેના હૈડામાં, જે અવાજ, જે આંચકા લાગે છે, તેમા કાંઈ નવું બાન જોતો થાય છે. ‘કાળ’ સદા કોઈનો મિત્ર રહ્યો નથી, તે તેને જણાય છે, અને તેમા ધીરતા, જો રહે છે, તો વાંકો ચાલેલો સરળ ચાલવા મળકાય છે.

આજે, રૂપસુંદરી, પોતાની માનીતી દાશીઓની સંગાતથી વેગળી હતી. ફક્ત ગુલાબ નામની દાશી, તેણીની પડોશમાં સુંગી બેઠી હતી.

“ગુલાબ, પ્રથમ મહને કહેવા દે, કે, તું કાંઈ મેં ત્હારી સાથ શેઠાણીપણું ભોગવ્યું, તે માટે હું દલગીર છું. હું પણ

તહારા જેવીજ છુ, ફરક માત્ર કે હું દ્રવ્યવાન સ્થિતિમાં પેદા થઇ. પણ ગુલાબ, આજે તુને મ્હારી બહેનપણી સમાન ગણી પુછીશ, કે હું તહારામાં હમેશ વિસવાસ રાખીશ કે ?” રૂપ-સુંદરી ધણીજ ઝંખાયલી જેવી સ્થિતિમાં પુછવા લાગી.

“ બહાલી શેઠાણી રૂપસુંદરી બા, તમારા બોલવાથી મ્હારી છાતી, તમારી ઉપર આવી પડેલી ચિંતાથી દબાય છે. શું ગુલાબ કદી પણ તમારી બે વિસવાસું થશે ? છતાં, તમને જેટલો ભરેશો લાગે તેટલોજ રાખશો ! ” ગુલાબ દાસીએ જવાબ દીધો.

“ મ્હારો પુરો ભરેશો તહારા ઉપર છે. મ્હારા દિલમાં ઢોળાતી વાત તું જાણે છે. મ્હારા પોતાના સ્થાનમાં મ્હારું નીમક ખાઈ, મ્હારા સ્થાનમાં સાંપે પડ્યાં છે, તે માટે મ્હને બય થાય છે. તુલશી પર કેવી મ્હારી મમતા, ચંપા પર કેવી મ્હારી મયા હતી ” તેણી નિરાશ બની બોલી.

“ બાઈ રૂપસુંદરીબા, તમે નાહક એમ ઉતાવળા ના થશો ! વાત સાંભળી પણ વચ્ચે ગાલે શી મતલબ બની હોય ! ” ગુલાબે ધીરજ આપવા માંડી.

“ ત્હારું બોલવું સાચ્યું છે, પણ મેં જેટલું જોયું, તેટલું ત્હારી આગળ મ્હારી છાતી બોલી બોલાતું નથી ” એમ કહી રૂપસુંદરીએ મોઢું નિચે નાખ્યું, અને ટપ ટપ ટીંપા ખર્ચા.

“ બહાલી રૂપસુંદરી બા ! તમે એમ ના કરો ! ધીરજ રાખો, મ્હારે કાળજી વિંધાય છે ” ગુલાબે બરદો પસવારતાં ધીરજ આપી.

“ બહાલી બહેન ગુલાબ, ગઈ મ્હારી ધીરજ ! ગઈ મ્હારી “હોશ, ગયું મ્હારું સુખ, અને સઘળું ! ફક્ત એમના નાજ

ઉપરજ હું છળકાતી હતી, મરતી હતી, ધરતી માથે ધરતી હતી ” રૂપસુંદરી દુસકાં ખાઇ બોલી.

“ ના, એમ ના કરો ! એ પણ વાંદળા ટળશે. તમારું દેહ બીગડશે. તમે એમને સમજાવી લ્યો, અને વાત વધુ ન બીગડે તેની કાંઈ કળા શોધો ! ” ગુલાબે સમજાવ્યું.

“ જો મ્હારે સમજાવવા જેવું બાકી હતે, તો, એની વૃત્તિ આટલી હદ સુધી જતે ! અંપા અને તુલશી ! બન્ને સાથે એમને આવો ઘાડો સંબંધ ! એ બન્ને નાંગણો વચ્ચે ઢાણ બાણ કેવું નાટું હશે ! જો કાઠી મેળવા જઈશ, તો પણ એને લાગેલો મોહનો ચેટક, હાથથી જવા દેશે ? ” રૂપસુંદરી બોલી.

“ ખરેખર પગલું ધણું ગંભીર બન્યું છે. પ્રભુજ તેમાંથી સર્વને બચાવશે ” ગુલાબે જવાબ દીધો.

“ પ્રભુ ! પ્રભુ ! ગુલાબ, તું પ્રભુનું નામ બોલી ! હા, તું બોલી ! બોલી, બોલી, એ, પ્રભુના ભક્ત ગુણીરાજને, મેં કેવો નહારો આદરસતકાર કર્યો ? એ ગુણીરાજ આવ્યો, ત્યારે, મ્હારામાં કેવું અભિમાન ! એના દીધેલા, તે વેળાના પાઠો, મ્હારા માથાંમા, આજે ભારે થોકા આપે છે, હું કેવી ભુલી ? ” રૂપસુંદરી પસતાવા લાગી.

“ ના બાઈ, એમ હવે બગાડો ના કરશો ! ” ગુલાબે સંધિયારે દીધો.

“ ગમે તે કહે, પણ હું એ ચાલવા દઈશ નહીં ! લે, સામેથી આવતાજ જણાય છે. ગુલાબ, તું પાસેના ઓરડામાંજ રહેજે ! મ્હને કાન પડવે આવજે ! ” રૂપસુંદરી છુટી પડીને સોફા પર શેકાતુર બેઠી. નિતમાનંદ ફાટેલા ડોળાએ અંદર દાખલ થયો છતાં, રૂપસુંદરી, કશુંએ બન્યુંજ ન હોય તેમ વહાલથી તેને ભેટવા સામે ગઈ.

“અશ, હયાંથી ! અધી ત્હારી પ્રિતી જોષ લીધી !”
તે છેડાઇ બોલ્યો.

“કાં, ! મેં એવું તે શું કહ્યું કે, મ્હારી પ્રિતિ જોષ લીધી, કહોડો ?” તેણીએ પુછ્યું.

“તને કશુએ મ્હને પુછવું નહી ! તું ત્હારા માંગે રહે !
મ્હને ત્હારી ગરજ નથી. મુઘ વાંઝણી !” તે ક્રોધે અઢ્યો.

“આટલું બધું ? ચોરી અને ઉપર સરજોરી ! બહા નાથ ! તમારો ગુરુએ તમને ઠીક મળ્યો છે” તેણી બોલી

“હયાં ક્યાં બાકી છે !” તેને નાહક ઝોરગો માર્યો.

“એટલે ! તમે શું કહેવા માંગોડો !” તે બોલ્યો

“હું કશુએ કહેવા માંગતો નથી. હું એમજ કહું છું કે,
ત્હારે ગમે તે તું કર અને મ્હારે ગમે તે હું કરીશ” તેને કહ્યું.

“તે, ગમે એ કરવાની હદ હોયછે સમજ્યાં !”
તેણીએ જવાબ દીધો.

“તે હદ, ત્હારા માટે છે, અમારા માટે નહીજ !” તે બોલ્યો.

“તે હદ, અમારી, પ્રજિથી દુર હોય તો ઠીક, નહી કે,
મ્હારી નજર સામે !” તેણી છેડાઇ.

“એટલે !” તેને પુછ્યું.

“એટલે એમ કે, તમે જે ચાલ તુલશી અને ચંપા
સાથ ચલાવો છો, તે સવગું મ્હારા આંખે, અને કાને, જોષ
સંભાર્યું છે” તેણીએ મજાનુ ટાણો માર્યો.

“બલે ! તેના ત્હારા બાપનું શું ગયું ?” તેને રોકકું
પરબાવ્યું.

“પરલોકમાં જઈ વસેલા માટે એવી ભાષા ન વાપડશે !
તમો મ્હને કહો, બાપાના સ્વર્ગવાસ સામે તમને શી કામ છે !”
તેણી બોલી.

“તે સાથ જિને કામ નથી. સ્ત્રી, ધણીના હુકમ પ્રમાણે ચાલે, નહીં કે ધણી, સ્ત્રીના ! મહારી સાથે ઝઝી બાથ ભિંડશે તો, હમણાજ કાઢ નવું કરી દઈશ ” તે છેડાઈ બોલ્યો.

“તેમાં તમો કાપ ખાવો છો ! ” તેણીએ જવાબ દીધો.

આ, સાંભળતાં, તે એટલો ક્રોધમાં આવ્યો, કે ઓરડામાંથી ધસ્યો અને, તુલશીને ઘસેડી લાવ્યો, અને, બેમલાહજે, તેણીને ચુંબન, કર્યા, અને તેણીને હંફાવી બોલ્યો “લે, શું કહે છે ! ”

આ જોતાંજ, તેણી વાધન માફક છેડાઈ, વચ્ચે દોડી, તેટલા તેણીના હાથ ઝાલી, ચાર પાંચ થાપડ, રૂપસુંદરીને લગાવી, અને સેવટે, હડસેલો મારી લાટ વટી પાંસરી કરી, તુલશીને ધસારતથી ત્યાંથી જવા કહ્યું. ગુલામ દોડી આવી, અને જોઈ ધણીજ ચિદાઈ, બાઈને વળગી પડે, તે આગમજ, શેઠની સામે થઈ. અને બોલી “આની હિયકારી ચાલ, તમને શાભતી નથી ”

“તહારા બાઈની પક્ષમાં પડી બેસ, મહારી સાંમે શખી કરશે તો, તહારો એવો ઘાટ કરીશ, કે જીવતાં સુધી ચીશો પાડશે ” તે બેમુર્વતપણે હસી બોલ્યો.

“તમારી એવી ધમકીથી ગુલામ બીહતી નથી ” તેણીએ જવાબ દીધો.

“ગુલામને બીક આપવાની નથી, તેણીને કચડી નાખવાની છે, અને હવે થોડાજ દિવસમાં તું જશે. બાઈની પક્ષ તુને કેવી ભારે પડે છે ” એમ બોલી, તે બીજા ઓરડામાં ગયો, જ્યાં ચંપા ધ્રુજતી ઉભી હતી.

“ગઈ ! ગુલામ ! મહારી આશા ગઈ ! હું જીવતી મુરેલી છું ! મહારી આ દશા ! મહાર આ અપમાન ! હું કોઈ રંકની દાસી હું ! આ મહાર જીવતર ! હું હવે જીવીશ નહીં ” એમ બોલી રડવા લાગી.

“ બાધ, ના એમ બોલશો ! તમેને સધિયારો આવવા જેવું હવે કશું રહ્યું નથી. પણ ધરતર પર આધાર રાખો ! ” ગુલાબે તેણીને પટાવીને ઉઠાડી, પથારી પર સુવાડી. નિંદ્રાવશ થઇ, અને એવી હાલતમાં આવવાથી ગુલાબ ખુશી થઇ, પાસે બેસી રહી. નિંદ્રાથી તરત વેળા દુખનો ડંખ ગયો.

... ..

કાઠક કલાકો વહ્યા હશે, અને કાંઈ સ્વપ્નો જોતી બડકી ઉઠી.

“ ઓ પ્રાણનાથ ! પ્રાણનાથ ! પડ્યા ! પડ્યા ! ” એટલાં, આંખ ઉઘડી.

“ કોણ પડ્યા ! ક્યાં પડ્યા ! કોણ જડ્યા ! ” ગુલાબ દિલાસો દેતી છાતી પસવારવા લાગી.

“ ના ! ના ! ચિંતા કરીશ નહિ ! એ તો મેં સ્વપ્ન જોયું ? ” રૂપસુંદરી શાન્ત થઇ બોલી.

“ તમેને સ્વપ્નાથી શાન્તિ મળી હોય તો ઠીક બા ! ” ગુલાબે દિલાસો દીધો.

“ ના, તેવું કાંઈ નથી ! ઉલટી, મ્હારી ચિંતા વધવા જેવું લાગેછે, અને ખરે કહું તો ચિંતાજ વધીછે. સ્વપ્નામાં, મ્હારા સ્વામિને કાંઈ ખડક ઉપર ફરતાં દીધાં, આસપાસ પાણી ઉછળતાં હતા. અને હર ધડીએ, તે ખડકોને વિંટળાતા હતા. પતિને, કિનારે જવા કરશે માર્ગ ન દેખાયો. હું અકળાતી હતી, મદદ કરવા જાઉં, અને હાથ પગ અકડાય. એવી ચિંતામાં મેં, કોઇ છુટાં બાળવાલી રૂપવંતી સ્ત્રીને, તેની પાછળ આવતી જોઇ હું ધારતી થઇ કે, કોઇ દેવી હશે અને તે મ્હારા સ્વામિને ઉગારશે, પણ, તેને બદલે, તેણીએ, મ્હારા સ્વામિને, પાછળથી

નેરમાં આંચકો માર્યો અને અંતે સ્વામિ પડ્યાં, તેજ પળે, મ્હને ચીસ થઈ આવી. અને હું ત્હારા હાથમાં જાગી. ગુલાબ ! આવું, મ્હારું સ્વપ્ન છે.” તેણી બોલી

“ પ્રભુ એનું સાર સેવટ લાવશે !” ગુલાબે દિવાસો દીધો.

“ હવે ગુલાબ, તેવા સારાં સેવટની આશા નથી. મ્હારી ઉપર જે હાથ ઉગામ્યો, બસ ત્યાંજ મ્હારી દશા થઈ છે. મ્હને કેમ ગમશે ? વાત બાહાર કેવી પ્રસરશે ? મ્હારી દાશીઓ હવે મ્હારી સામે આવશે, ત્યાં મ્હારો ટેક શો રહેશે ? મ્હને, તો ગુલાબ, પેલા ગુણીરાજની, “ કાલ ” માટેલી લીટીઓ યાદ આવે છે ” તેણી બોલી

“ અને તે લીટીઓ બા !” ગુલાબે પુછ્યું.

“ કાલ કહી વે. આજ લઈ-આજ બની હય “કાળ”
મોહ હવસકો છોડ દે-નાતો બન કંગાળ”

શું હું આ આમૂષણમાં મોહ જોઈ વલી કે શું ? ગદ કાલ હું કેવી હતી. આજે મ્હારો ‘ કાળ ’ થયો કે શું ? અને તેમ સમજવામાં હું કંગાળ બની કે શું ? પછી કહે છે.

“ ધન સંપત્ત અનમોહ ધરે-એ પ્રથવી કે બીચ
તજ ભલા એ જ્ઞાંતકો-ખાણુ સાચકા ખીંચ !”

શું ત્યારે ધન સંપત્તને, મેં ધણું બારે ગણ્યું, તેં સધળું જામણાજ કે ? એ સધળો ખ્યાલ મ્હારે હૈડે ધાય છે, પણ તેઈ કાંઈ હૃદયમાં નવિન ધપકારાઓ પણ ઉડે છે ” રૂપસુંદરી બોલી

“ એટલું તો ખરૂં બા, કે ગુણીરાજના બોલવાથી મ્હને તે ધણું સુખ ઉત્તપણ થયું હતું, પણ મ્હારે મ્હાર કામ કરવું હતું, તેજ માત્ર કરી હું દરેતી હતી ” ગુલાબે સમજાવ્યું

“ ખરેજ મહને કાંઈ નવાઈ જેવું જ થાય છે—હવે મહને કાંઈ ઉઠવાએસવા કે ફરવા પણ ગમશે કે ? ” તેણી શોકાતુર થઈ બોલી.

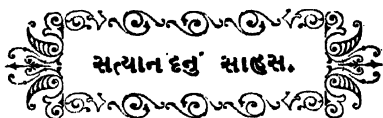
“ ધીરજ રાખશો તો બધુંએ ગમશે ! ચાલો તમે માટે થોડીક ચા કરી લઈ આવું ” ગુલાબે વાત ફેરવી.

“ બહાલી ગુલાબ, આજે તારો ખરો પમડાત હું જોઈ વલી છું, મ્હારે મન ગમતી ચીજ તુંએ પસંદ કરી છે. ‘ ચા, ’ ખરેજ મહને વૃપ્ત કરશે; જ લાવ ! જો સાંભળ ! હું કહું છું કે ‘ ચા ’ બોલ બોલતા, પાનાર અને પિનારનો અતિ ઉત્તમ આદર ભાવ દર્શાવે છે. ‘ ચા ’ શબ્દથી જાણે ઠાક ટાળીને ધીરજ વધતી હોય એમ લાગે છે. ધીરજથી વિચાર કરવા બેઠાં હોઈએ, તો ‘ ચા ’ નું કપ એક અમુલ્ય સંબંધ સાંધે છે. તેથી ‘ ચા ’ નું કપ, મહને પા ! ” રૂપસુંદરી બોલી

એક ‘ ચા ’ ધ્યાલો—

કો’ જો ધ્યાર લાડથી—પાશે ધ્યાલો ! એક તેવોજ ધ્યાલો ‘ ચા ’ નો—રાખે સુંદર ટેક શાકર દુધના મિશ્રનો—પાણી કેવળ જાણુ પણ એ મિતે પાઈ દયો—ઉંચો જળકે માણુ ધરમાં આવે કો ! બહાં—દેશે નમતો ભાવ પાશે ‘ ચા ’ નો કપ બહો—કરશે આદર ભાવ !

સત્યાનંદનું સાહસ.

જગતના રીવાજ પ્રમાણે જોડાઈએક થયેલા, પ્રભાપતિ અને સત્યાનંદ. સરળ સરિતાને પેલે પાર મોટા ખેતરમાં ખેતીમાં પડ્યાં હતાં- પ્રભાપતિની કિમતી મીલકત, ઉપરાંત, ચમદાશની ખેતીની પડોસમા બહુ મોટો જમીનનો તુકડો ખરીદી, તેઓએ, ખેતીકારના કામમા ઝિપલાવ્યું હતું. આ જમીનનું નામ તેઓએ “ધાન્ય ધન” રાખ્યું હતું. ત્યાં પોતાના વપડાસ પુરવું, એક નાનું પણ રમણિક ઝપડું બાંધ્યું હતું, અને “ધાન્ય ધન”ના કામથી પરવાર મેળવી, તેઓ, નદીની પેલે પારના, પોતાના કિમતી મકાન, “માણેકમથ” માં રહેતાં હતાં- સત્યાનંદ ધણોજ ઉદ્યોગી હતો, અને તેને બધા તેમજ ઉદ્યોગી ખેતીકારોને, પોતાની સાથે લીધા હતાં, જેઓને ચાલુ મહેનતના બદલામાં સાંજે રોકડા પૈસા આપતો હતો, અને પાકની ઉતરમાં, દરેકના બંધારણ પ્રમાણે વાર્ષિક નફા માટે ચોક્કશ ભાગ આપવાનો પણ કાયદો રાખ્યો હતો. તેની ઉલટ, અને પ્રભાપતિની મજુર વર્ગ તરફની ઉત્તમ મમતાથી, સર્વ કાંઈ ઉલટ અને ખંતથી કામે મંડ્યાં હતાં. પહેલાંજ વર્ષના ચોમાસાથી, ઘણીજ સારી આવક થઈ હતી. અને લગન પછીના આ પહેલા વર્ષમાં તે, એટલી સારી સ્થિતિમાં આવ્યો હતો કે, બીજા વેપારીઓની અડેબાઈમાં, તે આવી પડ્યો. પણ પરમાત્મા ઉપર તેનો પુરો વિશ્વાસ, અને પ્રભાપતિ જેવી

સતી સમાન સ્ત્રીથી, તે નિર્ભયપણે કામ કરતો જતો. કેટલાક વેપારીઓ ત્યાં આવ્યા હતાં અને પાકની સ્થિતિ જોઈ, તે આખો પાક ઉધડ શાંટાંથી લેવા માગ્યો હતો પણ તેની કિંમત એટલી તો થોડી કેહવામાં આવી કે, તે માટે સત્યાનંદે કશો જવાબજવાળ્યો નહી. પોતાના કામદારો માંહેલા કેટલાક ચંચલ હતા, તેમને વધુ ઉઘટ અને હોંશ આપી, આસપાસના ગામડામાં, તે માલના વેચાણ અર્થે મોકલાવ્યા અને ઠીક સમયમાં, સારી કિંમત, અને સારો ઉઘાટ થયો જે માંહેથી ધીરજવાંતા મજૂરોએ, પોતાની રાખેલી આશા ફળીભૂત થયેલી જોઈ હતી. ઉપરાંત વધુ ભેટ મેલવી હતી. રૂં પ્રમાણે દરેક વસ્તુ ઓરવામાં આવતી. અને વખતનો પુરે પુરો લાભ મેલવી પ્રમાણિકપણે, કામ ટકોરાબંધ આગળ ચાલ્યું. સહવારના પોહોરમાં પ્રભાવતિ, વહેલી ઉઠી, પકોસના ઝુપડામાં ત્યાંના હૈયા છોકરાંઓને જાતે તપાસતી, કોઈને ત્યાં દુધ, કોઈને ત્યાં દહી, ધી ખાન, શાકરની જરૂરીયાત પુરી પાડતી હતી, સઘળાનાં તનની સારી સેવા કરવામાં, ખાસ ખંત રાખતી. કોઈને ત્યાં માંડા આજારી હોય, કે વૈદ, અને દવાની ચોકસાઈ અને સફાઈની સગવડ આપવા સદા તૈયારજ હતી. કામથી તેણી થાકતી ન હતી, પણ એવી સેવામાં સુખ મેલવતી હતી. પોતાના જેવી બીજી બહેનપણીઓને માંગતી હતી. કામ કોઈ ઉપાડી લે, તેમાંજ મૌજ માનતી હતી. કારણ કે બલાઈના કામની કાંઈ જગતમાં ખોટ ન હતી. ધણુંએ કરવાનું હતું. વળી તેજ ખેતરમાં દુર સારી જગ્યા પર નાની નિશાળ પણ રાખવામાં આવી હતી. જ્યાં ધણું બહુલા શિક્ષકને રાખવામાં આવ્યા હતાં જેઓને ભાડા વગર રહેવાનું હતું. ખોરાક, પણ ત્યાંથી

મલે, દુધ અને દહી માખણની કશી તાણુ ન હતી. એવા આનંદમાં સુખ અને સંતોષમાં પળ્યા જતા હતા. સત્યાનંદ સદા મરદ વર્ગમાં હંમેશ જાતે કામ કરતો હતો અને કેટલાકોને ધણાજ સંભાળ અને મમતાથી કામની માહિતી આપતો હતો, જેથી ધણાકે ઉલટમંદ બન્યા હતા. તેની ધીરજ અને ઉદ્યોગી વલાણુથી, સઘળાઓ મુંગે મોઢે પણ સંતોષ સાથે, તેના કામમાં મદદ કરતા હતા. નદીના વહેતા પાણીને ખેતરોમાં જગે જગે લાવવાના સઘળાં સાંધણો વધુ પ્રમાણમાં બન્યા જતાં હતા. ટુંક વખતમાં સત્યાનંદ, પ્રભાપતિ જેવી દૈવી પ્રકારની સ્ત્રીની સાથમાં આજે, મોટા વેપારી જેવો બની ગયો હતો, અને સરઆટની આ સ્થિતિ પકળી, તે હજી વધારે ખેતરો મેલવતો થાય, એવી સઘળી આશા હતી. તેના અનાજના, તથા ખીજી વસ્તુઓના ભાવો, ગમે એવા લાલચ આપનારા તે ખીજા વેપારીઓ પાસેથી સાંભળતો હતો, પણ જ્યાં જરૂર હોય, ત્યાંજ ઘણો દુની, પોતાના વાજખી નફા સાથે પ્રથમ પોહોંચાડતો હતો. એક હાથ કરી ગરીબને દયાવવા, જે વેપારીઓ તલપતા હતા, તેઓને, તે ઉત્તેજન આપવા મન કરતોજ ન હતો. આથી ચોક્કસ ભાગ, તેના ઉપર ખિન્ન થાય, એ બનવા જોગ હતું.

“જહાલા સત્યા, આજે એક પત્ર, કૌટકરાયનો મલ્યો છે ” પ્રભાપતિએ સત્યા સાથે વાતે બેસતા કહ્યું.

“ઠીક પ્રભા, ! તુંને ગમે તે ઉત્તર વાળો !” સત્યાએ જવાબ દીધો.

“તમને પ્રથમ પુંછવું તો જોઈએ, પ્રાણુ !” તેણીએ જહાલથી ડોક નમાવી કહ્યું.

“ લે આ જવાબ, ! ” એમ બોલી તેને પ્રમાપતિને માથામાં ચુંબન કર્યું.

“ શુ, આ, તમારા પત્રો આવે, તેના સદા જવાબ આપવા માટેનો પરવાનગી રૂપ સીલ છે નાથ ! ” તેણીએ ગમતથી કહ્યું.

“ પ્રિય પ્રભા ! તું ગમે એ સમજ ! તું જે કરશે તે વાળખીજ કરશે, ત્હારી ચોકસાઈ, ત્હારી તીવ્ર યુદ્ધ, આ રચણે કેવી પ્રસરી રહીછે, તેજ માત્ર ત્હારા સ્ત્રી ધર્મના કામનો ઉત્તમ પુકાર છે ” તે બોલ્યો.

“ તમો મ્હને ધાંડી બનાવશો ! મેં કશું કર્યું નથી. તમારી મ્હારા તરફની ઉત્તમ મમતાથી, મ્હને, તેવો ભાવ પેદા થયો ! ” પ્રમાપતિએ જવાબ દીધો.

“ જે કાંઈ થયું, તે પરમાત્માની, કૃપા દૃષ્ટિથી થયું. હવે કહે, કે કૌટક શુ કષે છે ! ” તેને પુછ્યું.

“ તેને, તમારા પાક સમાચાર સાંભળી, છુપા દલાલોથી ખાતમી મેલવી, ભાવ મોકલાવ્યો છે, જે બજાર ભાવ કરતા ઘણો વધારે છે ” પ્રભા બોલી.

“ એને પાળવશે કેમ ? ” સત્યાનંદ વિચારમાં પડ્યો.

“ એમ કે, મોટા ભાવથીબીજા બજાર બંધ થાય, અને એજ એકલાતુંજ ઉગાડું રહે, ! ” પ્રભા બોલી.

“ પછી એ ગમે એમ ભાવ લીધે ! ” સત્યાનંદે બોલવું પુરું કર્યું.

“ એમજ, બીજું શું હોય ? તથા તમારી સાથ સખતથી કબ્બાલો કરવો, અને સેજ વાતમાં, તમારી ઉપર કોર્ટનો દાવો કરવો, વિના કારણે તમને મહેનતમાં લાવવા. એ

દ્રવ્યવાન, એટલે, તમને ખરચમાં રોકે, જેથી કામપર હાજરી ન અપાય, અને સંતાપ થાય ! ” પ્રતાપતિ બોલી

“પણ, કહો કે, એનું ધારવું થયું, અને કાર્ટથી એ ફાળ્યો, તો આખર શું ? ” શું પ્રશ્નથી એ છુટશે? સત્યાનંદે પુંછયું

“ તમે ભોલા છો, નાથ ! એમ કે, તમોને બરાબર દુઃખમાં સખત જકડવા, અને મ્હારી ઉપર તેનું વેર લેવું ” તેણી બોલી

“ એટલું બધું ! તે કાંઈ કાંઈ ઠેકાણે ફાળ્યો હશે ? ” સત્યાએ પુંછયું

“ ફાળ્યો તો શું, પણ એની એવી ધણી ગણત્રીથી, વીર વિશ્રાંતમાં, ભય પમાડી રહ્યો છે. વળી એમ પણ મ્હને ખબર મલી છે, નાથ, કે, પેલી બિચારી જીવી, જેણીને લગાર ખૂંધ છે, તેણી, એની સાથ પરણવા માંગે છે, તેનો પણ એને ભારે તુછકાર કર્યો છે. ” પ્રભા બોલી

“ પ્રથમ તો એને કાંઈ બાયડીજ કાં નથી આપતું ! એનું કાંઈ વેશવાળ થઈ જાય તો, એને સુધિધ આવે ” તે બોલ્યો.

“ પણ તેવું કાંઈ મન પર લીધે ત્યારે ને ! બસ ઘેઝાં માફક લોકના ઘર ભાંજવાજ એને ગમે છે. અને તે માટે કાંઈક ફરતો ફરે છે ” પ્રભાએ સમજાવ્યું.

“ હીક એનો પણ વખત આવશે, પણ પ્રભા, હું તને કહેતા જુલ્યો, મ્હારો જેઠો, જે વડો કામદાર છે, તેની વહુને તાવ થાય છે, માટે તું વહેલી કાંઈ સાધ જા અને તેની ઉઠવેક કર. બિચારો એકસો છે. ” સત્યાનંદે કહ્યું.

“આ હમણાજ ચાલી, ” એટલું કહેતાં તેણી દોડી અને દવા દારૂ નાની ટોપલીમાં મેલી સીધી, જ્યાં નાથે કહ્યું ત્યાં ચાલી.

ઉપલા, વર વહુના કામને જોઈ, કંવા વાંચનારને મનમા

ઉદય ન આવે, કે કોઈનું પણ કશ્યાણ કરવું ? એક સાદા સ્વભાવના, થોડુંક ભણેલાં સત્યાનંદને, થોડા વખતમાં કેવું રડું કમા કરતો આપણે જોયો. શું જગતમાં, આવી રીતે વર્તી ગરીબને ટાળવા શ્રમ લેવામાં, બધાંનેજ મોજ ન લાગે ? શું એકમાં સુખ જોઈ સુખી ન નિવડે ? આજે જ્યારે આપણે સત્યાનંદને, બીજાના ભલામાં સંતોષ લેતો જોઈએ છીએ, તેની રૂપરૂપિત પ્રભાપતિ, જાતી મહેનત કરી, રંકમાં પોતાનું તન પટકી ગમત લીધે છે, ત્યારે, તેઓની દોલત કરતાં ધણીજ વધારે દોલતદાર, નિત્યાનંદ કેવા પ્રકારના પ્રાક્રમમાં મચી રહ્યો છે અને રૂપસુંદરીને, હાલમાં કેવું દુઃખ દેખાડી રહ્યો છે ? પ્રિય વાંચનાર આતો શો ભર્મ ? કાલની, કે નાથની કળા ? એકને એમ, અને બીજાને એમ કાં ! શું, તેની મરજી હશે ? શું, આપણી પોતાની મરજી, આ બાનથી એવાં રંગબેરંગી બાણ ઉડતાં હશે ? ત્યારે શું, મનુષ્યને પોતાનેજ ઠોકર ખાઈ આગળ વધવાનું હશે ? જે હશે તે થશે, એ તો સૌ કોઈ જાણે છે, પણ સરળ ભાવનું કાં નથી કરતાં ? છતી દોલને એવાં સ્વાર્થના દુષ્ટ કાં ભોગવે ! છતી દોલતે કુસંપ કાં ધરમાં ! પ્રપંચ અને પાખંડમાં કેટલા કાં સપડાય ! કેટલાકે કાં ત્યાંથી એનિ ચાલ્યા જાય ? એ બધાનો જવાબ આપવાનો દાવો કરવો, એ નાથના બેઠી કામને પુર સમજવા જેવો લાહવો મેલવવાનો દાવો કરવા જેવું છે. પણ એટલું તો કહેવાઈ શકાશે કે “ જેને જે લાવે, અને તે રૂઝ કરવાનું લાવે, તેને ગમે એવા કષ્ટમાં પણ, દુષ્ટ અમવાની તે નાથ કાઈ છુપી શક્તિજ આપે છે. ” સત્યાનંદ થાકે છે, તોએ તેજ દાર, ઉમંગી અને આઘાડી બનતો જાય છે. પ્રભાપતિ, વહીવટ કરે છે, છતાં રૂપમાં વધારો મેલવતી જાય છે

કરણુકે પરમકૃપાળો કૃષ્ણ તેમની સાથે સાથે હોય, અને હોશ આવતો હોય એમ બાસેછે. આપણી પાસે શ્રી કૃષ્ણ જન્મથી છે, છતાં, જેમ રૂડી વસ્તુ પાસે પડી હોય, અને તેનો લાભ ન લઈએ, અને તે નકામી પડી રહે, તેમ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજી હૃદયમાં વ્યાપ્યા છે, પણ તેમને પડખે, સહાયતામાં લેતા નથી, એટલે પછી દલદરની દાસ્તી થાય, તથા તે પડોશમાં ઉભા રહી હસે, એ પણ બનવા જોગ છે. આપણને હયાં પાઠો દેવા થોભવું નથી. આપણને, આપણા બહેનીઓ, અને બંધુઓ જેઓ, આ જગતમાં મેળા સમાન બનતે ભરી બેઠાછે, તેઓની વસ્તુઓ, કેમ અંકાયછે, કેમ વેચાયછે, કેમ પંકાયછે, તે જોવાનું ધણું છે-માટે થોભીશું નહીં. આપણાથી જો કે કાંઈ થતું નહોય, તોએ પણ બનતી પડોશમાં રહી, કાંઈ શિખવા જેવું હોય, એ શિખી લેવું, એ પણ આપણી જાગૃણુ માટે અવશ્યનું યઈ પડશે. આપણી સામે એ સઘળા ચિતાર રૂપી દુભાં છે, અને બાગ્ય છે આપણા કે વિશ્વનાથ, આપણને તેવું જોવા બાન આપેછે. જો, તે નાથના દોરેલાં ચિત્રોથી મધન થઈ, સારી મોજ લઈશું, તો ખરેજ, આપણી, દૃષ્ટિએ, તે નાથ હજારો ન જોયલા, ન સાંભળેલા ચિતારો દોરશે.

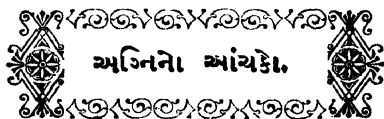
શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીએ, મનુષ્ય અવતારમાં, વાચા, મન શક્તિ અને, સાડે નરસુ જાણવાનું, બાન, બિતરમાં પ્રથમથીજ આપ્યુંછે, અને જેમ જેમ આપણે બાળપણથી, જુવાનીમાં વધતા જઈએ છીએ તેમ તેમ, ખોટું અને ખરું, હૃદયમાં સમજાય એમ લાગેછે, છતાં, પણ, ખોટાંનુંજ ખેતર ખેડવા કાં મન કરવું? શું, નાથ નજરે નથી દેખાતા, માટે, મજે, તેમને આપ આપની, પણ અરે બાઈઓ, નાથ નજરે નથી દેખાતા,

એ તો આપણે જાણી જોઈ માન્યે છીએ, જ્યારે, તે તો હૈડાના દરેક ધપકારામાં જ પડ્યા, બેઠાં છે. આ. ક્ષણભંગુર વહેવારમાં મિથ્યા માયામાં મળકાટ જોઈ રહ્યા છીએ, ત્યાંથી, આગળ ન વધવું? ના, એમ નહીં કરશો! જો મન, ભલા કામમાં ખિલવવું હોય તો જે રૂડું કામ કરવા ધાર્યું હોય, તે ધારતાં જ, આરંભમાં મેલજો, કે ઝટ તેવું બહુજ કરવા ટેવ પડે. એ માટે, આપણે નીચલી લીટીઓ મનન કરીશું.

દાહરો.

સાચી રાખો રીત તમ-સાચા કરજો કામ
હરદમ હર હર વાતમા-બોલો હરનું નામ
સાચો રાખો માલ ખસ-સાચા લેજો લાલ
સાચે સાચું હોય જે-તેમાં લેશો લહાવ
સાચામાં સુખ લાખજો-સાચે ન હોય આંચ
ભલે બાકી હોય વર્ષ-એ યા ને ત્રણ પાંચ
સાચામાં તમ જોઈ દેવો-ધુઓ હરને કાચ
હરદમ રેનેહે રાખજો-સાચાની સંગાથ

અગ્નિનો આંચકો.

“જહાલી ગુલાબ, તારા સમજાવ્યા પ્રમાણે હું વર્તું છું
છતાં કાઈ પાર ઉતારતો નથી, મહીનાઓ થયા, મુંજે મોઢે
ખમ્ખાં ફરજી, કાઈ ધરને સાર સમો થતો નથી. શું મહારા

સંસારનો તાર ખરેખ બર તુટીક તુટ્યો હશે ?” રૂપસુંદરીએ ઘણાજ ધીમા ગમગીન અવાજે પુછ્યું.

“ ખરું કહુ છુ, રૂપસુંદરીયા, તમારામાં જેટલી મેં આશા રાખી હતી, તે કરતાં તમે ઘણીજ ભારે ધીરજ રાખી, પણ શુ કરશો ? ” ગુલાબ પણ લાચાર બની ગઇ.

“ હાલમા તો, ઘરમાં અસાધારણ દોડધામ, માલમ પડી છે, કાંઈ નવુંજ બનવા જેવું લાગે છે. જોકે મહને હવે કશું ગમતું નથી, તોએ દેખાડવા કાજ મોહું ઠાવકું રાખી ફરું છું. હાલમા મહારા એરડામા, વળી કાંઈ ખીજે ખંગ કરી લેવામાં આવ્યો છે, ત્યાં નવોજ પલંગ આણ્યો છે. મહને કશુ સુજ પડતું નથી ” રૂપસુંદરી ગડગડી ગઇ.

“ હશે, એમને ભાવે તેમ કર્યું હશે, પણ સ્વામિજી તમારી સાથે બોલે છે કે નહિ ? ” ગુલાબે, અતિ ધીરજ રાખી પુછ્યું.

જવાબને બદલે રૂપસુંદરીએ આંખો ફેરવી, અને પાછી ફેરવતાં, છાળથી લુંછી “ ના પુછ બહેન ! હું શું કહું ? ” એમ બોલી છોડી દાધું.

“ ખરેખ રૂપસુંદરીયા, તમારે દુખ ન ખમાય એવુંજ થયું છે, પણ શું કરશો ? ” ગુલાબ લાચાર થઈ પડી.

“ હવે મહને જીવવા માટે એક પણ કરાર રહ્યો નથી. મહને ખાવા પીવા, પહેરવા ગમતું નથી. બલે મહને મારીનેજ બેસતે, પણ, મહારાથી ન રહેવાય તેવું કાંઈ થાય છે, મહારાથી કાંઈને પડખે બોલાવાતું નથી તેમાં મારીજ ફજેતી અંકારો. પછે હવે મહારો એકજ માર્ગ રહેશે ” તેણી બોલી.

“ અને તે માર્ગ ? ” ગુલાબે અકલાધને પુછ્યું.

“ મહાર મૃત્યુ ! ” રૂપસુંદરી બોલી.

“ આ શું બોલો છો ? ના એમ કદી કરશો નહિ ! પેલુ પુસ્તક, જે તમે માટે પ્રેમા પતિએ, ધણે વખત આગમનથી મોકલાવ્યું છે, તેમાં તમેએ, ગુણીરાજનો લેખ નથી વાંચ્યો ? ” ગુલાબે વાત ફેરવી.

“ જેઓ શાન્ત ગતિમાં હોય, ત્યારેજ તે વાંચવાથી અમલ કરવા વિચારે, પણ જ્યારે કટોકટનો મામલો આવે, ત્યારે વાંચવાનું પણ સુજ ન પડે ” રૂપ સુંદરી બોલી.

“ ના ! ના ! એમ ના બોલશો ! હુ હમણાજ તે “કૃષ્ણ કૃત” તમારી પાસે લાવું છું અને તે માહે મૌત માટે શું લખ્યું છે, તે તમને ટાંકીશ ” એમ બોલી ગુલાબ ઉઠી અને ચોપડી લાવવા ગઇ. ઝટ લાવીને, માહેથી પાત્ર કાઢ્યું, અને બાઇને દેખાડ્યું પણ રૂપસુંદરીની ધસારતથી પોતેજ વાંચવા માડ્યું. “ મૌતને શોધનારાઓ માટે, બે ઘડીની યાદી-લખનાર ગુણીરાજ, તે “ ભોગ કે સ્વભોગ ” તથા “ મોહન મધૂરી, ” ઇત્યાદીનો કરતા.

“ના કર તલખ તું મૌતની કદી.”

મૌત બે જાતના થાય છે. એક તો કારતારની આગ પ્રમાણે આલવું, અને, જ્યારે ખુદરત, આપણો કાન્ત, ધ્વજ વગરનો કરી મેલે, ત્યાં સુધી, સંસાર ભોગવવો પછી દુખનો કીવાં સુખનો—ગમે

એવું દુખ વેદારો, પણ જાણીને ખાસ માત, આપઘાતથી લાવવું,
એ અહેવાન કરતાં પણ નીચાણમાં ઉતરવા માટેનો રસ્તો છે.

દોહરો

લાખ વેદના, દુખ પડે—લાખ પડે દુઃખ લાખ
તે વેઠ, ને ટાળી જાય—ન આત્મા હંત્યા લાખ
પ્રાણ છે તો, છે ઉભશ—દુખ વેઠની આજ
પ્રાણ ગયો તો જાય ગયો—રહેશે લાખ નિરાશ.”

આ ઉપલું વાંચી, ગુલાબ થોભી.

“ ગુલાબ, તારી સલાહ ઠીક છે, હવેજ મહને ખાસ થાય છે. એ ગુણીરાજના, તે દિવસના સુખનમાં, પણ, મહને એક ક્ષેત્ર આપ્યું હતું, જે “ કાળ ” માટેનું હતું જેમા એક કળી આમ હતી.

કીજે કારણ સગપણકી—માયામેં મળકાય ?
ખટખટ કુછ આવે ઈધર—જમે કલદર પાય
રામનાથકી પાસમેં—જર હિરદયકો ગાંઠ
જાય જાય તું પાછો ફરે—રહે નાથકી સાથ—

“ શું ત્યારે, આ દુખ સગપણથીજ થાય છે ? ” રૂપ-સંદરી વમાસણમાં પડી.

“ જો, તેમાથી કાંઈ મનપર કાંઈ આવે ત્યારેજ ! ” ગુલાબે જવાબ દીધો.

“ ખરેજ, મહારા મનમા અગ્નિ થઈ આવે છે, જે અગ્નિ, મહને આવુંજ કાંઈ વાંચવા પર હોંશ ઉપજાવે છે, મહને હાલમા, કાંઈ આભૂષણ ઉપર ભાવના થતી નથી. તે ઉપર મનઉતારો થાય છે, મહારા મનમા કાંઈ નવિન ભાવના કાંઈ કાંઈ વાર ધાર્ધ આવે છે ” રૂપસંદરી બોલી.

“પણ ત્યારે મ્હને, હવે ભરોંસાથી કેહશો કે, તમો, તમારો આત્મા ધાત ન કરશો.” ગુલાબે પુંછ્યું.

“હું કાંઈપણ કરવા પહેલાં, બહાલી ગુલાબ, તહારામાં, મ્હારો ભરોંસો મેલ્યા વિના કંઈજ નહીં કરીશ ” રૂપસુંદરી બોલી.

“મ્હાણાનીઓના લેખ, નથી વાંચતા, પણ ખરેખર તેઓ આપણી મદદ કાજે સદા આપણીજ પાસે છે. તમારામાં એટલો ફેરફાર ક્ષણ વારમાં થયો, તે માટે મ્હારા પરમકૃપાળુ કૃષ્ણજીનોજ મ્હારા ઉપર પ્રેમ વધ્યો છે.” ગુલાબ ખુશી થઈ બાઈને ગળે લગાડતી બોલી.

“હવે ગુલાબ, તું ખાગમાં જા. હું તો હયાંજ બેસીશ, અને ગુણીરાજનો “કૃષ્ણકૃત” વાચીશ. પણ તું ચાકેલી છે ! માટે જરા ફરી આવ ” ! રૂપસુંદરીએ મરજી બતારી.

“તમારા સુખનને ખાતરજ હું જઈશ, તમને સુખી કરવાજ, મ્હને, ગમશે ” ગુલાબ બોલી અને વિદાય થઈ.

“આહા ફરી ગરીબ, પણ બોલી અને ભલી ! મ્હને જે મદદ આપે છે, તે જે આજ ન હોત, તો ખચિતજ મ્હારું મૃત્યુ થઈ ગયું હોત ! ગુલાબ, ગુલાબ ! તું ખરેજ મ્હારા દુખના માર્ગમા, એક ઉત્તમ ભોમ્યો-છે ! મ્હારા દુખી માર્ગમા, સુવાસીક રસ છે. જે મ્હને તાકાત અને કસ દીયે છે. ખરેજ ગુલાબ, તુને હું,” “મોહન મહાલ”ના ૧૦૬-અને ૧૦૭ મા, પાને, હરમીસે ચિતારેલો, “હીન્નતનો દલાલજ” કહીશ-તું નામે ગુલાબ છે, એટલુંજ નહી, પણ હરમીસ લખે છે તેમ

“કયા, તેરી કમાલ ! ચેંચે ચેંચ મલાલ હય
માહુમ હોતા હય-કે તું હીન્નતકો દલાલ હય”-

ખરે બહાલો ગુલામ, મહારી અને મોતની લડત વચ્ચે, તુ ખરેજ એક ઉત્તમ પ્રકારની દેવી સાંકળ નિવડી છે ! ગુલામ તુંને આંખે લગાડીશ ! ગુલામ તુંને છાતીએ આંપીશ ! ગુલામ તારો આનંદી સ્વાસ લઈશ-અને તેમ કરવા પહેલા હું ગુણીરાજે, આપેલી ભક્તિ માટેની કવિતા વાંચીશ.

“ ભક્તિ જૈસો ખીજ નહી, એ ધરતી દરમ્યાન ના ઉસે હાણી મીલે-ના જાવે કેા માન ! ”

આટલું બોલી તેણી મનન કરવા માંડી “ઓ જગદાતા ! મહારા પતિને સંભારજે. તેને માટેજ મહુને જોર આપજે, કે તેની પુંજ કરું.” “-આટલું બોલતા તેણી ગભરાઈ. એ, આ હું શું બોલી ? એ મહારા હૃદયમાંથી કેમ નિકળ્યું ? “ તેની પુંજ કર ”-કે તેના કામ ઉપર કોઈ થાઉ ? ના ના ! મહારા હૃદયમાંથી, જે અવાજ નિકળ્યો તેજ પ્રમાણે કહીશ. ઓ દેવતાઓ, મહુને સ્થાય થજો !

ઓ અનદીઠ ગુણીઓ, મહુને મહારા બેલાં તુરંગમાં, ધીર-તાનો રંગ આપજો ! શુ, ખરેજ હું મરીશ, તેમાં આત્માઘાત તો થશે, પણ તેથી મહારા સ્વામિ સુખી નિવડશે તો ખરા ! ઓહો, એ, મન ઉપર ખીજો વિચાર વળી ! એ ક્યાંથી ? એ વિચાર મહુને, આત્માઘાત ન કરવા વિષુવે છે, કે “ તેમ કીધાથી પતિ તરફની સેવામાં, તું ઓછી નિવડશે અને “ મોટા પતિ ” નાપુશ થશે “ ત્યારે શું, હું પતિના દરેક કામ માટે આનંદજ રાખીશ ? પણ એ કેમ બને ? હૈડું કપુલજ કેમ કરે ? ઓહો વળી ખીજો અવાજ નિકળ્યો. તે કહે છે “ બનશે, બનશે, પતિ સેવામાં ગમે એવા કષ્ટને લોગવ, ઓ સુંદરી, તારો જય થશે ” એ આ હું

હૃદયના ઉડાણથી શું સાંભળું છું ? શું ખરે, કાષ્ઠ ગુણીનો, તે વિચાર, મહારા હૃદયમાં ગણણા કરતો હશે ? યા માહરીજ મુર્ખ મતિ, મહેને સુચવતિ હશે ? હશે, જે હશે, તે કાળ જણાવશે ના ! ના ! “ કાળ, ” શું જણાવશે ? હું ખરેજ મહારા સ્વામિનેજ દુખી કરી રહી છું. મહારા સ્વામિને કાં દુખ કરે ? ના, તેમને ખાતરજ, હું મોઢું બંધ રાખી, ખમીશ ! તેમાંજ મહારા સ્વામિ તરફની, મુજ પ્રતિનિ સેવા થશે ! હરી રાજ થશે !

ઉપલી વાતચિત થવા પછી ધણે દિવશે, “ વીરવિશ્રાંતમાં ” પાછી કાષ્ઠ રંગ રચના માટે તયારીઓ ચાલી રહી હતી. જેમા રૂપસુંદરીઓએ કરો પણ ભાગ લીધો ન હતો, પણ સામે ભાગ ક્રોધએ આપવા પણ દીધો ન હતો. બપોરથી નિત્યાનંદ ઉતાવળે ગયો હતો, અને રાત સુધી આવશે નહી, તથા પંચ પક્વાનનું ભોજન રાંધવા રસોઇઆને કહી ગયો હતો. આ ઉપરથી આપણે જાણી લઇશું કે રૂપસુંદરીથી, તે બધું એકલે હાથે કરતો હતો.

સાંજે પાંચ અને છ વાગ્યાની અંધવચે ચંપા, ઉતાવળી, ત્યાંથી ગઇ હતી. જતાં તુલશીને કહેતી ગઇ “ સખી તુલશી-બા, આજે મહારે ભારે કામ છે, તે તો તું બહાલી જાણે છે. ”

“હા, બહાલી ! તે હું જાણું છું, કાંઈ ખીજે હુકમ હોય તો કહે !” તુલસીએ પુછ્યું.

“તું બહાલી આગળ મ્હારો શો હુકમ હોય ! જે કાંઈ મ્હારા અંગપર છે, તે સઘળું ત્હારીજ કળાતું પરિણામ છે. આજે હું મોડી રાત્રે આવીશ તેટલાં મ્હારું કામ સંભાળજે !” ચંપા પોલી.

“તે માટે, બહાલી ચંપા, તું ચિંતા ના રાખ !” તુલસીએ જવાબ દીધો.

“મ્હારી તો છાતી અત્યાર સુધી ધડક ધડક થાય છે. તું મ્હારી સાથે હોત તો કેવું બહું ! ત્હારી મ્હને હિમ્મત મલત ” ચંપા બોલી.

“એ તો, જેવી તું ગાડીમા બેશી બહાર પડશે કે હિમ્મત આવી જશે. હવે બહેલી થા, મોડું કરીશ ના ! અને ઠીક હિમ્મત રાખજે ?” તુલસી બોલી.

“ખરેજ ત્હારા દિલાસાથીજ મ્હારા હૃદયના ધપકારા હું યોભાવી શકું છું. લે ચાલ હવે હુ જાઉં છું” ચંપાએ કહ્યું.

“ઠીક, તું પહેલી ક્યાં જશે ?” તુલસીએ પુછ્યું.

“જરા બગ્ગરમાં મ્હારે ફરવાતું છે, પછી તું બહાલીએ જ્યાં મ્હને ગોંડવણ સોંપીછે ત્યાં જમશ ” ચંપા બોલી.

“પણ બહેલી જજે ! કામ ઉતાવળે, પણ ચાકસ કરજે ! જે લુલતી ના ! વખતે લુલ થાય તો, વળી આંકડી પડીશ નહી. ચિડાઇશ નહી !” તુલસીએ શિખામણ દીધી

“ના ના ! હવે એવી ચીઠ અને રીશ કરવાની ટેવથી મેં હાથ ધોયાછે ” ચંપા બોલી.

“એ બધું બોલવાતું છે. વખત જોઇ ગુપચુપ કરતાં રહીયે તે સાર. આગળથી એવો ચોક્કસ ન્યમ બાંધ્યે, અને

પછી વખત જવે, પાછું જેનું તે કરવા કરતા, કશું આમળથી
જોલવું જ નહીં ” તુલસીએ સમજાવ્યું.

“ ઠીક, હું જાઉં છું ” ચંપા જોલી.

“ એ, આવજો ! ” તુલસીએ વીદાય કરી.

ચંપા ઉતાવળે જતી હતી, તેને પાછળથી તુલસીએ
નઝર ફુંગે ત્યાં સુધી જોયા કરી અને પછી જોલી “ ચંપા !
ચંપા ! ખરેજ તારા કામનો પ્રમણત હવે, નામ પ્રમાણે
મગજ ઉપર અસર કરશે ખરો. ” ત્યાર પછી તુલસી પોતે
અસાધારણ દોડ સાથે, પોતાના ચોરડામાં ગાંધ, પાંચ થોડીજ
વારમાં, અતિ સુંદર કપડામાં સજ થઈ, તેણી પોતે, વીર
વિશ્વાંતનાં પાછળા ભાગમાં, જ્યાં એક અતિ સુંદર ગાડી
જોડાવી તૈયાર હતી તેમાં બેસી ઉતાવળે હાંકારી ગઈ.

...

...

...

“ ઝોહો, બાઈ કૌટકરાય ! તમારે ઘર શોધતાં તો
આ નવાં ઘોડાચાલાને, ઘણીજ મુશ્કેલી પડી. ધારવા કરતા વખત
નિકળી ગયોછે. ચાલો મ્હને, આ કામજમાં લામ્બુ છે, તે વાંચી,
આપશો ! ” એમ ઉતાવળે સવાલો કરતા, તથા પરખીકું
કૌટકરાયના હાથમાં ધરતાં ચંપા જોલી.

“ ચંપા બાઈ, તમે ઠાક્યાંછો, બેસો ? જરા ચા પાણી તો
કરશો ? આમ ઉતાવળે શેનીછે ? ” કૌટકરાયે પેટ પસારતાં,
તથા ચીકી લેતા કહ્યું.

“ મ્હને, વખતસર પોહોચવું જોઈએ ! હું ચાપાણી
ખીજ વાર લઈશ. મ્હને જલદી જવા દયો ? ” ચંપાએ ઘણીજ
અધીરાઈ કરવા માંડી

“ એ અલ્યા ! મહાર ચશમું ક્યાં ગયું ? ચાલ વહેલો
થા ! જલદી ચશમું લાવ ! ” કૌટકરાવે બરાડા પાડ્યું

“ તમે, ચશમો કં મંગોજો, લાવો, હું વાંચી આવું ”
ચંપા બોલી.

“ તમે વાંચશો, તો મહારે કાંઈ નથી. પણ પરખીડ્યું
બંધ છે, અને ઉપર “ખાનગી” કરી બોલ લખ્યાછે, માટે જરા
ચોક્કસાઈ થાય તો સારૂ, નકર શેઠજી ગુસ્સે બરાડા ” તે બોલ્યો.

“ ઠીક, ઉતાવળ કરો ? ” તેણીએ ફરમાવ્યું.

પળ ઉપર પળ વધતી ગઈ, ધડીઓ વહેવા માંડી,
અને ચંપાની અધીરાઈ, તેણીને ધાંડી કરવા જેવી લાગી.
પોતાની ચોક્કી માહેથી નાની ચીઠી કાઢી, અને ફરી વાંચી
“ જો વખત સર ન આવાય, તો ચાલ રાખજો, કાંઈ ઉઠળ
પાડળ ન થઈ જાય. કારણ કે, આ કામજ એવું ચોક્કસાઈ,
અને નિયમ કરેલા વખતે થવું જ જોઈએ ” એમ વાંચી
ચીઠી ઉતાવળે છાતીમાં સેરવી દીધી, અને ધણી બાકુલ થવા
માંડી. ધણી ધડીઓ પછી ચશમો લાવવામાં આવ્યો, અને
તેને સાફ કરી, જોઈ, ચુંચી આંખે ફરી ફરી, સાફ થયો છે કે
નહી, તે તપાસી, આખરે નાંખું પર ચઢાવ્યો, પણ અફસોસ !
“ અરે જો મુંઢ, આ કેવો ચશમું લાવ્યો ? આ તો, દુરનો
છે ” આમ કૌટકરાવે, પાડા માફક ધાંટો કાઢ્યો-માહેથી જવાબ
મલ્યો “ એ હું જુલ્યો, આ હું ખીજો લાવવા જઈ છું ”
એમ ડોળા ટાણી, આખરે તે માણસ ચશમો લાવ્યો, અને
તેની ઉપર પણ ઉપલીજ માફક નકશી કરવામાં આવી.

“ તમે જાડા માણસને ઉતાવળે કામ આપ્યું હોય તો નખજો-
જી વાળશો. હવે જરા જલદી કરી દ્યો ! ” ચંપા ચિદ્રાને બોલી.

“ ના બહેન. ચિડાશો નહીં! તમને જો ધીરજ હોય, તો ચીડ વીશો, બે દોહરા લખ્યા છે, તે વંચાવીશ ” કૈટકે તેણીને શાંત પાડતાં કહ્યું.

“ ના ! ના ! મારે કાંઈ વાંચવું નથી, બસ મહેને જે કાંઈ આપવું હોય, તો આપી દયો ! મહારાથી તે વિના જવાય નહી, એવું છે. ના તો, હું ચાલી જતે ” ચંપા છેડાઈ.

ઘણી વેલા નિકળી ગઈ, ચંપાની ધીરજ ખુટી ગઈ, અને જ્યારે અવધી થઈ, તેજ સમે, એક પેકેટ, કૈટકરાવે તીજેરી માહેથી કાઢ્યું, અને બોલી માહેથી ઝવેરાતની જાણસે કાઢી, તે જોતા જ ચંપા જરા ધીરી પડી. અને કૈટકરાવે, તેણીને, હાથે, આંગળે, અને ગળામાં પહેરાવી, પણ ગળામાં હાર પહેરાવતા, કડી જલદી આવે નહી, આખેર ઉતાવળે દોરે બાંધવામાં, આવ્યો, અને તે બાંધી, તે “ ક્ષમા કરજો કૈટકરાવ ” એમ બોલી, બારણામાં ગઈ, પણ ગાડી મલે નહી. પાછી અંદર ધસી આવી “ ભાઈ કૈટકરાવ, મહારી ગાડી ન મલે, જરા આસેપાસે જોવાડશો. ? ”

“ જરૂર ! જરૂર ! એ અધ્યા, જો તો, બાઈજીની ગાડી ક્યાં છે ? ” કૈટકરાવે હાંક મારી પુછ્યું.

“ શેઠજી ગાડી તો, ક્યારની જતી રહી ! ” તે માણસે જવાબ દીધો.

“ જતી રહી ! ક્યાં જતી રહી ! કોણના હુકમથી જતી રહી, ઝોહો, હવે હું ક્યારે પોહોચીશ ? ” ચંપાની અકળામણનો પાર રહ્યો નહી.

“ ના, ચંપા બહેન, ચિંતા ના કરશો ! હું મહારી આપીશ ” કૈટકરાવે તોડ કાઢી.

“ ઓ, તમારી બારે મહેરબાની ! ” તેણી બોલી.

“ અરે એમાં તે શી મહેરબાની ! બા અલ્યા, ગાડી જોડી લાવ. જો વહેલો આવજો ! ” કૌટકરાવે તાકીદ કરી.

“ સાહેબ, ગાડી જોડવામાંજ આવી છે, લ્યો, એ સામેથી આવી ! ” તે બોલ્યો.

“ ઠીક ચંપા બહેન, તમારો વખત બચ્યો, તમે બહુજ નસીબદાર ! ” કૌટકરાવે કહ્યું.

“ તેમાં તમારોજ હાથ છે. લ્યો સાહેબજી ! ” એમ બોલી તેણી ગાડીમાં બેઠી. ગાડીવાલો ક્રાચબોક્ષ પર બેઠો, અને ચાખક હીલાવતા ઘોડો ચાલવા માંડ્યો, પણ કોણ જાણે ઉતાવળા દેવતાઓ આજે ક્યાં હશે, તે, વળી પાછી ગાડી થોભી, કારણકે, ગાડી ખેંચતાને વાર, બન્ને બાજુથી પુલો નિકળી આવ્યા. કાંઈ ખીલાઓ ઢીલા રહી ગયલા હોવા જોઈએ.

“ ઓ, પ્રભુ, આજે મહાર્ શું થશે ? હવે કેટલી વાર લાગશે ? ” ચંપા ઘણીજ કંગાળ બનતી ગઈ.

કૌટકરાવ દોડી આવ્યો, અને યુઓ પાડવા લાગ્યો, “ એ ભુંડા, તું, સહવારનો શું કરતો હતો, ચાલ વહેલો થા ? ”

“ આ સાહેબ હમણાજ બરોબર કરી દઉં છું. ” તે બોલ્યો. વખત, પણ છતા, કલાકો જેવાં ચંપાને લાગ્યા, અને અંતે, પાછી ગાડી સમી થઈ, અને ચાલવા લાગી. ચંપાને કાંઈ ધીરજ આવી. જરા થંડા પવનથી, પણ શાન્તિ થઈ, જવાનું જરા લાંબે હતું અને, ગાડી જેસમાં દોડાવવામાં આવતી હતી. થયું એમ, કે, એવા રસ્તા પર આવ્યો, કે, જ્યાં બારે ખોડ કામથી, રસ્તો, બંધ રાખવામાં આવ્યો હતો.

“બાપજી, આ રસ્તો બંધ છે, માટે મહને ફેરવવી પડશે” ઘોડાવાળો બોલ્યો.

“અહીં બાપ કેમ પણ કરી, મહને લાઇન ! હું તો હવે ઘેલી થઇ જવાશ” ચંપાએ વિનંતી કરી.

“ના બાપ ઘેલા ના થશો ! મારો ઘોડો બડકશે. આ હું બીજો રસ્તો લઇ જઈ છું” એમ બોલી ગાડી ફેરવી.

આ રસ્તો અંધારો હતો, ઘણું ભાગે વપડાશમાં ન હતો, જોથી ધીમેથી ચાલવું પડતું, માહે માહે ખાડા હતા, તેની પણ સંભાળ ઘોડાવાળાને લેવાની હતી. તેવી સંભાળ લેવા છતાં, અંતે ઘોડો પડ્યો, અને ગાડી પાછી થોબી. કામ મુશ્કેલ થયું, અને ચંપા નિરાશ બની ગઇ. ઘોડાને મદદ કરવા ત્યાં કોઇ હતું નહીં. અને ચંપા કેમ જાય તેની ચિંતામાં રડવા પડી.

“બાપ, તમે રડશે” મા ! મહને કહો કે તમારે ક્યાં જવાનું છે” ઘોડાવાળાએ, ઘોડાને ઉઠાડવાની કોશિશ કરતાં પુછ્યું.

“મહને ધાંડા ગોરજીને ઘર જવાનું છે” તેણી બોલી.

“ઓહો, તે તો ઘણું લાંબું છેટે છે, અને હું તો ગાડી વીર વિશ્રાંત તરફ હાંકતો હતો” તેને કહ્યું.

“કાં, ત્યાં કાં હાંકતો હતો ?” તેણીએ ગમરાઇને પુછ્યું.

“તે, તમે મહને કશું કહેલું નહીં. અને હું સમજ્યો, કે, તમેને તમારે ઘર વીરવિશ્રાંતમાં જવું હશે. હવે જો, તમને ધાંડા ગોરજીને ત્યાં જવું હોય તો, આ સીધા ચાલ્યા જાવો, ત્યાંથી કોઇને પુછશો, કે વળી આગળ રસ્તો બતલાવશે. ઘોડો કાંઈ હવે ચાલી શકે નહીં. રસ્તો ગાડી મળે તો બેસી જાઓ !” ઘોડાવાળાએ સલાહ આપી.

કરો માર્ગ હતો નહીં એટલે, બેધ્યાન ચંપા ચાલવા માંડી. હતાવળે ચાલતા આગળ કોઇ ત્રણ ચાર પુરૂષો ચાલતા હતા, તેમને પકડી પાડ્યા. પણ નજીક આવતાં, તેઓની વાતમાં કાંઈ નામ સાંભળતા, હળવે કદમે ચાલી વાત સાંભળવા ઇચ્છા કરી.

“આજે તો, ધાંડા ગોરજીને ત્યાં લગન થયા.” એક બોલતો હતો.

“કોના ?” બીજાએ પૂછ્યું.

“શેઠ નિત્યાનંદના” પહેલાએ જવાબ દીધો.

“તે શેઠની તો બાવડી છે, પછે બીજી શા માટે ?” બીજાએ પૂછ્યું.

“તે તો ત્રાઝણી થઈ, એટલે શેઠજીની મરજી બીજી માટે બ્રાહ્મ આવી” પહેલાએ જવાબ દીધો.

“બીજી વળી કોણ છે ?” બીજાએ પૂછ્યું.

“કોઈ કંઈ નામ બોલે છે, અને કોઈ કંઈ નામ દીયે છે” પહેલાએ જવાબ દીધો.

“પણ બન્નેના કંઈ નામ તો હશેજ ! કોઈ ખાનદાન પણ હશેજ !” બીજાએ પૂછ્યું.

“ખાનદાન તો કાંઈ સાંભળ્યું નથી, પણ કહે છે કે પોતાની ધણિઆણિની દાસીઓ માહેલી કોઈ એકાદ છે, કોઈ ચંપા કહે છે, કોઈ તુલશી કહે છે” પહેલાએ જવાબ દીધો.

“એમ તો બે માહેલી એક પણ હશે ? પણ લગન તો થયું કે નહીં ?” બીજાએ પૂછ્યું.

“તે તો થયું હોય રે !” પહેલાએ જવાબ દીધો.

“અમે સાંભળ્યું કે વહુ કાંઈ રોકાઈ ગઈ છે” કોઈ ત્રીજો વચ્ચે બોલ્યો.

“ઠીક, બાઈ. જે હશે તે થશે” એમ પહેલાંએ બોલી ચાલવા કહ્યું.

આ વાત સાંભળી ચંપાને જોશ આવ્યો, અને, ધાંડ-ગોરજીને ત્યાં જોલી પુંગવા ઉંતાવળે ચાલી. આખર ધાંડ-ગોરજીને ઘરે ચાલી જીવે છે તો ત્યાં કોઇનો સંસારો પણ ન મળે, તેથી જોલી ત્યાંથી પાછા ફરતી ઘરે ગઈ. મનમાં બરબડતી ગઈ કે “મહારા વેળાસર ન પુંગવાથી, નિત્યાનંદે બીજા વખતપર મુદ્દર્ત ઠેડવું હશે.”

પાછલે બારણેથી ચંપા હાકતી ફાંકતી, વીર વિશ્રાંતમાં દોડી અને, ઉંબરા ઉપરજ તુલસીને બારે સિંગારમાં ઉભેલી, એકલી દીડી.

“કેમ ચંપા, ક્યાં ગઈ હતી?” ચંપાને ઠઠરાવી નાંખતા તુલશી બોલી,

“વળી ક્યાં ગઈ હતી? મહારા ઝવેરાટના જનસો લેવા, વચ્ચે મુસ્કેલી નડી, પણ તેણી બોલવા જાય તેટલાંજ પુર મીનજથી તુલશી બોલી “પણ !...પણ શું? એવકુદ આવી ત્હારી રીતભાત ! આવોજ ત્હારો ભરંસો !”

“હુ શું કર ? હવે મને કેહતી કે શેઠના લખતું શું ?” ચંપાએ પુછ્યું.

“તે તો, કમલદારા જેવી ભૂંડી માટે થોભો” તુલશી બોલી.

“એટલે, તુલશી, તું શું કહેવા માંગે છે?” ચંપાએ પુછ્યું.

“મોટું સંભાળ ! તુલશી કાણુ કહેશે ? શેઠાણી બોલ !”

તુલશી કોષે ચઢી.

“એટલે ! તે શું ?” ચંપા ફગલાઇ ગઇ.

“એટલે, એટલે, અને ભૂંડીઓને ચોટલો ! બેવકુફ, ભૂંડી, વખતસર તું ન, આવે, તો શેઠજીના કેવા હાલ થાય ?” તુલશી છેડાઇ બોલી.

“ત્યારે શું થયું ?” ચંપાએ ઈતેન્નરીથી પુછ્યું.

“વળી થાય શું, ત્હારું જુડીતું કપાળ ! એ તો સાર થયું કે હું પાસે હતી, તે, વખત સાચવ્યો, ત્હારે ખાતર ભોમ બચ્યો” તુલશી બોલી.

“એટલે ? પરણી ગઇ ?” ચંપા અકલાઇ પુછવા પડી.

“ના, પરણ્યું નહીં ! શેઠની ફજેતી થવા દઉં !” તુલશી બારે ક્રોધથી બોલી.

“ઓ દગો ! હવે હું સમજી ! આ બધાંએ ત્હારા ટરકટોં છે, ત્હારાજ પાંખડમાં હું સપડાઇ છું” ચંપા નિરાશ થઇ.

“બલે, હવે જે થયું તે ઠીક છે, પણ તું ગહી થશે, તો ઠીક, ના તો, આ ધડીએ, ધરથી બહાર કઢાવીશ” તુલશીએ દમ કર્યો.

“હુ મ્હારા પ્રિયતમને પુછીશ !” ચંપા બોલી.

“શું પુછશે ! બેવકુફ, ઝોડાની ! ત્હારી આવી ચાલ પર ધિક્કાર છે. વખત સર ન આવી, અને હજી પુછવાતું બાકી છે, ચાલ નિકળ હયાંથી, નહીં તો લાત ખાશે” નિત્યાનંદ બહાર નિકળી આવી બોલ્યો.

આ ગડબડમાં સઘળા દોડી આવ્યા, અને રૂપસુંદરી પણ આવી ચઢી, અને પૂછવા ઉભી “ આ બધું શું છે, કોઈ મ્હને કહેશો ? ”

“ આમ આવો તમે, હું તમને કહીશ, ચાલો, આ તમારી શોખ તુલસીને ઓવરણા લઈ વધાવજો ! ” નિત્યાનંદે હુકમ કર્યો.

“ મહારી શોખ ! તે શુ ! ” રૂપસુંદરી ડગી ગઈ

“ વળી ખીજી ખાયડી ! ચાલો ઝટ ઓરવણા લીધાં, નહીં તો હું તમને, હવે ચાપુકથી વધાવીશ ” તે ક્રોધે ચઢ્યો.

“ ના, તે નહીં બનશે ” રૂપસુંદરી ધ્રુવ રહી, તેટલાજ, તેણીના પાંસા પર બેરહમ ચાપુકો પડ્યા. ખીચારી ફસડાઈ ગઈ, લાત મારી, નિત્યાનંદ, તુલસીનો હાથ પકડી, આગળે દિવાનખાને ગયો.

ઓ જીવન ! ઓ સખતી ! ઓ દુન્યા ત્હારો બર્મ, ત્હારી ઝપટી ! ભેગાં થયેલા બધાંએ આ બનાવ જોઈ એક આક્રમક સમા ચિતાર થયેલો માન્યો. રૂપસુંદરી, જમીનપર કોર-વંકી બેભાન થઈ રહી, તેટલાં ગુલામ દોડી આવી. ઇસારતથી ઝટ સમજી ગઈ, અને રડતી આંખે, બાંધને પાંસામા લઈ લીધી. માથું, પોતાના ફસડાઈ પડી બેઠેલા થાપા ઉપર ઉંચકી લીધું. ઓલાવતા સાદ ન મળ્યો, તો આસેપાસેનાઓની મદદ માંગી. સઘળા-દોડધામ કરતા હતા. નહીજ સાવધ થઈ, ત્યારે ખીજાઓની મદદ વડે, તેણીને ઉંચકીને, તેણીના ઓરડામાં લઈ જવામાં આવી. ચંપા જે અકલાયલી હતી, તેની સામે ઘોડાવાલો આવતા, તેને બાજુમાં લઈ જઈ પુછ્યું, “ કેમ ગોર્વીદ, તું માડી હંકારી ગયો ? ”

“ બાઇજી, મ્હને તુલશી બાઈએ શેઠની સામે હુકમ કર્યો હતો, કે, કૌટકરાયને ત્યાં ગાડીમાં ચંપા બાઈને લઈ જઈ, ત્યાં પોહોચાડતાંજ, તરતજ ગાડી પાછી લાવવી ” એવીઃ ઘોડાવાલાએ જવાબ દીધો.

“ એમ ! આવો હુકમ અલ્યા તુંને તુલશીએ કર્યો. અને તે પણ વળી શેઠની સામે ! ઠીક, જા ! ત્હારે કાંઈ બોલવું નહી. ” એમ કહી ચંપા, પોતાના ઉપર દાવપેચની રમાયલી બાજી જાણી રહી. તેણી એવા વિચારમાં હતી, તેવામાં, તેજ ઘોડાવાલાએ આવી કહ્યું “ ચંપા બાઈ, તમને કાંઈ જાડો મહસ્થ, વાડીમાં મલવા આવ્યો છે ” ચંપા દોડી, અને તેણીના ધારવા મુજબ કૌટકરાય જણાવ્યો.

“ કેમ કૌટકરાવ, તમને શી જરૂર મોડી રાતે થઈ ! ” ચંપાએ પૂછ્યું “ હું એમ પૂછવા આવ્યો, કે, તમોને મેં ગાડી તો આપી, પણ રસ્તે જે દુખ આવ્યું, તે માટે હું દલગીરી જાહેર કરવા આવ્યો ” તે બોલ્યો.

“ ના, કૌટકરાવ બાઈ, એમાં તમો શા માટે ખેદ કરો છો, કદાપિ ગાડીને અકસ્માત ન થયો હોત, તોએ પણ મ્હારા ઉપર પ્રથમથીજ પ્રપંચ સાચવવામાં આવ્યું હતું ” તેણીએ સમજાવ્યું.

“ એમ કે ! અને તે શું ! મ્હને કહેશો, તો હું તમોને મદદ કરીશ ” તે બોલ્યો.

“ વખત હાલમાં નથી. પછીથી હું મળીશ, ત્હારે માંડીને વાત કરીશ, હાલમાં એટલુંજ કહેવું બસ છે, કે મ્હને શેઠ અને નવા શેઠાણીએ ઠીક બનાવી દીધી ” તેણીએ કહ્યું.

“ અરેચંપામા ! તમે બહુજ બોલાં છો ! હું તો પ્રથમથીજ બધું જાણતો હતો ” તે બોલ્યો.

“ ત્યારે મ્હને શા માટે નહીં ચેતાવી ? ” ચંપાએ પુછ્યું.
 “ એક તો શેઠની આડા આવવાનો આજ આવે, અને
 બીજું તો, ચેતાવવાથી મ્હારી બાજુ બિગડે ” તે બોલ્યો.
 “ તમારી શી બાજુ બિગડતે, કૌટકરાવ ? ” તેણી
 આંકલી થઇ પુછવા લાગી. ”

“ હજી તમે સમજતા નથી ? ” તે બોલ્યો.
 “ ના ! હું જરા પણ ખ્યાલ બાધતી નથી ” ચંપાએ કહ્યું.
 “ જરા આમ હયાં તરફ મ્હારી સાથ ચોડા કટકે
 ચાલશે ? ” કૌટકરાવે તેણીને અરજ કરી.

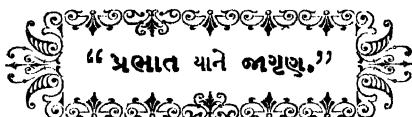
“ કાંઇ ધણુંજ ખાનગી છે ? ” ચંપાએ પુછ્યું.
 “ હા, કાંઇ તેવુંજ છે ” તેને જવાબ દીધો.
 થોડે છેટે ધીમે ધીમે બંને ચાલ્યા, પછી, કૌટકરાવ
 બોલ્યો “ મનમાં માહું લાવશે નહીં, ચંપાબા ! પણ માહરી
 એક વિનંતી છે.”

“ તે શી વિનંતી છે ? ” ચંપાએ પુછ્યું.
 “ મ્હારી આ વિનંતી છે, ” એમ કહી કૌટકરાવે તેણીને
 બાથમાં બીંડી માથા પર ચુપ્પન કર્યું. તેજ પહે, ચંપાએ
 વાધન માફક ઉછળી અને એક તમાચો માર્યો “ મુવા ઢોર !
 છેક કઠોર બન્યો ! લ્યાનત પડી ત્હારા કામ ઉપર ! ” તેણીએ
 છેલ્લે ગાળો ભાંડી.

“ બસ, બસ, ચંપા હવે રહેવા દે ત્હારી ! આજે તો હું
 જઈશું, પણ થોડાજ દિવસમાં તને પાંસરી કરાવી મેળાશ ”
 તે જતાં જતાં બોલ્યો.

“ ધુલ પડી ત્હારી ઉપર મુવાં પાડા ! ” એમ ડોળા
 મઠતી ચંપા ઘરમાં ગઇ. રાત્રીની આશાએશ સર્વેને જોઇએ, નવા

વર વહુ, જરાપણ ઈનસાન જાતની લાગણીનું ટોળ કરવા વખત, મનુષ્ય અવતારમાં અહેવાન સમ હૈકું રાખી, પોતાને સ્થાને ગયાં. ગુલામ જીવતોડ જહેમતે, રૂપસુંદરીને અતિ તાસવીસ વચ્ચેથી શાન્તિમાં લાવી, અને આખર રડી રડી રૂપસુંદરી નિંદ્રાવશ થઈ.

પોહોર સમેત રૂપસુંદરી જાગૃત થઈ, અને તેજ વેળા ગુલામ, પણ ચોંકી, પોતાની બાઇની જાતન માટે ઉઠી.

“ કાં રૂપસુંદરીબા, આટલા વહેલા ઉઠી ક્યાં જાવોછો ? ” ગુલામ આગળ આવી પુછવા લાગી.

“ ના, બહાલી ગુલામ, ચિંતા ના કર ! હું સારી પેટે છું. પણ આજે જલદી અંગોળ કરાવ. જે રસોદામાં પાણી તૈયાર હશે. થોડુંક લાવ ! ” એમ બોલતા લગાર હસ્તો ચહેરા કર્યો.

રખે બાઇની મગજ શક્તિ ખીગડતી હોય, તેવી ચિંતા રાખી, ગુલામ ઝટ હુકમ પ્રમાણે પાણી લેવા ગઈ અને, થોડુંક લઈને વહેલી આવી. બાઇને અંગોળ કરાવ્યું, અને, તેણીએ માંગ્યા તેવા સાદાજ કપડા આપ્યા. તે પહેરીને, મેડીમા બેડી આસપાસની શાન્તિમાં જીવ ઠેડવવા લાગી “ બહાલી ગુલામ, મહેને છુપ લાગીએ, આ સાથ કાંઈ લાવજો ! જે બને તો બે ત્રણ ગરમ પુરી લાવજો ! કાષ્ટ નહી. જરી વાર લાગશે તો ” રૂપસુંદરીએ ગુલામ પાસ માંગણી કરી.

“વારં આ ! હું જેન અને તેમ જલદી લાવું છું, તમે સુખા થયા હશે” એમ જવાબ દેતી વહેલી ગઇ.

“ગુલાબ ! ગુલાબ ! ત્હારી સેવાનો બદલો પ્રભુજ વાળશે. મહારાથી શુ અને ? તું આવીને જોશે, ત્યારે ત્હારા કાળજમાં કેમ લાગશે ? બહાલી ગુલાબ, તું મ્હારી સાક્ષી છે, કે મેં કેમ ખમ્યું છે. છતાં, તુંનેજ હું બેધમાન થઇ. આ વીંખથી ભરેલુ પ્યાલુ, મ્હારા ગળામાં રેડું છું, તેનું પરિણામ તું જાણીને કવી દુખી થશે ? પણ મ્હારો ઇલાજ નથી. આવ મ્હારા બહાલા માત, જે આ ઝેરી વસ્તુથી ભરેલા પ્યાલામાં ભર્યું છે, તે મારે માથે મુગટ માફક રાજ કર ! મ્હારા સદાના નિંદ્રાસ્થાનથી, મ્હારા પતિને સુખજ થશે. તું માતથી ભરેલા પ્યાલા આવ ! મ્હને ત્હારી ગાદમાં લે !” એમ બોલી તે પ્યાલું ઉચકી પીવા જતી...તેટલાં આહાર કાષ્ઠ બિંદુકથી નિચલા શબ્દો કાને પડ્યા.

કાલોંગડો.

નેકીકા પ્યાલા ભરો ! નેકીકા પ્યાલા ભરો સખી=કાષ્ઠ
નેકીકા પ્યાલા ભરો !

આટલા સુખન સાંભળતાં, તેણી ચોંકી, અને બોલી ‘પરોઢીયા’માં, આ સુંદર સખુન !

“નેકીકા પ્યાલા ભરો !” આહા શું ત્યારે હું નેકીનો પ્યાલો ભરું છું કે ? ના, તેમ તો નથી. પણ હું એ ગીત પુર સાંભળીશ, તેટલા, આ પ્યાલો બાજુ સંતાડીશ. એમ બોલી તેણી અગાશી ઉપર, બરોબર સાંભળવા ગઇ. જ્યાં સાંભળવા ઉભી.

નેકીકા પ્યાલા ભરો-નેકીકા પ્યાલા ભરો સખી કાષ્ઠ
નેકીકા પ્યાલા ભરો=

બદી કીસી ધાર દાખા કરો-આરે નેકીકા પ્યાલા ભરો ! =

નેકીતો આખર રહેને વાલી-મરનેકે સાથ આને વાલી
જમ બરો સાંસ-તમ કરો આસ-રખસો નેકી પાસ=નેકીકા
દુન્યા એક કરખાના હય-ઐર આપ કરીગર
સય મહેનતસે કામ કર-રાજ હો પરવર
દામ જસકા તમ મીલે-જીતના ખી હોવે કામ
મરણુ બાદ તું જાવે જહાં-જહાં મીલે તેરો દામ=નેકીકા

આ સુંદર ગીતની અસરમાં તેણીના હૈયમાં ભારે
ધોંધાટ થયો, અને ન વર્ણવેલા વિચાર એક પછી એક જાગૃત
થતા હોય, એમ ચમકી ખુશી થવા લાગી. ઝટ વહેલી દોડી,
અને, પડોસમાં પાકીટ હતી, તે માહેથી એક ગીની હતી, તે
કામજમાં વીંટી પેલા બિહુકને આપવા દોડી. “ લે બાઈ,
આ ત્હારા લાયક કાંઈ નથી” એમ બોલી તે પડીકું નાખ્યું.
તેણી તે બિહુક શું વિચારે છે, તે માટે પણ ઉભી નહી પણ
પાછી ફરી, પેલો સંતાડેલો ખાલો કાઢી, આખજો બારી વાટે
ફેંક્યો, અને દ્રઢ મને બોલી “ ના બલે, સંકટ આવે, પણ
આત્માઘાત નહી કરીશ, પણ નેકીનો ખાલો ભરીશ,” આમ
બોલી “ કૃષ્ણ કૃત” લેવા ગઈ, તે માહેથી આપઘાત ન કરવા
વીશેનો દોહરો ફરી વાંચ્યો.

લાખ વેઠના દુખ પડે-લાખ પડે દશ લાખ
તે વેઠ ને દાળ લાવ, ન-આત્મા હંત્યા લાખ !
માણુ છે તો છે ઉંજાશ-દુખ વેઠની આશ
માણુ ગયો તો લાવ ગયો-રહેશે લાઈ નિરાશ ! =

આહા ! કેવું રસ્ય હવે મહેને મહીં લાગે છે, પ્રાણુ છે
તો ઉજાશ, અને આશ છે. ખરેખર પ્રભાતના વખત સાથે, મહારા

હૃદયમાં પણ આજે નવિજ પ્રભાત થઇ રહી છે. ના, મહારાજ ઉપર ગમે એવા કષ્ટ આવશે, તે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજી ટાળશે. આમ બોલતી “કૃષ્ણ કૃત” ના પાના ફેરવતાં “સ્વામિની સેવા” એવાં મથાળાં સાથે એક કવેત જોયું, અને વાંચવા પડી.

સ્વામિ સેવા-દોહરા.

સેવા કરજે સ્વામિની-હેત પ્રિતની સાથ
સાથે ચિત્તને રોકજે-સ્વર્ગ આવે તું હાથ !
સેવા કરજે સ્વામિની-જોડે આપે દોષ
એવાં દોષે માનજે-હરી ખિલાવે હોંશ
સેવા ધરજે સ્વામિને-દીધે વિપત અનેક
તે પાળી તું પામશે-હરી નાથનો ટેક
સેવા કરજે સ્વામિની-ભણે કુછંડી હોય
તેના ફળ તું અંતમાં-હરી દ્વારમાં જોય
સેવા કરજે સ્વામિની-ગમન ભરે તે પહાર
તેવાં કસમાં જાણુશે-તહારા સતનો સાર
સેવા દેજે સ્વામિને-યજ્ઞ ધરીને ટાળ
પરલોકે તું પામશે-તેથી રૂડો હાજ
સેવા કરજે સ્વામિની-રાખી મોહું બંધ
અંત સમયમાં પામશે-હરથી તું સંબંધ !

(હરમીસ)

ધન્ય, ઓ લખનાર ધન્ય ! તહારી માત પર ! ધણી ગમે એવો હોય, તોપણ સેવા કરવામાંજ ત્યારે ધર્મ કહેવાય ! ત્યારેજ પ્રભૂની પ્રભૂતા મેળવાય ! હીક હવેથી હું મનમાં દુખ નહી લેમશ” આટલું બોલતા પુર થતા, ગુલાબ આવી લાગી અને આ, અને પુરી, રૂપસુંદરી આગળ ધરી.

“ ગુલામ, મ્હારી ઈચ્છા પાળશે ! ” રૂપસુંદરી ધણાજ મીઠા અવાજે બોલી.

ગુલામ, બાઈનો હાલ, આવો આનંદી જોઈ બહુજ મધન થઈ બોલી “ જરૂર ! ”

“ આજે મ્હારી સાથે ચા પીશે ? ” રૂપસુંદરીએ પુછ્યું.

“ બાઈ, તમારી હું દારી, મ્હારી ગતિ હું સંભાળીશ ? ” ગુલામ અદમથી બોલી.

“ તે ફરક હવે રહ્યો નથી, તું જો મ્હારી સાથે ચા પાણી ન લેશે, તો હું તે વસ્તુઓને પણ અડીશ નહી ” રૂપસુંદરીએ ખુશ બાવે હઠ લીધી.

“ જેવી તમારી મરજી ! તમારી મ્હારા ઉપર કેટલી મમતા ! નાથ તમને સુખ દીયે ! ” ગુલામે દુવા ચાહી.

“ ગુલામ ! સ્ત્રીનું સંસાર સુખ શામાં છે ? ” રૂપસુંદરીએ ચા હલાવતા પુછ્યું.

“ તમેજ કહો, રૂપસુંદરો બા ! ” ગુલામ બોલી.

“ સ્વામિ સેવામાં ! ” રૂપસુંદરીએ કહ્યું.

“ શું તે તમે અત્યાર સુધી ન કરતા હતાં ? ” ગુલામે પુછ્યું.

“ ના, નહીજ કરતી હતી ” રૂપસુંદરીએ જવાબ દીધો.

“ એમ શા ઉપરથી કહો છો ? હું કાંઈ માનતી નથી ” ગુલામે પ્રછતાં વમાસન કરી.

“ ના, હું નજ કરતી હતી, જ્યાં સુધી મ્હારી મતલબથી સ્વામિ ચાલતા હતા ત્યાં સુધી હું સુખી હતી, પણ જ્યારે, મ્હારાં હિત પ્રમાણે તે ન ચાલ્યા, ત્યારે હું તેમને આડી આવી, અને હું દુખી થઈ, કેમ ખરૂં કે ના ! ” “ રૂપસુંદરી થોભી.

“હા, એમ ખરું !” ગુલામ ગુંચવાતી બોલી.

“ના, મ્હારે એમ કરવું ન હતું, અને હવે કરીશ પણ નહીં” રૂપસુંદરીએ આગળ સમજાવ્યું.

“ત્યારે શું કરશો આ !” ગુલામે પૂછ્યું.

“મ્હારા સ્વામિ જેમાં સુખ માનશે, તેમાંજ હું માનીશ, અને સુખી રહીશ” રૂપસુંદરી બોલી.

“આ શો ચમત્કાર !” ગુલામે પૂછ્યું.

“તું ગદ્ય પછી, હું ફરી જન્મમાં આવી” પુરી ખાતા બોલી.

“એટલે !” ગુલામે પૂછ્યું.

“એટલે એમ કે, હું આપઘાત કરતી પાછી ફરી” હસતા હસતાં બોલી.

“એ તમે શું બોલો છો ? અને છતાં આવા આનંદી ?” ગુલામ અજબ થઇ.

“આનંદ આપણો છે, દુખ આપણે લાવ્યા છે દ્રષ્ટિ માંડેથી કપટ કાઢ્યું, કે જગત નવિનતામાંજ દેખાશે. મેં તે જોયું.” અને એમ બોલતાં ચા પીતાં પીતાં, બધું બન્યું હતું, તે રૂપસુંદરીએ કહી સંભળાવ્યું.

“ઓ પરમાત્મા, ત્હારો કેવો મોટો આભાર ! મ્હારી બાઇને, આવા બલા વિચારથી ઉગાડનાર તુંજ એકલો પતિ, જેને પેલા બિલ્લુક અવતારમાં, દેવતાજ મોકલાવ્યા” ગુલામે આનંદ દેખાડી બાઇને અતિ હેત સાથ પેટમાં, ચાંપી.

પછી બન્ને આનંદી બની ચા પાણી લઇ ફરવાં લાગ્યાં, અને રૂપસુંદરીને મનથી કશું બન્યું નહીં હોય, તેમ લાગ્યું.

“કેમ કાંઈ બહુજ હસો છો ? હું જાણું છું તમે બન્ને ડાકણો સામતી મલી છો” તુલશી બારે રોપથી આવી દમ બરાવવા લાગી.

“ મહારા હસવાથી, આંપ શેઠાણીજીને કાંઈ હરકત થઈ હોય તો ક્ષમા ! ” રૂપસુંદરી હાથ જોડી બોલી.

“ ચાલો ઉઠો, હવે ઘરનું કાંઈ કામ કરવું હોય તો કરી લ્યો ! એમ આજસાંઘમાં ધણું દિવસો કાઢશો તો, હાડકાં વળશે નહીં ” તુલશીએ તાણુ કરી.

“ તારે શેઠાણીબાઈ, જેમ ફરમાવશે, તેમ કરશું ” એમ રૂપસુંદરીએ, ઓવરણે વધાવી.

“ આખુલ બરડા પર પડ્યા, ત્યારે સુધ આવી ! ત્યારે કાલેજ તેમ કરવું હતું ના ! ” તુલશીએ મેણા માર્યા.

“ હા, જી હવે શાન ખુલી છે, તમો જેમ ફરમાવશો તેમ ચાલવા ખુશી રહીશજી ” રૂપસુંદરીએ જવાબ દીધો.

“ ઠીક છે, ત્યારેજ મહારી દયાને પ્રાત્ર થશે ! ” તુલશી બોલી.

“ કાંઈ બરશે રહેતી ના, તુલશી ! કાંઈ બરશે રહેતી ના ! એ તો મેંજ વેઠી છે ” આમ બોલતા નિત્યાનંદ આવ્યો.

“ ખરે કહો છો, સ્વામિજી ! ખરે કહો છો ! મહારી ભૂલજ હતી. મહને ક્ષમા આપશો ! ” રૂપસુંદરી ઉભી થઈ વાંકી વલી નમી.

“ તારું તુંજ બર ! તુલશી કહે તે કર ! એટલે થયું ! ” એમ બોલી તે ગયો.

“ જેવી આજ્ઞા ! ” રૂપસુંદરી બોલી. પછી સઘળા, પોતા પોતાને કામે મંડ્યા—

તુલસીની તાસવીશ.

બદલાતી ગતિ સાથે પણ વખત આમળ વધ્યો ચાલ્યો, અને તુલસીના તોફાન કાઢ ઓછાં ન હતાં, પણ ઠાવકા મન સાથ, રૂપસુંદરી, પોતાનો દહે નિભાવતી ચાલી. દુખને તે જરાએ મચક ન આપતી, અને સ્વામિની સેવા કરતાં, પણ પરિણામે માર ખાતી તથા હાડમાડ થતી હતી. છતાં, જ્યાં હેડામાં, જેને “ અગ્નિનો આંચ ” પાજ્યો, અને હેંશ અને વાસનાનો ઉભરો ઉમરાવ્યો, ત્યાં પછી દરેક સુધ્ધ ભાવનું “ અનુકરણુ યાને નકલ કરવાનું ” ભાન મેળવ્યું, તેને વેદનાથી વેગળું રહેવું, યા, સાથે મસલાવનું એકજ હતું—જેમ જેમ તેણી, તુલસી અને નિત્યાનંદને, ખુશાળ ભાવથી નમતી હતી, તેમ તેમ, તેણીના એવા ક્રમમાં, અને રાહ રીતીમાં તેઓએ પાખંડ જેવું ધારી લીધું, પણ રૂપસુંદરી તેની કશી ચિંતા લાવી નહીં—કપડા અને લુગડા માટે તેણીને હવે પરવાહ હતી નહી, પણ પૈસા, જે તેણીના બાપીકા વસીલાથી મત્રતા હતા, તેને, બીજે રસ્તે વાપડતી હતી. જે કામ પુરૂ કરવામાં ગુલામનો હાથ હતો. ધીમે ધીમે, તેણીએ, દરેક ઉંચ ભાનની “ પ્રેરણા, યાને ઉત્સાહ ” વધારવામાં આત્માનીજ મૌજ દીડી. ધરમા જ્યારે આવો કારોબાર ચાલતો હતો, ત્યારે આજે કૌટકરાય સાથે નિત્યાનંદને પાછા જોઈશું. પોતાના પ્રપંચથી શિખવેલા શિષ્યને, અચ્છી રીતે બહેવારમાં મસ્ત થયેલા જોઈ કૌટકરાય, કાંઈ ન સમજાય એવી મોજ લેતો હતો.

“ કેમ પ્રિય નિત્યાનંદ ? તમારો આનંદ તો હવે ખરાબર સાચોજ નિવડ્યો ? ” કૌટકરાવ બોલ્યો.

“ હા, એમ છે તો ખરું-મ્હારી છાતી ધાડી કરનાર તુંજ મ્હારો ગુરુ ! ” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“ અરે ગુરુ શેના ! કદાપિ ગુરુ પણ હોવાનો દાવો સિદ્ધ થાય, પણ પાઠો બણાવનાર કરતા, બણનાર તે ઉપાડી લઈ રહે પડે, એમાં ચપળતા કહેવાય કેમ ખરું કે ? ” કૌટકરાવે સમજાવ્યું.

“ એમ પણ ખરું ! પણ આવા કામ બજાવતા, જો કે બહારથી તો દીક લાગે છે, પણ છાતીમાં લોહી પળક પળક સૂકાવું હોય, તેમ આંકરીઓ આવે છે ” નિત્યાનંદ ચિંતા કરતો બોલ્યો.

“ એ સઘળું મટિ જશે, પણ હવે મ્હારું કેમ ? ” કૌટક બોલ્યો.

“ ત્હારું વળી શું બાકી છે ? ” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ તમો શેઠીઆઓ, બસ ગરીબની વાતજ યાદ રાખવાના અખાડા કરતા શિખ્યાં છો ” કૌટક બોલ્યો.

“ તું વળી કે દીનો ગરીબ ! અને ત્હારું તે શું કરતા હું બુલ્યો. જરા ખુલાશો કર ! ” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ ત્હારી ગુલાબનું શું થયું ? ” કૌટક બોલ્યો.

“ તને તો એકજ વાતનું દડખું લાગ્યું છે. શું ગામમાં એકલી ગુલાબજ છે ? તેમાં તે એવો કેવો ગોળ ભર્યો છે ? વળી સાથે લાગી, મ્હારી જુડી સાથે તે તો ચોગીનીજ પોતાને સમજવા લાગી છે. ” નિત્યાનંદ સમજાવ્યું.

“ તમારા જેવા રીંચીથી, એવી ચોગીનીને સમજાવી ન શકાય ? ” કૌટક બોલ્યો.

“ તેમ બને તેમ નથી ” નિત્યાનંદે કહ્યું.

“ કાં ? ” કૌટકે પુછ્યું.

“ કારણ કે, ડાકણ, સાથે છરી રાખીને ફરેછે, તેથી મહને ત્હારે માટે ખીક થાય છે એથી કામ ઘણું બિઠક છે, મહારું કહ્યું માને તો એ વાત માંડી મેલ, અને કોઇ ખીજ માટે વેશવાળ શોધ ! ” નિત્યાનંદે ખુલાસો કર્યો.

“ તેની કાંઈ મહને ખીક નથી. મેં જમ તમને મદદ કરી, તેમ, તમને થોડીક ચતરાઇ કરવી પડશે ” કૌટકે બોલ્યો.

“ હા, જો, એવું કાંઈ સહેલું કામ હશે, અને કોઈ ન જાણે, એવું હોય, તો હું જરૂરજ મદદ કરીશ ” નિત્યાનંદે કહ્યું.

“ તે, વખતે હું જાણાવીશ ” કૌટકરાવ બોલતો હતો, તેટલા તેની નજર આંગણામાં પડી, કોઈ દોડતું આવતું જાણ્યું.

“ શેઠ નિત્યાનંદ હયાં છે ? ” કોઈ માણસે બહારથી પુછ્યું.

“ કેમ અધ્યા ! કોણ છે ? શી ઉતાવળ છે ” નિત્યાનંદે, બારી આગળ આવતાં પુછ્યું.

“ શેઠજી, તુલશીબાની હાલત બિગડી છે. તમને જરૂર બોલાવવા મહને હયાં ઉતાવળે દોડાવ્યો છે ” તે બોલ્યો.

આ સાંભળી, બન્ને ઉઠ્યા, અને બારે ઝડપથી ગાડી દોડાવતાં ગયા. તુલશી તાસવીય કરતી હતી. ત્યાં બધી દોડધામ ચાલતી હતી. નિત્યાનંદ પલંગ આગળ ગયો, તુલશી બેમાન હતી. થોડો વાર ત્યાં ઉભો રહી બહાર આવી સઘળાથી પરપુછ કરવા મંડ્યો, પણ ચંપાની સાક્ષીથી મુંગો રહ્યો.

“ ના, શેઠજી, રૂપ સુંદરીબા તો, પોતાના કામે બહારજ હતાં, તેણી સાથે, તુલશીબા જરાએ મલ્યા ન હોતાં ” ચંપાએ સઘળાં વચ્ચે ખુલાશો કર્યો.

“ ઠીક હશે, પણ તુલશી માટે શું ધારે છે ? ડોક્ટર પાછા ક્યારે આવશે ? તેમને શા માટે, આખો વખત રોકવામાં ન આવ્યા ? ” નિત્યાનંદે સવાલો કર્યા.

“ તમારી રજા વિના શી રીતે રખાય ! તમે કહો તો પાછા બોલાવવા મોકલીશ ” ચંપાએ જવાબ દીધો.

“ હા, જલદી કર ! ” નિત્યાનંદે તાકીદે હુકમ કર્યો.

ડોક્ટર આવ્યો અને, બિછાણા આગળ ગયો, તાસવીશ તો ચાલતી હતી પણ વારંવાર બેભાન થવાથી જરા શાન્ત દેખાતું હતું.

ડોક્ટર, માનજતમાં પુરો હતો, અને ઘણીજ સંભાળથી કામ લેતો હતો.

“ ડોક્ટર સાહેબ, તમને માંડગી માટે કેમ લાગે છે ? ” ચિંતાતુર હાલમાં નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ કશું કહેવાય નહીં. મામલો ગંભીર છે. સાંજથી રૂપસુંદરી બા પણ બહુ જતન કરતા હતાં, અને તે વખતે એમને જે મદદ કરી તે ન મલતે, તો પ્રાણ અત્યારનો ગયો હોત ? ” ડોક્ટરે સમજાવ્યું.

રૂપસુંદરીની તારીફ સાંભળતાં મોહ કમલાવી, નિત્યાનંદે ત્યાંથી બાબુ થયો. બિમારી વધતી ગઇ, મોડી રાત થઇ, તુલશી જગૃત હાલતમાં આવી, અને ઘણીજ ગભરાવવા, તથા ન અમાઇ શકે, એવી તામવીસની તાણમાં જકડાઇ. સેવટ ચાર વાગ્યા, પણ હાલત સુધરી નહીં. સનેપાટના ચિન્હ લાખ્યાં, અને ડોળા ફેરવવા લાગી. કષ્ટ બહુજ વધી, પછી થોડી પણ શાન્ત પડી, અને રમસ લેતી ધીમે અવાજે બોલી. આંખો તો બંધજ રહી હતી “ ડા...ક...ટર સાહેબ, જ...રા રૂપસું...દરી બાને બોલાવજો ”...એટલું બોલી નિશોશ પડી.

“ રૂપસુંદરી બા તમારી પડોશમાં તમારી જોડેજ બેઠાં છે. કાઠ કહો છો ? ” ડોક્ટરે પુછ્યું, પણ જવાબ ન મળ્યો ત્યારે રૂપસુંદરી બાને આગ્રહ કર્યો, “ તમે પુછો ? ”

“ ડોક્ટર સાહેબ, એમ પુછવા કરવાથી હાલત વધારે ચિંતાતુર તો ન બને ? ” નિત્યાનંદે વચ્ચે સવાલ કર્યો.

“ તેવું કશું નથી. સાચું તેમ ન કરવાથી તાસવીશ વધવાનો ભય થઈ જાય. રૂપસુંદરી બા, તમે એમનેબોલાવજો ! ” ડોક્ટરે કહ્યું.

“ તુલશી બહેન ! કાઠ કહો છો ? ” રૂપસુંદરીએ મયાવંત સ્વભાવે પુછ્યું

“ હા...મહેને તમારો...હા...થ, આપો ! ” તે મલતાં, પોતાના નબળા પડેલા બન્ને હાથના પોહાચાંમાં પકડ્યો અને, પોતાની આંખોપર મેલી ચુંબન કર્યું, અને ધીમે નરમ સ્વાસે બોલી “ મહેને માં...ફ, કરશો ? ”

“ તમને મહારા પ્રાણ જેવાંજ ચાહું છું, તુલશી બહેન ? ” એમ બોલતા રૂપસુંદરીની આંખો ભિંજાઈ

“ મેં તમને ઘણું દુખ કર્યું. હું તેનું ફળ જોઈ વલી છું. મહેને શું થાય.....છે ઓ...ઓ... પ્રભુ... બસ કર, હવે...ક્ષમાં ! મહારી તમારી પાસે...છેલી વિ...નંતી છે, તે સંભારશો ? ” તેણી બોલી

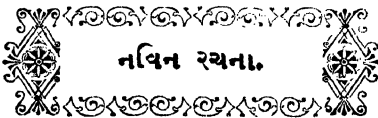
“ બોલો તુલશી બહેન ! તમારી શી ઇચ્છા છે ? તમે ધીરાં પડો, પ્રભુ તમને ઉગારશે ! ” રૂપસુંદરીએ, તેણીનું કપાળ પસવારતાં કહ્યું

“ પ્રભુ હવે થોડીજ વારમાં, પોતાના ધરના દરવાજા.... ઉંધા...ડશે... હું, થોડીજ...પળો, જીવીશ, પણ ” તેણી

ચાકીને, ધણો વાર થોભી, પછી બોલી “ પ...ણુ, મહારા, બાળકનો, પ્રા...ણુ જો સલામત, રહે...તો, તેને સં...ભારજો ! તેના તમ માતા થજો ! ઓ...ઓ...” એમ ચીસ પાડી મુઠ્ઠામાં આવી પડી. થોડીક વારમા, બાળકનો જન્મ થયો અને જન્મ થવા સાથે, તુલશીનું ત્રણ દિવસનું આ જીવનનું તોફાણ પણ પુર થયું, યાને તેનો પ્રાણ ગયો.....

હયાં પ્રિય વાંચનાર, આપણે ગભરાયલી છાતીનો સ્વાસ લેવા, હવે બાળુમાં થોભીશું—બાળક જીવ્યું છે, માતા મુઠ્ઠા છે...જેની ખબર બચ્ચાને ક્યાંથી હોય, કોણુ આપે ? છે કોઈ ચતુરાઓ, કે આ વાત સમજાવે ! બાળકે શો અપરાધ કર્યો, કે માતાનું શીર છત્ર, આવતાને વાર ખોલી ખેશે ? એ તો કાળનીજ કળા, તેમાં આપણે શું સમજીશું ?...

મોહ-મદના ભાવ ગણી—ઉરમાં ઉછળ્યો હોંશ
આખરમાં પટકાઇને—થઇ રહ્યો અશ્વેસ
પરનું તો ન જાન રહ્યું—કર્યો હું નો આસ
હતુ તેતો ત્યાંજ રહ્યું—દેહથી છુટ્યો સ્વાસ !

નવિન રચના.

પ્રિય વાંચક, જ્યારે આપણે છેલ્લા મદ્યા હતાં, ત્યારે, મરણની નોંધ કરી હતી. પછી અમે ગામ ગયેલાં હતા, અને, કળાવંત નગરી માટે કશું જાણ્યું ન હતું, પણ જ્યારે આસરે

પંદર માસમાં પાછા ફર્યા છીયે, ત્યારે ત્યાં નવિન રચના હળમળી રહી હતી. તુલશીનો દિકરો તુલશીદાસથી ઓલખાતો હતો. તેનું વર્ષ ઘણી ધામધુમ સાથે, પળાયું અને વળી તેને માટે નવિન માતા પણ વર્ષને દિવસેજ લાવવામાં આવી હતી. ચોંકે છે શા માટે ! એ તો દુન્યામાં ચાલશેજ ! હા, નવિન માતા લાવવામાં આવી હતી, તે આપણે ક્યાં ખચર ન હતી ? જો ખચર ન હોય તો કહી દેઉં, કે, તે ચંપાળા હતી—આજે વીર વિશ્વાંતમાં, તે લાડકળા થયેલી લાડલી હતી, અને તુલશીદાસ ઉપર જે હેતની રેલ વરસાવવામાં આવતી હતી, તેમની વેઠ રૂપસુંદરી હાથ હતી. બાળકની જાતન, ઘણાજ બહાલ સાથે લેતી હતી, અને જરાપણુ વેગળો મેલતી ન હતી. તુલશીનો દિકરો, અંટલે ચંપાથી, જોવાય તેમ ન હતું. અને ચંપા, તેને પોતાની નજદીક જોવા પણ માંગતી ન હતી કારણકે, તેણી ના આવનાર બચ્ચાંના માર્ગમાં, તે આડો પડ્યો હતો, અને તેને આડો કરવામાં, તુલશીનું તોફાણુ ક્યાં તેણીને, હજી સુધી હૈડામાં આડું ન આવતું હતું ? રૂપસુંદરી બધું જાણતી, પણ પોતાના ઉધારતાં આત્મિક બળથી, હવે પ્રપંચીઓની કળ જાણતી હતી, પણ કળને તોડવા, એવી ધીરજથી દાવ રમતી કે, કોઇનું હૈડું ન દુખાય. સાંજ સમયે એકવાર કેટલાંક ભારે બહાલથી ચંપા, તુલશી-દાસને, ભારે ઠેઠરામાં સાથે તેડી ગઇ. નદી કિનારે ફરતી હતી, અને બીજા છોકરાઓની સાથે રમવા દેતી હતી. એવામાં, એક જાડો પાડો, દોડ્યો આવતો હતો, પોતે ગાડીમાં બેઠી હતી, અને, તે નજદીક આવ્યો કે, તેને એવો બડકાવી મેલ્યો, કે, નાના બાળકના અંગ ઉપરજ દોડનો કર્યો. બચ્ચું

ગભરાતમા પડતા, કિનારે હોવાથી નદીમાં પડ્યું, ચંપા તે ખુશી થવા લાગી, પણ અમસતી ઢોંગ કરતી બુખે પાડવા માંડી, પણ પેતે ગાડી આગળથી જરાપણ ખરી નહી. એવામાં, શામળો દોડતો આવ્યો, નદીમાં પડ્યો, અને ઝટ તરી જઈ, બચ્યાને ઉપાડ્યું, બહાર આવ્યો, અને ગમરાયલા બચ્યાને, પ્રભાપતિ, જે ત્યાં હતી, તેના હાથમાં આપી દીધું. પ્રભાપતિએ તરતજ જતન કરી, તેને ડીક ક્યો, જ્યાં ચંપા, ચપલાઈ કરતી આવી અને બોલી “ તમારો ભારે ઉપકાર થયો

“ શેનો ઉપકાર, બાઈ ! ” શામલાએ પૂછ્યું

“ મહારી શોખના બચ્યાને ઉગાર્યું ” તેણી બોલી

“ તમારી બેપરવાઈથી એમ થયું’છે. હું સામેની ઉભો બધું જોતો હતો. સંભારજો ! એ બચ્યાને જરાપણ કાંઈ થશે, તો, અમારી દૃષ્ટિ, તમારા કાળા કરતુક પરજ રહેશે ” શામલાએ ઠરાવી

“ તમારી ભુત્ર છે. બચ્યાં કાણે ન ગમતાં હોય ? ” તેણી બોલી

“ સારફી માતાની શેખી શામળા આગળ કદી ચાલશેજ નહી. તે તમારી ચાપલુશી, તમારી પાસે રહેવા દ્યો ! નહી તો સરકારમા જાહેર કરવામાં આવશે. ઘરમાં કરો છો, તેવું જાહેરમાં ન ચાલે ! ” પ્રભાપતિએ સખત બાવે કહ્યું.

“ તમારે ગમે તે ધારી લ્યો, એ આ હું તો ચાલી ” એમ બોલી બચ્યાને કેડે મારતી ગાડીમાં ચલાવી ગઈ.

“ બાઈ શામલા, આ વાત માટે હું ઘેર જઈ મહારા સત્યાની સજાહ લઈ એક ચિઠ્ઠી હું નિત્યાનંદ ઉપર લખીશ. નિત્યાનંદ સમાજનો શેઠ્યો થયો, તેથી અમે કાંઈ અકળાશું

નહી. અને વળી, જે જે બનાવો બનતા જાય છે, તેમા એની એટલી બધી જુલો થઈ છે, કે બોલતા શરમ લાગે છે. બિચારી રૂપસુંદરીના તો હાલજ કરવા માંડ્યા છે” પ્રભાપતિ શામળા સાથે ચાલતી ચાલતી બોલી.

“ પ્રભાપતિ બહેન, તમોએ જે ખબર મેલવી છે, તેમા નિત્યાનંદનો, નાપસંદ કરવા જોગ હાથ છે ખરો, પણ રૂપસુંદરી માટે આપ બેસીકર રહેશો, ” શામળાએ સમજાવ્યું.

“ બાઈ શામળા ! તમો ત્યારે કાંઈ વધારે જણુતા હશો ” પ્રભા પતિ બોલી

“ હું ધાર છું, ત્યાં સુધી રૂપસુંદરી બાઈ માટેજ ધણું સાર થવા જેવું છે. તેણી જે કામ કરે છે, તે મહારી જાણુમાં આવ્યા વિના રહેતા નથી, અને મહારી ખાત્રી છે, કે કોઈના પણ શિખવ્યા વિના, એ નિત્યાનંદ, એ બાઈથીજ કાંઈ શિખશે તોએ પણ, તમો, આ બચ્ચાની બનેલી વાતની મજબુત ધમકી આપતી ચિઠ્ઠી લખશો, તોએ ઠીક છે, કેમજે તેની પણ નજર ઉંધડશે કે નવિન શેઠાણી બાઈ, કેવી રીતે પતિ પાછળ બકિત કરે છે ” શામળાએ કહ્યું.

“ પણ એવા બેઠંગા પતિને ધ્યાન હોયજ ક્યાંથી, કે બકિતની શક્તિ મેળવે ! તે તો પોતેજ અજાણ્ય ચાતુર્ય ધરાવતો ચતરાવત થઈ ગયેલો છે ” પ્રભાપતિએ જવાબ દીધો.

“ તોએ, કાઈ પણ થશે, માટે લખશો તો ઠીક ” શામળાએ સૂચવ્યું.

“ ઠીક. તમારી સલાહ ઠીક છે-હવે હું જમશ ” પ્રભાપતિ બોલી.

“ તમને ઘર સુધી પોહોચાડીશ ” શામળાએ કહ્યું.

“ના બાપ, તમારે નામજ મહારી મદદ છે. તમને રંભા પાસે ઉતાવળે જવાની જરૂર છે. કેમ બાપુ કેમ છે ?” પ્રમાપતિએ પુછ્યું.

“જરા તેની તબીયત નરમ છે, પણ તમે જે દવા મોકલાવી, ત્યાર પછી, નરમ છતાં પણ સુધારો છે. પ્રભુ તમને ધણું જીવડો !” શામળો. બોલ્યો.

“ખરેજ, શામળાજીના શીરછત્ર હેઠળ !” પ્રમાપતિ એ હસતાં જવાબ દીધો.

“જેવી તમારી ઇચ્છા ! પધારજો પ્રમાપતિ બહેન ! આવજો ” એમ બોલી શામળો ત્યાંજ થોભ્યો, અને અંધારું થવા આવ્યું હતું, છતાં એક મોટા ઝાડના થડ પાછળ ઉભો રહ્યો અને વમાસ્તો હતો, ‘એ આ સામેથી કોણ આવતા જણાય છે ? એક તો પેલો કોટકરાવ, અને બીજો તો, ઓહો, નિત્યાનંદજી ! આ બન્ને અત્યારે હયાં શા માટે આવતા જણાય છે ? ઠીક હું ઝાડ પર ચઢીશ, અને જોઈશ કે શું કરે છે ?’ એમ બોલી ધીમેથી, તે ઝાડ પર ચઢ્યો. દૈવજોગ, તેઓ તેજ ઝાડ નીચે થોભ્યા, અને પછી નિત્યાનંદનો ધણોજ ધીમે સ્પર્શ આવ્યો “આપણા કામનો બંદોબસ્ત કરવા, આ કરતા બીજી નવત્રી જગ્યા એકે નથી.”

એમ છે ખરું !” કોટકે જવાબ દીધો.

“હવે મને ત્હારી યુક્તિ કેહ, અને જોમ બને તેમ એવી સરળ કરજો, કે મહારો હાથ જરાપણ વચ્ચે ન જણાય; કારણ મહને સમાજમાં મોભો રાખવાનું છે, અને બીજું, એ કે, તું કાંઈ અગવડમાં આવે, તો બચાવનાર પણ હુંજ છું” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“તમારી સલાહ યોગ્ય છે, હવે જરા કાન નજદીક કરજો !” કોટકે કહ્યું.

હવે હયાં કોણ છે ? બોલ જલદી !” નિત્યાનંદ તેને બોલતા તાકીદ કરી.

આ બન્ને જન, થોડીક પજો વાતમાં ગુંટાયા, અને એકલાંજ છે, એમ ધારી ધીમે, મોટે, બોલતા હતા, જે માહેમો ધણો ભાગ, શામળાજીને કાને પડ્યો. આપણે પોતે ધણા દૂર એટલે ધીમી વાત ક્યાંથી સાંભળીશું, આપણને કાંઈ કનવાર નથી. આપણા શામળાજીએ, તો હીકજ સાંભળી હશે ? અને શામળાજીજ આપણને, તે જરૂર સંભળાવશે !

“કોટક, ત્હાર બેનું, ખરેજ રાજ્યનો કારોબાર ચલાવવા જેવું પ્રભુએ ધડ્યું છે, ત્હારી કળા સારી છે, અને ચોકડું હીક બનાવ્યું છે. ત્હારી કળા અને કુનેહ માટે જ્યારે વિચાર કરું ત્યારે, રાજ્ય ગોપીચંદનો પ્રપંચી પ્રધાન મને ધાધ આવે છે તુંએ જેમ ફરમાવ્યું તેમ કરીશ. ચાલ હવે વેહલો ચાલી જા ! તું, આ બાજુથી જા ! અને હું હવે, આમથી જઈશ.” એમ કહી નિત્યાનંદ ચાલતો થયો.

તેઓના ગયા પછી ધણે વારે શામળો, સાવચેતિ રાખી નિચે ઉતર્યો. અને બોલ્યો “વાહ સમાજના શેઠ ! તમારી ચાલ ખરેજ સમાજને સુધારી સ્વર્ગમાં મોકલે તો નવાઈજ કહેવાય ! હીક છે, તમારું કીઢેલું તમેજ ભોગવશે. હજી પણ તમને કાંઈ ક્યા આવે તો સાઈ ! પ્રભુ તમને કેમ ઉગારશે ?” એમ બોલી તે ચાલતો થયો.

ધરે જઈ ચંપાએ સધળો ભગડો રૂપસુંદરી પર ઉતાર્યો, “એ રૂપસુંદરી, આ દિકરાને કેવી તાલીમ આપી છે ?” ચંપા ધમકી આપી બોલી.

“ કાં શું છે, એટલા બચ્ચાંએ શૌ વાંક કર્યો ? ” તેણીએ પુછ્યું.

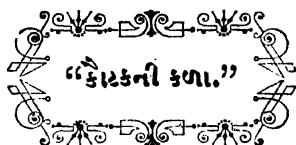
“ તો, પાંખડી રાખવા બદલે, હાથમાંથી છુટો પડી ચાલી જવાની ટેવ કોણ શિખવે વળી તુંએજ. મ્હારી પાંખડી છોડી ક્યાં રમવા દોડ્યો, અને નદીમાં પડ્યો ! લે એના લુંગડા બદલાવ, અને સારી ટેવ બતલાવતાં શીખવ ! ત્હારા ફાંટામાં આવે છે, તેમ તું ચાલે છે, તેવી ટેવ અત્યારથી આ બચ્ચાંને ન શિખવવી, સમજ ! ” ચંપાએ ધમકાવી કહ્યું.

“ વાર ચંપાઆઇ, તમે કહેશો એમ કરીશુ ” એમ કહેતી બચ્ચાંને ચડપ દઇ, લઇને, કપડા બદલાવવા દોડી, ગુલાબની મદદથી, તેને ઝટ બીજા કપડાં બદલાવ્યા, અને તેની સારી બરદાસ કરી પાળણું પોઢાવ્યો.

આવી રીતે, રોજ અને રોજ નવા નવા બાહાનાથી રૂપસુંદરીને વિંધાવવામાં આવતી, પણ વિંધાવવાને બદલે રૂપસુંદરી ગુણભાવમાં વધતી ચાલી.—

જ્યાં હૈડામા શિતળ છાયાં છવાઇ રહી છે, જ્યાં પ્રભુના રાગ રમી રહેલાં છે, જ્યાં વિધવના વાજના વિણા વાગ્યા જાય છે, ત્યાં શાન્ત ગતિનું મનુષ્ય, કોઇના કઠોરપણાનો કોષ રાખતું નથી. રૂપસુંદરી પોતાની ગતિ ઉપર આધાર રાખી, ક્રોધ, અને કપટને જરાપણુ ગંભીર કરતી ન હોતી, તે એટલી હદ સુધી કે, પોતે તેમ ખાસ કરે છે, એમ પણ મનાતું ન હતું, એવી તે શાન્ત સીમા ઉપર, ગુરૂ ગુણીરાજના શિક્ષણથી આવી ગઇ હતી.

કળાવંતમાં હમણા સુધી કાંઈ નવું બન્યું ન હતું. પણ આજે “ વીર વિશ્રાંત ” માં કેઈ માણસ દોડ્યું આવ્યું છે, તે રૂપસુંદરીઆઈને એક ચિઠ્ઠી આપી ઉતાવળે દોડી ગયું, એણે કહીને, કે, “ તેને ખીજ બાજુએ ઉતાવળે જવું છે.” રૂપસુંદરીના નામની ચીઠ્ઠી હતી, તે ઉપેડી વાંચી.

“ બહેન રૂપસુંદરી.

આ ચિઠ્ઠી મહારા હાથે લખાઈ નથી, તેથી કાંઈ મનમાં લાવતી ના ! મહારા હાથને કાંઈ દરદર થયું છે. માટે લખાઈ શકાતું નથી પણ, તું આજે બપોરના મહારે, ધેર જરૂર આવજો-ધણી અગત્યની વાત છે. તે વાતમાં, તારા અતિ વહાલા પ્રાણનાથ નિત્યાનંદનો સંબંધ છે અને તેટલાં માટે તું ન આવે, તેમ, તેમને ખોટું થશે, તથા તમને આજે મેં હયાં બોલાવ્યાં છે, એ કાંઈને પણ કહેતી ના ! જરૂર આવજો !

તારી સદાની બહુ ચાહનાર
સહી પ્રભાવતિ સત્યાનંદ
ની રા-રા-વાંચજે.”

ચિઠ્ઠી વાંચી વિચારમાં પડી. “ મહારા પ્રાણનાથ ! તેમને માટે શું હશે ! રખે તેમના જીવને કાંઈ વેદના આવી હો ! એ પિતા પ્રભુ, મહારા નાથને સંભારજો ! એના વચર મહારં જીવતર શું ? મહારો સિંગાર શા ? મહારી ગતિ શી ?

એ, પ્રભુ, મહારા પ્રાણુ આપી એમને ઉગારજો ! હજી તો પ્રભુ અર કલાકે કાઢ્યા છે, તેટલા, મહારા જીવને તેમને માટે કેટલી ધિંતા થશે, અરે હું તેમને બહેલી કામ લાગત ! ” એમ બોલી મન, ન માન્યું, મનાવવા લાગી.

શેવટે, વખત પ્રમાણે રૂપસુંદરી બહાર પડી. તેણી જેવી ચીરવિશ્રાંતથી ગાડીમાં ગઈ, કે, કોઈ ખીનું માણસ થોડીક વારે, ત્યાં બાવી ચઢ્યું અને બોલવા લાગ્યું “ ગુલાબ બહેન ઘરમાં છે ? ” ગુલાબ, પોતેજ ત્યાં પામે હતી તેણીએ જવાબ દીધો “ હા બાઈ, કોણ છે ! હજી ગુલાબ ! મહેને કાંઈ કહેવું છે.”

“ હા બાઈજી. તમારી શેલણી રૂપસુંદરી બાને અકસ્માત થયો છે તે કોઈ બાઈનાં ઘરમાં પડ્યાં છે, તમને તેડી લાવવા મહેને તાકીદ કરી છે, આપ વહેલાં આવશો. અહીં જણુ સાથે બહાર આશી છે ” તે બોલ્યો.

“ ઠીક હું હમણાજ આવું છું,” એમ બોલી અંદર ગઈ, તરતજ પાછી આવી, તે માણસ સાથે, ગાડીમાં બેસી ગઈ. માડી બહુજ ગેરમા હંકરવામાં આવતી, અને ઘણો વખત સુધી દોડતી રહી, આખર કોઈ ગરીબ ઘર આગળ, ગાડી થોભી.

“ બાઈ, આ ઘર કોનું છે ? ” ગુલાબે પૂછ્યું.

“ એ ઘર, બીખી છુંડી નામની બાઈનું છે, હયાંજ નામનિ, પડ્યાથી, ઉચકી લઈ જવામાં આવ્યા ” તે બોલ્યો—
“ અહીં નવતરી જગ્યા પર બાઈ શા માટે આવ્યા હતા ? ” એના મનમાં વિચાર લાવતી, ગુલાબ ઉતરી, પેલા માણસ સાથે અંદર દાખલ થઈ. ઘર, અંદરથી મોટું હતું, અને તદ્દનજ પાતળા બાઈની જેવું હતું. લગાર ગભરાઈ, ગુલાબે પૂછ્યું

“ બાઈ, હયાં તો કોઈ નથી ? ” તેટલાં અંદરથી બે મણુ ઉંચા મરદો, કાળા પોશાક, તથા આખો પર જલ્દી સાથે, નિકળી આવ્યા, અને બોલ્યા “ અમે તો છીએ ના ! ”

“ ઓ દગે ! હું કસાઈ ! ” તેણી બોલી

“ બીજી નહી રાખશો ! અમે કસાઈ નથી ” પેલાઓએ કહ્યું

“ તમે કોણ છો, અને શા માટે હયાં મહેને લાવ્યાછો ? ”

ગુલામે પુછ્યું

“ હમે કોણ છીએ, તે માટે તમોને ચિંતા ન રાખવી, પણ અમે કહીએ, તે, પ્રમાણે ચાલશો તો ઠીક, ના તો ધસડવા પડશે ” પેલાઓ બોલ્યાં

કશો ઉપાય ન હતો, એટલે ગુલામ પ્રભુ પર બૂઝીસો રાખી મુઝી મુઝી ચાલી. અને અંતે તેણીને એક ઘણાજ દુરના ઝોરડામાં પુરવામાં આવી

“ બેસો હયાં, હવે થોડા વારમાં ઝોરજ આવશે ” પેલાઓ બોલ્યાં.

“ ઝોરજ શા માટે ? ” ગુલામે ગભરાઈ પુછ્યું

“ કોણ જાણે, કદાપિ તમારા લગનને માટે હોય ! થોભશો તો સધળું જણાશે ” તેઓ બોલ્યા—એમ કહી તેઓ ઝોરડાને બાહરથી બંધ કરીને ચાલી ગયા. ઘણે વખતે, તેજ ઝોરડામાં, બીજો આકર આવ્યો, જેના હાથમાં હથિયાર દેખાયું.

“ ઉઠો ગુલામ બાઈ ! આ પોષાક લીધો, અને પાસે નાની ઝોરડી છે, ત્યાં જઈ જેમ બને તેમ જલ્દી બદલી, તમારો પોષાક અમને આપી દેશે. વિલંબ લગાડશો નહી, હુજત કરશે નહી ” એવી રીતે આ મરદ બોલ્યો, કે ગુલામના

હાઝાંઝ ગગડી ગયાં. મુંગી મુંગી અંદર ગઈ, અને, પોષાક બદલી, બીજો નવો સિંગાર સજ્યો. પોતાના કપડા આપતા પુછ્યું “આખ નવા રહેમ કરી કહેશો કે, આ બધું શા માટે આવશે ?”

“ચુપ નામન છોકરી ! તુંને સવાલ કરવાના નથી ! મુંગી રહે !” પેલાના અવાજથી ગુલાબ ગગડી અઈ, અને એકલી બેઠી મુંજવણમાં પડી.

બીજા ઓરડાઓમાં ભારે ગડગડ ચાલતી હતી, અને, કેવા પ્રકારની હતી તે કાંઈ માલમ પડતુ નહી.

સાંજ થવા આવી, અને એજ રથાને ફોટકરાવ, પોતાના એક સાથી સાથે આવી ચઢ્યો. તેને બારણામાં કાળા પોષાકવાળો મલ્યો, તેને ફોટકરાવે પુછ્યું “કેમ કહાનજી, ગૌજી તેવાર છે ?”

“હાજી” કાનજી નામથી બોલાવેલા કાળા પોષાકવાળાએ જવાબ દીધો

“ગુલાબ આવી લાગી ?” ફોટકે પુછ્યું

“જી હા” પેલાએ જવાબ દીધો

“કાંઈ ખેચતાણુ કરી હતી ?” ફોટકે પુછ્યું

“અરે એવી બાજી કરી દીધી હતી, કે હયાં આબજ પછી તેણી ધણી છેડાઇ, પણ અમને તેની પરવા શી ? શેઠજી અમારું દામ લાબ્યાહો કે ?” પેલાએ પુછ્યું

“અરે ત્હાર દામ હયાં જાયેછે અત્યા ?” ફોટકે હસવવા લાગ્યો

“ના, શેઠજી, પહેલું દામ પછી તમારું કામ, હા !” પેલો લગાર, કોધથી બોલ્યો.

“લે બાઇ લે ! નારાજ ના થા ! આ ત્હારા બધીમનજી પજી સાથે” ફોટકે કાંઠલી આપી તેને રાજી કર્યો.

“બહુજ મહેરબાની ! એમજ ગરીબોની પરવરશી કરતા રહો !” તેને જવાબ દીધો.

“પણ ગુલાબના નામનું કેમ ? તેણીએ સહી કરી છે કે ?” કોટકે પુછ્યું.

“હાલમાં, તમારી સાથના લગનમાં જેમ તેમ ચલાવીશું, જ્યારે તેણી નામ માટે નામકર જાય, ત્યારે આપણી પાસે શાક્ષીઓ ક્યાં કમતિ છે, કે, તે શાખ તેણીની છે, એમ પુરવાર ન થાય !” તે બોલ્યો.

“મેં, તો શાખ કરી છે, ફક્ત તમે બધી ચોકસાઈ કરજો, મને, તે કાંઈ જોવાની જરૂર નથી” કોટકરાવે, લગન માટેનો કરાર ખરડો જોવા જરાપણ દરકાર કરી નહી ત્યાંથી તેને, બીજા ઓરડામાં લઈ જવામાં આવ્યો, જ્યાં લગનને લગતી સવળી ક્રિયાની સામગ્રી થઈ રહી હતી. તેને એક કોરે બેસાડવામાં આવ્યો, ગારજી પણ આવ્યો, અને આંધાંપર અચ્છી રીતે શાલ બાંધી, મોઢો ઢીલો કર્યો હતો અને બહુતરના અવાજો, બહુજ મન બાવતાં કાઢતો હતો. વરરાજા કોટકરાવ પાટલે બેઠા હતા, તેમની સાથવાલો, જેને કોટકરાવના લગનના શાક્ષીની સહી કરી હતી, તે પડોશમાંજ હતા. થોડીક વારે, કન્યાને બાર કિમ્મતના પોષાકમાં લાવવામાં આવી, પણ તેણી સહેલાઈથી આવી નહતી. બેયનાણ બહુજ ખડી, વળી થોડીક સમજવવામાં આવી, થોડીક ધમકા કરવામાં આવી, એકાદ વખત ઝડકાડી લેવામાં પણ પેલા કાળા પોષાકવાલા આકારે કુંશળતા વાપડી હતી. જેમ તેમ કરી પાતલે બેસાડી. મહીથી દીઆ તાણતી હતી, પણ ગોરજીના સમજા એવા હતા કે તેણીના હૃદયમાં ખાઈ રડવાની કોઈને

ચિંતા થઈ નહી. અંતે સઘળું ઠીક થયું અને વર વહુ એકઠા થયા, અને લગનના પાકા ગાંઠે જોડાયા. ગોરજ ચાલી ગયા, અને કાળા કફનવાલાઓ, વર વહુને પોતાનો નવો રંગ એકમેકથી જોવા છુટા પાડી ગયાં.

“હવે ગુલાબ, મહારી સાથે ના રસાવ !” કૌટક તેને પટાવવા લાગ્યો.

“ના ! ના ! તુંએ મહારી સાથે દગો કર્યો, એમ ના ચાલે !” કન્યા બોલી.

“હવે જે થયું તે થયું ! તું અને હું લગનથી એકઠાં થયા, હવે ત્હારે ચાલશે નહી ” કૌટક લગાર ધમકી કરવા મંડ્યો.

“ના, કંઈમ નહી ચાલે ?” તેણી બોલી.

“હવે છોડ ત્હારો ધુમતો ! આ શેલો હવે ઉગાડ ” એમ બોલી તેણીનો ઢાંકેલો છેડો કાઢી નાખ્યો.

“કોણ જીવી ?” કૌટકે પુછયું.

“હા ! હું જીવી !” જીવીએ જવાબ દીધો.

“ઓ દગો !” કૌટક બોલ્યો.

“ના, તું મહારો સાચ્યો સગો !” જીવીએ કહયું.

“અરે જીંડી, તું શું એમ સમજે છે કે તું ફાવી ?” કૌટકે સવાલ કર્યો.

“અરેજ ” જીવી બોલી.

“ખાંડ ખાય છે ખાંડ ! કૌટક કાંઈ કાચ્યો નથી ” કૌટકે ટકાર કરી.

“બલે પાકો, તેની મ્હને શી ચિંતા ? મ્હાસે ધણી તો અરો ” તેણી બોલી.

“તો, ગમેર, આ કાંઈ લગન નથી. ” તેને કહયું.

“કાં ?” જીએ પુછ્યું.

“તે ગોરજી ક્યાં સાચાં છે ?” કૌટકે કહ્યું.

“ત્યારે ?” તેણી બોલી.

“ઘાંડી રે ઘાંડી ! સઘળા બનાવતી છે.” કૌટકે હસીને કહ્યું.

“અને ગુઝામ હોત તો ?” તેણીએ પુછ્યું.

“સાચાજ રહેતે.” તે બોલ્યો.

“હાય ત્યારે હું ફરી ?” જીએ અફસોસમાં પડી.

“ફરી નહી, ત્હારી મેં કરી છે હસી” કૌટકે મઝાકમાં કહ્યું.

“ના, ના, જીવીબાઈ જીત્યા છે” પેલા કાળો આકાર બોલ્યો.

“કેમ જીત્યા ?” કૌટકે પુછ્યું.

“આ લગનના પત્રકથી” પેલો આકાર બોલ્યો.

“તેમાં ગોરજીની સહી ક્યાં છે ? એ તો કોઈ જણે માણસ છે” કૌટકે ખુશસો કર્યો.

“ના, ના, શેઠજી જરા બરોબર વાંચો !” પેલા આકારે કહ્યું વાંચતા, કૌટકે ગભરાયો, અને મોટે બોલે “સત્યાનંદ શંકર ગોર ! એ પ્રભુ, આ કેમ દુગો થયો ! ઠીક પછી તેણી શાક્ષીમાં કોણ છે વાર ?” કૌટકે બોલ્યો.

“આ રહી શાક્ષી, આપણા શામળાજીની” પેલાએ કહ્યું.

“પછી તે તો કોણે કરી છે” કૌટકે બચાવ કરતો બોલ્યો.

“ના ! ના ! મેં પોતે કરી છે” એમ બોલતા, શામળાએ ચોપાક કાઢ્યો. તેજ વેળા ગોરના અવતારમાં સત્યાનંદ બહાર ગયો.

“અરે આ શું ? મહારા ગોઠીયાઓ ક્યાં મુઘ ?” કૌટકે અજબ થયો.

“એ, આ ખારણામાં આવો !” એમ કહી ત્રણ જનને આહાર કાઢ્યા. જેઓ બંધ હાથે, ત્યાં નિચી મુંડીએ આવી ઉભા, કારણકે જરા જો વાંકી ચાલ ચલાવે, તો ન્યાય દેવડીમાં પુરવા, સત્યાનંદ અને શ્રામજો તૈયાર હતા.

“બાહ કૌટકરાવ, તમારી સઘળી વાત મહને ખમર છે, રૂપસુંદરી બાઈને ખેટી ચિઠ્ઠીથી બાળુએ કરી દધ, ગુલાબને, ફસાવી, તથા એ સઘળી તદખીર, હતી તે, અને નિત્યાનંદજી સાથનો, તમારો બધો ગરબડ ઘોટો હું જાણુ છું તમને સવાળ માહેથી બચવું હતું, અને, જો, સમાજની બીક માહેથી નિત્યાનંદ છોડવનાર હતા. તેને બદલે, આ બલાહતુ પગળું ઠીક રહેવા દ્યો, અને, તમારા પ્રપંચ ધુટયાં છે, તે આટલેથીજ પટાવી દ્યો, તો ઠીક, અને “હવે જો મહારં નાદાનતું કહયું માનશે તો ઠીક, નહી તો તમારી લેવડી થશે” શામળાએ સમજાવ્યું.

“ચાલ, શું કરેછે, મહને સિધ્ધો સિધ્ધો લઈ જાયછે કે, વાપડું આ ચામુકા” એમ બોલી જીવીએ ઠીક સપેટો લઈ લીધો.

“ચાલુ છું, ચાલુ છું, મહને માર ના !” તે બોલ્યો

“ઠીક ત્યારે, આવ મહને, આ બલા પુરખોની સામે ભેટ, અને બચ્ચી કર !” જીવીએ ઠીક બજવી

“લે આ ! તુંને આવે તેમ કરું છું” કૌટકને બધાંઓની ખુશાલી વચ્ચે તેમ કરવું પડ્યું તેટલા, ગુલાબને લાવવામાં આવી, અને, “હું તમને, બન્નેને ઓવરલે વધાવું છું” એમ બોલી ઓવરલ્લા બીધા.

જીવી અને કૌટક ગયા, લગ્નના પત્રિકા ઉપર જીવીનુંજ નામ હતું જો, કૌટકરાવના ન જોવાથી તેઓનું કામ સગવડ બરું થયું. પછી પાછળ રહેલી ગુલાબને સત્યાનંદ, સાથે લઈ, ઘરે ગયો.

“ ગુલામ બહેન, મને ક્ષમા કરજો, કે થોડીક પળો, અમારૂં ધાર્યું કામ પુરૂં પાડવા, તમારી સાથે લગાર તોછડાઈ કરવી પડી. જે પ્રમાણે પેલા આકારો તમને દુશ્મરાખી ઝોરકામાં પુરી મયાં, તેજ વખતે, તેઓને બહાર નિકળતાં અમેએ ઝકડી લીધા, ના ના, અમને કશો ઉપકાર નોંધતો નથી. ઉપકાર સાંભળનારો, બાઈ ચામળો, ત્યારનો છટકી ગયો, એ બધું, તેનેજ ક્યું ” સત્યાનંદે સમજાવ્યું.

“ શું આ બધું કામ શામલાજીએ ક્યું ? અને મને કપડાં બદલાવી જીવીને સિંગારી ? એ હું, મહારા બાઈ જોડે જરૂર એમની પાસે જઈ અભિનંદન કરીશ;” ગુલામ બોલી.

“ તેની એને પરવાજ ક્યાં છે ? એ ભોભો, એકવાર કાંઈ માંહું જોઈ વસ્ત્રો હશે, તે ઝાડપર ચઢી, કાંટકરાવના બીજા પ્રપંચ જાણી ગયો હશે, અને પછી મહારી મદદ માંગતા, એ કામ પુરૂં ક્યું ” સત્યાનંદે સમજાવ્યું.

“ પણ જીવી સાચતું ચોકઠું કેમ ધ્યાન આવ્યું ? ” ગુલામે લગાર હસતાં પુછ્યું.

“ જીવીને અમારે પરણાવવી હતી, અને આ ખોટા કામ ઉપર કાંટકરાવ મથ્યો હતો, તેનો લાભ લઈ, અમે આ તક સાચવી, એને બધી રીતે પકડ્યો. એ જાતે બિડણુ છે, મારથી ઘણો બીક રાખેછે, એ સઘળું શામળો જાણતો હતો, તેથી જીવીને પણ તેરીજ રીતે, મસાલાનો સામન આપી તૈયાર રાખી હતી. તેમજ વળી જીવીને પણ, એની જોડે લગન ગમતું હતું ” સત્યાનંદે ખુલાશો કર્યો.

“ શું જીવી કાકી એના ઉપર મોહિત પડી છે ? ” ગુલામે મશકેરીમાં પુછ્યું.

“ તે તો ગમે એ હોય, પણ જીવીનો જીવ કૌટક પર ઠીક છે, ડોસો જે પાંસરો રહ્યો, તો ઠીક, ના તો જીવીની દવા ચાપુકમાં ભરેલી છે. હવે જેવાનું છે કે કૌટક કેમ દાવ રમેછે. જીવી ભલી છે, ફક્ત ખિચારીને ખુંધ છે, તેથી, એમ પડી રહી હતી” સત્યાનંદ બોલ્યો.

“ આજે, મ્હારી ઠીક સૈવા કરી, પરમાત્મા એને સુખ આપો ! અને તમારો પણ ભાર આભાર રહ્યો, આજે મુંજ કુંવારીને બચાવી છે” ધર આવતા ગાડીમાંથી ઉતરતા બોલી.

“ ના, મેં નહીં; આપણા બહાલા શામળાજીએ.” સત્યાનંદે હસીને જવાબ વાળ્યો.

કૌટકની કળા તેનાજ ગળામાં પડી. ખાડો ખોડ્યો પણ પોતે પડ્યો, અને હવે, ન ધારેલા આ ચોકઠાયા, કળાવંતમાં શા ફેરફાર થાય છે, તે જેવાની લગાર નવિજ નવાઈ લાગશે. શામળાનું કામ, ખરેજ બહુજ બહુ નિવડ્યું, તેની કળામાં, કૌટકના કરતુકની બલા, બરોબર બેઠી, સાથે, એકનો જીવ ઉગારી બીજના જીવની મતલબ પુરી કરી આપી. સત્યાનંદ પાકો ગોર હતો અને તેને પણ કૌટકને દાવપેચથી જેર કરવા કસદ ક્યો હતો, તે પુરો ક્યો. કૌટકને લગ્નના બંધણુમાં જેવા સત્યાનંદ ઘણોજ તલપ કરતો હતો, ને આજે પાર થયું.

ધારો શું ને થાય શું—એ વિશ્વપતિને હાથ કરશે। તેણે પામશે—એ સાથે સંગાઠ ખાડો ખોડે જે ધણી—તે પસતાવે। ખાય અવળું કરી લેશે। શું—ફાકટ દાવો ભય કરશે સાચું હોય જે—કદી ન બળશે લાહ ના અગ્નિ દિલ આવશે—હરી નામના ગાય-

“ ચાર રોજની ચકચાર.”

૩૫સુંદરી પોતાના ઓરડામાં કૃષ્ણ કૃત વાંચતી હતી. જે જે વાંચતી તે ધીમે, ધીમે, પોતાના કામોમાં લાવવા સિખતી. આજે ભારે ઉત્સાહમાં હતી, અને મનથી બોલતી હતી “ હવે મ્હારે ગુણીરાજને તેડાવવા પડશે. ખરેજ, જ્યારે મ્હારે ઘર કંધક વખત પર એ આવ્યો, ત્યારે મ્હારી સુધ્ધ ક્યાં ગુમ થઈ હતી? મ્હારા તે વેળાના ભારે દંઠેરા અને મિબ્બજના શ્વા ટોળ તેને ક્યાં હશે? મ્હારો ઇતરાત આજે ક્યાં ગયો? અહંકારની આગમાં પડી હતી, તે આજે ક્યાં ગયું? મ્હારા આત્માને ખરેજ આજે કેમ નવું લાગે છે? સાદો ખોરાક કેવો ભાવે છે? ઘણો દામ અને ઝવેરાત હોવા છતાં, તે આ વેળાના સાદા ભાવમાં કેટલો વધારે આનંદ આપે છે? મ્હારા આત્માનું નગ્નજી જે થયું હોય તો, ગુણીરાજ જરૂરજ મ્હને આગળ વધવા દિક્ષા આપશે. હું સુખિએ કેવો વખત ગાળ્યો? નકામી ચીજો માટે કેવા બળારો ક્યાં? મ્હારી હલકી મતલબ માટે પતિને કેવા દુખી કર્યા? પતિ મ્હારે કાજ ન દતા, હું પતિને કાજ હતી, એવું “સ્વામિ સેવાના” ચરિત્ર ઉપરથી મ્હને લાગ્યું, અને તે સાચુંજ હતું. મ્હારા પતિના માર્ગમાં, મ્હારા લોહીની ધ્વારા રેડવાયા તેમનું કલ્યાણ થાય, તો શા માટે મ્હારે ન કરવું? ખરેજ મ્હારા પતિ, એ પ્રજુનાથ, મ્હને ખરેજ વધારે પ્યારા લાગ્યા છે, કારણ કે હું તેમની દરેક તર્પ મટાડવા, હવે તતપર થઈ છું. ગુણીરાજ પાસે, “પ્રાથમિક પ્રારંભ”

“પહેલું” પગદિયું” શિખી લઇશ. જ્ઞાની માણસો કેવા સાદા, સાદામમાં કેવા બલા, કેવા પરોપકારી હોય છે. તેઓની દ્રષ્ટિમાં જે, તેઓ ચાહે તે આશી શકે, અને, તે ઉપર મનન કરી દેખાને રીઝવે આહ, એ કેવો મોટો વિચાર ! ખરેખર, આત્માની ઉંચ ઉન્નત સિવાય બનેજ નહીં.

ગઇ કાલે, અને પરમ દીને, મ્હારી પ્રાર્થનાની જગ્યામાં મેં શું જોયું ? શું મેં ખરું જોયું ? મેં સ્વપ્ન જોયું ? પુણ્યના સંગાર વચ્ચે પોહલી ફેન ધરતો નાગ દીઠો ! શું, મ્હને કાંઈ એવા જેવો ખ્યાલ થયો હશે ? આ કાંઈ લેલી શક્તિએ મ્હને બડકાવવા એવા સર્પ સમ ખ્યાલ દીધો હશે ? ગત એ હશે, પણ એ સઘળું મ્હારા હૈડેજ રાખવું. કાંઈના કહેતા, કાંઈ માને નહીં. કદાપિ કાંઈ દેવતા, સર્પ રૂપ આંસરે આવ્યા હશે ? આ કદાપી, પુણ્યોનો મહેકાટ થયોથી, સર્પ, તે આજુ આવ્યો હોય ! જ્યારે પણ હું ત્યાં જાઉં છું, ત્યારે, ખરેખર પુણ્યના સિંગારની વચ્ચે વચ્ચે હું તે સર્પ જોઈ રહું છું. અને, જ્યારે વધારે કાળજીથી, તેને શોધવા જાઉં છું કે, નજરથી ક્યાં જાય છે, તે પણ જણાતુ નથી. મ્હારે શા માટે ખીક રાખી જોઈએ ? મ્હને હવે ખોહવાતું શું છે, સાચું, સેવા કરવા જેવું મન થાય છે.

“કેમ રૂપસુંદરી બા, આજે શા મનન કરોછો !” ગુલાબ દોડતી આવી.

“આ દેહ માટેનું મનન કરજી. રાત્રીએ કાંઈ સુંગી સુંગી સુષ ગઇ, ગુલાબ ! ત્હારે શરીર તો ઠીક છે ની ?” રૂપસુંદરીએ ચિંતાથી પૂછ્યું.

“હું ઠીક છું. સગાર ઠાકેલી હતી, કારણ કે કોટકરાવના લગ્નમાં ગઇ હતી” ગુલાબ ખોલી.

“ તેમના લગ્ન થયા, ચાલ મણીજ બલાઇની વાતો
મધ ” રૂપસુંદરીએ ખુશી દેખાડી.

“ તે પણ કેવા સંજોગ વચ્ચે, પરણવા ચોક્કું કેમ કર્યું,
અને લગ્નનો ગાંઠ કાણુથી બંધાયો ! ” શુભાખ હસીને બોલી.

“ કેમ વાર ! એમ કેમ બોલે છે ! કાંઈ બૂલ થઈ
હશે ! ” રૂપસુંદરીએ કહ્યું.

“ એમ, થયું બા ! કે કોટકરાવે, ચોક્કું કર્યું હતું, તમને
ખોટી ચિઠ્ઠીએ કાંઈએ તેડાવ્યા, પછી મ્હારી ઉપર ખીન્નું તેડું
આવ્યું, તમને અકસ્માત થયતો સાંભળી, જીવ લઇ હું દોડી,
કે બીખીબૂડીને ઘરમાં હું ફસાઇ. કારણ મ્હને જોરજુલમથી
લગ્નમાં કોટકરાવ સંગાથે બેસાડવી હતી, પણ ત્યાં તો ખીજે
રંગ તૈયાર કર્યો હતો, ને આપણા બોલા શામળાજીએ કર્યો
હતો. સત્યાનંદની સત સેવા સાથે, કોટકરાવના દાવપેચ, તોડી,
જીવી સાથે, તેની જોડી સાંધી હતી.” શુભાખ થોભી.

“ એટલે તું એમ કહેવા માંગે છે કે કોટકરાવના લગ્ન
જીવીબાઇ સાથે થયા ” રૂપસુંદરી બોલી.

“ જી, હા ! તેમજ થયું, અને મ્હને પ્રભુએ ઉગારી ”
શુભાખ મળકાઈ બોલી.

“ પ્રભુએ ઉગારી કે, ત્હારી બાઇ રૂપસુંદરીએ ઉગારી ? ”
નિત્યાનંદ બોલતો આવ્યો.

“ નાજી, સત્યાનંદ અને શામળાજીએ ઉગારી. બિચારાં
બાઇ તો કશુંએ જાણતાં નથી. સામા, એમને તો, પ્રભાપતિને
હાથની ચિઠ્ઠીના ઢોંગમાં ફસાવ્યા હતાં, તમે જરાજરામાં આમ
જુમે પાડતાં બાઇને ગભરાવ્યા શું કરો છો ? ” શુભાખે લગાડે
ચુસ્તમાં કહ્યું.

“એ બધુંએ એનેજ ક્યું, પણ તેનો બદલો, ત્હારી પર, અને એની પર હવે પછી લેવામાં આવશે. ત્હારા ઉપરની એકેએક પાંખડી, હું તોડીશ નહી, ત્યાં સુધી છોડીશ નહી” તે ક્રોધમાં આવી બોલ્યો.

“પ્રાણનાથ, એના ઉપર કાં ચિદાવો જો. તમારે ગમે એમ ધારો, હું ક્યાં ના પાડું છું.” રૂપસુંદરીએ નમન ભાવથી કહ્યું.

“મ્હારી આગમ એવા નમન ભાવના ઢોંગ કરે છે, અને લોકને જઈને સમજાવી કાંઈ કાંઈ, મરીમસાલો બરાની, મ્હારી ઉપર થપકાના પત્રો લખાવે છે.” તે બોલ્યો.

“મેં એમ કશુંએ ક્યું નથી” રૂપસુંદરીએ બચાવ ક્યો.

“ચુપ, સામે ના થા! નહી તો બરદો પાંસરો કરીશ” તે બોલ્યો.

“હું તો, તે સઘળું ખમવા નાથ તૈયારજ છું, પણ એમ કરવાથી તમારા હાથમાં કેટલી વેદના થશે!” તેણી બોલી.

“મ્હને પલની વેદનાથી, ત્હને, કજાકેતી વેદના થાય, તેમાં હું તો ખુશી થઈશ તું કાંઈ ત્હારા સતવણુના ધારણ કરેલા ચાતુર્યથી, મ્હને ચેરવી નહી શકશે, સમજી!” તે બોલ્યો.

“હું ક્યાં, મ્હારા ચાતુર્યને, તમે નાથથી વધારે ગણું છું નાથ, તમને જેમા સુખ ઉપજે, તેમાંજ, તમારી દાશી મધન રહેશે, તમારા ગમે એવા બોલને અમૃત સમાન મીઠાં ગણુશે, હુંકમાં, તમારા ભવમાં મ્હારા બલવાથી સુખ થાય, તેવી ચિત્તામાં મ્હને બેલાશક નાખજો, યા, નખાવજો! હું તેમાંજ વિરામ માનીશ” તેણી બોલી. “કીક છે, ત્હારા વિરામ અને રામના મક્કર, હવે વધારે વાર ઠરવાના નથી, ત્હારે માથે કાળજી ચક્કર ફરી વળ્યું છે. જે વખત જાય છે, તેમાં, ત્હારા હિમાયતી

શામળા અને સત્યાનંદના કેવા હાલ, એ કૌટક કરશે, ત્યારે તું જશે ” તે બરાદી ચાલી ગયો.

“ બાઈ, એમને જવાબ શા માટે આપો છો ? ” ગુલામે સદ્ગાહ દીવી.

“ નાથ ગમે એ બોલે, જ્યાં જ્યાં આપ્યા વિના રહેવાય ! એ ગમે એવો ક્રોધ કરે આપણાથી ક્રોધ થવાય ? ” એના રીશના શબ્દો, આપણે સોના જેવા શિયળમાં રાખ્યા. રૂપસુંદરીએ સમજાવ્યું.

હયાં જ્યારે આવી તાણુ ઘાણુ ચાલી રહી છે, ત્યારે, મોડોલ્લે અને બળરે, કૌટકના વિચિત્ર ભગનની વાત પ્રસરી રહી હતી. લોકમા બારે ચક્રચર અને, મળક થઈ રહી હતી. પણ આપણે પુઝીશું કે, આ લગ્ન થયું હતું કે કાઈ બીજું ? ત્યારે શા માટે લોકને એવી આશ્ચર્યની થતી હશે ? લોક ભાંજે નહીં એટલા બોખરાં શા માટે કરતા હશે ?

“ હા કૌટક, તું ફર્યો તો ખરો, પણ ધીરજ રાખ ! ” નિત્યાનંદ દિવાસો દેતો હતો.

“ અમારે ઘેરે આવો, તો પાંસરા પાંસરા આવ જવ કરજો ! ” છત્રી નિકળી આવી, અને નિત્યાનંદને કહેવા લાગી.

“ એટલે ! ” નિત્યાનંદ લગાર ફગલાઈ પુછવા પડ્યો.

“ એટલે, એમ કે, અમે, તમારા બાપ કાકાનું ખાતા પીતા નથી. શા માટે અમારે ઘર આવી એવી શેખી કરો છો ? કોણ ફર્યો ? કૌટક ફર્યો ! એવી સલાહ આપો કે, ઘર સાચવે ! તમારા જેવા બાયલાઓ, આજુકથી બાયદીને મારે છે, તેમ હયા સમજાવશે તો, તમારો બરદો પાંસરો કરી નાખીશ ! પછી તમે શેઠયા હોય તો તમારે ધરના ! ” છત્રી છેડાઈ.

“ તું કોણે એવું કહે છે ? ઝાકણુને, એવી સપડાવી હંધણ, કે સુવા તુલીક દાઝશે ” નિત્યાનંદ સામે છેડાયો.

“ ઝો મુંજ દેડકા, ગરીબ બાયડી ઉપર ફાવી જમ દે ” કરતો હોય, તો તહારે ઘેર, તેવું જોર અજમાવ ! હયાં નહી, હજી પણ હયાં આવ જાવ કરવું હોય, તો, માન અકરામતી આવો, અને જાવો, નહી તો ભોડાની માફક જોર કરવા જીવી બાધ હાજર છે ” તેણીએ લગાર ઠેકડીથી જવાબ આપ્યો.

“ કૌટક, આ શું ! એને સમી કરી નાખ ! ” નિત્યાનંદે કૌટકને બહેકાવ્યો.

“ તહારા કહેવા માફક કર્યું, ત્યારેજ, એ પેટ ભરીને ખાશે ! હું ફરીથી કહું છું તમારી રૂપસુંદરીના બલા ગુણ છાતીમા ધરીને કહુ છું, કે, જે ધંધાપર આપ શિક્ષા છો, તે ધંધાના જીંડા લક્ષણ છોડી દ્યો, અને ઠીક ચાલો ! ” તેણી બોલી.

“ તહારી શિખામણ મહને જોઇતી નથી ” તે બોલ્યો.

“ અને તહારી દિલસોજી મહારા સ્વામિને પણ પળ માત્ર કામ આવે તેવી નથી ” એમ બોલી જીવી અંદર ગઇ.

“ આ કેમ ચાલશે, કૌટક ! ” નિત્યાનંદ હળવે બોલ્યો.

“ હવે જવા દેને ! તું એને માન આપ, ના તો એના મર્જમાં ના આવ ! ” કૌટકે શિખામણ દીધી.

“ એટલું બધું ! ” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ આપણને, જેઝાએ આપણી દશા કરી તેઝા સાથે થેચ લાવવાનો છે, માટે જીવીને ના છેડ ! ” કૌટકે મનાવ્યું.

“ જેમ તહારી મરજી ! ” નિત્યાનંદ સુપ બેઠો.

પછી થોડીક પળ ગુંસગુંસ કરી બન્ને છુટાં પડ્યાં.

“ ગુણીરાજની ગણના ”

“ સતી રૂપસુંદરીબાઇ, હું છેલ્લા તમને મળ્યો, ત્યાર-
પછી તમારામાં ઘણા, અને તે પણ ઉત્તમ ગુણો હું સાંભળી વલ્લે
છું ” ગુણીરાજ બોલ્યો જે આજે રૂપસુંદરીને ત્યાં પધાર્યો હતો.

“ તમારા તરફથી મેલેલી કૃષ્ણ પૂતની ચોપડી ખરેખર મહેને
ઘણું બતાવી રહી છે. હવે હું તમારા વધુ જ્ઞાનના દિવની
તલખગાર રહી છું ” તેણી બોલી.

“ તમારા પોતાના આત્મા ઉપર તમે કાબુ લાગ્યા છે,
સાદાશ તમને બાવે છે ? દુખ તમને દિવસા સમાન લાગે છે,
બીજાની અગ્નિ ચોલવવા, તમે પ્રયત્ન કરો છો. સ્વામિના
પડતા બોલ ઉચકે છે, તેમની ચાલ માટે, મોટા ખર્ચ
રાખી ધીરજથી સઘળું સહન કરો છો, એ કાંઈ તમારા
ઓછા સતકાર નથી. ધીમે ધીમે, એજ રાહ પર ચાલશે તો,
તમારી મેલેજ તમે જોશો. દિક્ષા તમારી મેલેજ પામશે,
એથી બીજું વધારે શું કહેવાનું હોય ? ” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“ તમે ગુરૂરાજે, જે મહારા માટે બારે વખતે કર્યા,
તેમને હું લાયક તો નથીજ, પણ તેમ બોલવામાંજ દિક્ષા
સમાપ્તિ હોય તો નાથની કૃપાજ થયેલી લાગશે. આપણે
ન્યારે કાંઈ પણ નાંખતીની નજરથી જોતા હોઈએ, ત્યારે,
તે ખોટું ન કહેવાય ? ” તેણીએ પૂછ્યું.

“ આપણે નાંખતીની નજરથી જોતા હોઈએ છીએ, કે
ન્યારે સામે જીવ આપણી સમજવતથી દુખીજ થાય, તે

માટે, આપણને મધ્યમ માર્ગ રાખવો પડે, અને તે માર્ગ તે નાખતીની નહરનો માર્ગ । જે માર્ગ આપણે દેખાડી કાઢનો કષ્ટ સરળ બનાવ્યે, પણ તેને ન ગમનો હોય, તો, આપણે તો માર્ગ દેખાડી છુટાં, પણ તેની દ્રષ્ટિ સંકેત રહેતી, એટલે તેને સુંજે નહી, એથી મધ્ય માર્ગ બતલાવતા, અને ધીરજથી જોતા કાંઈ જુલ ન કહેવાય” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“આપણાં જે અલંકારોની ક્રિયા કર્યે છીયે, તેવા અલંકારોથીજ, આપણો આત્મા બચશે ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“જ્યાં સુધી હૃદયના સ્થાનમાં આપ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીને માનતા નથી ત્યાં સુધી બાહારના અલંકારોથી તમે સંગારશે, પણ તે જ્યારે તમારા હૈયામાંજ વ્યાપેલો જોશે, ત્યારે, એવી કોઈપણ જગ્યા નથી કે તેને અમુકજ સ્થાને જોવો અને બીજે ન જોશે” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“ત્યારે શું ક્રિયાની જરૂર નથી ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ક્રિયાની જરૂર, જ્યાં સુધી નહર સંકેતિત છે, ત્યાં સુધી-મનન કરવા કાંઈ વસ્તુ જોઈએ, મનન કરવાથી, આત્મા ખિન્ને છે, પછી પ્રયત્ન કરતો આગળ વધે છે, અને તેમ વધતા ધીમે ધીમે એક ચિત્તમાં બધા ચિત્ત જોતો થાય છે. પછી ભલે વસ્તુ સાથે પ્રભુ જોવ, યા, આત્માના અંગારમાંજ, તેને પ્રલય થતો જોવ । ” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“એવો કાંઈ દાખલો આપો । ” રૂપસુંદરીએ પુછ્યું.

“જોવ, તમે, પ્રથમ, કેવા ભારે અભૂપણમાં સંગાર કરતા હતા, કેમ ફરતા હતા તે વેળા, તમને તેમ કરવાથીજ, તેવીજ ક્રિયાથીજ મનને ભાવવું હતું, હવે, તમે પોતે, તે [ન છતાં, તેવાંજ, બલકે, તેથી પણ વધારે આનંદ દેખાવો છો, સુખી

અધ રહયાછો. જગત ધી નાથવંત વસ્તુઓની પુંજ કરતા, આજે હૈકાના દેવજમાં તમે, પ્રભુનુ નામ ધરતા જુદોજ આનંદ પામી રહયાછો. ખોલો હવે, તમને અભૂપણુ આપ્યાં તો શુ, અને ન આપ્યાં તો શુ ? કાંઈ તેથી તમે અકળાશો યા, વધુ ઓછા ખુશી થશો ? સામા, તે બીજાને ખાતર વાપડી દેવા મન કરોછો. કેમ ખર કે બા !” ગુણીરાજે હસતા પુંછ્યું.

“ તમે ગુરુજી જે કહોછો, તે સાચુંજ છે. તમારા સાથમાં આવવાથી હું બાળ્યવંત થઈ” રૂપસુંદરીએ તેમનો સદકાર કર્યો.

“ તમે મારા માર્ગ પર આવતા, એવા આત્મિક બળ પર આવ્યા, તે માટે, મહેને, તમેજ દિપાયમાન કર્યો. તે માટે હું શ્રી કૃષ્ણ બગવાનજીનો જય જય બોલીશ” ગુણીરાજે કહ્યું.

“ છતા, અપણુ બન્નેને, બન્નેની જરૂરજ હતી” તેણી બોલી.

“ એવાંજ ગુરુ અને શિષ્યનુ, એકતાણુ બાણુ થાયછે, તમે, જે ઢી પર આવ્યા છે, તેજ ઢી પર ફરતાં રહેશે, તો મોક્ષતા મલીજ જશે” તેને કહ્યું.

“ તેનો પુકાર થાય, ત્યા સુધી મ્હારે શુ કરવું ?” તેણીએ પુંછ્યું.

“ જગ સેવા ! ” ગુણીરાજ બોલ્યો.

“ તે માટે કાંઈ બોલ ! ” તેણીએ પુંછ્યું.

“ હા, મ્હારા પાસે કોઈ લેખકના સંગીતમાં બોલોછે ” ગુણીરાજે કહ્યું.

“ અને તે શબ્દો ! ” તેણીએ પુછ્યું.

“ આ સાંભળો ! મહેને સંગીત ગાવાની હયાં કાંઈ અડચણુ છે ?” ગુણીરાજે પુંછ્યું.

“ના ! ના ! બેલાશક ગાવ ! તમારૂં સંગીત સાંભળવા મહત્તે હવે ઘણું જ ગમે છે” રૂપસુંદરીએ આગ્રહ કર્યો.

“શાબલો, ત્યારે કાંઈ “હરમીસ” નામથી લખાયલું છે.

આશાવરી પદ-ત્રીતાલ.

કોઈ ન જાય ગામ—હરિ કે, કોઈ ન જાવે ગામ!
છલ કપટ પાપ ધરીને—જાયે ન કોઈ ગામ, હરી કે=કોઈ
મદ જાવ રાખે વો—પામે નહી શાન્ત
નિંદ ધરે છાંઈ દે—વો, ન રાખે નામ હરી કે=કોઈ
આસ હોંશ, સાંસ ભરે—ગિરથા ફેરી જાય
પર ધન લુંદ માંગે—કોણ કહે વો કામ હરીકે=કોઈ
જમ સેવા તીન દીન—ચલતી તેરી ધાય
હસમ કહે હરી સેવા—આખરકો અંકાય=કોઈ

“આહા, ગુરૂજી, તમારા અવાજ અને શબ્દોથી, હું તો કાંઈ જુદાજ માર્ગ પર આવી હોઉં, એમ સમજાય છે. શું આવા સંગીત તમો, લોકને બેગાં કરી સંભળાવશે, તો તેમને બ્યાબંદ નહિ થાય ! પ્રભુ તરફ તેમનું ધ્યાન ન થાય ! તેઓની મન શક્તિ ન ખિલે ?” તેણીએ પુછ્યું.

“મંદિરનું પુજન કરવું, તેનો પણ જાવ ઉત્પન્ન થાય, ત્યારેજ સુજે, જેઓને, જેવું મિષ્ટાણુ જીમે લાગ્યું હોય, તેનો રસ ન મલે—જ્યારે મન ધરાય છે ત્યારેજ, એકુ યા બીજો, નવો માર્ગ શોધાય છે. હું કાંઈ તમારી લાગણી દુખવવા માંગતો નથી. જે કે, હવે તમારી લાગણી દુખાય એવું આજું રહ્યું નથી પણ પ્રથમ હું તમારી મિત્ર પ્રભાપતિની ચિઠ્ઠી લાવ્યો હતો, ત્યારે તમને, એવું કાંઈ આજુ ગમતુ ન હતું” તે બોલ્યો.

“ખર છે, ગુરુજી, ખર છે । હું પસતાવો કરું છું,”
તેણીએ એમ બોલી બન્ને હાથ જોડી ક્ષમા માંગી.

“મેં કાંઈ વિશેષ તેમ ધાર્યુંજ નથી. પસતાવો જંને તમો કહો છો, તેમા અમે આત્માની સમજ શક્તિ વધી છે, એમ માન્ય કરીએ છીએ. તનારે તો, જે ગતિમા, મતિને રોકી છે, ત્યાંજ આગળ વધવા દ્યો । પોતાનીજ મેક્ષે ન જણાયલું જોશો ” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“પણ કોશેશ વગર, તથા ખીજના સમજાવ્યાં વિના કેમ થાય ! ” તેણીએ પુછ્યું.

“તમારી બિન સ્વાર્થ સેવાની ભક્તિ વચ્ચતી જશે, તેમ તમારી આત્માની શક્તિ ખિન્નતી જશે. ખીયાં લાકડા પર નાખી મેળ્યાં હોય, તો કાંઈ ફળ નહીં આપે, પણ જ્યારે વાવશો, તે માટેની બરાબર સંભાળ લેશો, ખાતર પુરવા મહેનત લેસો, પાણી છીંપવા શ્રમ લેશો, તો, તમને ફળ મળશે, તેમ, રડા, નેક, બલા વિચારોની ભેલ કરતા રેહવું, પ્રભુના કામનીજ મજાના કરતા રેહવું, કોઈને હાથે ટેકો, કોઈને રોટલો, કોઈને વાસ્તે વસ્ત્ર, કોઈને જ્ઞાન, કોઈને સેવાચાકરી, કરવા મનને રોકશો, કે નવિજ તરાહની ધ્વજે ફેલાતી રેહશે, અને, કોઈ ન કહે, એવું તમે બાલુશો” તે બોલ્યો.

“તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે હું વર્તિશ,” તેણીએ કહ્યું.

“વર્તિશ, એમ નહીં બોલશો. ” ગુરુએ સમજાવ્યું.

“કાં ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“વર્તમા કોશેશ કરીશ, એમ બોલશો ” ગુણીરાજે કહ્યું.

“કાં, આપણે વર્તવા માંગ્યે તો વર્તિ ન શકાય ? ”

તેણીએ સવાલ કર્યા.

“ તે હરિના હાથમાં છે. ” તે બોલ્યો.

“ શું, આપણને હાથ નથી ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ ના ? ” તે બોલ્યો.

“ એમ કેમ ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ ધારો કે, આપ દર્શન કરવા બેઠા, પતિએ બોલાવ્યા,
શું કેહશો ? કે નથી આવતી. ” તેને પ્રશ્ન કર્યો.

“ પ્રાર્થનામાંથી કેમ અવાય ? ” તેણી અજબબીમાં પડી.

“ ઘણીના હુકમથી કેમ થોભાય ? ” તેને પુછ્યું.

“ કાં ? ” તેણી બોલી.

“ બાઈની ધર્મ, તે પતિનો હુકમ પહેલાં ! ” તેને
સમજાવ્યું.

“ એમ ? ” તેણી અજબ રહી.

“ હા ? ” તે બોલ્યો.

“ કાંય ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ સ્ત્રી, પતિને, જવાબદાર છે. પતિની આજ્ઞામાંથી
પરવારી, તે સેવા કરે, નહીં કે પતિને થોભાવે ! ” તેને
સમજાવ્યું.

“ એમ ? ત્યારે શું ખહેસો પતિ ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ પતિ માટે, પહેસો પતિ ! તેને માટેજ તેણીને
પ્રાણ ! પતિ, પતિને જવાબદાર, પતિ, નાથ ને જવાબદાર ” !
તેને સમજ આપી.

“ ખરેજ, હું બૂઝતી હતી. ત્યારે જેની હું સેવા કર,
જેમા હું ભક્તિ કર, તે વાણ પતિને ન પસંદ હોય તો,
મ્હારે નજ કરવા ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ જરૂરજ તેમ કરવાનોજ પતિનો ધર્મ છે ” તે બોલ્યો.

“એનો મર્મ શા ?” તેણીએ પૂછ્યું.

“પતિને પતિ સેવા માટેજ પેદા કરી છે” તે બોલ્યો.

“બીજા કોઈ માટે નહીં ?” તેણીએ પૂછ્યું.

“પેહલો પતિ, કારણ પતિમાંજ, તેણી પરમાત્મા જોતાં જોતા, પછી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીને મલે છે” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“ત્યારે મનુષ્ય” દેહનાં બંધનમાંથી છુટવા શા પગલાં ભરવા જોઈએ ?” રૂપસુંદરીએ પૂછ્યું.

“પ્રથમ મનને રોકતાં શિખવું.” ગુણીરાજે જવાબ દીધો.

“પણ મનને રોકનાર કોણ ?” રૂપસુંદરીએ પૂછ્યું.

“મનને, ઉતાવળ્યાં કામથી રોકનાર, “મરજી,” અને આંધળા અવતારમાં ગબડાવવામાં’ ઇચ્છા “! ‘મરજી’ મનને રોકી શકશે, ઇચ્છા હરપણ દેહને મોહમાં તાણશે” ગુણીરાજે બોલ્યો.

“પણ જે નિર્માન કર્યું હશે તે થાશે.” તેણીએ કહ્યું.

“આપણને પરોઢીયામાં ઉઠતાં, બપોરના ભોજન માટે તૈયારી કરવી પડે છે, અને, તે તૈયાર કીધા પછી વચગાળે, કાંઈ મુશકેલી આવે, પણ મુશકેલી રખે આરી જાય, એવી ચિંતાથી ભોજન બંધ નથી રાખતા” ગુણીરાજે બોલ્યો.

“એટલે ?” તેણીએ પૂછ્યું.

“એટલે, એમ કે મુશકેલી આવશે, એમ વિચાર્યું ન હતું, પણ કામનો આરંભ આપણે આશામાંજ કર્યો, હવે પ્રસંગ થયો, એ પ્રજ્ઞ હાથ વાત હતી. આપણને તે કામ કરવામાંજ ફરજ હતી” ગુણીરાજે બોલ્યો.

“એમ, કે આપણે આપણી ફરજ બજાવતાં રહેવું તેમાંજ મનને રોકવું. ત્યારે મન માટે આપશું કંઈકોંછો ?” તેણીએ પુછ્યું.

“ ‘મન’ હમણા હયાં હોય, અને વળી ઇચ્છા યા મરજી ક્યાં ઘસડી લઇ જાય. ઘડીકમાં ક્યાં જાય, અને પળમાં ક્યાં ઉડે, પણ એમ ઉડી ઉડી તે દરશે. સાંભળો મન માટે એક સંગીત ગાઇશ.

મન પરદેશી, જાત કિંધર--

લેણ ચૈતમે ગાત બસે ઇહો-ધ્યાન સમયના રોકે ચિત્ત
પાર ઉતરડી ખાત કરે જબ-તારસમાં કંઈ ધાય

કિંધર !-મન.

ફાગ લાગડી આગ લગા કંઈ-નાથ સુમનડી તાણુ બારે
માન ધડી બર શાન બરી-હાણુ બરણુ ઉડ જાય

કિંધર !-મન.

એકે સુકકો લઇ ફરે ંહો-પાછે કંઈ દે ફૌકે કંભિ
આખેરતકો માર ફાડ ખીચ-જાય ચરણુ ંહો નાથ

જીધર !-મન.

આ, મનનુ કામ છે, ઘડીમાં ક્યાં, અને પળમાં ક્યાં ? કોઇ વાર હસીયા, તો ખીજે પણ ગમી. કોઇ વેળા નાથાપર ધ્યાન તો ત્યાંથી પડે, મોહના મયદાનમાં, કોઇ વાર દુખ આવવા તૈયાર, કોઇ વાર કષ્ટ કાપવા પર મળકાય પણ આખેર અફલાઇ, અફલાઇ, જગતનાં મારમાં વિઘાઇ, શ્રી કષણુ ભગવાનજીને મળશેજ ” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“ આજે અમારો આત્મા ધણેજ આનંદ પામ્યો છે. કૃપાન્ન અમારી અરજ સાંભળે, અને જગત આવા ઉપદેશ લઇ, આજળ વધે. ” રૂપસુંદરીએ કૃપા માંગી.

“તેવું બનવું હાથમાં તો કઠણ છે, જે કાંઈની પૈ દુઝાવવા તૈયાર તે જ્ઞાની ક્યાંનો ? જેને બીજાનું સુખ જાણવા ભાવે નહિ, તે દ્રવ્યવંત શાનો ? જેના પોતાના તન અને મનની પુંજન, તે બીજે ઠેકાણે દુખ છે એમ કેમ સમજવાનો ? જેને પોતાની ભૂખ, તે ભૂખ્યાનું મોઢું જેવા કેમ હલક લીધે ?” ગુણીરાજ સમજાવ્યું :

“ફરી તમારી નમશકાર કરીશ.. પ્રભુ તમોને હજી બારે ઉગ્મશ આપો !” ગુણસુંદરી પગે પડી.

“ના બાંધ રૂપસુંદરી, એમ પગે નહી પડશો, તમારા સ્વામિને નમો, મંદિરને નમો, દેહમાં પડ્યા શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન-જીને નમો, તેમાંજ તમારે સાર્થક, અને તેમાંજ તમારે કલ્યાણ ! ત્યાંસ્થુ—” એમ બોલી અતિ નમન દધ ગુણીરાજ વિદાય થયો.

તેમના જવા પાછળ રૂપસુંદરી, સીધી ઉભી અને આવરણ લઇ બોલી “ધન્ય ! ગુરુજી ! તમારા બોધથી મહારા છાતી દવારે જાણે શ્રી કૃષ્ણજીના ગેલના ઉભરા ઉભાયા જાય છે. મહારી મંદ ગતિને કેવળ નિર્મળ સ્પર્શમાં હાલતી કરી છે, પ્રભુ તમને ધણું જીવાડો !” એમ બોલી તેણી કામે વળગી.—

આપણી વાર્તાનો, હાલ સુધીનો સાર ખેંચીશું તો, મુખ્ય ભાગ ભરતી રૂપસુંદરી ઉપર આપણી દૃષ્ટિ તેઓની છે, કે જેઓ

દુન્યાના ધણાજ રૂઠા ભાગે ઉપર ધ્યાન આપવા તૈયાર છે. રૂપસુંદરીની પ્રથમની ચાલ, અને હાલમાં તેણીના ફરી ગયલા વિચારો સાથ, વાંચક વર્ગ, ધણે ભાગે વિચારમાંજ રહેશે, કે તેણીની ગતિમાં, કેવો આનંદ દાપક ફેરફાર થઈ રહ્યો છે. વાંચનારે પ્રથમ જોયું, કે, જ્યારે ધણીની વર્તનુક તેણી તરફ, એકદમ બદલાઈ, ત્યારથી, તેણીના મનમાં “અગ્નિની આંચ” પેદા થઈ. તેણીનું મન, ખોટાં અને ખરાં સામે ડગમગવા લાગ્યું. ધીમે કદમે, દુઃખ: પડવા સાથ, તેણીના મનમાં “હોંશ અને વાસના” નો મોરો ધોધ રૂપે જીરસો પેદા થયો, જેથી હરવેળા તેણીને “મનન” યાને સર્વ બનાવો અને વસ્તુઓનું ટોળ, અને પ્રયત્ન કરવાનું જ્ઞાન વધ્યું. ત્યાંથી, ધીમે ધીમે ખમતા ખમતાં, સારા વિચારો અને સારાં કામ ઉપર ચિન્ત રાક્ષાવવા, નકલ કરવામાં હોંશ વધી. યાને “અનુકરણ” કરવા ઉપર મંડી ગઈ. પછી ગુણીરાજથી વધુ જ્ઞાન મેળવવાની હોશ થતાં, પોતે, “ઉત્સાહનો, અને પ્રેરણાનો” વધારો કરી, તે ગુરૂજી પાસે “પ્રાથમિક પ્રારંભનું” પહેલું પગદંડીયું” મેળવવા તતપર થઈ, અને આજે, “આત્માની જાગૃણતા” તેણી જીવતી હોય, એવી તે ઠરેલ બની છે. ઝેરવા ખાલા વખતે ઉમરી આવેલા “ખાલ, નેકીકા ખાલા બરો” “સાથના ખ્યાલથી બદલાયો. આજે ધીમે પણ મકકમ પગલે, તેણી કોઈ અનદીકા વાતાવરણ પર ચાલતી હતી, અને તેણીના અનુભવથી, તેણીની દૃષ્ટિ મર્યાદા આજે ખીજાઓ કરતાં જુદીજ થઈ હતી. કોણ જાણે હવે શું થઈ જાય છે ? પણ આપણે આશા રાખીશું કે, તેણી કોઈ જુદાજ ભાવો બતાવે, અને આપણા જેવા સ્થુલ, યાને કોઈ અને મોહમાં, મટાયલાંઓ માટે નવો આર્ગ દેખાવે. માર્ગ

તો ઘણાએ પડ્યાં છે, પણ પોતાના તન અને મન માટે ચિંતા ન રાખતા, ખીજની સેવા માટેનું ચિન્તન બનાવવું, એ કેવું મુશ્કેલ છે, તે તો તેઓજ જાણે. જેઓ મુશ્કેલ માર્ગ પર આવ્યા હોય. તેણીની બદલાયેલી વલણ જોઈ, રાજી અને ખુશી થવા બદલે, તેણીનો ઘણી નિત્યાનંદ વધારે સત્તાવણી કરતો, પણ એકદર ઘણીને, ઘણી તો નહી, પણ થોડીખી સાદી સમજ આવતી નહી. જેમ જેમ રૂપસુંદરી સહન કરતી હતી, જેમ જેમ તેણી દુખ ખમી વધારે દિપાયમાન થતી હતી, તેમ તેમ નિત્યાનંદ અને, ચંપા, તેણીની પાછળ, વધુ નિંદાની ચંપી કરતા હતાં.

“ જાણી ચંપા, આપણે જેમ વધારે ખિંજવવાનું કરીએ એ રૂપસુંદરીને બાળ્યે છીએ, તેમ તેમ, એ વધુ સ્વરથ, અને પોતાની શ્રદ્ધામાં વધારો કરતી જાય છે ” નિત્યાનંદ ચંપાની પ્રશ્નાભદ્ર કરતો બોલ્યો.

“ તેનું એક કારણ છે, જાણા ! ” ચંપા બોલી.

“ બોલ, જાણી ચંપા, બોલ ! તારા બોલનું હું ઠીક ટાલ કરીશ. બોલ તે કારણ શું છે ? ” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ પ્રથમ, એ રૂપસુંદરી જેમાં શાન્તિ મેલવે છે, તે સાધણનો નાશ કરવો ઠીક થઈ પડશે ” ચંપા બોલી.

“ એટલે ! કીયાં સાધણ ? ” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ જે આરડામાં, એ રૂપસુંદરી પુંગ્ન કરેછે, ત્યાંના સાધણ ” ચંપા બોલી.

“ તેથી શું વળ્યું ? ” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ મેં વારંવાર જોયું છે, કે, જ્યારે, એ રૂપસુંદરી, પોતાના બનાવેલા, એ આરડામાંથી બહાર નિકળે છે, તે વેળાનો એનો

ચહેરો, જોતા, મહારા શરીરના સાંધે સાંધા ઢીલા કરેછે” ચંપા કાંઈ બીક રાખી બોલતી હોય, તેમ બોલી.

“એવું, તું શું જોઈ વધી, કે તું બીક રાખે છે ?” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“એના માથાં પર ચોપડેલી બલુક, એના પ્રાર્થના પછી નો, એનો ઉછળનો હોશ, અને તેનો ઉગ્ગશ, જે, મોઢાપર ઊંચાઈ રહેછે, તે જોતાજ, મહાર કાળજી બીકથી ધુન્ને છે, અને જ્યારે હું તમારાથી એકલી પડી રહું છું, ત્યારે એના ઉપર ગમે એવાં દુખો પડવાના ઢોંગ રૂપી સાતક કરવા જતા, મહારી છાતી જાણે બંધ થતી હોય, તેમ મહારે મન થાય છે” ચંપા ચિંતામાં બોલી.

“શું, ત્યારે, લોક સતીતું સતીત્વ કહેતા હશે, તે એનામાં પ્રાપ્ત્ય થતું હશે ?” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“થતું હશે એમ ના બોલો નાથ, કાંઈક દરજ્જે થઈ રહ્યું છે. હાલમાં હું આટલું બોલી રહી, પણ મહારી છાતી ધડક ધડક થાય છે.” ચંપા બોલી.

“તું ઘાંડી ના થા ! એ તો જે સંજોગે, તું પરણી આવી, તે સંજોગથી તને કાંઈ થતું હોય ! બાકી, એ જુઠ્ઠી તને શું ફરી શકે ? બહાલી ચંપા તુ મને એટલી વહાલી છો, અને વળી તું એ જે લક્ષ્મી બેટી મહને આપી સુખી કર્યો છે, તેથી હું વધારે મોહિત છું. મહને તુલશીદાસ તો ઠીકજ છે, પણ મહારી લક્ષ્મી દિકરી, ખરેજ મને બહુજ બહાલી લાગે છે, તેથી તું વધારે બહાલી લાગે છે, તો ત્હારી ચિંતા ઠાઠવા હું શું નહો કરું.” નિત્યાનંદે સમજાવ્યું.

“બહાલા નિત્યા, ત્હારે બહુ હું જાણુ છું, પણ મહારે

મન જે ખીક પેદા થઇ છે, તે કેમે કરતા જન્ય એવી નથી. જ્યારે, એ, પેલા ઓરડા માહેલાં સાધણોથી જુદી થશે, કે, કદાપિ શાન્તિ થશે.” ચંપા બોલી.

“તહારી ચિંત્તા દૂર કરવાજ હું તૈયાર છું. તું કહે તે દિવસે એ ઓરડામા જઈ, હું ભાંજકેડ કરીશ “ તે બોલ્યો.

“પણ નાથ, કોઈના ધરમ ક્રીયા મારગની વચ્ચે આવતા આપણને કાંઈ નવી વેદનાતો ન થાયા” ચંપા લગાર અકલાઇ

“બોલી રે બોલી ! આપણા સુખના મારગ ખુલ્લા રાખવા, ને માટે, ખીજના મારગો ભાંજવા કોણ મના કરશે ? આપણે દ્રવ્યવાન, સંતતિવાન, શ્રીમંત, અને આપણે ભાવે તેવાં સુખના સાધણો ન વાપડીશું, તો, આપણું દ્રવ્ય શા ખપતું ?” નિત્યાનંદે સમજાવ્યું.

“તું બહાલો જેમ ધારે તેમ કર ! પણ મહારી ચિંતા ટાળ ! હાલમાં મહારા તનપર કેવો ભાર થયો છે, તે તો તું બહાલો જાણે છે ” ચંપા બોલી.

“ખરેજ, તહારી વધાઈથી હું વડાઈજ લઈશ, હું ધાર છું કે, તે પણ દિકરીજ હોય ? ” નિત્યાનંદે બોલ્યો.

“કાંય ! દિકરી તો તમને પ્રથમ ખોલે દીધી, હવે મ્હને દિકરો ના જોઈએ કે ? ” ચંપા લગાર રમુજમાં બોલી.

“હવે, તને ભાવે તો, ખન્ને સાથે આપ ! પછી કાંઈ ! ધાંડી, ધાંડી, ખાયડીઓ, ધાંડી તે ધાંડીજ ! દિકરામાંજ અમરથું ઘેલું લઈ ખેશે છે ” નિત્યાનંદે મશકેરીમાં કહ્યું.

“અને ધાંડી, ખનાવનાર કોણ, નિત્યાનંદ ! ” ચંપાએ પૂછ્યું.

“તુંજ કેહની ! ” સામે સવાલ કર્યો.

“ વળી કોણુ, મહારો નિત્યો, મહારો જીત્યો, મહારો આનંદ, નિત્યાનંદ ! ” ત્હારી આંખોનોજ એ ચમતકાર થઈ રહ્યો ” તેણી બહાવથી બોલી.

“ એવું ત્હારું હૃદય કાં બનાવ્યું ! ત્હારી વૃત્તિ એવી મનોહર કાં થઈ ? ત્હારી ચાલમાં લહેકો કાં લાવી હતી ? વળી, મ્હને બનાવીને, ઉપરથી ગળે પડે છે ” એમ કહી નિત્યાએ અજબ આરથી તેણીને પાસાંમાં ઝકડી.

“ બહાલા ઉતાવસો ના થા ! મ્હારું શરીર દુખાય છે ” ચંપાએ કળ ખાતા કહ્યું.

“ પણ તેનો ઉપાય ચંપા ” તે બોલ્યો.

“ ના, એ તો થોડા દિવસ એમજ જશે, વડ઼ાના ” ચંપા બોલી. પછી બન્ને વિદાય થયા.

“ ચોમાશાની ચિંતા. ”

આજે “ ધાન્યધન ” માં, પ્રભાપતિ, રંબા તેમજ શામળો, અને સત્યાનંદ સાથે વાતે બેઠાં છે. વરસાદ પુર જોરથી પડે છે, અને, ચોમાશાના આખર થતા સમય ઉગાડને બદલે ભારે જોરથી વર્ષે છે. ગમે એવાં અનુભવી ખેડુતોના હાઝાં ગમડાવે છે.

“ આપણા પાકને નુકશાન તો ઘણું થશેજ, અને આપણે તો, જેમ બને તેમ ખોટ ખમીશું, પણ ખિયારાં ગરીબોના નક્ષણું કેમ થશે, ? ” પ્રભાપતિ બોલી.

“ પ્રભાપતિ બહેન, પ્રભુના કામ માટે આપણને આગળથી તૈયારી શા માટે કરવી જોઈએ ? ” શામળાએ જવાબ દીધો.

“ પ્રભુના કામની સામે તો નથીજ થવાનું, પણ આપણે તો, નુકશાણ વખતે, એ બાબત સંભાળવાની છે ” પ્રભાપતિ બોલી.

“ અને તે શી બાબત છે ? ” શામળાએ પૂછ્યું.

“ એક તો, આપણું નુકશાણ ખમવાનું, અને બીજું તો, આપણે જ, ગરીબો માટે, વેચાણથી લઈ કાઈ ભરૂં છે, તે ઉપરાંત બીજું લેવાનું, અને, તે સાથે કૌટુંબિક, જે દાવ રમવા માંડ્યો છે, તે એવો છે કે આપણને કચડી નાખશે ” પ્રભાપતિ બોલી.

“ પ્રથમ તો સુક કરો, કે, આપણે, જેની ભાગીદારી એકઠી કરી છે તથા બીજી રીતે એકમેકને સાહયકારી કરવાથી કેટલીક સુશકેલી ઝાંછી કરી છે. ” શામલાએ ખુશ્ખોશ કર્યો.

“ તે બધું ખરું, પણ જ્યાં સત્તાના દાવપેચ રમાય ત્યાં કોણ દ્રવ્યથી ટળાય એમ છે ! ” પ્રભાપતિ શકમંદ થઈ.

“ આપણી પાસે જે ખંડીયર આપણે ગયે સાલ વેચાણ લીધું છે, તે માહે હાથ તો મોઢા ભાવનો દાનો પુર્યો છે, તેને આપણે સાચવીને આપીશું ” શામલા બોલ્યો.

“ શામલા ભાઈનો પ્રભુ ઉપર અખંડ વિશ્વવાસ, તેજ માહરો પણ છે, અને, તે સાથે, બહારી પ્રમાણ પણ મલે છે. ત્યારે પણ કહેવું સાચુંજ છે, કે આપણને પ્રભુ ન કરેને કુબળ કાળ માટે, સાવચેતિના પગલાં તો ભરવાંજ જોઈએ, માટેજ મેં ઘણું દુરનાં વેપારીઓ સાથે કમાળા પણ કર્યા છે, અને ભાવ તો વધતોજ જાય છે ” સત્યાનંદે સમજાવ્યું.

“ આપણને ફક્ત કાળને મટાડવો, એજ ખ્યાલ માંધવો છે.

આપણે પોતે જાતે હાથે કામ કરનારા અને જો કદાપી વખત ખોટો આવી જાય, તો આપણે બીજાની મદદ માંગીશું” તો પ્રભુ કૃપાથી કાંઈ પણ આવશે” શામળાએ આશા દેખાડી.

“ભાઈ શામળા, આપણે જે કામ કર્યું છે, તે જો કે પુરું બલાઈ માટેજ કર્યું હતું, પણ કાંટકરાવે, નાણાની કાંટકરી-ઓ એવી રીતે તૈયાર રાખી છે, કે ન પુછવા જેવું કર્યું છે” સત્યાનંદે કહ્યું.

“એટલું તે શું કર્યું ભાઈ સત્યાનંદ !” રંભા વાતમાં રસ લઈ પુછવા પડી. “તો આજે અમસ્તી કાંઈ વાત છેડી અને થોડાક માલ માટે પરપુછ કરી, તે જવાબ તો એવો મદ્યો કે આપણી સાચવત તેઓ જાણતા છે, આપણને હલકાં પાડવા જેવાજ સવાલો કરતા હતા” સત્યાનંદે જવાબ દીધો.

“એવા તે કેવા સવાલો હતા, પ્રિય સત્યાનંદ ?” શામળાએ પુછ્યું.

“કે આપણી મુંડી છે કે ? પૈસા ક્યાંથી લાવશો ? ઘરેણું ગાંઠા કાંઈ રાખ્યા છે કે ? બધાઓના કબાલા કર્યા છે, બરપે કરવા તૈયારી છે કે ? તમારા જેવા નવા સવા શિખાઉ છોકરાઓ ઉપર કેમ બરેશો રખાય ?” સત્યાનંદ બોલ્યો.

“તેને તમે ઠીક કેમ નહીં કર્યો ?” શામળા લગભગ આડસો પડ્યો “આપણને ‘કાળ’ ગાળવાનો છે, આપણને આપણી દશા સંભાળવી છે તે, સાચવવા આપણને જોર બચાવવું જોઈએ, નાહક આગળથી તેઓ સાથે બાઝવું એમાં શું વળ્યું ?” સત્યાનંદે જવાબ દીધો.

“તમારી સલાહ વ્યાજબી છે, ઠીક છે, તેને પણ આપણે ધીરજે, સમજાવીશું. પણ તમે જાણો છો તો ખરાં કે

કૈટકરાવ લોભી છે અને કદાપી સારું વ્યાજ આપતું કહ્યું હોય તો માલપર નાણાં ધીરશે, માલ વેચાતો જશે, અને નાણાં બરપે કરીશું, કાંઈ માલ મિલકત કરતાં વધારે મુંડી જોઈતી હશે, તો કાંઈ, ખીણું નામું કરી આપીશું” શામળાએ સમજ દેખાડી.

“ પ્રિય શામળા, તું નાનું અચ્ચું છે, તને જોઈએ તેટલું ત્હારે કોઈને આપી દેજે, અથવા કૈટક રાવ કરતાં ખીજને વધારે વ્યાજ આપી નાણા લેજે, પણ તેની પાસે આછાં વ્યાજે પણ કામ પાડતો ના ! ” રામદાશ, ત્યાં આવતાં બોલ્યો.

“ ઠીક, રામદાશભાઈ ! તમારી સલાહ યોગ્ય છે, તેમજ કરીશું ” શામલો એકમત થયો.

“ અરે પણ શા માટે, નાણાં બહારથી આણ્યું જોઈએ ! મ્હારી પાસે મ્હારી મીલકત છે ” પ્રમાપતિ વચ્ચે બોલી.

“ બહાલી પ્રભા ! તું ધારે છે તે કરતાં વધારે ખરાબ વખત આવવાની, રામદાશે, ચેતવણિ આપી છે. આ વરસાદથી ઘણુંજ ખરાબ થવાનીજ ચિંતા છે” સત્યાનંદે ખુલાશો કર્યો.

“ જેવી ઇશ્વર ઇચ્છા ! તેનુંજ ધારવું થશે ” પ્રમાપતિ બોલી. તેટલા, ત્યાં, કાંઈ દુરના ગામડાઓ રેળમાં તણાયા જાય છે, એવી ખજર આવી જેની ચિંતામાં બહુજ અકળાયા, અને સઘળા હાથ જોડી, પ્રભુને યાદ કરતા બેઠાં.

આ વાર્તાના વળાંમાં, પ્રિય વાંચક, આપણે જે તપાસી રહ્યાં છીએ તે વિરૂધ્ધ અસરનો ભાવ છે. એક બાળગુથી એક ચોક્કસ વર્ગ, બિન સ્વાર્થ સેવા કરવા તૈયાર છે, ત્યારે બીજો ભાગ તેથી ઉલટા કરાર કરવા ઉપર મંડ્યા છે. બ્યારે આપણે થોડુંક પર રૂપસુંદરીના રૂડા કાળો જોઈ વળ્યા, અને, તે રૂડા કામમાં ખુશી થવાને બદલે, તેણીના સાધણોનો નાશ કરાવવા ચંપા મઠી રહી છે, ત્યારે વળી સત્યાનંદ પ્રભાપતિ, રંભા રામદાશ, અને શામળાની નાની ટોળકી, વરસાદની મુશ્કેલી માહેથી ટાળવા માટે યત્ન કરી રહ્યા છે, જે માટે, બીજા લોકોના વેપારીઓ, તેઓનો નાશ, અને રૂસવાઈ કરવા કસદ કરી બેઠાં છે. જગતમાં આ બે જાતની શક્તિઓ કામ કરી રહી છે, પ્રભુ કાણુને જીત દે છે, તે જાણુવા ખાદેશમાં રહીશું. ખરેખર આવી વિરૂધ્ધ અસરથીજ, ખોટી કસદ જે મનુષ્યમાં પેદા થઈ છે, તેનો નાશ થવોજ જોઈએ. કોઈનો ધીમે કોઈનો જલદી. બધાંઓને બચાઈ કામમાં સહાયકારી કરવાને બદલે એમ પોતાની મતલબની બાજુ ખેંચવામાં, તેવાં ખેત્રાડીઓને શા લાભ થતો હશે? એજ મૂળ જણાતું નથી. જગત, સ્વર્ગ થશે કે, નર્ક? તે કહેવાઈ શકાશે નહીં અને એ જ પ્રમાણે ચાલશે, તો મરીખને પોતાની મતિ કેવી રીતે ચલાવવા બનશે. વિંટમાં વિંટ વિંટલાયલી બને છે, ગુંચમાં ગુંચવાડો વધતો જાય છે, જાણે છે, જોય છે, તે ઉપરાંત, ત્યાંજ અત ત્યાંજ મંડ પડ્યા

રહેછે, એમાંથી ઉધાર ક્યારે થશે? એ કોઈ જવાબ આપી શકે નહીં. અને કોઈ જવાબ આપી ખુશાશે કરે, ત્યાં સુધી યોગ્ય પણ નહીં. આજે આપણી નજર “વીરવિશ્રાંત” પર ફેંકીશું. વીરવિશ્રાંતના નામને બદલે, ઉલટ ભાવેજ રચના ચાલી રહેલી આપણે તો જોઈ વળ્યા. કોણ જાણે ભવિષ્યમાં શું જોઈશું?

આપણે, હમેશના વખત પ્રમાણે, રૂપસુંદરીને, પોતાની ચાલુક જ્યાં કરી છે, ત્યાં, પ્રાર્થના માટે દાખલ થયેલી જોઈ છે. આ બાઇ, હાલમાં. તે ઓરડામાં રૂપાંના વાસણોમાં પાણી ભરી, આસપાસ પુષ્પોનો સિંગાર કરી એક ક્ષિત્તે ભક્તિ કરે છે, તે સિવા ત્યાં બીજું કાંઈ નથી. તે ઉપરાંત ત્યાં બે બાજુએ ધીના દીવાની રોશની બલતી રહે છે. પોતાની પ્રાર્થના પુરી કર્યા પછી, તેણી બતીઓને, સલગાવેલી રાખે છે, અને જ્યાં સુધી ધી ખપે છે, ત્યાં સુધી તે બળ્યા કરે છે. તેણી હમેશ મુજબ, એક બાજુમાં, ઘુટણ પર પડી બાજુ છે. તેણીની આંખો બંધ છે. અને બહુવામાં બહુજ લીન થઇ ગઇ છે. બારણું ઉંઘડ્યું તેની પણ તેણીને ખબર નથી. ત્યાં, કોઇ ધસી આવ્યું છે, અને તે તેણીનો ધસી છે. નિત્યાનંદ આવતા વાર એક બતીને ફેંકી દીધી છે, ત્યાં મેલેલી વસ્તુઓને ફેંકી પગ ટળે દાખે છે, તો પણ રૂપસુંદરી કશું જાણતી નથી, એવી તેણી ભક્તિમાં મસ્ત બની છે. નિત્યાનંદ જરાપણ તેણીની પરવા કરવા વગર, બીજી બતી નાખી દે છે, અને ફેટલાક વાસણોને ઉધાં નાખી દે છે, હવે દુલોના સંગારને આપ મારવા હાથ ઉંચકે છે, કે કોણ જાણે કેવી ઝડપે એક મસ મોટો નામ દુકારા મારતો, તેના અર્ધ શરીર પર વિંટ-લાઈ જાય છે, અને પોતાની ગરડનનો લાંબો કેળવાલો ભાગ

ખેહલો કરી, તેના માથામાં ડાંખ મારવા પહેલા જાણે નેમ લેતો હોય, તેમ જણાય છે, નિત્યાનંદના હોંશ કોશ ઉડી જઈ તે ગુંગલાતમાં ચીશ મારતા, રૂપસુંદરી જાગે છે, અને પળમાં જોઈ વધી, પતિને બચાવવા, બે હાથે, નાગની ડોક પકડી લીધે છે. આ બધું એવી ઝડપે બન્યું છે કે, લખાય એમ નથી. ડોકને પકડતા, નાગ તદનજ, નરમ થઈ જાય છે, અને જાણે સતીના બળને નમી, તેણીના પતિને બચાવવાનું નમ્યો હોય, એવું રૂપસુંદરી માને છે. નાગને તદનજ નરમ થઈ જવાથી છુટો કરી એક બાંકારામાં, તેનું મોઢું મેલી દે છે, અને, ત્યાંથી તે તરતજ ચાલી જાય છે.

ધુનતી હાલતે, નિત્યાનંદ કોષમાં આવે છે, અને બખાલે છે, “આ બધાં ત્હારાંજ પ્રપંચ છે”

“જો પ્રપંચ પણ મેં કર્યા હોય, તો પ્રભુજીએ, તમને ઉગાર્યાં, એજ મ્હારો હર્ષ માયો સમાયે જતો નથી, નાથ !” તેણી એવાં તો ખુશીના અવાજમાં બોલી કે, ખરેજ તેણી પતિના પ્રાણ બચવા માટે ઘણીજ આનંદ થઈ હતી.

“જો પ્રપંચ, ન હોત, તો, એને મારવા બદલે, તું દરમાં કેમ સેરવી દેત !” તે બખાલ્યો.

“જ્યારે કાંઈને કશું થયું નથી. [પછી, નાહક, તે જીવને મારવો, એ કેવળ દુખને ધરમાં લાવવા જેવું છે” તેણી બોલી.

“દુખ તો તુંજ ધરમાં લાવી બેઠી છે” નિત્યાનંદ હેઝ્યો.

“કેમ લાવી છું ? તે બતલાવો, તો હું તેને કાઢી નાખવાં કોશ કરીશ નાથ” તેણીએ પુછ્યું.

“આ નાગને પાળીને. વળીબીજું કેમ ?” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“હું એ નાગની હસ્તી, પણ જાણતી ન હતી, જો કે

માહરાં ધ્યાનમાં એમ આવતું હતું, કે, હયાં હમેશ પુત્રોની વચમાં નાગ જેવું હું ખ્યાલતી હતી ” તેણીએ સમજાવ્યું.

“તું ખ્યાલતી હતી, કે ખરેખર જાણતી હતી ” તેને ક્રોધમાં પુછ્યું “કારણ કે હું જ્યારે ખરેખર તેને જોવા જતી, કે તેવું કાંઈ પણ સ્વપ્નને મને દિશ્યું નહી ” તેણી બોલી.

“ એ બધાંએ તારા ઢોંગ છે ! ” તેને ક્રોધ કર્યો.

“ હું તો એમ કારણ જાણું છું કે, પુત્રોના વાસથી એ પ્રાણી આવી બેસતું હોય ! ” તેણીએ ખુલાસો કર્યો.

“ ત્યારે મહારાજ અંતરે શિ રીતે આવે ! ” તેને પુછ્યું.

“ વિના કારણે, કોઈને પ્રાર્થના કરતા સત્તાવતા, તેમ થયું હોય ! ” ગુલાબ ત્યાં બાજુમાં આવી ઉભી હતી તે વચ્ચે બોલી.

“ મહારા જરમાં આવા ઢોંગ ચાલવા દઉં ? ” તે છેડાઇ બોલ્યો.

“ પ્રાર્થનાને ઢોંગ કહેતા હોય, ત્યારે તો, જમત ખરેજ અંત જોશે. આ બાઇની પ્રાર્થનાથીજ, તમારે આજે વણાઈ ગયું ” ગુલામે મક્કમ જવાબ દીધો.

“ ના તો ! ” તે બોલતાં જરા ધુન્યો.

“ એ તો બની ગઇ તે પર ખાલી સુખવમત શી અપની ? ” ગુલાબ બોલી.

“ બહેન, તું નાથને ના ખીજવ ! એમને ગમે એમ ધારવા દ્યો, હું તો ફક્ત મહારા રવામિ બચ્ચાં છે, એજ જોઈ પ્રજાનો પાડ માતું છું ” રૂપસુંદરી બોલી.

“ તારો પાડ, કેવો કાંઈ છું, હવે જોશે ? ” એમ બોલતો ઘરએ આહાર જવા ગયો, પણ કાણ જાણે પોતાના ધુનતા પગથી આંટી લાગી કે શું, તેથી જે ઠોકડ ખાધી, તે :

ત્રણ વાર લપેરા ખાઇ પડેલો બચ્યો, પણ ઉભેલાંઓની ખરેખર દયામાં આવ્યો.

“બાઇ, તમે, જરા મક્કમનપણે ધણીને ક્ષિપ્તમાણુ દ્યો, હવે, કાંઈ ઠીક થતુંજ નથી. ઘરમાં, કાણુ જાણુ શી આશ્વત્તા આવી છે, કે તદ્દનજ ધાંડા બની ગયાં છે ” ગુલાબે બળાપો કર્યો.

“ધીરી પડ, બહેન ગુલાબ ! ધીરી પડ ! શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજી સધળું સમું કરશે, હોય, એ તો ઓત પછી બરતી. તેથી કાંઈ આપણે અકળાઈ નહીં જવું. શું થવાનું હતું, અને શું થયું છે ! તે પણ વળી નાથ બચ્માં છે, એજ મ્હારે જોવાનું હતું, તે થયું છે, હવે બીજી રીતર રીત માટે ! ચાલ મ્હારી સાથ ઝોરડામાં આવ ” એમ બોલી હાથ પકડી ગુલાબ બાઇ સાથ ગઇ.

“ચંપા, ચંપા ! આજે હું ખરેખર બચ્યો ” ગભરાતે ચંપા આગળ જઈ બેઠો અને બોલ્યો.

“કેમ, શું થયું પ્રાણુ ! આમ ધુન્નેછો કાં ! ” તેણીએ પુછ્યું.

“ચંપા ! શું કહું તુંને ! હું તો અત્યારે મુલેજા હોત, પણ, મ્હને, રૂપસુંદરીએજ બચાવ્યો ” તેને ખુલાસો કીધો.

“તેણીએ બચાવ્યાં ? ” ચંપાએ પુછ્યું.

“હા, મ્હારા શરીર પર મસ મોઢે નાગ વિટલાઈ ગયો, અને, એક ક્ષણમાં મ્હને પોતાનો ડંખ, માથામાં મારતે, પણ બન્ને હાથે રૂપસુંદરીએ, તેની ડોક પકડી લીધી.” તેને ખુલાસો કર્યો.

“એ શું બોલો છો ? ” તેણી પણ મનાઈ.

“જે છે, તેજ કહું છું” તે બોલ્યો.

“ત્યારે, તો મ્હારે, એ પ્રાણીનો નાશ કરાવવાજ જોઈશે” ચંપાએ કહ્યું.

“કેમ કરશે ?” તેને પુછ્યું.

“આપણે વાંસળી વળડનારને બોલાવીશું, અને કાંઈપણ પ્રકારે, તે પ્રાણીને બહાર કઢાવી મારશું !” તેણી બોલી.

“હા, એ ચોળના ઠીક છે, ઝોહો, મહને, તો એવુજ લાગે છે, બહાલી ચંપા કે નાણે મહારા શરીર ઉપરજ હજી છે” તેને કહ્યું.

“ના બહાલા એમ ના ખ્યાલ કરશે, એમ બોલી તેણી, નિત્યાનંદને બગલમાં લઈ, બહાલવી ચાંપતી બેઠી, પણ તેટલાજ, તેણીના બરડા પર કાંઈ ચલવલ જેવું ચાલતુ હોય, તેમ ચોંકી ઉઠી “ઝોહો, એ મને શુ થાય છે ?”

“કાં ! કાં ! તું કાં એમ કરે છે ?” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ના. કાંઈ નહી” તેણી એમ તેમ બેતાં બોલી.

“પણ તું શું જોય છે ?” તેને પુછ્યું.

“મહને એમ લાગ્યું, કે, તે મહારા બરડા પર ચાલતો હોય !” તેણી બોલી.

“એ તો મેં વાત કરી તેથી, તુંને ખ્યાલ થયો” નિત્યાનંદે સમજાવ્યું.

“પણ મહારે એને જેમ બને તેમ જલદી મારી નખાવવો જોઈશિ” ચંપાએ કહ્યું.

“મહારે ગમે તે કર ! પણ હું તો, એ ઝોરડામાં જઈશ નહી” તે બોલ્યો.

“ના, નહીજ જશે !” એમ બોલી પટાવવા, અને લાડ કરી, તેનું મન વિસરાવવા લાગી.

“ સરળ સરિતા ”

ન્યારે નિત્યાનંદનું, આપણે ચંપા સાથનું નક્કી સેવટ જોયું, ત્યારે, હાલમાં આપણને એક ચિંતા થઈ છે, અને તે આ છે કે “ સરળ સરિતા ” જે અત્યાર સુધી સરળ હતી તે નદી આજે ઉભાય તેમ હતું. આસપાસના ગામડાઓ ધણા ખરા બધાએ જોખમાયા હતાં, અને, તેજ પ્રમાણે કળાવંતનો પણ હાલ ચોંકવામાં આવ્યો હતો, પણ સુભાગ્ય, તેટલા મેઘગજ અટક્યો હતો પણ અટકવા સાથ ગામના ગરીબોને નિભાવવાનો મોટો અંદેશો આવ્યો હતો. અનાજના ભાવનો ઉછાળો, ન ખમાય તેવો થયો, પણ સત્યાનંદ, અને શામળા પ્રભાપતિ અને રંભા જોડે, તેઓને બચાવવાજ મંડ્યા હતા. મોંઘા ભાવનો ઘણો ધણાજ સવલ દામે અપાયો જતો હતો, અને દરરોજ, તેઓના ઉપર આવતી ખોટ, તેઓની દૈલ્લતની પણ ઓત આણતી હતી. પ્રથમ થોડા દિવસો ચિંતાતુર કાઢ્યા, જેટલું અપાય તેમ આપ્યું, ધીમે ધીમે, આપવાનું થોડું ઓછું કરવામાં આવ્યું, નહીં કે, પૈસા ઓછા મલતા હતા તેથી, ના, તેમ તો હતુંજ નહીં. સામું વગર પૈસે પણ આપવાનું કર્યું હતું પણ થોડુક આપવાનું એમ ઠેકવ્યું કે, કાલ લેવાનો હતો. પૈસા જે આવતા, તે અસલ કરતા ધણાજ ઓછા, મલતા તથા નહીં જેવા મળવા લાગ્યા. પણ શામલાએ, અને સત્યાનંદે, રામદાસ, અને બન્ને બાઈ-ઓની મદદ સાથ, ધર્મભાવેજ કામ કરવા ધાર્યું હતું. દર

દિવસ વધતો હતો, તેથી સામેવાળાઓને મોજ પડતી હતી, જેમ જેમ દિવસો તાલુના વધ્યા જતાં, તેમ તેમ, દુશ્મન ઊવણીમાં હસાહસ થતી હતી કે અંતે બધાઓ, મુખ્ય નિત્યાનંદ, અને કૌટકરાવના ગોઠ્યાઓના હાથમાં સપડાશે.

“ચાલવા દેશો ! શુ થાય છે જોઈશું” કૌટક પોતાના ગોઠ્યાઓ સાથે બેસી ટાયલા ચલાવતો હતો.

“હવે એ ધણીવાર ન ચાલે !” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“ગઇ કાલેજ મેં સાંભળ્યું કે, કાઠ લીસ્ટ ફેરવવા માંડ્યું છે” કાઠએ વચ્ચે કહ્યું.

“હવે તો ધણાએ ફાંફાં મારશે. દફાંશ તો એટલી મારતાં હતાં, કે આમ કરશું, અને તેમ કરશું”. પણ ગઇજ કાલે એઓનો, એક વાયદો પાક્યો હતો, કાણુ જાણે ભરપે ક્યો કે ? વાયદો, વધારાના વ્યાજે લંબાવ્યો છે ? કાઠ જણાયું નહીં” કૌટકરાવે સમા સમાજીઓને પૂછ્યું.

“તે તો પૈએ પૈ ભરપે થયો, મેં તે જાણવાની ભારે ખંત રાખી હતી અને, તે તો ચુકતે થયું” કાઠએ જવાબ દીધો.

“થશે, હજી, થોડુંક ધણું કાઠ હશે, તે થશે” કૌટકે ટકોરથીજ બોલવા માંડ્યું.

“પણ ખીજ વાત તો એ સાંભળી, કૌટકરાવ શેકજી !” ખીજે કાઠ વચ્ચે બોલવા મંડ્યો.

“શું ભાઇ, શું સાંભળ્યું !” કૌટકે પૂછ્યું.

“ધરણાં ગાંઠા વેચાય છે” તેને જવાબ દીધો.

“બધું એ વેચાશે, પછી શું વેચાશે ?” કૌટકે પૂછ્યું.

“બાયડીએ વેચાશે” નિત્યાનંદ કોધથી વચ્ચે બોલ્યો.

“એટલું બધું !” કૌટક અચરત થયો.

આવી તરાહની વાત બજારમાં ચાલતી હતી, અને સત્ય લગત કરનારાઓની આબરુના બાણ, તાણી જેવી લુટાવતાં, તેઓને લાગે આવટા ન હતી.

દિવસપર દિવસો વહી ગયા. બન્યું એટલું થયું, અને, જેટલા નાણાં આપવાના હતાં, એટલા અપાઈ ગયાં.

“ હવે આપણી પાસ કાંઈ રહ્યું નથી, નાથ ! ” પ્રભાપતિ ચિંતામાં બેઠી.

“ એમ ના બોલ ! ” સત્યાનંદે ધીરજ આપી.

“ હું કાંઈ ગરીબાઈ માટે, બળાપો કરતી નથી. હું તો બળાવો કર છું કે બીચારાઓને ઉગારવા આપણી પાસે પૈસા જે હતાં, તે ખર્ચી રહ્યાં છીએ, અને હવે આપણને એક વામદો પણ પુરો કરવાનો છે ” પ્રભાપતિ ચિંતાતુર થઈ બેઠી.

“ તેમ આપણી પાસે, જે ખંડીયર લીધું છે, ત્યાં દાણો પણ હજી બચ્યાં છે, પ્રભા બહેન ” શામળો બોલ્યો.

“ તે બધુંએ જતા, આપણને ઘણો માલ જોઈશે, અને સાહુકારો, અને શેઠાઓ તો, આપણી સામે મળ્યુત દાંત્યા પીંસી બેઠા છે ” પ્રભાપતિએ સમજાવ્યું.

“ તેની શીકર, પ્રભુને હાથ ! આપણા, બે હાથો, અને ઉપયોગી હાથડું સાથે છે. બધુંએ જતાં, મજુરી કરી પેટ ભરશું, અને ધીમે ધીમે, કાંઈ દી પ્રભુજી બધુંએ સમુ કરશે ” સત્યાનંદે દિલાસો દીધો.

“ આપણા કાઠાર માટેથી પણ થોડોક માલ તો ગયો છે તોપણ હાલમાં બીક રાખવા જેવું નથી. કાલ કાણે જોઈએ ? ” શામળો બોલ્યો.

“ પણ નાથ, આપણે થોડા દિવસ પર આવી પ્રજેલો

કબાલો, લેવા આવનાર ધણી કાઢ વધુ વ્યાજના દરે, થોભે નહી, કારણકે ખબર મલી છે કે, તે તો દુશ્મન છાવણીનો મલત્યો છે, અને વળી ફળેતી કરવાનો વિચાર કરી રાખ્યો છે” પ્રભાપતિએ સાંભળ્યું હતું, તે કહ્યું.

“ના, ના, તે શેઠ્યો મ્હને ગાંધ પરમેજ મલ્યો હતો, તેને ખબર અંતર પુછતા ઠીક રવેશે, મહારી સાથ ત્રાતચિત કરી હતી” શામળો બોલ્યો.

“એ તો, તમને બોળાનાથ બાણી ઠગી ગયો હશે?” રંભાએ વચ્ચે કહ્યું.

“એમજ છે, શામલા બાઈ, એમજ છે. બહેન રંભા કહેછે, તે બરોબરજ છે,” સત્યાનંદે જવાબને ટેકો આપ્યો.

આવા ચિંતાતુર મામલામાં દિવસો ગમકવા લાગ્યા, અને, અંતે પૈસા ભરપે કરવાના કબાલાનો વાયદો આગ્યો. વાયદો, આવતી કાલે બપોરના પાકશે, એમ તેઓથી સાંભળ્યું હતું, અને તેજ પ્રમાણે વખત આવ્યો હતો. આજે તે દિવસ હતો, જ્યારે સહવારમાં આઠ નવ વાગે, તે પૈસા લેવા, સાહુકાર આવનાર હતો.

સહવારથી ચિંતામાં સધળા બેઠાં હતાં, જેઓને મદદ મલી હતી, તેઓને જરાપણ ખબર ન હતી, કે, તેઓને ઉગારનારાઓ, આજે કેવાં હાલે અસ્ત પામતો સુર્વ દેખશે. છતાં, સત્યાનંદ અને શામલો, આનંદમાં, બારણામાંજ બેઠા હતા-હજી વાર હતી, અને રંભા, રાધણમાં રોકાઈ હતી, સહવારમાં તેણી પાણી લેવા ખંડીયર બાણીના કુચા પર ગઈ પણ થાડીક ચાલતા, તેણી થોભી, કારણ કે કોટકને દુરથ ત્યાં દીઠી-કાંઈની મદદ માંગવા જાય, તેટલા તે શા દાવપેચ

રમે છે, તે બાળુવું જરૂર હતું. પાછળ પાછળ સંતાઈને મધ અને દુરથી, તેણી, એક ભાંગેલી મિંતના ઓડા વચ્ચે નિહાલવા લાગી. થોડાંક માણસો આમ તેમ ફેરા ખાતા હતા, જગે જગે લાકડા મેજવામા આવ્યાં હતા, વચ્ચે વચ્ચે ટેલ જેવું રેડવામાં આવતું હતું, એવી રીતે, તેઓ થોડાંક ઢગલાં કરી રહ્યા હતાં, એમ કરી ઘણાંક માણસો, પાછાં ફર્યા હતા, એકસો કોટકરાવ ત્યાં ભમ્યા કરતો હતો, કોઇની રાહ જોતો હોય, એમ દેખાતું હતું. તેને એટલો દુર ખેડેલો જોઈ હિમ્મત રાખી રંભા એક ઢગલા પાસે દોડી અને, ત્યાં જતાંજ, તેણીને ઘાસટેલનો વાસ આવ્યો. આ નિયતું કાળુ કરતુક પામી મધ, પણ ચપલ રંભા કોઇને મદદે બોલાવવા જાય તો, તેના કાળા કામની, દ્રષ્ટિ ન જોવાય, તેથી પોતેજ હિમ્મત કરી ને, વાસણુમા પાણી ભરવા આવી હતી, તે વાસણુમાં ધુળ ભરી, પેલા ઢગલાઓ પર નાખી, કે જેમા કોટકે આગ સલગાવવા મથન કર્યો હતો, અને અનાજનો કોઠાર સલગાવવા કસદ કર્યો હતો. ઘણાંક ઢગલાઓ ધુળથી ભરાયા હતા અને છેલ્લો એક રહ્યો ત્યારે રંભાપર કોટકની નજર પડી, તે છેડાયો, અને આ વખતે, તેનું જોર ખરેજ ખરીશ જેવું નિવડવા, રંભાને લાગ્યું. રંભા દોડી, તેની પાછળ કોટક દોડ્યો, રંભાએ ઘણી ચિંટ આપી. ખંડીયરમાં હંફાઈયો, અને જેમ જેમ હફાવતી, તેમ તેમ થાકતી હતી, સેવટે, એક ભાંગેલા થાંભલાનોજ, તેણીની વચ્ચે આસરો હતો, આ થાંભલામા, એક જાડો સલ્યો હતો, તે પર કોટકની નજર પડી, તે તેને ન જણાયલા જોરે ખેંચ્યો, ક્રાંતિ વડે રંભાને ખરોખર થંડી કરી નાખે. હવે અન્યું, એમ જે, રંભાને ખબર

ન હતી, કે તેણી, તેજ ખંડીયરના આગલા ભાગમાં પોતાનો પતિ અને સત્યાનંદ બેઠાં હતા, આખરે મ્હારા ખેંચટાણે સહ્યો નિકલ્યો, તે થોડીજ પળે, સત્યાનંદ અને શામલાના, પેલા સાહુકાર સાથના ગરમાગરમીના મોટા અવાજે તેણીને કાણે પડ્યાં. આથી તેણીએ યુમ પાડી “ઠાલા નાથ ! ઠાલા શામલા, ત્હારી પત્નિને સંભાલ, તેણી પર આક્રમિત આવ્યું છે” આ બોલ સત્યાને કાને પડતા, તે સાહુકારની વાતચિતમાં થોભ્યો, અને શાદ આવતા બોલ્યો “શામળા, સંભાલ ! રંભા બહેનને આ અવાજ છે,” તેઓ દોડ્યા અને જવા તેઓ આપાદ ત્યાં આવી ચઢ્યા કે તેજ પળે સહ્યો નિકળ્યો, અને કૌટક સામો થાય, તે પહેલા, સઘળાં બોલી ઉઠ્યા “ઓ કૃષ્ણ ભગવાન ! ત્હારી શી મ્હાનતા ! એ, આ શો ચમત્કાર ! ઓહો ! કૌટકરાવ તો આજે આપણને માટે દેવતાઈ કામ કરી રહ્યો છે.”

હા, પ્રિય, વાંચક, આ તો શ્રી કૃષ્ણજીનોજ ચમત્કાર હતો, કારણ કે સહ્યો ખેંચતા પેલો થાંભલો સડેલો હતો, તે ભાગ્યે અને મહીથી, હજારો અનાથોને આસરો આપનારો ઝરનો મળનો મલ્યો. જ્ય ! જ્ય ! એમ ત્યાં પુકાર થયો ! પણ રંભાએ તે કૌટકની મક્કસ જાહેર કરી, અને તેને પકડાવ્યો.

“ના, ના, રંભા ! એને જવા દે ! એનું કૌટક કાવ્યું નથી, આપણી ખુશાલીનો પાર નથી. આપણને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીએ, કેવાં ઉગાર્યા, તેની ખુશાલીમાં, એને જવા દે !” આપણે સઘળાં પૈસાની ચિંતામાં હતા, અને કૌટક જો કે આપણું ધુરં કરવા આવ્યો હતો, પણ એના ધુરામાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીએ આપણે સારા વાણા દઇ વર્તાવ્યા છે.” શામલો બોલ્યો.

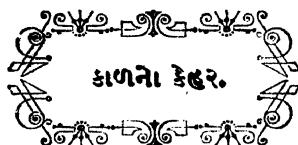
“જેવી નાથની કીપા !” રંભા બોલી.

સધળાઓએ, રંભાના સંવાદ પછી, તેણીને ધણીજ વધાવી. કાળને સુખવાસમાં ફેરવાયતો જોયો. ત્યાં તમાશો જોવા આવ્યા હતા, તેમાં નિત્યાનંદજી કાંધ ઢોંગ કરી, સત્યાનંદ માટે દક્ષગીરી જાહેર કરવા આવ્યો હતો, તે પાસું બદલાયતું જોઈડગી ગયો.

આ ઉપલો રંગ ઉડ્યો, તે આપણે જોઈ વળ્યા, પણ ઉપદેશ શો લેવાનો છે? કે, “કોઈ ધારે શું, અને હરી કરે શું?” ક્યાં સાહુકારોની કાષ વખતની રચાયત્રી બાજી! અને આજે ક્યાં ગઈ તેઓની ગણત્રી? હજીપણ વખત છે, તેટલા ચેતવાથી, ભલાઈના ખેતરો ખેડશે, ચેનો સુજ્જન ભાઈઓ, ચેતો! જગના આ ખેલ. આખેર સત્યનો જય છે. સરળ સરિતા, ખરેજ સરળ રહી છે. પણ જ્યારે, આપણે, રંભાની કુનેહ અને ચપલાઈથી, જે અંત જોઈ વધ્યા છીએ, તે પરિચ્છામ પછી, ત્યાં ખુશાલી પ્રસરી રહી છે. શામળાએ, કૌટકતુ લગનતું ચોકઠું પાંસડ કરી દીધેલું, આપણે વાંચ્યું, તેમ, શામળાની પત્નિ, રંભાએ પણ, જાણે દૈવી પ્રકારનોજ નાદ ગળ્યો લાગે છે, ગમે તે કહો, પણ, આ તો ચોકકસ છે કે “હરી તો સદા સાચને રે ઉગારે,”

ભુજંગી છંદ

ગમે તેમ ધારે, ગમે તે વિચારે
ગમે રંકને પું દુખોથીજ બારે
ગમે હુટ મારી વળી લાત મારે
હરી તો સદા સાચને રે ઉગારે—
બલે દૈવતા હોય પાસેજ બારે
બલે સંતતીમાં ફરે જોર લાડે
બલે તોરથી આપશે ત્રાસ બારે
હરી તો સદા સાચને રે ઉગારે
ખરી આસ રાખે ખરી પુંજ બારે
ખરી વાસનામાં જાયે સુભ સારે
ખરી દાઝ પું રંક માટે વિચારે
હરી તો સદા સાચને રે ઉગારે=(હરચીસ)

અંતે હાર ખાઇ, કોટક નિચી નઝરે, પોતાને ધર વળ્યો. રસતામાં, તે ઘણોજ ખિન્ન થતો ચાલ્યો, અને એવો પશોમાન થવા લાગ્યો કે, ગર્જના તથા વાંદળા ધમધાર બન્યા હતા, તેનું બાન પણ ન હોય તેવું લાગતું હતું. વિઝંતીના ધડાકા અને કડાકા પાછા પુર જોરથી સરઆટ કરી રહ્યા હતા અને ધડાકા પર ધડાકાઓ એવા જોરથી થતા હતા, જે, કોટકને બાન આવ્યું કે ધરતી, તેને ચાલવા દેવા વટીક માંગતી ન હતી. વરસાદ પરવા માંડ્યો. તુફાન વધવા માંડ્યું, અને વહેલો વહેલો પોતાના ધર દોડ્યો, પણ દુરથી તેને પોતાના ધરની આગળ પાછળ શોકના ટોળાને, વરસાદમાં મિનાતા છતાં જોયા. કોઈએ ત્યાં ખુમ પાડી “લ્યો કોટકરાવ પોતેજ આવતા જણાય છે.”

“શું છે બાઈ! શું છે! જરા કહેશો?” તે ગભરાતો બોલ્યો

“અરે બાઈ, તમારા કોઠારના છાપડા ઉડી ગયા છે, અને, ધોધમાર વરસાદ પડ્યો. સઘલો માલ ભિંજવે છે” કોઈએ ખુલાશો કર્યો.

“ઓ બાપા! આ શું થયું?” તે રડવા લાગ્યો

“ત્હારે કપાડા! તને કેટલી વાર ના પાડી, કે પેલા મુંજ નિત્યાનંદની સલાહ પ્રમાણે ન ચાલ! હવે આ જો!” જીવીબાઈ, કોંધે ચઢીને બખાલવા લાગી.

ધર એવી રીતે પડ્યું હતુ, કે મહી કાંઈથી જવાય નહી, ઘણાંકોને વિનંતી કરી, પણ કોઇ, બાળુ બાળુનો માલ જ અસેડવામાં પણ કામ લાગ્યું નહી. વરસાદતો કહે કે, કૌટકતુ કાટલુંજ કાઢું, અને કૌટકના હાલ દયા આણવા જેવા થઇ પડ્યા.

“હવે હયાં ધરમાં ચાલ ! બળી ગયું ત્હારું બ્યાજ, અને વટાવ ! જે હતુ, તે શુક કરી ખાતા તને ટ્રોણ મના કરતું ! જે હયાં આટલા બધા જુએ છે, તને કોઇ મદદે આવે છે, ઇશ્વરની લાકડીનો અવાજ નથી” જીવીઆઇએ કૌટકને ઘસડી અંદર લીધો

“અરે પણ હું શું જાણું જીવી ! કે મહારો જીવ જીવન મારો લુટારો ?” તે રડતો બોલ્યો.

“જેવો આપણો તેવોજ ખીજનો ! તને કેટલીવાર કહી વલી કે નિત્યાનંદની સંગત છોડ, તેણી સતી રૂપસુંદરીની હાથ પડશે, તે હવે જે, અને રોયા કર !” જીવી ખીજવાઇ બોલી

“હવે હું લુટાયો, મહારો નસીબ ! હું કુટાયો, હવે મહારા પૈસા કેમ મેળવીશ ?” એમ હાથ અફસોસમાં ઘોડો જેવો, ધરમાથી ઓટલાપર અને ઓટલાથી ધરમાં દોડતો રડવા લાગ્યો.

“બેસ ! ઝોક કારે બેસ !” જીવી બોલી અને પતિને પટાવવા લાગી “શું છે, કૌટકરાવ. શાનો રડે છે ?” નિત્યાનંદ ત્યાં આવી ચઢ્યો.

“ત્હાર કપાળ રડે” જીવીએ વચ્ચે જવાબ દીધો.

“ત્હાર મોઢું સંભાળ !” નિત્યાનંદે દમ કયો.

“ત્હારી એવી ધમકી છોડ ! નિકળ મહારા ધરથી, આ ધડીએ બહાર જ ! અમને ત્હાર મોઢું જેવાનું નથી” તેણી ધણી છેડાઇ.

“આલ, હવે પાંસરી અંદર જા, ના તો બેવડી કરીશ”
તે બોલ્યો.

“એટલું બધું!” એમ બોલી ધરમાં દોડી, અને ઝટ દોડતી બાહાર આવી, સતોસત, ચાખકા નિત્યાનંદને બધાની રૂબરૂમાં લગાવી કાઢ્યા. ફજેત અને રૂસવા બની ગાફિલ જોયો, દુર નાહો અને બીજાઓ આડા પડી તેને બચાવ્યો. “નખખોડ ગયા, ગરીબના ધર કુંઠાવવાના કામો કરે છે. અમારૂં ધર ભાજ્યું! ખોટી સલાહ આપી, આ મુરખને બનાવી, પોતાની બાજુ રમતો હતો, તું મ્હારી સામે આવ! લાગ ફાવશે તો નાખજ કાપી લઇશ. પછી ભલે સરકાર મને શિક્ષા કરશે તે-” ઇત્યાદી બોલવા લાગી.

રૂસવા થઇ, નિત્યાનંદ બારે કોથ સાથ ધરે ગયો, જોકે, હવે હૈડામાં તેને ડાંખ જેવું લાગતું હતું. અને આપણે જોઇ વળ્યા તેમ, તેનાદરેક કામમા, આ છેલ્લા પ્રસંગોથી હાર મક્કતી હોય તેમ તેને જણાયું.

* * * *

જ્યારે, આપણે ધ્યાન, રંભાના અતિ ઉત્તમ કાર્યો પર રમેલું હતું, જ્યારે ત્યાંથી, આપણે કોટકના ધરનો મામલો જોઈ વધ્યા, ત્યારે તેજ સમયની આસપાસ “વીરવિત્રાંતમા” શું થઇ રહ્યું હતું, તે જાણવા જીજ્ઞાસા રાખીશું. આપણી નજર ત્યાં ફેકતાં થઇશું તો ચંપાને કાંઈ ગાઈડીઓ સાથે ઘણીજ આતુર-તાઇમા વાત કરતા જોઇશું.

“તમે જે કામ પર આવ્યાછો, તે આગળ તમે તમારી સઘળી તૈયાર કરી છે કે?” ચંપાએ પુછ્યું.

“અમોને તે આધનો, ઝોરડો કે જ્યાં, તમો કહો છો કે, નાગને તેણીએ પાળીને સંગર્યો, છે, તે દેખાડો” પેલાંઓએ ઝોરડો જાણવા માંગ્યો.

“થોડીજ વારમાં, તે આધ પોતે, મહાર જશે, અને વાડીમાં ફરશે, તેજ સમયે, તમો તમાર કામ કરજો. પણ મહારે જાતે, તે જોવું છે, અને તેને મારશો તે પહેલાં, તે કંટકો મોટો છે, તે જાણવાનું છે. મહારા પતિના કહેવા પ્રમાણે તે નાગ મોટો છે. પણ પ્રથમ તમે તે પ્રાણીને કેમ શોધશો?” ચંપાએ સવાલ કર્યો.

“અમારું કામ અમે કરીશું, તમો બેસીકર રહેશો” તેઓ બોલ્યા “ફપસુંદરીબા, હવે વાડીમાં ગયાં છે, ચંપા બહુન !” કોઈ નાની છોકરીએ આવી, ખબર આપી.

“ઠીક તમે ચાલો, તે ઝોરડા આગળ આપણે જઈશું” એમ બોલી ચંપાએ પણ પોતાના હાથમાં એક લાકડી લઈ લીધી, ફક્ત પોતાના ખ્યાલ માટે.

તે ઝોરડાનું બારણું જોરથી ઉઘાડ્યું, અને ઉપર ઉપર પેલાઓ કાંઈ વાંસલી જેવું વગાડવા લાગ્યા, ઘણા વાર નિકળી ગયો આસપાસ તપાસ્યું પણ કાંઈ નજરે પડ્યું નહીં. આખરે ઝોરડામાં શોધ કરવા બધા ગયાં, ખુણે ખુણે, જોવા લાગ્યા જ્યારે ચંપાએ ધુલોના સિંગારમાં નજર નાખી કે બરોબર વચ્ચે વચ્ચે ફેણ હાલતી જોઈ. તે જોતાંજ તેણી ચીશ પાડતી બહાર પડી પણ તેજ વેળા પેલો નાગ ઉછળ્યો અને એક તડકે, તેણીની પાછળ, સઘળાઓના ગભરાતમાં દોડ્યો. તેણી છોક પોતાના ઝોરડામાં દોડી, અને પાછળ ફરી જોતાજ, તેણીની સામેજ આવતો જાણ્યો. ખ્યાલને ખાતર તેણીએ ગભરાતમાં લાકડી મારી, પણ

નેમ ઠારી નહી, અને સાપ તેણીના બદન પર વીંટલાઈ ગયો. પાછળ આવનારાઓ માહેથી એકાદ ફટકો સાપ પર પડ્યો હતો, પણ તે મરણુ તોડ ન હતો. ચંપાના દિલપર વિંટલાતાં, ગભરાતમાં તેણી ફસાઈ પડી, અને જમીન પર લાંબી થઈ ગઈ, પણ સર્પ અતિ ક્રોધ, જેવા રોષે, ત્રણ ચાર વેળા ડાંખ, તેણીના કપાળ પર લગાવ્યા, જ્યારે બીજાઓએ પાછળથી નાગ પર ફટકો માર્યા. સેવટે, ચંપા તરફડતી, ખેંચતાણુ કરવા પડી, અને ઘણીજ દયા ઉપનંતે એવી ત્રાસ ખમી, સમી ગઈ, જેના ઉપર સર્પ પણ સુવેલો વિંટલાઈ પડ્યો હતો. આજ સમય, ક્રોધ અને દુખમાં ગરકાવ થયેલા નિત્યાનંદ આવી ચઢ્યો. બધાઓની વચ્ચે જઈ જોતાજ તેની છાતી ફાટી ગઈ, અને બોલવું સુજ પડે નહી, તેટલાં દુરથી રૂપસુંદરીને આવતા દીડી, તેવોજ ક્રોધ કરી તેણીની સામે તેણીને મારવા ધસ્યો, પણ કોણ જાણે કોણ દેવતાએ તેને એવી વીટ આપી કે, તેને જે ઠોકર લાગી, ત્યાંથી જે પડ્યો અનં, તેજ આંચકા સમેત પાછો, ઉઠતા, એવો ઝીંકાઈ ગયો કે, નકસીની એક ટેબલ આગલની, તિફણ અણી તેની પગની કોણીમાં લાગી, લોહી લુહાન થઈ પડ્યો, અને બેભાન થયો.

રૂપસુંદરી બધું એક પળમાં જોઈ વલી, અને અતિ ધીરજ રાખી, પતિને બચાવવા કામે રોકાઈ. બેભાન અવસ્થામાં, તેને ઉંચકી સારા પલંગ પર સુવાડ્યો, અને વૈદ આવે તે પહેલાં સારી માવજત કરી પગ બાંધ્યો.

“પગ ઘણોજ જોખમાયો છે બાઇજી” ગુલાબે રૂપસુંદરીને કહ્યું.

“જેવી ઇશ્વરની ઇચ્છા!” રૂપસુંદરી ધીરજ રાખી બોલી.

બેભાનીમાં તાપ ચઢવા માંડી, અને વૈદ આવે તેઠણ જોવા જેવું થઈ રહ્યું હતું. અતે વૈદ આવ્યો, અને બારીક તપાસ કરી તેને કહ્યું, “કે શેઠજીને ઘણો બારીક સમય પસાર કરવા જેવું થયું છે”

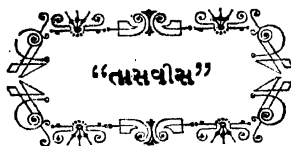
“તમારી જેમ મરજીમાં આવે, તેમ બીજા વૈદરાજની સાથે મદદ મેળવશો અને, તમારાથી જે કાંઈ બનતું હોય તે તરતજ કરવા, તમોને સોંપું છું” રૂપસુંદરીએ અતિ ધીરજથી વૈદને ફરમાવ્યું.

“વાર રૂપસુંદરી બાઈ, અમારું બન્યું કર્યું” વૈદે કોઈ માણસને ચિઠ્ઠી લખી મોકલાવ્યો, અને પોતે ત્યાંજ રહ્યો.

“હુશીયારી આવી નહી, અને જ્યારે આવી ત્યારે બેભાનીજ સારી હતી,” એમ સર્વે કોઈ બોલતું હતું.

અંપાના દયાજનક સ્થિતિપર સર્વે કોઈએ દયાનો ઉદગાર કહતા પણ, વચ્ચે વચ્ચે બડબડવા માંડ્યું. આપણે એ, જીવથી રહીત થયેલા હાડ ઉપર હવે કોઈપણ જાતના શબ્દોનો નાદ ઉચારીશું નહી. ફક્ત આપણને એટલુંજ લાગે છે, કે આમાં કોઈ દેવતાનોજ હાથ હતો-તેણી, સેવટની નિંદ્રામાં, મોટી મોટી ઉમેદો અને હોંશ, હૈયમાં રાખી ચાલી ગઇ છે, પ્રજા તેમના આત્માને શાન્તિ આપે! તેણીના દેહ ઉપર રૂપસુંદરી બાઈએ લાયક રીતે વર્તણુ કરી કીયાકામ કર્યું છે, અને સેવટની શાન્તિમાં લઇ જઈને મેળવા અમાઉ, સૌએ આશા રાખી હતી કે શેઠ નિત્યાનંદ સેજદો કરશે, પણ તે બન્યુંજ નહી. નિત્યાનંદની બેભાનીમાં સઘળું વજેસગે કરવામાં આવ્યું. અને અંપા, આ ફાણી દુન્યાના ફાણી ઢોંગની હાનીમાંથી સદાની ગઇ છે-

કોઈપણ દિને ઠાર છે-તહારી જીંદગી જોત માટે જીવન કાળ સમે-ના કર સતની એક !

વૈદોની બારે રંજ, અને ખંતીલી ઝહેમતથી લગભગ આઠીશ દિવસની તાવની ભયમિત બિમારી ભોગવી, નિત્યાનંદ, પોતાના શરીરના, હવે ઝોળામાંજ પડ્યો હતો—વાતચિત્તમાં સિધ્ધા સવાલ જવાબો આપવા જેવી તેની યાદદાસ્ત હતીજ નહી, પણ રૂપસુંદરીએ, પોતાની ભક્તિ અને શક્તિ, પોતાના બહાલા પતિની જતન અને માવજત કરવા રાત દિવસ રોકી હતી. તે ગમે એવી પતિની અકળામણુમાં, પણ સ્વસ્થ અને સાવધપણે ફક્ત આતુરતાપ્રથીજ શ્રમ લેતી હતી. આવતા જતાં, અને ખમર પુછાવનારાઓને ઠીક રીતે જવાબ દેતી હતી. તે ઉપરાંત, તુલશીદાસ અને ચંપાની દિકરી લક્ષ્મીની જતન, એક બેમુલ રત્નને જેમ જાળવે, તેમ કરતી હતી.

એવી ચાલુ ઝહેમત છતાં, તેણીને થાક યા ઉદાશી, જરાએ ન હતી એમાંજ ધરના બીજા બધાઓ અજામ રહેતાં હતાં. લગભગ આઠીશ દિવસ પસાર થવા પછીની, એક સહવારે, જ્યારે રૂપસુંદરી, પતિના પલંગ પાસે બેસી, પતિની જરાપણુ જાગૃણુ વખતની કશી પણ તાણુને પુગી વડવા કાજે બેઠી હતી, તેટલા નિત્યાનંદે, આખો ખુદ્દી ઉગાડી, અને નાતવાન હાથ ધીમે લાંબો કરી કાઢ લેવા જતો હોય, તેટલા, ઝટ રૂપસુંદરી ઉઠી અને હાથ ઝાલી બોલી “પ્રાણુનાથ, કાંઈ જોઈએ છે !”

“કોણુ, બહાલી રૂપસુંદરી !” આજેજ તે લગાર ધીમેથી બોલ્યો, અને, તે પણ વર્ષોથી લુલેલા નામના શબ્દે વધાવતાં !

“હા પ્રાણુનાથ, હું છું” તેણીએ હાથ પસવારતાં જવાબ દીધો.

“રૂપસુંદરી, રૂપસુંદરી, મહને માફ કરશે ! મહારી છાતી પર બાર થાય છે” તે બોલ્યો.

“બહાલા પ્રાણુ, આપે એવું તે શું ભારે કર્યું, કે હું દાશી થઈ, તમને કાંઈ પુછી શકીશ. ના એમ ના બોલશો” તેણીએ પસવારતાં જવાબ દીધો.

“ના, એમ ના બોલ ! મેં, આ લાંબી માંદગીમાં ધણું જોયું. મહારં બાન હતું, પણ બોધવા મહને, કાંઈ અટકાવતું હતું, મેં તને ભારે દુઃખ કર્યું, તેની આ સજા ! રૂપસુંદરી, તારૂં રૂપાણું કદ, મને આજે જુદુંજ લાગે છે, બેસ, બહાલી બેસ !” તેને હાથ પકડી પાસે બેસાડી.

તેણી બેઠી, અને તેમ કરતાં, તેણીના ચક્ષુમાંથી નિર ખર્ચા.

“બહાલી રૂપસુંદરી, તું રડે છે” તે બોલ્યો.

“ના પ્રાણુનાથ, હું તમારી નાશકિત માટે રડું છું, કે તમને કેવી વેદના થતી હશે, જો મહારં દૈવત તમને આપી શકિત હોઈ ?” “તેણીએ કહ્યું.”

“તારી છુપી શક્તિએજ મને બચાવ્યો છે, એ મહારં કાળજી સિધ્ધ જાણે છે. પણ રૂપસુંદરી તારે માથે, જોહો, હું શું જોઉં છું ?” તે ચમક્યો.

“પતિ, મહારે માથે વાલ સીવા કશુંએ ધર્યું નથી.” તેણીએ જવાબ દીધો.

“ના, મેં ખરેજ જોયું” તે બોલ્યો.

“શું જોયું, બહાલા સ્વામિ, કહોને?” તેણીએ પુછ્યું

“એક સર્પ, પોતાની ફેણ પ્રસારી રહ્યો હતો, પણ હવે નથી” તે બોલ્યો

“એ તો, તમને આગળી વાત યાદ આવતી હશે સર્પને તો, બધાએ, માર્યો. હવે ક્યાંથી હોય!” તેણીએ બોલાશો કર્યો

“ના રૂપસુંદરી, ત્હારી મતિ ફેરવાઇ છે, તે ફેરફાર સાથેજ આજે હું અચ્ચો છું, પણ મ્હારાથી ઉડાતું કેમ નથી? મ્હારો પગ કેમ પડી રહ્યોછે” તેને અકળાઇ પુછ્યું

“બહાલા પ્રાણુ, અકળાશો ના! ધીરજ રાખો! તમે વધુ ના બોલશો, તમારી તમીચેત નરમ હોવાથી શક્તિ બહુજ ઓછી છે, તમે ચિંતાનાં કરશો! તમારા પગને મક્કમપટો કર્યો છે,” તેણીએ સમજાવ્યું

“શું, તે હવે ઉચકાશે નહીં? મને ખરંજ કહે રૂપસુંદરી! તું મ્હારાથી ના છુપાવ! કારણકે, મ્હારો ફેજ જે હોય તે જાણી લેવામાંજ મ્હારી ચિંતાની અગ્નિ નરમ થશે.” તે બોલ્યો.

“સ્વામિ, તમારો પગ જન્મનો રદ થયો છે, અને તમારી સારી રિચ્છિત થાનાં, કાપવો પડશે?” તેણી બારે દુખી થઇ બોલી

“કાપવો પડશે! કાપવો પડશે! હા, હા, ત્યારેજ હું સુધરીશ” તે મનથી ખિન્ન થવા લાગ્યો.

“ના સ્વામિજી, એમ ના બોલશો! એવું તે તમે શું કર્યું, કે ખીજાઓ નથી કરતા!” તેણીએ ધીરજ આપી.

“મ્હારી ચાલની શિક્ષાને હું પાત્ર છું. પણ, તે છતાં

ત્હારી મ્હારા ઉપરની ખરી જતનથી હું ખુશી બની, મ્હને
ભાગ્યશાળી સમજીયું, પણ તને મ્હારે માટે કેવી વેદના
થશે !” તે બોલ્યો.

“વેદના, તે કાંઈ હોય ! આલો, એ વાત માંડી વાલો,
મેં વૈષ્ણવના હુકમ છતા, ધણીવાર વાત કરાવી, હવે,
કાંઈ આ ખણી લાવીશ” તેણીએ વાત ફેરવવા માંડી.

“ના, રૂપ, રૂપાં ! રૂપસુંદરી તું હવે, મ્હારી
આગળથી ન જતી, આવ મ્હારી ગોદમાં આવ ! મ્હારી
જુંડી આલને માફ કરી મ્હને ભેટ, જે પછીજ તને જવા
દેશ” એમ બોલી, પતિને ઘણો વાર સુધી પેટમાં ચાપી
અને અતિ વહાલથી ભેટી રહ્યો—આજ પક્ષે ગુલાબ, મહીં
આવતી હતી તેણી દુરથી, આ બનાવ બેઠું તાજુથી કરી,
અને ત્યાંથીજ આગળ લઇ બોલી “જય ! જય ! શ્રી
કૃષ્ણભગવાનજીની જય ! મ્હારી વહાલી શેઠાણી આજે પતિના
હાથ સાથે સતીનો સિંગાર પામી રહી છે ! પ્રભુ તમને ઘણું
જવાડે !” આહો ! હયાં કાંઈ ચિતારો હોત !

સતીના સિંગાર !

હાલમાં, જ્યારે આપણે વાર્તા આગળ ચાલેલી બેઠાં
ત્યારે વીર નિઃશંકતા ઘણા ફેરફારો થઈ રહ્યા છે, નિત્યા-
નંદ, પોતાની વહાલી રૂપસુંદરીના ખભાંપર હાથ ટેકવી
બીજે હાથે લાકડી ઝાંલી, ખોડંગતો ખોડંગતો હાલે છે, તેનો

પગ સદાનો ભારે દુખ, આપનો થાય, તેને બદલે શુકલમાંથી કાપી, બીજો બનાવટી પગ કરવામાં આવ્યો છે. આજે તેઓ મેંડીએ બેસી વાત કરેછે. જ્યાં રૂપસુંદરીએ, પોતે કવી આદિત લાવવા માંગી હતી, તથા, તે માહેથી પ્રભુએ કવી રીતે તેણીને ઝેરી પ્યાલાની સંગતમાંથી બચાવી હતી, તે આટેની યાદ કરાવતી હતી.

“રૂપસુંદરી, તુંએ જે દુખ ખમ્યું, તે બરોબર, આ રૂડા વખતને કાઢેજ હતું. તું તે વેળા મુંઝ હતો, તો મહારા હાલ કેવા હતો? આજે, મહારા પગને ભોગે, પણ મહારા દેહમાંથી તુંડીનો પવન, તુંએજ ડુંકારી દીધોછે, દુન્યા મહેને તારી સંગતમાં, સોનેરી સાજમા મહાદય જણાયછે. જહાલી સ્ત્રીમાં આટલો ઉંડો સુખ ભાવ છે, તે મેં જાતે અનુભવ્યોછે.

બલી, રૂડી જહાલી સ્ત્રીની સાથમા, પ્રેમાળ ગદનો કિલ્લો છે, રૂડી જહાલી સ્ત્રીની સંગતમાં શિવ, અને શંકર, પ્રભુ, અને વિષ્ણુ જેવા દેવતાઓના આનંદ જેવો આનંદભાવ રમી રહ્યોછે, જહાલી સ્ત્રીની સત્ય સેવામાં, જાણે “સત સંગતમાં” રંગ ઉડ્યો છે, જાણે બ્રહ્માંડમાં નવિન પ્રકાશ હળી મળી રહ્યો છે. હું જોતો હતો, તેમજ જોઉં છતાં, ત્યાં, નવિનતા ! હું સાંભળતો હતો તેમજ સાંભળું છું, છતાં, ત્યાં શાંત, અને શિથિળતા ! હું ખાતો હતો, તેમજ ખાઉં છું, છતાં થોડામાં, ધણો સંતોષ, સાડાધમા, શ્રેષ્ઠ મન બાવનો સ્વાદ થાય છે. મહારી રંગમાં, તારો પ્રેમ વશે છે, કે, વિશ્વનાથનો યા, તારી રંગોમા, કોણુ વસે છે, વિશ્વનાથ, કે હું? યા વિશ્વનાથ, હું અને તું, બધાં એકજ થયા કે શું? આ બધોએ ચમત્કાર, મહારી માંદગી પછીની હાલતથી શરૂ થયેલ.

હા, માંડગીમાંજ, જાણે હું નવિન દુન્યાના નવિન અને સોનેરી હરકે લખેલા પાઠો જોતો રહ્યો, અને ત્યારેજ, મહારા હૈડાપર પડેલાં કાળા ધાંભા, મેં જોયાં, હું, ગભરાઈ ગયો હતો, અને ધારતો હતો, કે હું સંભવે મૌતમા, યા, અંધકારમાં રહીશ, પણ ના, તેમ, થવાનું હતું નહીં. તું, વહાલીની પડોશમાં જાગ્યો.” નિત્યાનંદ મધન મધન થઈ બોલ્યો.

“ વહાલા પ્રાણનાથ, જે કરે છે, તે નાથ કરે છે. આપણા ધરનાં, ભારે કિમ્મતના ડાંગીના, જોકે આપણે કાઢી નાખ્યા છે, ભારે કિમ્મતના પોષાક અને આણુવણુ આપણે ગાળી નાંખ્યા છે છતાં, તું વહાલા પતિની, મહારે જાતે હાથે કરવામાં આવતી સેવા, મહારા, અને તમારા માણસ મનુરોથી થયેલી સેવા કરતાં ઘણીજ વહાલ આપનારી થઈ પડી છે. અને એ બધું કેમ થયું, વહાલા પતિ ! ” તેણીએ પુછ્યું.

“ તું વહાલીએ મહને જણાવ્યું છે, કે “ કૃષ્ણકૃત ” નામની ચોપડી વાંચવાથી, આ તહારો ભવ પાર પડ્યો.” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“ અને તે ચોપડી માટે ધ્યાન ખેંચનાર, ને આપ જોળખો છો ? ” રૂપસુંદરીએ પુછ્યું.

“ ના ! ” તે બોલ્યો.

“ આપણા ગુણીરાજ ! જેને આપણી ઉપર શુંદગીનું જાગૃણુ ” નામનો વિષય મોકલાવ્યો છે. સત્યાનંદ અને પ્રભાપતિના શિક્ષક ગુરુ, જેને મહને, અતિભારે રંજ લઈ, આ મતિમાં આણી છે, તે આજે આવનાર છે, અને મહારા પ્રાણનાથને બેઠનાર છે ” રૂપસુંદરી હર્ષથી બોલી.

“ ખરેજ, એક રડો આત્મા, કેવો બલો, અને રડો માગ બળવે છે ? પણ રૂપસુંદરી, હું એમ પુંછીશ કે, બીજા બધા, એ રડા માર્ગે ચાલવા કાં પ્રયત્ન નથી કરતા ? ” નિત્યાનંદે પ્રશ્ન કર્યો.

“ જોણી દ્રષ્ટિ સાથે, આત્મિક દ્રષ્ટિ મલે, ત્યારે, તેને તેવું સુખ પડે. જ્યાં સુધી હું એમજ ધારતી હતી, કે સર્વોપરી હુંજ, બધા પર રાજ્ય અમલ કરવાની સરજત લાવીશું, ત્યાં સુધી મહારો ગર્વ વધ્યો, અને જ્યારે મહેને, મહારા મનથી હલકું થવા માંડ્યું, ત્યારે, બેચેનીમાં હું ‘મુઝાઇ, હવે, એ મુજવનમાં, મહારા મનમાં “ અગ્નિ ? ” ચઢવા માંડી, અકળામણ, અને નિરાશીમાં ફાંસી ખાઇ, કાઇ “ નવિન હોશમાં ” આગળ વધવા માંડી. ન જોયલું જોયું, ન અનુભવેલું દીઠું, ન હિણપરતી ખમેલી, ખમવામાં આવી, અને “ હું અને તું ” ની જાણમાં, એવી આવી ચઢી કે, જીંદગીમાં એકજ સાધણ ગયું, એટલે જીવમાં અધીરાઇ થઇ પડી, અને, તેવું સુખ નજર સામેથી લુટાય છે, એમ ધાર્યું કે જીવ અકરો થયો, પણ પ્રભુએ બચાવી, અને, એમ ખ્યલ કરતી રહી, કે “ ત્યારે દુન્યામાં ખર શું ? દુખ ખમવું ઠીક, કે સુખમાં સમડવું ઠીક ? આત્માની માફે અવાજ થયો કે “ દુખ છે, તેમાંજ, સોનેરી અને રૂપેરી પડા પડ્યાં છે. ચલકાટ પર મળકી રહી હતી, તે ખોટો ચલકાટ હતો, જ્યારે ખરું સુખ તો મનનું સુખ હતું, ” એ જ્યારે મને ઉભરી આવ્યું, ત્યારે પતિના સુખમાંજ હું સુખ માનવા લાગી, અને, તેમા મદદ કરનાર તે પ્રભુનો ગુમાસ્તો, આપણો ગુણીરાજ હતો ” રૂપસુંદરીએ, પતિને લંબાનથી સમજાવ્યું.

“ ત્યારે મહને એમ લાગે છે કે, તુંએ ઘણા તબક્કા ખસાર કર્યા છે, અને તેટલાંજ, દુઃખ અને સુખ વચ્ચે તું તકાવત ન જોતાં સદા ઉમંગી રહે છે ” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“ સુખ હોય, તેથી છળકાવું નહી, કારણ કે દુખ તેની પાછળજ છે, અને દુખને સમય એમજ માની લેઉ, કે તેમ કરવામા પ્રભુનીજ કાંઈ આપણા હિતઅર્થે નેમ હશે એમ જયારે માનીશું, ત્યારે, હૈડું શાન્ત થઇ, કોઈ નહીં ધારેલી સીમા તરફ પ્રભુ આપણને ધસકતો હોય, એમ જણાય છે, નાથ.” રૂપસુંદરી બોલી.

“ લે, વ્હાલી, ગુર્ગીરાજ આવતા જણાય છે. જ તો બહેલી, તેમને ભારે આદરસતકારથી લાવજે ! એહો પાછળ સત્યાનંદ અને પ્રભાપતિ પણ આવે છે. આજે તો, આપણને મૌજજ મળશે ” નિત્યાનંદ હરખથી બોલ્યો.

રૂપસુંદરી દોડી, અને ગુરૂજને ભેટી નમસકાર આદર-સતકાર કરી, પ્રભાપતિને, છાતીસે ચાંપી સત્યાનંદને હર્ષથી વધાવી, મહી, તેડી મઠ. “ ના, ના, ! નિત્યાનંદજી, તમે ના ઉઠશો ! હું જાનેજ તમે આગળ આવું છું,” એમ બોલતાં, બહેનો બહેનો ગુર્ગીરાજ પાસે ગયો.

“ આવો, ગુરૂજી આવો ! તમારા દર્શનથી મ્હાદુ અધિક પડી રેહ્યું હૈડું આજે થર્યું છે તમે શ્રીએ, થોડા દિવસ પર “ જીંદગીતું જગૃણુ ” નામનો વિષય મોકલાવ્યો હતો તે વાંચી મ્હારો પ્રાણ આનંદમાં ઉમરાય છે—અને એ વિષય મેં છાપી મંગાવ્યો છે, કે જેને ગમે એ વાંચે. આ, રહ્યા તેના છાપેલા પત્રો ! ” નિત્યાનંદે ગુરૂજના હાથે આંખમાં આંપતા થોડાંક પત્રો અપ્યાં.

“ ગુણીરાજે, તે હાથમાં લેતાં, તે ઉપર નઝર ફેંકી, અને ફેંકતાજ તપાસી, બોલ્યો, “ બાઇ નિત્યાનંદ, એમાં એના લેખકનું નામ ક્યાં છે ? તમે તો મહાર નામ છપાવ્યું છે ? ”

“ શુ, આ લેખ તમારો લખેલો નથી ? ” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ લેખની વિગત જોતા, તેમા સમાવેશ કરવામા આવેલો. જેન, ખુલ્લુ બતાવી આપે છે કે, તે લેખક પારસી જરથોસ્તી છે. અને તેને, પોતેજ મૂકે, આપ્યો, અને નામ કેહવાની પરવા રાખી નહી કારણકે, તે જાણે છે કે, તેનો લેખ દાના હાથમાં ગયો છે, પણ જ્યારે, તમોએ, તે છપાવી દીધો, તો ખરેજ ગંભીર ભુલ થઇ છે, તે તરતજ સુધારવી ” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“ એમ થયું તોપણ કાંઈ અડચણ છે ? ” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ અરે, એકની મતા, બીજી, માંગીને બસે વાપડે, અને નહિકે, તે લખે, પોતાની હોય તેમ, વાપડે ! એ કેવળ, પોતેજ લેખ લખ્યો હોય તેમ જગમાં જણાવે ? એ કેવળ પરમાત્માનો, ક્રોધ ખેંચી લેવા જેવું છે માટે, એ શૂંચ તરતજ સુધારી દેશો ” ગુણીરાજે કહ્યું.

“ ઠીક છે. ગુણીરાજ, હું તેમ કરીશ. લાયકનો લાયક ગુણુગાવો એજ ધર્મ છે.” નિત્યાનંદે બોલ્યો.

“ ધન્ય છે, નિત્યાનંદ ! ધન્ય છે ! તમારો આનંદ, ખરેજ નિત્ય રહેશે, તમારા આત્મિક બળમાં, ખરેજ આજે વધારો થઇ રહેલો જોઇ હું આશિષ દઇશ કે, તમારો આનંદ નિત્ય છે ! આજે, આ વિશ્વાંતને, ખરેજ વોર, યાને બકત, યા પરમાત્માના, નાડનો અવાજ કરતું બનાવ્યું છે, બારે સરસામાન કાઢી નાખી, તમોએ સાદી વસ્તુઓ રાખી છે, તમારા કામ પુરતી વપરાશ અર્થે સાચવી, બાકીની જગ્યા, આ માખાપ વણાના બચ્ચાં-

ઓને રાખી, તેમની જતન અર્થે આપી, આપ શું શું કરી રહ્યાં છો, એ જ્યારે જોયું ત્યારે, તમારા આપ દ્વંદ્વએ, વીર વિશ્રાંત નામ જે આ સ્થળને આપ્યું છે, તે ખરે થયું છે, કારણ કે વીર એટલે પ્રભુજી, અને તેમની વિશ્રાંતિ, વિશ્રાંતમાંજ છે, કે, જ્યાં તેમનાજ નાના બાળકો, કે, જેઓ પોતાના માત પિતા ખોઈ દઈ બેનશીય ચયાં છે, તેઓને વિશ્રાંતી આપી, આપ પાળક આપ થઈ રહ્યાં, હા, હા, તમે કહો છો, તે બધુંએ હું જાણુ છું, જે થયું છે, તે સતી રૂપસુંદરીથી થયું છે, પણ તેણીના રૂડા વિચાર સાથે, તેમના પતિ સાથે મલ્યા, કે તેણીના કામમા પરમેશ્વરનોજ હાથ મલ્યો” ગુણીરાજ વખાણુ કરતા બેઠા.

“ ગુરજી ! ગુણીરાજ ! તમારાં ઉડાં વિચારનો, શા જગ્યા આપવો, તે મહેને ભાસતું નથી” તે બોલ્યો.

“ તેમ કરવાની કશી જરૂરજ નથી, કારણકે, તમેએ, તે કામમાજ બતાવ્યું છે, પછી બન્ને તમે આરંભ કર્યો, યા, તમારી પતિ સતી રૂપસુંદરીએ ! ” ગુણીરાજે દિલાસો દીધો.

“ તમે ગુરજી, આવ્યા છો, અને, તમારી સુચના પ્રમાણે પાછળની ખાલી જગ્યા પર, તમેએ કહ્યું છે, તેમ, ઇમારત બાંધવા લીધી છે, જેમા બધ્યાંઓને ભણાવવાને, આપણે ગોઠવણુ કરવાની છે ” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“ તેની ગોઠવણુ પણ મેં કરી રાખી છે, અને ધર્મ કેલવણીને મહી સુખ્ય જગ્યા આવી છે કારણ, ધરમથીજ, વિશ્વનાથનો, પ્રભુનો, અલ્લાહનો, અહુરનો ગાંઠ થશે. ખરેજ રૂપસુંદરી બેઠન, અથાગ મહેનત કરી રહી છે, નાના બાલકોને, ધરોઢીયે, વેહવા ઉઠાડે છે, અંગોળ કરાવવા તૈયાર રાખે છે,

તેઓને, પ્રથમ નાની પ્રાથના શિખરી છે, હાથે જાતે, દુધ ચા, પાચે છે ! જો હો, સઘળી બલી શારદાઓ, શરિતાઓ, બામિનીઓ, પોતાના પતિ સાથ, પિતા સાથ, ભાઈઓ સાથ, આવાજ પ્રકારના, દૈવને ખુશી આપનારા કાર્યો કરતા રહે.” ગુણીરાજ બોલ્યો.

“ તમને કાંઈ પરન પુછવા મન થાય છે સ્વામિજી !” નિત્યાનંદ બોલ્યો.

“ સ્વામિજી નહી કહીયે” ગુરૂએ ઉત્તર વાલ્યો

“ કાં ?” નિત્યાનંદે પુછ્યું.

“ સ્વામિ, તે કહેવાય, કે જે, અમારા જેવા ધણાકોનો શિક્ષક હોય, મ્હારા જેવા સામાન્ય ઉપદેશ દેનારાઓને સ્વામિ ન કહેવો” ગુરૂએ સમજાવ્યું.

“ બલે, ગુણીરાજ, તમો જેમ કહો તેમ ખરૂ, પણ હું પુછીશ, કે મ્હારી ચાલચલણ જે મે મુર્ખપણે વાપડી, તેમા પ્રભુ મ્હને ક્ષમા કરશે કે ?” નિત્યાનંદે આતુરતાપથી પુછ્યું.

“ જે પળે, પ્રભુ પાસે, આપણો નમન કરી, સત્ય રાહ તરફ ચાલવા ન્યમ બાંધ્યે, તેજ પળે, શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીની તમને ક્ષમાજ છે, તે ઉપરાંત, તમારી પત્નિએ, તમને કેવાં રૂડા ભાવથી વર્તીવી આજે, આ દિથામા ફરતા કર્યા છે. ના તમારે એવો ખેદ ન કરવો, જે થવાનું તે થઈ ગયું, હવે તમારા મનમાં, એવી લાહે બળશેજ નહી, માટે ગઈ ગુજરીની ચિંતા નહી કરશોજ. હું તમને ખાત્રીથી કહું છું કે, જેઓ પસંદગી કરે છે, તેમને પ્રભુ પિતા કદિ ક્ષમા દેવા હઠશેજ નહી” ગુરૂએ મનનુ સમાધાન કર્યું. તેટલાં આપણે, બીજી બાજુની તાાસ લઈશું.

બીજી બાજુ, સત્યાનંદ, અને પ્રમાપતિ સતી રૂપસુંદરી સાથ, સઘળું ફરીને જોતાં હતાં.

“ જોહન રૂપસુંદરી, ત્હારી મમતાં, અને માયાતું ફળ સર્વગંમાં મમે, તે પહેલા આ બધા જીવકાંઓના ચેહરા ઉપરજ પ્રગટી નિકળ્યું છે, તુંને તેઓ કેવા પ્યારથી જીવેછે ? “પ્રભાપતિ, ફરતા ફરતાં બોલી.

“ પ્રભા ! ત્હારા બોલવાની પ્રમા વધતીજ ચાલીછે. પણ તું એમ બોલીઃ મ્હને લાડકી કરી મેલશે ” રૂપસુંદરીએ જવાબ દીધો.

“ રૂપસુંદરી, આવા આત્મિક બલથી તું ફરી પાછી ફરે, એ, તો બનવું કાળમાંજ નથી ” પ્રભાપતિએ વખાણ કર્યા.

“ પણ વ્હાલી પ્રભા ! આ સઘળી પ્રમા થઇ રહીછે, તેમાં ત્હારો દેવી જેવો હાથ નથી ! ” રૂપસુંદરીએ પુછ્યું.

“ એ તો ત્હારી બલી લાગણી એમ બોલેછે, હાથ હોય તો શુ, પણ કરવુ, ત્હારજ હતું ” પણ નાથ કેમ છે ? “ પ્રભાપતિએ વાત ફરવચ્ચ માંડી.

“ મ્હારા નાથ ઠીકછે ! પ્રભુ એમને ધણુ જીવાડો. પણ તું વાત કેમ ઉઝાવી રહી ! ” રૂપસુંદરીએ પુછ્યું.

“ કાં, શુ થયું ! ” પ્રભાપતિ બોલી.

“ ધાન્ય ધનય, આપ, અને રંભા શુ કરી રહયાછો ! હા હવે તો લજવાઇજ નશે કેમ વાર સત્યાનંદ ! ” રૂપસુંદરીએ, સત્યાનંદ તરફ ફરીને પુછ્યું.

“ જેઓ ખીચારા, પોતાનીઃમજુરી કરી ખાય તેમા તેઓ સહાયતા દે છે ” સત્યાનંદે જવાબ દીધો.

“ તમેએ જે કર્યું તે પણ જવસેજ કાઢથી બને અને તે ઉપરાંત આ મ્હારા જેવીને આ રસ્તે લાવી નાખનાર મ્હારી વ્હાલી પ્રમા જોહન ખરેજ મ્હને શોભાવી રહી છે. ખરેજ

પ્રથમમાંજ, ગુણીરાજના શિક્ષણ પર ધ્યાન આવ્યું હોત !”
રૂપસુંદરી, ગુમાવેલા વખત માટે ખિન્ન થઇ બેઠી.

“ના, બહેન, ગઈ ગુજરી પર, હવે, મનને નહીં રોકવું ! તારા ભલા કામનો પડઘો સર્વગમાં પણ થઈ જ રહેલો જાય ! અને આ નિરાધાર બાળકોને, જે આશ્રમ આપી રહી છે, તેઓને પાળી મોટાં કરી સંસારમાં પાડી, સુખી કર, જેથી જન્મો જન્મ તારા હિત ગવાશે.” પ્રભાપતિ બેઠી.

“અને તું બહાલી બેઠીએ, તારા બહાલા નામ પ્રભાણે જે પ્રભુની પ્રભામાં મૂકેને લીન કરાવવા હેતુ રાખ્યો, તે માટે સ્વર્ગમાં, તું મહારી હમેશની રહેલી બનશે એ પણ મહારી ભરણ, શ્રી કૃષ્ણભગવાનજી પાર પાડશે ” રૂપસુંદરીએ જવાબ દીધો.

“બહાલા રૂપ, મનુષ્ય માત્ર જે કાંઈ વિચારે છે, બોલે છે, અને કહે છે, તેની ધ્વજ રૂપ રંગ રચના, તે મહા બાપના દેવાલયમાં, હમેશની કાયમ રહે છે. જેવી તારી ભલી વાસના તું ઉદ્દગાર કરી રહી છે, તે ઉર્મીનો ઉભરો પ્રભુજીને ત્યાંજ તૈયાર થયેલો સમજ, માટે, તારા મહારા માટેના ભલા ઉભરાઓ કાજે તારી હું જન્મ સુધીની આભારી રહી છું. પણ બહાલી રૂપસુંદરી જે તબક્કે હાલ તું આવી પોહીએ છે, એ તમકકે આવતા માર્ગમાં, તુને કેવા રસ્તા લેવા પડ્યા, તે મૂકેને ટુંકમાં જણાવશે ?” પ્રભાપતિએ પુછ્યું.

“બહાલી પ્રભાપતિ, તારી આતુરતાને, હું બનતી રીતે ટુંકમાં તુપ્ત કરવા હું કોશેશ કરીશ. પ્રથમ બહાલી, મૂકેને દિલમાં, અદેખાઈની આગ હતી, તે આગમાં કાંઈ નવિન અગ્નિ પેદા થઈ, ત્યાંથી આગળ આગળ વિચાર વધતો હોય, એમ, થતાં, મનમાં, “હોંશ, અને, ભલી યાદ”

હિભરાવા લાગી, અને પછી; ત્રીજું એ કે સારા અને નરસાંમાં મન ખુબ રોકાયલું લાગ્યું. ધીમે ધીમે, તે માહેથી ભલુ જેવું લાગતું, તે ઉપરથી “ નકલ કરવાનો પ્રથમ પાયો ” થવા માંડ્યો, એમ ચાર પદ મનમાં ઉછળી રહ્યા. પછી મનમાં “ ઉત્સાહ ” હિભરી આવ્યો, એવાં વિચારમાં, સંસારમાં વિપતો આવ્યા જે સાધારણ વખતમાં, ખરેખર મનને અકલાવ્ય હતું, દેહ ઉપર, ત્રાપ મારનાર બન્યું હતું, પણ દૈવયોગેજ તે અટક્યું, અને, દુખ અને વેદનાને નિર્મૂળ સમજી, આગળ કાળ ગાળ્યો. પછી છઠ્ઠા ભાવપર, “ પ્રાથમિક પ્રારંભનું પહેલું પગડીયું ” લેવા ગુરૂ ગુણીરાજ પાસે વધુ ઉપદેશ આરંભ્યો, જે પગડીયામાં મેં જાણ્યું કે “ જીવ ક્યાંથી, અને શા માટે, અને ક્યાં જવા માટે ? ” એમ મનન કરતી “ આત્મિક ઉન્નતમાં ” આવતી ગઈ, કે મનને ખિન્નતા દુર થઈ, “ સ્વામિ સેવામાં, તનને બાળીજ નાખવાનો સૌચન્ય ” ભાવ ઉપજ્યો, પછી “ મનન માળામાં ” મનને રોકવા માંડ્યું, જે ઉપરથી હાલમાં જે તું જોઈ રહી છે, તે પરવરતાવ્યું છે ” રૂપસુંદરીએ ખોલાસાથી સમજાવ્યું.

“ ત્યારે, એ બધું તૈયાર થઈ રહ્યું છું, તેનું પણ કાંઈ નામ તો ગુરૂએ કહેલું હશેજ ના ? ” પ્રભાપતિએ, રૂપસુંદરીના અતિ રૂપાલા ગાળ પર આંગળી અઠઝવતાં પુછ્યું.

“ હા, હા, કાંઈ નામ જેવું છે તો ખરું પણ અર્થ એવો થાય છે, કે, “ એકમા બધું, અને, બધાં માટેજ એક ” યાને દરેકમાં વિશ્વનાથ, અને, વિશ્વનાથમાં દરેક, પ્રાણ અને વસ્તુ છે. ” રૂપસુંદરીએ સમજાવ્યું.

“ પણ લોકને, એક નામથીજ સમજાવવું હોય તો, શું કહેવું ?” પ્રભાપતિએ હજી હસી હસીને પૂછ્યું.

“ પ્રભા પ્રભા ! રૂપસુંદરી બાને કાં શરમાવ્યાં છે ?” સત્યાનંદ, જે ભરાઇને સાંભળતો હતો, તે બહાર આવી પ્રસન્ન કરવા ઉભો.

“ તો, જોવને, નાથ, મ્હને, એ સમજાવતાં નથી તે ?” પ્રભાપતિએ લાડથી જવાબ દીધો.

“ જે, કાઠ, રૂપસુંદરી આંધળે કર્યું, તે સઘળું તને દેખાડ્યું, હવે, તે મહીથી તુંજસમજ લાઇ લે !” સત્યાનંદે કહ્યું.

“ પણ મ્હને તેની કાંઈ સમજ નથી, વહાલા પ્રાણ ?” પ્રભાપતિએ પૂછ્યું. “ જો રૂપસુંદરી આ મ્હને રજા આપે, તો હું કહું.” સત્યાનંદ બોલ્યો.

“ હા બાઈ, સત્યાનંદ, તેમજ કરો, અને, મ્હને આભારી બનાવશો” રૂપસુંદરીએ કહ્યું.

“ એ સઘળાનું નામ, તે લોક કહે છે, તેમ “ વૈરાગ ” સત્યાનંદ બોલ્યો.

“ પતિજી, તમે શું બોલો છો ? શુ આવી રીતે રાંકની સેવા કરવી, ધર્માલય ચલાવવું તે શું વૈરાગ કહેવાય ?” પ્રભાપતિએ પૂછ્યું.

“ હા, વહાલી ! વૈરાગનું ખરું નામજ આ છે, અને તે કાર્યમા રૂપસુંદરીબાએ દિપાવ્યું છે” સત્યાનંદે સમજાવ્યું.

“ વૈરાગનો અર્થ, તો લોક કાંઈ એવું કહેતા રહે છે કે, ખાવામાં પીવામાં કષ્ટ લેવું, બાળ વધારવા, નખ, અને મેલ કાઢવો નહી, ભગવા કપડા પેહરી, હાથમાં ઝોતી લાઇ વખતને ફાકટનો ગાળવો, છત્યાદી” પ્રભાપતિ બોલી.

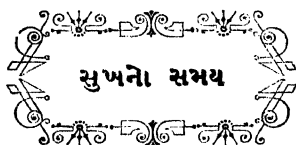
“ બહે, ને, તેમ કરતાં હોય ! તેઓ પોતાને મનથી વૈરાગી કહે, તેમા દોષ કાણે હોય ! તેથી વધુ” શું. તેને બદલે, આ દેવી જેવી ગતિ, ઉંચ મતિ, અને, ધોતે જાતે સાદાઇમા શોભા દઇ, પિતાના દ્રવ્યને આવા રૂઠાં ધર્મભાવનાં આરંભના સાધણમાં ફેરવી, જાતે મેહનત કરતી, રૂપસુંદરી ખરેજ, વૈરાગનો ઉચો હાલ સિધ્ધ કરી રહી છે.” સત્યાનંદ બારે ઉત્સાહથી બોલ્યો.

“ તેજ માટે, અમે, સતી રૂપસુંદરી બાંધને, આજે અભિનંદન આપી રહ્યા છું, અને “ વૈરાગ”ના ઉંચ ભાવ પુરા કરી રહી છું, આપણે મલી બોલશું કે, સતી રૂપસુંદરી બાના, આ વૈરાગ ભાવ માટે, પ્રભુ એમને ધણા વર્ષો સુધી ઉપધારો” એમ, ગુરૂ ગુણીરાજ ત્યાં આવતા બોલ્યો.

“ અને, તમારા આશિષ સાથે, અમે સર્વે જનાએ અમારી સતી રૂપસુંદરી ગાઇ માટે સદા જ્ય ! જ્ય ! જ્ય ! બોલીશું,” એમ બોલતાંજ ગુલાબે પાછળ આવી, ગુલાબના છુતાં પાંડદા સાથની થાળ, રૂપસુંદરીબાના માથા ઉપર રેડી દીધી.

“ ઓહો ગુરૂ ! ગુણીરાજ ! તમારા આ આશિષ માટે, મહારો સ્વાસ્ત્ય જરાબ આપી શકતો નથી, પણ તે બદલે” એમ બોલી ગુંઠણપર પડી સર્વેને નમન કર્યું—ખરેજ વૈરાગનો બાગ, તે, રૂપસુંદરીના, આત્મિક હોશના લાગ, અને ભાગમાં ખિલી રહ્યો. આપણે પણ સાથે બોલશું કે “ સતી રૂપસુંદરીની જગમાં જ્ય, જ્ય થાવો ! અને સંસારનો સાગર એવી સતી શ્રીઓથી દિપી, ધણીએને, ઉંચે માર્ગ લઇ જતો થાવ ! ત્યાસુ !

સુખનો સમય

રૂપસુંદરી જેવી સતી બાઈ, પોતાના બહાલા પ્રાણનાથની ઉત્તમ પ્રકારની ખિલી રહેલી શક્તિ સાથે, કળાવંત નગરીમાં ભાવિક ભક્તિ કરી રહી છે.

વીર વિશ્રાંતને, પ્રભુનાજ મંદિર રૂપમા ફરતી નાખ્યું છે, ફરક એટલોજ હતો, કે, મંદિર જ્યારે પ્રજન અર્થે ઉપયોગમાં આવે છે, કે જ્યાં હઝારો અને એકંડો, પોતાના ચિત્તના ચત્રવચ્ર ભાવને, એ ઘડી ભક્તિનો ભોજન જમાડવા જાય છે, કે, જ્યાં, દેવી જેવા આરંભ કાંચેલા અવતાર આગળ, પોતાને મલતી ચીજો નમન અર્થે ધરે, કે, જ્યાં, દાઝેલા દિલના ડાંખ માટે, પુષ્પો સિંગારથી, શાન્તિ મેલવવા જાય છે, તેવા એક મંદિરને બદલે, રૂપસુંદરીઆતુ મંદિર વીરવિશ્રાંત થયેલુ હતુ, ફરક એટલોજ કે, આ મંદિરમા, નાના બાળકોને, સાદા પણ સ્વચ્છ ખોરાકથી પાળવામા આવતા હતાં. આ વીરવિશ્રાંત તે મંદિર હતું કે, જ્યાં ગુણી શિક્ષકો, ભવિષ્યના સંસારની લડત લડવા માટે, તે બાળકોને નિયમીત, પાઠોમાં કેલવવા કામે લાગ્યા હતા. આ શિક્ષકોને, પોતાના, કામ ઉપરાંત બીજે ક્યાંએ જઇ કામ કરી વધુ મેલવવાની હોશ રાખવામાં આવી નહતી, કારણ કે, તેઓને, ત્યાંજ સઘળા જરૂરી બંદોબસ્ત કરી આપવામાં આવ્યા હતા, તેઓના ખાંતીલા શિક્ષણો પછીના વૃદ્ધ અવસ્થા માટે, અશક્ત થઈ

જાય, તે વેળાની કશી પણ ચિંતા, તેઓને ન આવે, તેવી ગોઠવણીથી, તેઓને માહીતગાર કરવામાં આવ્યા હતા. આ શિક્ષકોને, કાઠખી વધુ લોભની આશા જેવું ન રહે, તેવું સુખ દાયક સાધણું કરી આપ્યું હતું. લખવાનું, અને બહુવાનું કામ જે, પ્રથમ પ્રકારનું હતું, ત્યાર પછી, ઉદ્યોગ, અને તન ખિલે, તેવાં સાધણોના ઓળંગે, અને, મનપસંદ કારીગરીઓ માટે સારા શિક્ષકો, મેલવવામાં કચાસ ન હતી, આ મંદિર, કે, જેને નિભાવવા લાખો રૂપીઆ જોઈતા હતા, તે રૂપસુંદરી બાઈના, બાપદાદાની જાગીરો, અને ધનના વ્યાજના પ્રતાપથી નિભતું હતું. આજે જ્યારે, આપણે, એ વીરવિશ્રાંતથી રજા લઈ જઈશું. ત્યારે, એવોજ રૂડો ખ્યાલ અને ચિંતાર લઈ જઈશું કે, ત્યાના બહેલા બાળકો, દૂર દેશાવર ખેડતાં થયા છે, અને એવી ભડી રીતે શિખવી પાર કરવામાં આવ્યા હતા, કે તેઓ, જ્યારે કમાણી કરી સારી અવસ્થામાં છે, ત્યારે, તેઓ પોતાની શક્તિમાંથી, આ મંદિરની ચાલુ બકિત દુરથી પણ કર્યા જાય છે. યાને, પોતાની સકમાણી માહેથી, ખની શકતો ફાલો, આ વીરવિશ્રાંતના બાનું સેક્રેટરી પ્રભાપતિ સત્યાનંદ ઉપર મોકલી આપે છે. આ કળાવંત નગરીના વીરવિશ્રાંતમાં સત્યાનંદ, ફાજલ પડતો વખત રોકે છે, અને ધાન્ય ધનનીકું પોતાની અને, શામળાની મીલકતની ઉપજ માહેથી મુગે મોઢે, તન, મન, અને પોતાના હાથોથી પેદા કાઢેલા ધન સાથે આપૂજ્ય મંદિરની સેવા કરે છે. નિત્યાનંદ, પોતાના બનાવટી પગ વડે, પણ કામમા રોકાયેલો, છોકરાઓની નજરે પડેછે, ખરા પગ કરતા, આ બનાવટી પગ સાથે, તે સત્યનોજ વગવસીલો ચલાવી રહ્યો છે. એ ઉપરાંત શહેરમાં ફરી

નિરાધારને આધાર અને કામ વગરનાને કામ સોપી હમેશ સુખકારીમા સરવેને જોવા ચાહતી રૂપસુંદરી, પ્રભાપતિ, તથા રંભા સાથે, મોહોલ્લે મોહોલ્લે ફરે છે, વીરવિશ્રાંતમાં નાની નાની છોકરીઓને રાંધણીની કળા, ભારે ઉત્સાહ અને હેંશ સાથે રંભા શિખાડે છે, અને જેને ગાય બહાલી હતી, તે મનુષ્ય જાતની ગાય, યા ગુજર પામેલી માતાઓની નિરાધાર દિકરીઓને પેતાનીજ દિકરી માફક પાળી, પ્રિતમાં મઢે છે. જે પ્રિત, મા વગરના બાળકો, અતિ પ્રેમભાવથી નિહાલી સુખી રહે છે. આવી કળાવંત નગરીમાં, સરળ સરિતા નામે નદી જેમ સરલ ગતિમાં વહેતી જાય છે, તેમ તે કળાવંત નગરીના વિર વિશ્રાંતમાં, પણ રૂપસુંદરી સરિતા આજે શ્રેષ્ઠ બની, અહંકારને ત્યાંગ કરી પોતાના લાભ માટે દ્રવ્યને દુર રાખી, પર સ્વાથે જર ખરચી રહી વૈરાગનો અવતાર દેખાડી રહી છે. પ્રભાપતિની ઉંચ મતિ, અને રૂપસુંદરીનો સતી સંગાર, આ ગામમાં, દુખ લાવે, એ ન બનવા જોગ છે અને દુખના કાંટા ભોકવાને માટે, રૂપસુંદરી એ ખરેખર પોતાના લાભ અને મોહના દૈવજોગે, ભોગ આપી દઇ, આજે આનંદીભાવે, સધળાની રક્ષણ કરતી દેવી સિંગર સજ કરી છે. જ્યારે આ નગરીમા વસતા, અને હર પ્રસંગે લાભ કપટની આખે ચાલતા કૌટકરાવને વિસરાય એમ નથી જીવીની ધાકમાં, તેની લોભી જીંદગીએથાક મેલવી છે અને આજે તે પણ એકદમ વૈરાગમાં નહીં, પણ વૈરાગના રાગ તરફ જવાના મારગના પગથીયાં ઉપર ચાલતો થયો છે. ક્યાંનો, વરષોનો કૌટકરાવ, અને આજે પાંચ દિકરાનો, રૂડી રીતે ચાલી, સંસારને જીવી સાથે શોભાવતો, કૌટકરાવ ? તે પણ નિત્યાનંદને

રોજ મહે છે, રૂપસુંદરીની મુલાકાત લીધે છે, અને પેતાના જીવનમાં ઉમરી આવતા, બધા જોશ વખતે, વીરવિશ્રાંત માટે કાંઈ કાંઈ કરે છે. પ્રભાપતિ, અને રંભા, સતી રૂપસુંદરીના સાથમાં, જ્યારે કળાવંત નગરીને નારીઓમા દિવાલે છે, ત્યારે સત્યાનંદ, નિત્યાનંદની સાથે બધા બોલા અને ઉદ્યોગી અને ઉમંગી શામલા સાથે, રૂતુની ગતિને સાચવવા, ઉચ્ચ મતિમાં મથન કરી રહ્યો છે.

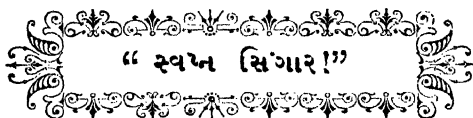
આ કળાવંત નગરી, કે જેની મુખ્ય પાત્ર બજતી નારી રૂપસુંદરી આ, જગતમાંજ દેવી પ્રકારની રચના ઉડાવતી રહી છે, અને પેતાના સ્વામિને, આ જગતું ઉત્તમ સુખ દેખાડી, વૈરાગના રાગમાં ભાગ આપી અને, અપાવતી રહી છે, જે નગરીમાં ક્રોધ અને ક્રોધો, રાજ કરી શકતો નથી, અદેખાધની આગ ચોલવવા, ક્રોધપણુ જાતના પાંણીની ખાહેશ રખાતી નથી તેવી એક સ્વપ્ન રૂપ નગરી જેઓએ જોઈ હશે, તેઓના આનંદની શી રીતિ? ત્યારે, આપણે જે પ્રથમમાં, સરળ સરિતાના, ઝુંપડા, અને મહેલ સમાન ધમારત વચ્ચેના વહેતા નીર જોયા, તે ઉપરથી આપણને ખ્યાલ મલશે કે સંસારના સાગર પર નારી, ગરીબાઈ અને તવંગીરીમાં ઉંચો ભાવ ઉપજાવવાનું પ્રભુએ બક્ષી છે. ગરીબાઈમાં ધરને સુખ આપનાર અને તવંગીરીમાં પણ સુખ આપનાર નારીજ છે, પણ તવંગીરી હોવા છતાં અસંતોષી બનેલી નારી, કેવો કડવાસ લાવશે, પણ સહન શક્તિ ધરાવી દુખને સુખ સમજી, પતિના પડતા બોલ ઉપર જાન કુરબાન કરી, ધીરજથી ખમી આગળ વધશે, તે વૈરાગના માર્ગ ઉપરજ જશે. આવા ઉત્તમ માર્ગ ઉપર પુષ્પોનો અવાજ વ્યર્થ

જશે નહી, યાને, રૂપસુંદરીને દુષ્ણ સમયે, ધીરજ આપનાર
જીવ, તે ગુણાત્મ બહેન હતી. એ બાઈને પુલ પર અતી
શૈષ્ણ હતો અને તેણીના કુશળ હાથમાં, બાગ બગીચાનો
ભાગ સોંપાયો હતો, ત્યાં કલીદાર દુલોનાં માંડવા બનાવતી
નાના જીવડાઓની મદદથી સર્વ સ્થાન દિપાવતી હતી, અને,
કળાવંત નગરીમાં, પુષ્પોની કસી પણ તાણુ ન આવે તેવી
રીતે બાગમાં ખંતીલી જતન સાથે દુલો, વધારવાજ પ્રયત્ન
કરતી હતી. રૂપસુંદરી સતીના વૈરાગ ભાવને દિપાયમાન
કરવા, ગુણાત્મ બહેનના ઉગાડેલાં પુષ્પોનાં ભારે જગ્યા મેલવવા
સામર્થ્ય બનિ રહેતા. ગુણાત્મ બહેનના દુલોથી આખી કળાવંત
નગરી દુલોના સોડમથી બહેક બહેક રહેતી હતી, જાણે શેઠાણી
રૂપસુંદરીનો સતી રૂપ પ્રકાર કરાવવાજ, ગુણાત્મ બહેન, દાસી
યા સખી રૂપે, દુલોનો સિંગાર ભરી રહી. આવા ભણા સિંગાર
માં આપણે, કળાવંત નગરીમાં સરળ સરિતાના કનારે,
વીર વિશ્રાંતમાં વૈરાગની કળા, અને રાગણીની લલતામાં લીન
થયેલી સતી રૂપસુંદરીની જય બોલશું ! જય ! શ્રી ભગવાનજી
જય, એવી રૂપસુંદરીના સતી સિંગાર પર ! જય ! જય ! જય !

હાહા

દીડી નગરી નામની-છે નામ કળાવંત
તેના મહો વસ્ત્રો રહ્યો-સત સાગર સતવંત
મોહના મદમાં ફસતી-કરે છે અહુંકાર
અગ્નિ બ્યાપી રહી મહો-કરશે કંઈ પુંકાર
એ અગ્નિના હોંશ વડે-નવિન ખિલે કંઈ જ્વાન
જે જ્વાનથી કરશે તે-હોંશ ઉંમગી તાણુ
તાણુ ભરે છે મનનમાં-અનુંકરણુ પર જાય
અનુંકરણુ પર ચાલતી-ઉત્સાહમાં ઉછળાય

આત્મિક જોશે આન્યુ-પ્રારભ જેનું નામ
હયાંથી લીલાંહ ગાતો-જાય પ્રભુને ગામ
ઉન્નત હોંશનો ધોધ આ-અઢયો જાય હરખાર
એવી દેહનો આત્મા-જોશે જગથી પાર
મન ભાવે મળકાષને-હોડે દેખે નાથ
જેની રૂડી ત્રિતમાં-સદા રહે સંગાથ
લાખોમાં તે એકનો-જીવે હાલ હર સાર
એકમાં લાખો જીવે-શ્રી કૃષ્ણ સિંગાર-

“સ્વપ્ન સિંગાર!”

“હાલા સત્યા !” પ્રભાપતિ પતિને પુછવા લાગી

“કાં પ્રિયા પ્રભા !” સત્યાનંદે જવાબ દીધો

“હાલા આજે મેં સ્વપ્નું જોયું.” તેણી બોલી

“હશે, તેમાં નવું શું થયું !” સત્યાનંદે બોલ્યો

“કાં, સ્વપ્નમાં નવું જોવાનું, સંભારવાનું નથી મલતું
હાલા પ્રાણુ !” તેણીએ પુછ્યું

“સ્વપ્નમાં નવું જોવાનું, થોડકનેજ મલે છે, બાકી જે
હમેશા સ્વપ્નમાં જોઈએ છીએ, તે દરરોજના બનાવના, કાંઈ
જીદાજ રૂપ જોઈએ છીએ ” સત્યાનંદે જવાબ દીધો

“તમે પ્રાણુનાથ બોલ્યા કે, સ્વપ્નમાં નવું જોવાનું
કશુક થોડજને મલે છે એટલે શું ?” પ્રભાએ પુછ્યું

“જેઓની મતિ જ્ઞાની હોય, જેઓ, પ્રજુભક્તિમાં લીન

હોય, જેઓને મોહ માટે ત્રણા ના હોય, તેઓ, સ્વપ્નગતિમાં ઘણું જોઈ વળે છે. એટલુંજ નહીં, પણ પ્રભુ સ્વપ્નભાવમાં, તેઓને, હાલની આગમજથી ચેતવણી આપે છે ” સત્યાનંદે જવાબ દીધો.

“ તે જે હોય તે ખરૂં, પણ મેં જે કાંઈ જોયું છે, તે વિચિત્ર તો છેજ અને, તે તમને હું માંડીને કહીશ, ઘ્યો ગુરૂજી ગુણીરાજ સામેથી આવતા જણાય છે, ” પ્રભાપતી નજર પડતા બોલી.

“ ઓહો, આનંદની વાત છે, ચાલ, તહાં સ્વપ્ન, એ ગુરૂજી પાસે સંભલાવ એ, તહારો ખુલાશો કરશે, આવો ગુરૂજી ગુણીરાજ, તમો વેળા સરજ આવ્યા ” સત્યાનંદ તેમને આદરસતકાર કરતાં બોલ્યો.

“ કાં, બલા ! ” ગુરૂજીએ પુછ્યું.

“ હાલમા, પ્રિય પત્નિ પ્રભાએ સ્વપ્ન દીઠું છે, તેણી તે વિગત મહારા આગળ વર્ણવતી હતી, તેટલાં તમો આવી ચઢ્યા, તમો, તે સાંભળી કાંઈ ઉપદેશ કરશે ” સત્યાનંદે જવાબ દીધો.

“ મહારી યથા શક્તિ પ્રભાણે, મહને સુજ પડશે તો, સંભલાવીશ, સત્યાનંદ, યાદ રાખવાનું છે કે, દરેકની શક્તિ હદ વાલી હોય છે, ઘણી શક્તિ સાથે મલવાથી, નવિન મોટી શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ થવાથી જગત વધે છે અને મનુષ્યમાં ઉંચ શક્તિ સાથે ઉંચ ભક્તિ પેદા થાય છે, વળી એવી ઉંચ શક્તિ મેલવનાર, તે શક્તિના બળથી ભિતરની ઘણી ઉંડી શક્તિ ખિલવી શકે છે. જેથી, વળી કાંઈ નવુંજ જોવા જાણવાનું થાય છે ” ગુરૂજીએ સમજ આપી.

“ત્યારે, આ જગતમાં કશો છેડો આવશે કે?”
પ્રભાપતિએ પૂછ્યું.

“એતું મુળ કોણે શોધ્યું છે, કે છેડો મળશે, કે તેની આશા રાખવી ! જે જ્ઞાની જે શોધક, જે કાષ્ટ કરતાં નવું માને છે, અને સમજે છે, કે તેને બીજાઓ કરતા વધારે શોધ્યું, તે પણ થોડીજ વાર ગઇ, કે જાણે છે કે વળી નવો સહાસ કાષ્ટ બીજો માંડે છે, પેલો જીવો વીસારી આપણને નવાં ઉપર ધ્યાન લગાડવું પડે છે. દુઃખમાં, આજની કળા કાલે, ખોટી પડે છે, નવું રૂપ જડે છે અને, વળી જ્ઞાનીઓ ડાંચા માંડી અજ્ઞ્ય બેસે છે. છેડો છે કે, અડવા પ્રથમ પહેલ ક્યાં હતી, યા છે, એજ માત્ર કાંઈ જાણ્યે છીએ કે ? જે કાષ્ટ જાણ્યે છીએ માન્યે છીએ, તે સઘળું માની લીધેલું છે. પણ આટલું ચોક્કસ યાદ રાખવાનું છે કે, સાર, અને નરસું, આપણા હૈય ઉપર, સારાં, યા માંડાં અવાજો લાવે છે, એજ માત્ર ખ્યાલ કરવો, અને, અનદીઠા બાપ ઉપર વિશ્વાસ રાખી વધવું. બોલો પ્રભાપતિ તમારે સ્વપ્ન શું છે ?” શુરજીએ પુછ્યું.

“પ્રથમ મેં, બીજ, યા ત્રીજનો ચંદ્રમાં દીઠો, પણ હમેશ જે કદ જોવામાં આવે છે, તે કરતાં વધારે મોટા કદનો દીઠો. તેના ઉપર રૂપસુંદરીયા, અતિ ઝલકદાર સિંગારમાં, હાથ ટેકવી બેઠા હતાં. ધણે નિચાણમાં, નિત્યાનંદ, તેમનો પતિ, ઉભો હતો, જે એક પાળ જેવું હતું તેના ઉપર મોટા મોટા પથ્થરો પડતા હતા, અને, તેના ત્રાસમાં, તે રૂપસુંદરીને વિનંતી કરતો હતો, પણ તે ત્યાંથી દડી શક્યો નહી, અને રૂપસુંદરી કાષ્ટ જવાબ પણ આપી શકતી નહી. એવો ધણો વખત વહી

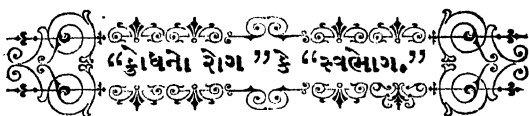
જતા, પછી, તેચિતાર બદલાયો, અને, નિત્યાનંદ ઉપર કાંઈ બીજું
 રૂપ ફરી વળ્યું. આ વખતે, તેમના શરીર પર ધોધ માર
 પાણી પડતું હતું, પથરાના માર કરતા, કાંઈ ઝોણુ લાગતું
 હતું, પણ પાણીથી, તે એવો ગુંગલાતો કે, પુંછો માં, એવો
 સંભવ થઈ રહ્યો હતો. આખર તે વેદના પણ ટળી ગઈ
 અને હવે, અગ્નિના ભજુકા, તેના અંગ ઉપર ફરી વળ્યા
 તેની ખુમો, અને વેદના ભારે હતી, પણ એવી થોડીકજ પળો
 મઈ હશે, કે, તેજ અગ્નિના અંગારામાં, તેને થંડક જેવું
 લાગ્યું હશે, જેથી, તેને કરાર મલતો હોય, એમ દેખાયું.
 અગ્નિ આસપાસ વિંટલાઈ, પણ તે સ્વસ્થ અને સીધેણ
 ત્યાં ઉભો હતો, અને ખુશી અને આનંદ જણાતો હતો,
 તેવામાં, તેણી આંખો ઉપર ફરી, અને, રૂપસુંદરી જે ઘણી
 ઉંચે બેઠી હતી, તેણી તરફ હાથ લાંબાવતા, તેણીએ હસીને,
 એવો તો સહેલાઈથી ઉંચકી લીધો, જે મ્હારે મનથી, ન મનાય
 એવું દેખાયું, પણ થોડીજ વારમાં, તે, તેણીની પાસે જઈ,
 અતિ રૂપાલા, અને સુવાલા, વસ્ત્રોમાં સજ થઈ બેઠો, એજ,
 સમયે ત્યાં મનોહર વદાળા થઈ વળ્યા, અને બહુ, તેમજ
 ખીલા, અને ગોલાખી રંગોમાં, તેઓને મઢી લીધા હોય, એમ
 જણાયા. તેજ પળે, પેલો ચંદ્ર રૂપ આકાર, અતિ ભજુકદાર
 રોશનીમાં દિપક થઈ રહ્યો અને બન્ને હસતાં, કોઈ ન
 જણાયલી શક્તિથી ઉંચકાવા લાગ્યા જ્યારે તપ્ત રૂપી ચંદ્ર
 આકારનું ચોકડું ઉંચ ચઢવા માંડ્યું, કે, તેના નિચાણ ભાગમાં,
 અતી કળાવંત ચિતારમાં, શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનજીનું નામ આતપી
 અક્ષરોમાં લખાયલું વાંચ્યું. મ્હારાથી જ્યે બોલાયું તેજ પલે સઘળું
 નરથી સમી ગયું, હુ જાગી “ પ્રભાપતિએ સ્વપ્નો સમજાવ્યો.

“ દિકરી પ્રભા, આ સ્વપ્ના ખરેખર સુભાગ્ય છે, સતી રૂપસુંદરીના સતતની હદ છે, પથ્થરની રચના તે સ્થુળ દેહનો પુકાર હતો ત્યારથી પાણીનો ચિતાર તે નિત્યાનંદની જ્ઞાની શક્તિનો, રૂપસુંદરીની શ્રેષ્ઠ સેવા અને ધણી માટેના કષ્ટ ખમવાથી થયેલો જ્ઞાની પુકાર છે. અગ્નિનું પહેલું દુષ્ક્રમ અને પાછળથી સુખી હાલતે નિત્યાનંદની ઉંચી સ્થિતિનું પ્રાપ્ત થવું જેવો બાસ કહેવાય, તે પછી જે જ્ઞાન થયું, તે એજ કે સતી સ્ત્રીથી સંસારમાં, પતિનો ઉદ્ધાર થાય છે, સ્ત્રી એકલાજ પતિને પરમાત્માના ધ્વાર દેખાડે છે. સ્ત્રી. ધણીને હમેશા ખુશ રાખી, પોતે કષ્ટ ઝીલે છે, તેથીજ, ધણીને ઉચ મતીમાં લાવી નાંખે છે. જે હાલ નિત્યાનંદનો થયોજ છે, તમે જે જોયું, તે સતી રૂપસુંદરી અને નિત્યાનંદનું સ્વર્ગ જોયું છે, અને તે માટે આપણે પ્રભુનો આભાર ગાઇશું. કે આપણા સમાગમના, નર અને નારી એ પ્રભુના બાગની ક્યારીનો લ્હાવો મેળવવા જેવું કર્યું છે. વળી પ્રભાપતિબા તમારે પણ ચાહજ રાખવાનું છે કે જેઓ એવા સ્વપ્ના બીજાઓ, માટે જીવે છે, તેઓ માટે તો સ્વર્ગ તૈયારજ બાણવું કારણકે, ત્યાં જવા આગમજ તેઓ સ્વર્ગનાજ કાર્યો કરી રહ્યાં છે અને હું પણ તમને અભીનંદન દઉં છું, કે તમારે માટે પણ સ્વર્ગજ છે “ ગુરુજીએ એમ બેલતાં આશિષ દીધાં

“ એવા બહા ગુણો પ્રાપ્ત કરાવનાર ગુરુજીની પણ અમને સ્વર્ગમાંજ સેવા કરવાની જરૂરજ છે, માટે આપ પણ ત્યાંજ મલસો”

પ્રભાપતિએ જવાબ દીધો

“ ત્યાસ્તુ ! ત્યાસ્તુ ! જય ભગવાન, જય શ્રી કૃષ્ણ ! જય શ્રીકૃષ્ણ ! ” સત્યાનંદે સેવટ ઉચ્ચાર્યો.

“ ગુરુજી ગુણીરાજ ! તમે શ્રીએ અમને “ ક્રોધનો રોગ ” કે “ સ્વભોગ ” નો બોધ દેતા એક વાર્તા સંભળાવવા કહી હતી, જે આપને હાલમાં અવકાશ હોય તો, બેલાશક, અમે સધળા તે સાંભળવા હોંશમાં હોયે ” પ્રભાપતિ બોલી.

“ મ્હારી અવકાશ, તેમાંજ રહી થાય છે, કે જ્યારે, તેથી બીજાને કાંઈ આનંદ જેવું લાગે છે. તે વાત મ્હારી નથી પણ ક્રોધ બીજા ગુણીજણથી મેં સાંભળી હતી, જ્યાં ક્રોધ, આવવાથી શું થવું જોઈએ, તે બદલે શું થયું તેનો અચ્છો ખ્યાલ આપણને કાંઈ રહ્યું જ નહીં હોય છે. ” ગુણીરાજે સમજાવ્યું.

“ પણ, ગુણવંત ભાવ, અને સાર મેળવવો, એ સર્વ માટે, એકજ હોય કે ? ” પ્રભાપતિએ સવાલ કર્યો.

“ ક્રોધ ઉપદેશની વાત બોલે, તેના શબ્દો, તો સાંભળનારના કાને સરખાજ પડે, પરંતુ કાન ધરાવનારના હૈડાના જેવાં ભાવો તેવો સાર મેળવે. એક જે સાંભળ્યું, તે પ્રમાણે તે અમલ કરતો હોય, તેથી એવું નથી કરતું, કે બીજા બધાએ તેમજ કરશે. ક્રોધ દુષ્ણ વેડી સુષ્ણ આપે અને ક્રોધ સુષ્ણ મેળવી દુષ્ણ દીધે. પણ એ સધળા ઉપરથી સંસારમાં અનુભવો થાય છે, જેથી સિદ્ધી અને સહનશિળતામાં વધઘટ થાય છે ” ગુણીરાજે જવાબ દીધો.

“ ગુરુજી, ગુણીરાજ, તમારા મનની સિમા ઉપર કેવા આનંદી રંગો જમી રહ્યા હશે ! કેવા ઉંચ્યા ખ્યાલોના આકાર રૂપ થઈ રહ્યાં હશે ! ” પ્રભાપતિ બોલી.

“ તમે પણ જે કાર્યોમાં પડ્યાં છો, તેથી તમેને પણ તેવાજ ઉંચા ભાવો થવાજ જોઈએ, ‘આપણા મનની સિમા ઉપર, એટલા જોરથી, અને, ગમે તેવા રંગ રાગો કરી શક્યે યાને જેવું’ મન રોકીશું, તેવું સુખ દુખ શરીર પર વેકીશું’ હવે, પેલી વાત ઉપર આવીશ ” ગુણીરાજે કહ્યું.

“બહે, તમારો બારે ઉપકાર થશે” રૂપસુંદરી વચ્ચે બોલી.

“ હ્યો સાંભળો ! ” ગુણીરાજે બોલવું સર કર્યું.

“ન્યાય નગરીમાં ‘રાસ્ત ખળ’ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેમની રાણી નિરમળા, બહુજ બલી અને ખુબ સુરત હતી. રાજા ‘રાસ્ત ખળ’ રૈયતમાં ધણોજ બેલાયલો, અને બધો નિવડયો હતો. તે દયાળુ હતો, અને અન્યાય કરનારાઓનો દુશ્મન હતો. રાણી નિરમળા, બહુજ નાન્ટુક હતી, જેણીની તારીફ, તે પોતાના, નજદીકના દરબારીઓ સાથે વાતચિત કરતા બોલ્યો હતો તેવામાં, એક ઉમરાવ જેવો કોઈ, વચ્ચે બોલ્યો ‘પ્રિય પતિરાજ રાસ્ત ખળ તમે તમારી રાણીની નાન્ટુકાઈ વિશે ધણીક વાર બોલી રહ્યાં છો, પણ કેટલીક વાર જાહેર દેખાતી નાન્ટુકાઈ, ખાતેનના જવાબા સાચનો ધોધ પણ ધરાવે છે. એમ પણ બનવું થાય છે.’

“ ‘ખર’ છે, મહારાં પ્રિય દાનેશ્વરી, ત્હારું બોલવું ખર’ છે, પણ મહારી રાણીની નાન્ટુકાઈથી હું ખેતાખ નથી, પણ ચિંતા થાય છે કે એને જે કંઈ કશું થાય તો મ્હને કેવી વેદના થાય ! એ ખ્યાલથી મહારું હાડ ધુન્ને છે, બસ એટલુંજ ! ” રાસ્ત ખળ રાજા બોલ્યો.

“ તમારી ચિતાં, તેજ અમારી છે, અને તે માટે ખરેજ બીક પણ ન્યારી છે, પણ બહારથી કોઈ નાન્ટુક માલમ પડ્યું

હોય, તેથી આખા સ્નાયુનાં સઘળા મનુષ્યોથી નાશુક હોય, એ માનવાને હું ના પાડું છું” દાનેશ્વરી બોલ્યો.

“પરંતુ, હું એમ પણ આ બાબતમાં ભાર મેલી કહીશ કે, મહારી રાણી, ખરેખર દરેક વાત અને ભાગમાં નાશુક છે, તેથી હું વધારે અકળામણુ રાખું છું” રાસ્ત બાળ રાજાએ જવાબ દીધો.

“પ્રભુ તમારી ધાસ્તી મટાડે” દાનેશ્વરી બોલ્યાં, અને, ત્યાર પછી સઘળાં વિસર્જન થયાં.

* * * *

થોડા દિવસો ગયા કેડે, રાજા રાસ્ત બાળ હંમેશ માફક પોતાના મિત્રજી ગયો, અને, રાણી પણ ત્યાં ગઈ. રાજા સુતો હશે, એમ ધારી થોડો વખત ગાળી, રાણી ઉઠી, અને, ધીમે ધીમે, આમ તેમ ચાલતા, કપડાં બદલતી હોય, એમ રાજાને લાગ્યું, કે, જો, દૈવ જોગે, આંખ વીંચી જોવા પડ્યો હતો. રાણી એકલી ઉઠી થોડીક વારમાં ઝડપથી અને થોડીક વારમાં ધીમે, એમ આમ તેમ ફર ફર કરવા લાગી, તે જોઈ અજબ રહ્યો, અને શું થાય છે, તે જોતો ચિંતાઈને પડ્યો. આખર રાણી બહાર પડી, જેની પાછળ રાજા રાસ્ત બાળ પડ્યો. તેણી એકલી દાદર પરથી નિચે ગઈ, અને વાડીના ભાગમાં આવી ચઢી. અંધારી રાત્રી, ધમધોર સ્થિતિ, અને નાશુક રાણીની આ ચપળતા, જોતાં રાજા કશું પણ ખોટું ન વિચારતાં, પાછળ પડ્યો અને તેજ વેળા દાનેશ્વરી મિત્રની વાતચિત લક્ષે લાગ્યો.

વાડીમાંથી બહાર પડી અને એક છોટે આવેલા નાના તલાવ આગળ તેણી ધસી. ત્યાં જતાં સીડી ઉપરથી નિચે ઉતરી

અને એક નાની હોડીમાં બેશીને, તે, એકલી હંકારી ગઇ. વિચિત્ર બનાવથી રાજા ચુપ રહ્યો, અને થોડીક પળો થોભી મુંગો મુંગો, પોતાના દિવાનખાને ગયો ધણીક કત્તાકો વહી ગયા, ઉંઘ આવે નહી, અને આખર રાણીને આવતાં જોઇ, પોતે ન કરેલા ઢોંગમાં ઉંઘાયલોજ, તેણીને જણાયો. તેણીએ સાવચેતીથી આસપાસ જોયું, અને પછી સઘળું હીક લાગવાથી પોતે બિછાણે પડી, બાકાની રત્નો પુરી થઇ.

x

x

x

x

આ વાતની વિગત, તે એકબેજા જાણતો હતો, પણ બીજો દિવસે, તેને તેવીજ વેળાએ, ઉપલી તૈયારી દીધી. રાજાએ તે તૈયારીને પુંગી વળવા, બીજી તૈયારી કરી રાખી હતી. રાણીની પાછળ પડ્યો, અને ગઇ રાત્રીએ, એક હોડી અંધારે પડી હતી, આજે, તે પાછળ રાજા “રાસ્તમળ” પડ્યો હતો. હોડી બીજી પારે ગઇ, અને રાણી ઉતરી, કિનારે ચાલી, તે પાછલ ઝાડીની ધટા વચ્ચે રાજાએ પુંઠ પકડી અને, જ્યાં એક ઝુપડાં જેવું હતું, ત્યાં નિરમળા ચાલી હતી, તે ઝુપડાં તરફ પોતે ચાલ્યો, પણ ઝુપડાંની પાછળ હોમો રહ્યો. રોશની ઝુપડામાં પડતી હતી, અને, કદાવર દેખાવતો, અને અતિ સોહામણ, પણ સુધ્ધ કાળા બદનનો હથેલી ભોંયપર પથારીમાં પડ્યો હોય તેટલાં તેને કાને નિચલી બાબદ સંભળાઇ તથા શો બનાવ બની રહ્યો હતો, તે જોયો. બનાવ એટલી ઝડપે બની ફૂગ્યો, કે, રાજા રાસ્ત બળ પ્રથમ કાંઈ બોલવા નહી તેવો થઇ ગયો.

“ક્યાં હતી, નાપાક નિરમળા ! તું ક્યાં હતી ?” એવું બોલી, એક ચાણક તેણીનાં દિલપર માર્યો.

“ કેમ, પ્રભાવતિ બાઈ, રૂપસુંદરી બાઈ, કાઈ નાનું-કાંઈનો ખ્યાલ આવે છે કે ? ” વચ્ચે ગુણીરાજે પુછ્યું.

“ અમે તાણુબ છેએ, આગળ ચાલો, ગુરજી ? ” તેઓ સાથે બોલ્યા.

“ મહને આજે, કાઈ મોકું થયું, રાજ બલદી ઉધે નહી તેથી વાર લાગી, પ્રાણુ ! હું શું કરે, મહારો સઘબો જીવ તહારામાં ભર્યો છે, પણ રીવાજની રીત આગળ, હું કેમ ચિત સંભારે ? મહને ક્ષમા કર, બહાલા પ્રાણુ ! ” નિરમળા ગુડણુ પર પડી, મારની દરકાર કર્યા વિન તેનું માથુ પેટમાં ચાંપી બોલી.

“ બધી તહારી જુઠી વાત છે. તુંને કેમ કોઈ અટકાવે ! તહારા રીવાજને પકડશે, કે, તહારા પ્રાણુને તરસાવશે ? ” તે બોલ્યો.

“ હું તહારા પ્રાણુને, યોગ્ય વેળાથી જરાપણુ વધુ તરસાવવા માંગીશ નહી, બહાલા ક્રોધ ના કર ! જે અધારી રાત્રીએ એકલી અટુંલી આવી, ત્યાં બીક નહી હતી, અને તું બહાલાના ડોળા દમકે છે, કે મહારા હૃદયમાં વિઝલી ઝમકે છે, ત્રાસ થાય છે ” તે કરગરીને બોલી.

“ ઠીક છે, આ વેળા જતી મેળું છું, હવેથી, એમ નહી શાંખીશ ! બહાલી, હું તને મારું છું. તેમ તું એમ સમજે છે કે, મહને ક્રોધ આવે છે ? ના, ના ! હું તેમ કરવાથી, મહારો, તહારા તરફનો પ્યારનો વધારો કરે છું. જેમ જેમ, મહને ક્રોધ થાય છે, તેમ તેમ બહાલી, તહારા પ્રાણુમાં ભેલાઈ જવા, મહારો ઉર ઉછલી રહે છે, એમ કાં ! બહાલી ! મહને કેહની કે, એમ કાં થતું હશે ? ” તેને અતિ વહાલથી પુછ્યું.

“ તેજ પ્રમાણે તુંજ વહાલો, મહને જવાબ દે, કે, આવો

ઘાટકી માર ખાતા, મ્હારો સુખવાસ છેડી, ત્હારા હાથના મારનો દુખવાસ કાં પસંદ કરતી હોઈશ ?” તેણી બોલી.

“ પ્રેમની અગ્નિ, પ્રેમની આંચ ! એ મ્હાગળ લાગણી, આપણને દુખ અને સુખમા એકત્રજ રાખે છે ” તે બોલ્યો.

“ ધન્ય ! હાસમ ! ધન્ય, નિરમળા ! તમને ધન્ય છે ” આ બોલ બોલતો રાજા રાસ્તખાળા ઝુપડાની બહાર ઉભો હતો.

“ કાણુ, રાજા ! પતિ ! ઓ ! ઓ ! ” નિરમળા ગમરાઈ ગઈ.

“ ના, નિરમળા ! કશો ગમરાત ના કર ! હું રાજ્યપતિ છું, છતાં આ ભોંયે પડેલાં આકારમાં, ત્હારો હૃદય અને પ્રાણ છે, તું મ્હારી સાથમાં રીવાજથી ફસાઈ છે, ત્હાર પ્રેમી ચિત્ત, અને આશા, આ હાસમમાં છે, હું જરાપણ નાખુશ નથી, પણ ત્હારી આવી કષ્ટિ જોઈ, મ્હારી મતિ મને હિણુ થાય છે, કારણકે હું છત્રપતિ, તેનોજ ડર તુંને મ્હારી પાસ રાખવા કહેતો હતો ! ના નિરમળા, તું આજથી મ્હારી ધણિઆણિ નથી, પણ હું ત્હારો રાજા છું, તું મ્હારી રૈયત થઈ, માટે, તું મ્હારી પુત્રી થઈ,” તે દમ લેવા ચોબચો.

“ઓ ધર્મ પિતા ! ઓ રાજ્ય દેવતા ! ત્હારામાં હું પરમાત્માનુંજ રતન જોઈ વધી છું. તું પિતા થઈ, મ્હને ઉગારે છે ? મ્હને મારી નાખવાને બદલે, જીવતી રાખે છે, ? મ્હારો ધર્મ પિતા લખાય છે તો, મુંજ સતીની આશિષ, ત્હારા જન્મોજનમ હોજો ! હા તું ચમકે છે, કારણ કે હું “ સતી ” નામ બોલી, પણ ખરેજ હું સતી છું, કારણ મ્હાર કાલજીવત ત્હાર હતું, મ્હારો પ્રાણ, મ્હારા હાસમમાં હતો, છે અને રહેશે.” તેણી દોડતી પડે પડી.

“બાળા ! આજે તું ત્હારી મુરાદને પામતી, મુંજ જેવાને નવોજ માર્ગ દેખાડી રહી છે, તુંએ મ્હને ઉગાર્યો છે” રાજા બોલ્યો.

“ તમને ! મ્હારા ધર્મરાજને, મ્હારા ધર્મપિતાને ! કેમ, કહો, પિતાશ્રી કહો ? ” તેણીએ ઉસ્કેરાઇ પુછ્યું.

“ કારણકે, આજે મ્હને કોઇમાં, તમારી લાગણીથી સ્વભોગ તરફ દોડાવ્યો, રાજ્યમાં હવેથી સઘળા મ્હારા પુત્રો પુત્રીઓ રહેશે. હાસમ, ભાઇ, તું ભણે બદનથી કાળો છે, પણ, આ રૂપવંત, નિરમળા, રૂપેરી રંગના છત્રપતિ કરતા, ત્હારા કાળા બદનની માહે બેઠેલા, આલા છત્રપતિની મુર્તિ, જોઇ વડી છે. ત્હારા હૃદયમા વધુ પ્રકાશની થઇ છે, માટે તુંને અભિનંદન દઉછુ. હું રાજ્યપતિને ત્યા જન્મ લઇ આવ્યો, માટે, તે આધારે, એ રાણી બની, પણ રાણીનો આલા દરજ્જે ધરાવતાં છતા, એણીનું નિર્મળા હૈડુ, ત્હારી મુર્તી ઉપર નિસાર બન્યુ હતુ, “ રીવાજના ભોગી હતા, પણ પ્રેમ સાગરના તમો બન્ને થોગી હતા ” હું હમણાજ, આ પત્ર ઉપર તમોને તલાક આપું છું, તથા તમારા સ્વચ્છ પ્રેમને નિભાવવા માટે જગીર લખી છે, તે ઉપર માલેકી પણ એમા સમાવી છે.” રાજા બોલ્યો.

“ રાજ્યપતિ રાસ્તળખ ! તમારી શિક્ષાથી, હું જન્મ સુધીનો સુખી થતે, પણ તમારી મયાથી મ્હારે માત જેવું થયુ છે. મ્હને ક્ષમા કરજો.” હાસમ બોલ્યો.

“મ્હારા પુત્ર, તને કશી ચિંતા નથી રાખવાની. આ કામ પવિત્ર પ્રેમકળાની આરંભ રચના માટે થયુ છે, અને, તેટલા માટે, ત્હાડે બળ, તે જીવેજીવ નિભાવવા સાચવજે. રાજ્યમા છત્રપતિઓ આવશે, અને જશે, દ્રવ્ય મેલવશું અને ખોલીશું,

યણ જન્મો જન્મ સમાગમમાં આવતા, આ ઉત્તમ પ્રિતના એ જીવો કદિજ જોઈશું, તમે દૃષ્ટિ થઈ છે, તેથી હું પાવન થયો, મહારા તમોને રાજ્ય પતિ તરીકે, તમારા જોડાણ પર સ્વચ્છ આક્રીન અને આમીન છે, તમે સુખી રહો, અને, રાજ્યના બલા પુત્રી, અને પુત્ર, તરીકે, આવો મહારા બાથમાં, અને મહને બેટો !” એમ કહી બન્નેને પોતાના પાંસમાં લીધા.—

ઓ કોઈ ચિતારો, અર્ધ રાત્રીએ, આ નિર્મળ સિંગાર, નિહાલતો થઈ, તેની રંગની આકૃતિ ચિતારે !

ક્રોધ માહેથી સ્વભોગનો ભાગ લઈ રાજ મેહલમાં ગયો, અને થોડક દિવસો સુધી, રાજ્યમાં અગ્નયેન વિચાર પસરી રહ્યો.—

“કમ પ્રભાપતિયા, આપે શું મેલવ્યું” ગુરુએ પૂછ્યું.

“હું તો એમ સમજી શકીશ કે, જ્યાં, જીવ વગરના સાધણ પડ્યા છે, ત્યાં, તે નિર્મળ કરવા જોઈએ. જીવથી જીવ હોય તોજ સંસાર, ના તો, હુ ખની દૃષ્ટિનો સદા અંગાર.” તેણીએ જવાબ દીધો.

“એમજ છે, અને તેમાજ સુધારો થવો જોઈએ” ગુરુ બોલ્યો.

“ધન્ય છે, ગુરુ ! તમોએ દિધેલા ઉપદેશ માટે, અને ધન્ય છે, તેના લેખક માટે ! દ્યેઃ ! આ સાથ, મહારા બહાલા પતિએ આ પત્રકો નવાં છાપી, તમે માટે થોડાંક કોકને વહેંચવા આપ્યા છે, એ માહે “હરમીસ” થી લખાયલું “જાંદગીનું” જાગૃણ છે” રૂપસુંદરી બોલી.

“ઠીક કર્યું, રૂપસુંદરી ! લાયકને લાયક ધનસાફ આપવો, એ પણ વૈરાગ કહેવાય.” હું એ પત્રકો વહેંચીશ.

છંદગીતું જાગૃણુ યાને કાળની કળા. મું

દુઃખ અને સુખ આપણેજ ઉભાં કર્યે છીએ.

ભરતી અને ઓટની ગતિ જુઓ ! સતીની, સ્વામિ માટેની મતિ જુઓ, બાળકની માતા માટેની પ્રિતી જુઓ ! કિનારા પર ઉછળતા મોજા જુઓ ! શિષ્યનું ગુરૂ તરફ ભાન જુઓ, સતારની તાણુમાં સરોદનો ગણનાદ જુઓ, એ સત્રજીવું આપણા ભાનને, નેક જાગૃણુની સીમા તરફ લઇ જાય છે. નવા સાલની ફરી સરઝાટમાં એટલુંજ પહોંચા પગઠીયા ઉપર, તપાસ કરવાનું છે કે “આપણે શું કર્યું અને શું કરવા ધાર્યું છે, યા શું કરવા મનમાં વિચાર તૈયાર કર્યો છે.” કહે છે કે

દોહરો.

કાળ કોઇનો મિત્ર નથી, કદી ન રાખે સાથ;
પણુ તેને સંભાળશો, સાચી ભરશો બાથ;
કાળ વહે પણ ચિત્ત ધરો કરશો હરનો ખ્યાલ
ગમે ભક્ષા દુખ આવશે, કદી રહે ના આળ;

(“હરમીસ”)

“કાળ” ને સંભાળશો ! એ માટે હમેશ તૈયાર રહેજો, ભરતી ભડકાવશે નહીં. ઓટ નિરાશ કરશે નહીં. “કાળની” સેવા માટે તતપર રહેજો, સતીની મતિ ઉપર ઉઘટી ગતિ આવે નહીં. ‘કાળ’માં ધીરજ ધરજો ચીંતા ચામને ઉખાડશે નહીં. ‘કાળ, એકસો એક ખ્યાલ છે, કે “જીવ વર્તમાન અને

ભવિષ્ય” એમ ત્રણ ભાગો દેખાડે છે પણ ના એમ નથી. ભુતમાં ગયું તે ક્યાં હતું? વર્તમાન વેગ માફક વહ્યા પછી ભવિષ્યના શા હાલ થયા? એટલુંજ કે ભવિષ્ય, વર્તમાનમાં પણ ખાઈ ભુતમાં સમાયું. એ ઉપરથી એવોજ ખ્યાલ લઈશું કે, ભુત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય ફક્ત તમકકા રૂપ છે, બાકી તો રેળા માફક વહેતું એકજ બાન છે, જે બાન “જગૃણ” શિખાડે છે. જગૃણનો ભેદ સમજાવવા “કાળ” ના હાલ, ત્રણ ભાગમાં સાંભળ્યા, પણ, હરધડી, તે જગૃણ “ધડી” છે, આગળ વધવા માટેની કદી પણ ઉભી રહે નહીં એવી “દડી” છે. આગળ વધો, એ કાળનો પુકાર છે, જગૃણ તેનો જવાબ રૂપ “હુંકાર” છે. જગૃણમાં જવાબ નથી તો મનુષ્યને ઉંચ કવધી આપી તે ક્યાં ગઈ? જગૃણ જે ગમગીની દુર ન રાખે તો તીવ્ર બુદ્ધીની ચાત્રાકીના શા ભાર કહેવાય?

“જગૃણ” જે રહમ, મયા, દયા, ધર્મ, વિવેક, માટે નથી તો મનુષ્ય અવતારનો પ્રબળ થયેલો “આત્મક હોશ” નો ખ્યાલ કોણ કરશે? “જગૃણ” જે રંકને ઉગારવામાં ન વપડાય તો, “સ્વર્ગની સહેલ” કેમ મળશે? “જગૃણ” જે અજ્ઞાનને, જ્ઞાનની રોશની ધરવામાં કામ ન લાગે તો જગૃણમાં ઉજાશ ક્યાં? અદુરાની આશ્ચ ક્યાં? મનુષ્ય ધર્મનો ભેડક્યાં? શુરવીરની તેજ શક્તિ ક્યાં? જગૃણની સીમા, ઉંચ બાનનો ખ્યાલ ન દેખાવે, તો પુંજરીનું પુંજન, કાંઈ પટપટારો કહેવાય, મતલબ્યો મદાર કહેવાય. ના, જગતમાં કાંઈક જીવો, જ્યારે સ્વાર્થ અર્થે, પોતાનું કરી રહ્યા છે, ત્યારે જગૃણમાં જોશ લેતા, થોડાક જીવો, ખીજનું બલું કરવા મંડ્યા છે. કામ એક કરતો હોય, પણ કામ આતોપવા, જુદા જુદા વિચારોની જરૂર પડે છે,

અને તે જરૂરીઆત, જુદા જુદા ધરાવનારાઓ, પોતાની કુશળતાથી પુરી પાડે તો, “ જમણુની જોત ” પુર પ્રકાશે શળગવાથી, મોતનો ડર, ખ્યાલને ખીક વિનાનો કરે છે. જેઓ, જમણુમાં જીવે છે, તેઓ સદા મોતના પંજમાંથી, છુટા પડ્યા છે. ગમે એ સ્થળે, ગમે એ સ્થાને તેઓ બાનમાં કામ કરી રહ્યા છે. “ બહેમન ” શીરેનો આપણી પાસે આકારમાં મોજુદ નથી પણ વિચારમાં સદા સેવા કરતો તથ્યાર છે— “ અરદીબેહસ્ત ” નો તેજસ્વી ચહેરો કોઈએ દીઠો નથી, પણ આપણા જીવનના આત્મિક હેશમાં ખિલતો પડ્યો છે. એ બધા બલાઓને, ગુરુ સમાન આપણા વિચારોમાં ધરાવ્યે છીએ; જેથી આપણને અનમોલ સુખ મળે. તે સુખ, કોઈ ખાસ જગ્યા પર જવાનું નથી, પણ આપણા હૈડાના સ્વચ્છ ધપકારમાં આપણે બોગવીશું. એ બધા પ્રતાપ ક્યાંથી ? પ્રિય વાંચક કહોને ક્યાંથી ? જમણુયા ! આત્માની બામદાદથી ! નેક્રીની શરૂઆતથી ! રંકને રીઝવાની શક્તિની ભક્તિથી ! અજ્ઞાનને પદખે લઇ જ્ઞાનને રોશન ફાનસ બતાવવાથી ! કંગાલને બદમખતીની ચુગાલમાંથી બચાવવાથી ! થાય છે. માટે આજે જે હાલ નવિન પ્રકારના રચનાથી શરૂ થયો છે, તેવા, નવા ખ્યાલમાં, ધર્મના હિત સાથ, દયા, મયા, જ્ઞાન, પ્રિત, હિત, ધર્મસેવા, રંકદાન, એવા વિષયોથી શરૂ કરે ! દાદાર ત્હારો દોસ્ત થશે ! બહેમન ત્હારી પાપદારી કરશે ! અરદીબેસ્ત તને ઉત્તમ અગ્નિ તરફ લઇ જશે. શરેવર ત્હારી નેક સેકાયત કરશે ! સપેનદારમદ, સત સેવામાં સામેલ કરશે. ખુરદાદ ખુશનુદીમાં ખીલવશે, અમરદાદ, અમ્રતના અનમોલ પાણીમાં જ્ઞાની બનાવશે, જ્યારે એ બધા અમશારપંદો, ત્હારા ઉપર નિસાર થયા હશે, ત્યારે ખ્યાલ

આવશે કે, એઓ સધળાંને, તહારાજ ખાતેર તૈયાર કર્યાં છે, અને તે સધલાંને બનાવનાર એકલો પાક દાદાર અહુરા મઝદા છે. તેનો ખ્યાલ આપણને પાક રિપતામાં જરથુસ્ત સાહેબે, અચ્છી તરેહ આપ્યો છે. માટે દર સાલ કાંઈ નવા ખ્યાલ ભરતો રહે ! સાલને સતના સોનેરી ભાવથી સજ્જતો રહે ! જે તક આપણા માર્ગમાં કાંઈનું બહુ કરવાની અહુરાથી સોંપવામાં આવે છે, તે તકનો લાભ નહીં લઇશું, તેથી કાંઈ તે અનાથનું કામ પુરું થશેજ નહીં એમ ન સમજવું. પરંતુ જે બહુ કરવાનું આપણા હાથમાં આવ્યું તે જીવથી કરવાથી આપણા જાગૃણમાં બહુજ વધારો થશે. આપણે ગાંધીશું જે જોગ્યા રાગમાં સંજયું છે, જોગ્યા રાગની ગંભીરતા તેના માત્રુ રાગ ભેરવ માહેથી તારવી છે.

જોગ્યા. હાઠ હૈરવ ત્રીતાલ.

પુરશદ સ્વારી આવી સજ્જન—પોહોર થઇ જાગો—
બહમન આવ્યો છોડ નિંદ્રા—પોહોર થઇ જાગો !
પુરશેદ ૧.

અંતરે.

મઝદાની આ ખલકત માંહે—દીન ધરમને પાળી
“સરોષ” સેવા હરબરીને—નેકી પરંતુ ચાલ—
મનવા—પોહોર—૨
“અરદોબેસ્તનુ” તુર જોતાં—દિક્ર પ્રેમ ઉછાળે
“બહેરામ” નો તું બકત થઇને ચિનવદને તું ખ્યાલે—
મનવા—પોહોર—૩
“આવા” ની જો ચાલ રસીલ—નારી નર હરખાઇ
“અહોખતાર” ને નમન દેતાં—પ્રેમ ધોષ ઉભાય—
મનવા—પોહોર—૪

આ સંસારી સાગર ફરતાં — ભર ગાગર “અહુર માને”
સવાસ લેજો અપોધનો — જરથુસ્ત્ર જીવન જોણું —

મનવા-પોહાર — ૫.

નોટશન માટે જીવો ! મહજબની મહાન્તા યા સ્વામિ સેવા,
પુરતક ૧૫ મું પાતુ ૬.

ગીતનો સાર.

૧-પુરશેદ સ્વારીનો ખ્યાલ કરીશું, તો તેનો અર્થ એવો કરીશું કે “આપણા હૈડામાં, ઉજાશ થયેલો બાવ, તે આપણી પ્રકાશ થયેલી તીવ્ર બુદ્ધિ, જેને આપણે પુરશેદના જેવી તેજ અને પ્રકાશિત ખ્યાલીશું-બહેમન નામ બોલવાથી અક્કલનો કાબુ વધેલો હોવો જોઈએ, જેથી જ્યાં અક્કલનો પ્રવેશ થયેલો હોવાથી, નિંદ્રા-યાને ઉધ, એટલે અજ્ઞાનતા રહેતી નથી અને, તેમ થવાથી ત્યાં જે રંગરાગ રમી રહે છે, તે ખીસેલી ખામદાદ જેવો મનોહર બાસ દે છે.

૨-મજદાની ખલકતમાં પેદા થયેલા છીયે, યાને પાક દાદારે જન્મ આપી સુખી કર્યા તે સુખ મેળવવાનો પહેલો ન્યમ દીન યાને ધરમ માટેની જીવતોડ જહેમત છે. ધરમ માટેની ઝેન અને જોશનો વધારો “ સરોષ સાહેબના આરાધના ઉપર રહેલો છે. જન્મથી મરણ તક જે મહાબળ શીરેસ્તો અપણુને જળવે છે, તે સરોષ છે.

૩-જ્યારે અરદીબેસ્તનું નુર, આપણા મનની ખિસેલી સિમાના રોહ ઉપર આધાર રાખે છે. ધનવંત હોવા છતાં ગરીબ માટે ખાસ કાંઈ કરવું, યાની હોવા છતાં અજ્ઞાની માટે ઉજાશ મેળવી આપવાની કોશિશ કરવી, એમાં જે જોશ હોય છે, ત્યાં અરદી-બેસ્ત સાહેબની મહાબળ શક્તિ આપતી જોત આપણા હૈડામાં અનદીઠ મીઠું ફેંકતી હોવી જોઈએ ! અને તે સાથે બહેરામ

ઇજ્ઞતું માન સાથ પ્રાથન કરવું અવશ્યતું થઇ પડે છે, જેથી આપણાં જાન્યેણમાં આગાહીતું ભાન પેદા થાય છે, આવતી મુશકેલીઓ માટે સાવધાણ રહીએ છીએ.

૪—“આવા” ને દાદારે, પોતાની પુત્રી મીસાલ ગણી છે. આપણે આવાને નદી સમજીશું. નદી કેવી સરળ આવેછે, ક્યાર, અને ક્યારાઓમાં કેવી તાઝગી ભરેછે. નદી રેલમાં ખેલ કરેછે, ત્યારે કેવી ચીંતા ઉતપણ કરે છે તેમ સંસારની હદમાં નારી એક સરલ યા રેલવાડી નદીનું કાર્ય કરે છે, જેવી નારી શ્રેષ્ઠ તેવો સંસાર સુખાલ, તેથી ઉંચટા ભાવ માટે આપણને કામ ખોલવું નથી. દુન્યામાં જેટલું ભુકું ખોલવાનું મન ન થશે, તેટલું બહુ વધારે થશે. તેમજ મહાભોખતારને નમન એ શબ્દમાં આપણા હૈડાની શાંતી ગણીશું મહાભોખતાર કેવા નરમ અને શાન્ત સીમા પર ફરતા જણાય છે, તેમ જેઓ ભક્ત બની રક્તને રેડે છે, તેઓ શાન્ત હૈડામાં ફરે છે.

૫—સેવટે આ સંસાર રૂપ સાગરમાં, દુઃખ અને સુખની ગાગર માથા ઉપર લઇ ફરતાં, જે પાક અહુરા ઉપરજ ધીરજ ધરતા ફરશું તે ખરેજ ઘણા રૂડાં પરિણામ લાવીશું અને અષોષથી ભરેલાં મિનોઇ માર્ગ ઉપર ચારી લઇ ફરીશું તે પાક અષો સ્પિતામાં જર-થુસ્ત્રાને, આપણે હરદમ, આપણી સામે જીવતો જાગતો જેમશું જે જાન્યેણમાંજ મનુષ્ય દેહનો ઉચો રહાસ છે. મનુષ્ય મતિની ઉચી ખ્યાલ આપતી ગતિ જણાય છે. આપણે મનુષ્ય થયાં છીએ એજ ખ્યાલ આપણને ધર્મના મર્મ જાણવા યાદ આવેછે. તે ધર્મ એકલી ભકિત કરી એસવાનો નહીં, તે ધરમ આપણું પોતાનું સુખ સાચવી રહેવાનો નહીં, તે ધરમ સુખના પટપટારા માટેનો નહીં, પણ તે ધર્મ આપણની સેચ, પાર પડેશીની અરદાશ, જ્ઞાન માર્ગને ફેલાવવાનો

યત્ન—અજ્ઞાનને રાહ દેખાડવાની ઉણટમાં ફેલાવવો જોઈએ; ધન નથી તો જ્ઞાન હોય તો, તેથી અજ્ઞાનની સેવા કરવી, એ પણ ભક્તિ છે. ભક્તિથીજ, અહુરાના દવારે જવાની શક્તિ મલશે, જેથી “ હું અને તું ” માં અંતર રાખ્યો છે, અને ચીનવદ જેવો પુત્ર બનાવી રાખ્યો છે, તે ભક્તિ માર્ગની શક્તિથી તુંટી કડક થઈ જશે. ચીનવદનો ખ્યાલ એજ રાખીશું કે “ સ્વાર્થ, અને બીન સ્વાર્થ વિચાર ” એ બે જુદા છે, ત્યાં સુધી વચ્ચે નડતલ રહે છે, જ્યારે બીન સ્વાર્થ સેવાને ધરમ જેવો ગણીશું કે કાંઈપણ અડચણ માર્ગમાંથી નિકળી જશે

માટે જાગૃણ પર મન ધરો. ખામદાદ તમારી છે. જાગૃણને દુર રાખો. અધારી રાત્રી તમારી છે. જેવું કરશું, તેવુંજ આપણે બનાવીશું. દુખ અને સુખ બીજે ક્યાં છે, ફક્ત આપણેજ તેઓને ઉભાં કરીએ છીએ— સેવટ, ફરી એક સંગીતમા સમાપ્ત કરીશું.

બેરવી-તાલ ત્રીતાલ

એ જગમે આના—સોંચ—કયુ હય બહાના !
તુંજે કહાં બલા હય જના—એહીં ના પયછાના—એ
હરી નામકી ધુઇ બરભે—અંત સમયકો જના
પરાઈ આશે સાંસ બરતો—આખેર હો પછતાના—એ
જોરે સૈયા બાગ, બઘૈયા—છાંડ કોધ ઔર ભૈયા
કોધ કપટ દવેશ કરતો—શીરતકો શરમાના—એ
કોટી લાખ દશ લાખ રૂપૈયા—છાંડકે મરજના
હરી નામકી ખાક ચુમતે—પાર હો અરમાના—એ

(“ હરમીસ ”)

નોટશન માટે જુવો “ સ્વામિ સેવા ” પુસ્તક ૧૫ પાંચ)

સેવક સાર.

પ્રિય વાંચક, આ વાર્તાને, હાલ સુધી ઠીક ભાવથી વાંચી હશે, અને તે માહે ઉપજેલા, ભાવો, અને દાવ ઉપર અત્યાર આગમજ ઠીક નહર રમી રહી હશે ? જેમાં સેવકે પ્રભુનોજ, હરિનોજ, અદ્ભુતનોજ, યા અહુરનોજ જ્ય સાંભળ્યો છે. મનુષ્ય દરેક, કામમા, કાષ્ટ પોતાને મન પ્રમાણે ધમ્મજ રાખે, પરંતુ પરમાત્માજ, તેમા તેને જાણે નાખી, કૃણવતો હોય, તેમ, આપણે યાદ રાખવાનું છે. એક મોટા જાડને છાંયડે કેવી શિતિળતા, એક ધર્મી માયાળુ માઆપને, ત્યાં, કેવો આવકાર, તથા રૂડા શિક્ષણ અપાય છે, તેમજ, એક ગુણીથી, ખીજા હઝારોને કેવો ઉચો માર્ગ દેખાય છે, જે ઉપર વર્તણુ કરવાથી કેવા સાદા અને સરળ નિયમ, અને રાહ રીત ઉપર ગ્રામ્ય છે, જે આપણે વાર્તામાં જોયું. વૈરાગ માટે લખ્યે, તો બહુજ વિસ્તાર થઈ શકે. નિશાળમા બહુનું બાળક પોતાના શિક્ષક ગુરના કહેનને માન આપી પાડ દરે છે, તેમાં પણ છુપ્યો વૈરાગજ સમાયલો છે. તેવા બાળકોને ઉછેરી મમતાથી પોષી, નિશાળે બહુવા જેવી વપના થતા, જે કષ્ટ મા, અને જા, લીયે છે તેઓ પણ છુપ્યો વૈરાગજ સાંભળે છે. નિશાળથી બહુ, નોકરી યા ધંધામાં જોડાઈ પ્રામાણિક મહેનતથી કામ કરી કમાણી કરતો સેવક પણ અનદીઠ વૈરાગનો ભાવજ ભરે છે. પોતાના હાથ નિચેના મદદનિશાને, વ્યાજખી રાહે ચલાવી, સારા વધારાના આશિષ દેતો, શેઠ, યા મુરખખી, ખરેજ, ઉત્તમ

વૈરાગ્યનું જ તોણ સમજતો દેખાય છે. રાજ્યની રૈયત પ્રત્યેની પ્રિત, તેઓને અનસમજભાષી, સમજદારીમાં લાવવાની તેમની મરજી કેવળ વૈરાગ્યની જ બોલબાણા દેખાય છે. રાજ તરફ રૈયતનો સઘળો અખંડ વિશ્વાસ અને આધાર, એક ઉંચા વૈરાગ્યનો રાગ જ ગાતો થાય છે, કારણ કે, તેમ સમજવામાં, અને માનવામાં, રૈયત કેવળ તે રાજ્યશ્રીને પરમાત્માની પ્રતિમાં જ માની લે છે, તે જ પ્રમાણે રૂપસુંદરીએ, પતિ નિત્યાનંદને, જ્યારે, પતિ, યાને પરમાત્માં જ જોવો માની લીધો, અને મનમાં, એવો વિચાર તૈયાર કર્યો કે, પતિ માટે જ તેણી છે, ત્યારે જ તેણી ઉપર નવિન પ્રકારના, અને વળી ઉત્તમ જોમનાં વિચારો વેહતાં થયા, જોથી, ઉપર રાંચેલું પરિણામ નિપજાયું હતું. ટુંકમાં વૈરાગ્ય, જે સામાન્ય જીવોએ પાળવો હોય, તો, જે કામ આપણાં પાસે આવે, તેને, તે કામ માટે જ પુરું કરવું. ભલે કાંઈ વસ્તુ જોઈ યા વાપડી, પણ જોવા, યા વપરાશ પુરતી જ, તેની સાથે સંગાત રાખવી, કારણકે, મૂળ વસ્તુ, વિચારમાં રહેશે, અને વિચારમાં રાખવા પ્રયત્ન કરશે તેમાં જ હૈડું શાન્તિ ભોગવશે, અને નહીં કે, વસ્તુ ગઈ માટે અશાન્ત થઈ, તે માટે ખિન્ન થવું ? તેમજ કાંઈ, ખીજની કેળવણી અને સત્ય નજર સામે, ખોટું કરતો દેખાય, તે પણ આખર વૈરાગ્ય જોઈ વધશે, કારણકે, જે ખોટું આપણને લાગે છે તેમાં તે પુષ્ટ થાય છે, શિક્ષણ લીધે છે. કાંઈથી આપણા માટે ભુંડું થયું, તો આપણે મુઝો બાવ રાખવો તેમાં સારું છે. કાંઈથી આપણું ભુંડું થયું, અને ભુંડાંના બદલામાં મુંઝું ન રહેતા, પાછાં, તે માટે, રૂઠા વચન, અને વાણી વિચાર રૂપ, ધોળતા રાખવાથી, વધારે ભલું જ કહેવાશે-ટુંકમાં દરેક મનુષ્ય, મલાઈમાં, વૈરાગ્યની ઉંચ સીમા

હાસેલ કુચે છે, તેમજ દરેક ખોટું કરતું મનુષ્ય વેરાગતા માર્ગ, તરફ, તેના ચાલુ રંગ રાહ માહેથી કારેગ થઇ જવાનેજ છે.

આપણી વાર્તાના પ્રાત્રકો બજવનારાઓને, આ કલમ, ૩૫-સુંદરીના કાંધ ગુણો જેવાં સમજવવા પ્રયત્ન કરે છે, જેમાં જો કોઇ એમ માનશે, કે આ કલમ, કાંધ વાંચનારને ખાસ શિખાડવા શેખી કરેછે, તો, પ્રિય વાંચક પાસથી હઝારવાર ક્ષમા! ના, તેમ છેજ નહી, પરંતુ, કોઇ, તેવા હશે, કે જેઓને સમજથી કાંધ સુજ પડે, માટે લખું છું.

૩૫સુંદરી જે જીવ આત્મા, અતિ સુંદર ૩૫માં છે, જેનો સાથ નિત્યાનંદ, યાને, તેણીના જીવને નિત્ય આનંદ જોઇતો હોય, એવો લક્ષણ, તે નિત્યાનંદની સંગતથી પ્રાપ્ત થયો એમ આપણને ભાસે છે.

નિત્ય આનંદ કરતા, મન થાકયું હોય, યા, અદેખાઇની આગથી ધરાયું હોય, તો જીવ આત્મા મનને અકારો પડવા માંડતા, તે ન ગમવાથી, ખીજે સ્થાન જવાની લાલચમાં તેને આત્માગાત વિચારો, જે માહેથી, બિહુકના સાદથી તે બચ્યો. આ બિહુકનો સાદ કાંઇજ પણ જીવ આત્માની ઉંચી પ્રકૃતિની નવી યાદ હેડે આવી. જ્યારે ખીજ દાશીઓ, ખોટા પ્રકારના કામ કરતી હતી, ત્યારે, તેઓનો લક્ષણભાવ, તેજ ૩૫સુંદરીના મનની નિચાણુ ગતી સામેત થઇ, જે સાથે ગુલાબ દાસીની સંગત, તેતેણીના પોતાના આત્માની ઉંચ શક્તિનું સુખ રંગત કહેવાય, જે, ઉંચ સંગતથી સતસંગની સેવા, મન ઉપર ચઢી. સતસંગની સેવાનો લક્ષણુ કરતો પુકાર, ગુરૂ ગુરૂશબ્દથી મળ્યો, યાને તેણીના હૃદય ગઢમાંજ તેવા ઉંચા ગુણો પડ્યા રહ્યા હતા, તે પ્રબળ થતા મન, દરેકમાં શાન્ત રહેવા

મંડ્યુ. આ પ્રમાણે આત્મા ઉંચ દરજ્જે આવતા, રૂપસુંદરી ને પતિની સંગાત શ્રેષ્ઠ ભાવની થયેલી માલમ થઈ યાને તેણીના પ્રાણનાથ સાથ હમતાર થઈ, ખીજા શબ્દોમાં બોલીશ તો, તેણીનો આત્મા શુદ્ધ થતા પતિ યાને પ્રભુ પિતામાં મથ્યો યા એક થયેલો જોઈશુ. પ્રભાપતી જે નામ ખાસ રાખ્યું છે, તે સાધારણ રીતે પ્રભાવતી દોખ્ય છે પરંતુ આ ખાસ સેવક માટે “ પ્રભાપતી ” એમ રાખ્યું હતું, કે આખરમા રૂપ-સુંદરી એક પ્રભાની પતિ રૂપ હતી, યાને, આત્મા ઉચી પ્રભા (રચના—લીલાહ ઇત્યાદી) નોજ બન્યો હતો, તે હાલ દરશનમાં આવ્યો, જે વેળા આત્માને શુ લાગે છે ! ફક્ત સત્યઆનંદ ! જે માટે પ્રભાપતિનો સાથ, તે પણ સત્યાનંદ હતો, યાને આત્મા માટે જે ઉચો ભંડાર ભર્યો છે, તે ઉચ પ્રભાનો છે અને જે ખિલવતા, હમેશ “સત્યઆનંદ” નો નાડ શુક થાય છે.

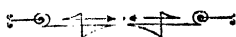
સર્પનો રંગત દૈવ રૂપ છે, યાને નિર્દોષ માણસોને, મને એવા દુખ દેવામાં આવે, તોપણ પરમાત્મા જે, પોતાના જે પ્રેમી સત્ય સેવકોનો દાસ છે, તે ખાસ જનત લીધે છે, તેટલાજ માટે દૈવ રૂપને, સર્પ ભાવમા ફેરવી, સત્યનો ન્ય ઉઘાવવાજ, સવ પેદા કર્યો અને કામ કરતો ભાવ ભરાવી, તે પણ સમીત થઈ ગયો. યાને લક્ષણ ભાવ ગણુતા, એ ખ્યાલ ઉડશે કે, આત્મા, હમેશ મોહભાવની સ્વરૂપ રચનામાં લપટ ખાય છે, અને તે છોડતાંજ, જાણે અદેખાઈ, હીર્ષ, લોભ લાલચને, લપડાક મારી, તરછોડી પાછળ હડાવે છે, એવો સીધ્ધ કરાર, તે “સત્યઆનંદ” પેદા કરે છે, માટે સત્યઆનંદજ છે, કે જ્યાં વૈરાગ્ય શુર થયેલો હોય છે. હવે બાકી રહેલા આત્માની

રંગત, અજ્ય સંગત આપતો ભાવો, તે રૂપસુંદરીના રૂડા કામને ઉત્તમ પ્રકારની જેમ આપનારા રંગા, અને શામળા ભાષ હતાં. જ્યાં ખોટું ત્યા, તેને તોડવા, ખરૂં હમેશ છે, તેમ, જ્યાં કાટક જેવાં દાવપેચ રમનારા હોય, ત્યા શામલા જેવા રૂડાભાવના દાવ રમનારા પણ હોવા જોઈએ, અને, એવી કંઈ જગ્યા છે, કંઈ વસ્તુ છે, કેવો અને કયા દમ છે, કે જ્યાં શામળો યાને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો ભૂરો રંગ હાજર ન હોય ? એ પણ, રૂપસુંદરીના આત્માના, એ શક્તિ મિશાલ ભાવ ભરતા, વારતાનો પ્રથમ સિંગાર સામેત કરે છે, કે જ્યાં, એક પાર, આલીશાન મકાન, ખીજી પાર, ઝુંપડી, અને વચ્ચે નદી આપણે જોઈ વલ્યા, એમા એવું રૂપ સમજવું કે, એકપાર ગરીબાઈ, સાથ, રંગા, અને શામળો હાજર હતો, જ્યારે ખીજી પાર ગર્વભાવ, અને, દ્રવ્ય સાથે હતો, વચ્ચે નદી હતી, જે ઉપરથી સહેલાઈથી માનવું થશે કે, ગરીબાઈ, અને તવંગરી ખુરી અને ભલી શક્તિમાંથી, નદી રૂપે આત્માને પસાર થવાની છે, જે પગલુ, સંસારમા નારી કરી શકે છે, અને જેનથી ઉંચ ભવનનો આત્મા થઈ, શક્યો, આપણે જોઈ વલ્યા.

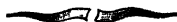
આ તે રૂપસુંદરીના આત્માનો પડધો થઈ રહ્યો છે. વૈરાગમાં, કોમલ બાલકોને પુષ્પ મિશાલ ઉછેરવાનો મંદીર આરંભ થયો છે અને, પોતાની માલના દાના તરીકે અનેક ભલા જીવોને કામે લગાડી સુખમાં અને વૈરાગતા ઉંચા રાગમાં રાગણી ગાઈ રહી છે, સદા, એવાજ આત્માઓ જગમાં દિપતા થાય ! એજ આમીન ! ત્યારુ.

ગોળવાલા ફોર્ટ ટયુશન ક્લાસ.

(સ્કુલમાં જતા તેમજ નહિ જતા
છોકરા-છોકરીઓ માટે.)

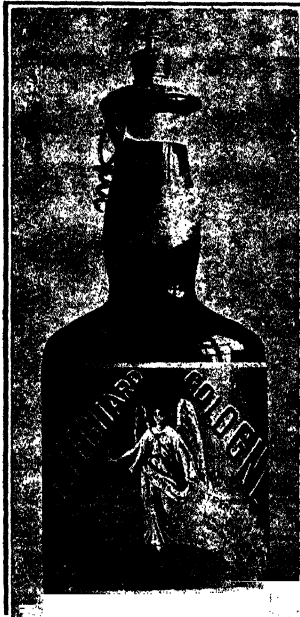
ગુ'બઈના સઘલા ટયુશન ક્લાસોમાં સર્વેથી
આગેવાન છે. મેત્રીક, વહેવાર અંગ્રેજી,
મ્યુઝીક, કટીંગ, પેનટીંગ, બુકકીપીંગ
વગેરેનાં શિક્ષણ માટે સત્તાધારી મતો મેળવવાને
અંકલોજ છે.

દાખલ થવા માટે પ્રીનસીપલ મી. એચ.ચ.
આર. ગોળવાલાને કોટ ગુ'બાખાના સામે મલબું.

વાપડો ૬૦ ઓવર પૃથ્વિ

“લાઇફ ગાર્ડ કોલન વાટર.”

દુસ્તીનો સાથો સાથા, તાપનો કત્તો વેરી, લાઇફ ગાર્ડ
તમારી દરેક પાછ વસુલ કરી આપશે.

ઇસ્પીડાલિઆં વપરાય છે, તમેબી વાપડો, બસ લાઇફ ગાર્ડ
ઓંગો, તમારો વેપારી ના પાડે તે બમને લખો.

**DEALERS IN MOST RELIABLE
Strong and Genuine Motor
Accessories**

TYRES & TUBES

OF
DUNLOP, MICHELIN, PALMER
AND
Many other advanced makes.

Regularity.	THE MOTOR EQUIPMENT & Co.	Reliability.
-------------	------------------------------	--------------

**Lamington Road, TRIBHUWAN
TERRACE.**

**PETROL, MOTOR OIL, GREASE AND
EVERY SORTS OF MOTOR & CYCLE
ACCESSORIES.**

*Vulcanizing Works
done by trained and
experienced Workman
by*

H. F. PROCESS,
Vaccum Oil & Petrol
always to be had in
Largest Stocks.

OUR AIMS.

Prompt attention
Genuine Materials
&
moderate rates.

Orders promptly
executed
and perfect
Satisfaction
Guaranteed.

Please to write or see our Manager, Tel. No. 3053.

The Motor Equipment & Co.,
Lamington Road, GIRGAON.

વર્ષગાંઠ-નવજોત-અને લગનનો સુંદર સિંગાર

દરેક શુભ પ્રસંગ માટે પસંદ કરવા જોગ રેશમી કાપડનો
ઉંચો સ્ટોક હમારે ત્યાં હંમેશા મલતો રહેશે.

ઉંચા કારીગરો, તથા દરજ્જો, બાનુઓના તથા
અચ્ચાંઓનાં દ્રેસો તદ્દનજ ચાલુ ફેશન
સાથ બનાવે છે.

રામજી લાલજીની કું

હોઝરીઆ, ગાજ, સીફ્ટિંગ, ત્રીમીંગ તથા ફેન્સી મસલીનનો
જાતગતનો જથ્થો તૈયાર છે. ઉંચા ડીઝાઇનની ઝીકની
ટોપીઓ, ઝબલા, સાડીની કોર, તમામ બરેલી સાડીઓ
તૈયાર તેમજ ગ્રોડરથી બનાવી આપવામાં આવશે.

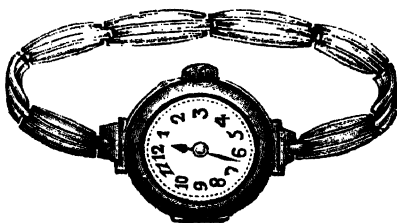
આ સુંદર સ્ટાઇલીશ ખાતું હંક વખતમાં
ખરોડી પ્રશંસા પામ્યું છે, તેજ
અમારી મહેનતનો બદલો છે.

વાયદાસર કામ, ખાંત અંગ ખાતરી સાથે સરળ દામ.

રામજી લાલજીની કુંપની

એમ્પાયર બીલ્ડીંગ-હોર્નબી રોડ કોટ.-મુંબઈ.

ખાનુ તથા મરદો માટે
 હરએક સગન પ્રસંગે બેટ આપવા લાએક તરાહ
 તરાહની કારીગરીની
 ઉત્તમ પ્રકારની સોના ચાંદીની તેમજ હાલની
 ધપની આર્ટીસ્ટીક ડિઝાઇનની
 રોડકગોલ્ડની જુવેલરીઝ
 હમારે ત્યાં જથ્થાબંધ મલશે.

સોના રૂપાના નકસીના ધડીઆલો, છેડા—ઈલક્ટ્રોપ્લેટેડ,
 અને ચાપના સીલવરવેર—ફેન્સી ચીજો—મલશે.
 જુવેલરી સાચવવાના ફેનસી, તથા હાથ કલાસ
 ચામડાના બોક્સ.

તે ઉપરાંત

હાથના સાંકળી સાથના કીમતી ધડીઆલો તથા ખરી
 જુવેલરીનો ઉંચો સ્ટોક હંમેશા તૈયાર છે.

માલેક:—

TELEPHONE
 No. 4048.

ટેલીગ્રાફીક એડરેસ.
 ફરશોમર.

ખી. એચ. રેડીમની.

૧૨૨-ફીદાઅલી ખીલડીંગ

જુમા મસજીદ સામે.

નમૂનેદાર નોંધ

“ દયુટોરીયલ હાઈ સ્કુલ. ”

ગ્રાંટરોડના આલીશાન રસ્તા ઉપર, બારે શ્રમથી ચલાવવામાં આવતી ઉપલી શાળામાં, છોડરા તેમજ છોકરીઓનાં, ક, ખ. થી-મેટ્રીક સુધીના શિક્ષણની અગત સર્વેએ પિછાણી છે-દરરોજ અમારે ત્યાં વધ્યા જતા વિદ્યાર્થીઓને પુગી વધવા, બીજું વધુ નવું મકાન નવી ટર્મથી ખોલ્યું છે-જેમાં, પુરતી સગવડ અને શિક્ષણના ઉત્તમ ન્યમો ત્રણે પ્રીનસીપલોએ-જાતી દેખરેખમાં સાચા છે-શાળાનાં શિક્ષણ ઉપરાંત તનને ખિલવવાના સાધણો છે તેમજ ઉત્તમ ઉસતાદો છે. મનને ખિલવવા, મ્યુઝીક અને ડ્રોઇંગ તેમજ વાર્મિક શિક્ષણો ચાલુ અપાય છે—

બીજી ફરીકાંઈ છતાં, થોડાજ વખતમાં નવા વિશ્વાસ માખાપનો વધતો જતો વિશ્વાસ અમારી મહેનતની કદરસનાસીનો સ્વિકાર કરેલો મનાય છે. તેમના બચ્ચાંઓ ઉપર જાતી દેખરેખ, અને ચોંપ રાખવી અમારી ફરજ પુકારે છે.

સરળ ફો, કુશાદે મકાન, અને ગ્રામ ટ્રેનની પાડોશ સાથનું સગવડનું આ નમૂનેદાર ખાતું છે. જેનો વધુ લાભ લેવાશે એવી માલેકાની ઉમેદ છે.

લગભગ-૫૦૦ વિદ્યાર્થી (છોકરા છોકરી) ને દાખલ કરવામાં આવે એટલી સગવડ તૈયાર થઈ છે.

દયુટોરીયલ હાઈ સ્કુલના માલેકા ગ્રાંટરોડ—

The Kalkadevi Shorthand & Typewriting Institution.

Established 1898.

**EFFECTIVE COACHING--EXCELLENT RESULTS.
THE ONLY SUCCESSFUL AND THEREFORE THE
BEST.**

Special arrangements for Parsee LADIES

SUBJECTS TAUGHT

**Book-Keeping, Accountancy, Shorthand &
Typewriting.**

**AND ALL COMMERCIAL SUBJECTS.
STUDENTS PREPARED FOR THE RECOGNIZED
LONDON**

EXAMINATIONS.

**Testimonials From Member of Parliament and Other Europeans,
Particulars and the Highest Bonafide Press &
Other Opinions From**

GOPALDAS LALDAS,

MANAGING PROPRIETOR.

OPPOSITE Bhangwadi, Kalkadevi Road—BOMBAY.

કે. વાડીયા.

હિરાના વેપારી

ગ્રાંટરોડ.

કપડાં રંગવા, અને ધોવાનું ઉત્તમ ધામ.

જ્યાં સાયનટીરીક પ્રોસેસથી હાથ કલાશ
આરટીસ્ટો કામ કરે છે.

પહેલાં નખરનું વોર્સીંગ-સીલક-ગુડ, અને કોલરના

કપડા ઉપર, ઉંચાં ટેસ્ટ્યુલ કલોરો, સાયનટીરીક

કારીગીરીથી ચઢાવે છે-ગ્લેઝીંગ-ફાઇ અને

વેટ કલ્પીનીંગ-સસ્તાં અને સગવડ

બરેલા દામથી કામ

મળશે,

આંચ	{	હુડ ઓફીસ સ્લેટર રોડ.	{	આંચ
કાલબા દેવી				ભાયખલા
રામવાહી				પરેલરોડ.

વેશર-બી. રોઝની કંપની.-હાયર

એકજ ત્રાયલના ઓરડરથી ખાત્રી સ્વિકારશો.

માલેક—બી. આર. ભીમડીવાલા.

—ત મા રાં —

બહાલાં બચ્યાંઓના

લગનના સુભ પ્રસંગ માટે પદનો સામાન

જરૂર અમારે ત્યાં બનાવવા આપશે !

ઉંચા ડીઝાઈનનું ફરનીચર

અમે

બનાવી આપવા તમારી હાજરીમાં છઈયે.

નવી મુંબઈની નવી ઈમારતોમાં નવી જાતનું

અપ—ટુ—ડેટ ફરનીચર

બનાવનાર.

ફક્ત એકજ ઓરડર અમને આપી ખાતરી કરશે.

જાતે કામ કરનારા કારીગરો.

ઉંચા ટેસ્ટપુલ પ્લાન પ્રમાણે ચોક્કસ કામ—ઉંચી જોઈનરી—

ઉંચી શીનીશ; અને ઉંચું પોલીશ ચોખ્ખું લાકડું—

ઉંચી શીનીશ; અને સ્વણ દામ એજ અમારું

પ્રમાણિક કામ છે.

લખો—યા—મલો.

માલેક,

રામજી કાહ્યા એન્ડ કંપની,

લેમીંગ્ટન રોડ, મુંબઈ.

